

V. ÉVFOLYAM, 2016/1–2. SZÁM

BÜNTETŐJOGI SZEMLE

Tartalom

DR. CZÉDLI-DEÁK ANDREA:
A vád törvényessége az elmélet és a gyakorlat tükrében / 3

DR. GÓCZA ÁGNES:
Az elzárás mint új büntetési nem a 2012. évi
C. törvényben / 23

DR. HÁGER TAMÁS:
A környezet alkotmányos és büntetőjogi
védelme, különös tekintettel a vizek
élővilágának oltalmára / 27

DR. KELEMEN JÓZSEF:
A megállapított adók, járulékok és illetékek
büntetőjogi védelme / 38

DR. LENCSE BALÁZS:
A büntetőeljárás törvény egyes sértettek
vonatkozó rendelkezéseinek módosítása
az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének
tükrében / 50

DR. NAGY ANITA:
A reintegrációs őrizet története, szabályozása
és európai fejlődési irányai / 62

DR. SZABÓ KRISZTIÁN:
Javaslatok az új büntetőeljárás törvény
tanúvédelmi szabályaihoz / 71

SZABÓ ZSÓFIA:
Nyilvánosság kontra ártatlanság vélelméhez
való jog / 78

SZIGETI IMOLA:
A vádemelés problematikája / 82

DR. TÓTH MIHÁLY:
Néhány időszerű garanciális kérdés
a titkos nyomozati (felderítési) eszközök
eredményének felhasználása köréből / 92

DR. ZALKA GÁBOR:
A szándékosság fogalmának tudománytörténeti
előzményei / 98

RECENZIOK

DR. DOBI ANITA:
Recenzió Vargha László: *Kézírásvizsgálat.
Kandidátusi disszertáció a kriminalisztika
köréből* (1959) című monográfiájához / 105

DR. ELEK BALÁZS:
A múltból a jövőbe
Recenzió Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztika
tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja,
jelene, jövője* című monográfiájáról / 107

DR. LENCSE BALÁZS:
Recenzió Elek Balázs: *Vadászok, halászhok
a büntetőjog hálójában* című
monográfiájához / 110

DR. RÉPÁSSY RÓBERT:
Nagy Anita: *Szabadulás a végrehajtási
intézetből* című könyvéről / 111

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Büntetőjogi Szemle 2016. évi 1–2., összevont számában ismét tapasztalt kutatók, gyakorlatban dolgozó szakemberek, bírák és fiatal ügyészek, valamint ifjú magyar büntetőjogászok tanulmányait gyűjtöttük össze. Ismételten köszönetet szeretne mondani a főszerkesztő *Elek Balázs* ítéletábrái tanácselnök bírő, habilitált egyetemi docens úrnak, aki személyesen lektorálta a megjelenő tanulmányok jelentős részét, és megküldte a szerkesztőségnek. Külön szeretném kiemelni, hogy a most megjelenő számban *Tóth Mihály* professzor úrnak, a Magyar Jog főszerkesztőjének is megtalálható egy rendkívül aktuális írása, amely a jogállami büntetőjog egy érdekes problémakörével foglalkozik.

Budapest, 2016. május 17.

Dr. Gál István László
főszerkesztő

Tájékoztató a folyóiratban való publikálásról

A szerkesztőség a megjelentetni kívánt tanulmányokat a gal.istvan@ajk.pte.hu vagy a gabor.zsolt@hvgorac.hu e-mail címre várja.

A megjelentetésről a lektorálást követően a Szerkesztőbizottság dönt.

A Szerkesztőbizottság fenntartja a jogot a kéziratok korrigálására, szerkesztésére.

A tanulmányokat MS Word formátumban, Times New Roman betűtípussal, 12 pontos betűnagysággal, másfeles sorközrel írva, sor-kizárt igazítással és lábjegyzetmegoldással kell elkészíteni.

A kéziratot kérjük a szerzőktől a név, az esetleges tudományos fokozat, a foglalkozás valamint a munkahely feltüntetését.

A szerkesztőbizottság másodközlésre nem fogad el kéziratot. Terjedelmi korlát – lévén elektronikus folyóiratról van szó – nincsen.

A Szerkesztőbizottság és a Kiadó

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Gál István László

A szerkesztőbizottság titkára: Dr. Köhalmi László

A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Belovics Ervin,
Dr. Elek Balázs, Dr. Molnár Gábor, Dr. Tóth Mihály,
Dr. Vókó György

ISSN 2063-8183

Kiadja HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Cím: 1037 Budapest, Montevideo u. 14.

Telefon: 340-2304, 340-2305, Fax: 349-7600

E-mail: info@hvgorac.hu

Internet: www.hvgorac.hu

Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője

Felelős szerkesztő: dr. Gábor Zsolt

Műszaki szerkesztő: Harkai Éva

Tördelő: Balás Zsuzsa

Korrektor: P. Berka Antónia

DR. CZÉDLI-DEÁK ANDREA*

A vád törvényessége az elmélet és a gyakorlat tükrében

„a bünvádi ítélkezés nem abstract elvek keresztülviteléért, nem elméleti következetesség csillogtatásáért van szereve, hanem azért, hogy az anyagi igazságot szolgálja.”

Balogh Jenő

1. Előszó

A tisztességes eljárás alapvető biztosítója, hogy az ügyben eljáró bíró a vádelv esszenciáját adó törvényes vád eljárásjogi konzekvenciáit a bírósági eljárás valamennyi szakaszában levonja és az abból fakadó következményeket folyamatosan érvényesítse. A vádelv lényegét érzékletesen szemlélteti a római jog büntetőjogi szempontból releváns tételeinek egyik sarokköve, a „*nemo iudex sine actore*” formula, azaz a vádló vádja nélkül nincs bíró.¹ A vádelv kétségkívül a magyar büntetőeljárásnak is egyik garanciális alappillére, azonban gyakorlati érvényesülése nem jelenti a vádelvű (akkuzatórius) tárgyalási rendszer valamennyi lényegadó tulajdonságának teljes átvételét. Magyarország az inkvizitórius és az akkuzatórius rendszer között mondhatni félúton helyezkedik el, hiszen a nyomozást az anyagi igazság felderítését célzó „alapos és hivatalos vizsgálat” jellemzi,² míg a tárgyalási szakot a vád határozza meg a bizonyítási eljárás kereteinek kijelölésével.

Figyelemmel arra, hogy az első magyar büntető eljárási törvényben (1896. évi XXXIII. tc.) szabályozott vádtanács intézményétől eltérően hatályos eljárási jogunkból hiányzik az ún. köztes vád alá helyezési eljárás,³ amikor is a vád pontos tartalmát és kereteit a bí-

róság döntése jelöli ki,⁴ a vádhoz kötöttség nem lehet kőbevetett fogalom. A vád tárgya a bizonyítási eljárás eredményéhez képest módosulhat, ezért a bíró nincs szorosan kötve a vádhoz, nem pontosan a vád tartalmáról dönt: a vád pusztán a vita kezdetét jelenti.⁵

A terhelt eredményes védekezésének elengedhetetlen feltétele a vád pontos ismerete, tehát, hogy milyen tények, összefüggések és adatok alapján, milyen bűncselekmény miatt indítványozza a vádló a büntetőjogi felelősségre vonását.

A vád alapján készülhet fel arra, hogy milyen bizonyítást célszerű indítványoznia a bűnösséget és a minősítő körülményeket megalapozó vádirati bizonyítékok cáfolatára, vagy esetlegesen az enyhítő körülmények és a privilegizált eset alátámasztására.⁶

A vád mindazonáltal csak a bizonyítási eljárás kiindulópontja, amelyből a vádlott megtudja, hogy mivel szemben kell védekeznie, egyúttal körülhatárolja a tényeknek azon körét, amelyek valóságáról a bíróságnak döntést kell hoznia.⁷ A tisztességes eljárás szellemiségének fényében, a bíróság nem elégedhet meg pusztán a vádirat tartalmi helyességének leellenőrzésével; meg kell bizonyosodni a vádtól eltérő alternatív lehetőségek kizártságáról is.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a vád törvényességét érintő elméleti és gyakorlati problémákat, valamint hogy feltárja és érzékeltesse azokat az összefüggéseket, amelyek jobb megértésével hatékonyabban érvényesülhet a védelemhez való jog, egyben az ítélkező tevékenység időszerűsége is javítható a bírói döntések kellő megalapozottsága révén.

2. A vádelv és a törvényes vád viszonya

A vádelv lényege abban ragadható meg, hogy a büntetőeljárás megindulását egy a bíróságtól elkülönült hatóság kezdeményezi, majd a bíróság ezen szervezet

⁴ Kratochvíll Ferenc: *Vádemelés és vád alá helyezés*. 154. o. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis De Rolando Eötvös Nominatae. Tomus X., Tankönyvkiadó, Budapest, 1968. 145–157. o.

⁵ Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport: *A vád törvényességének vizsgálata*. 2013. www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessagenek_vizsgalata.pdf (a továbbiakban: Kúriai jelentés, letöltési idő: 2015. augusztus 10.) 16. o.

⁶ Herke Csongor: *Büntető eljárásjog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012. 27. o.

⁷ Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály: *A büntetőeljárás jog alaponaljai I*. Bába Kiadó, Szeged, 2006. 66. o.

* *Bírósági titkár, Szegedi Törvényszék*

¹ Kereszty Béla: *A vádelv története és szabályozása az első magyar Bp.-ben*. 302. o. Acta Juridica et Politica, Tomus XLI., Fascilus 1–40. (Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára) 301–313. o.

² Fantoly Zsanett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012. 13–14. o.

³ Kereszty: *i. m.* 312. o.

képviselőjének vádja alapján jár el, és hoz döntést a vádban konkrétan meghatározott személlyel szemben és cselekmény miatt. Ebben a rendszerben alapvetően a bíró az eljárási szabályok megtartása felett őrködik, tulajdonképpen passzív szemlélője a felek által felvett bizonyításnak.⁸ A vádelvű büntetőtárgyalás lényegében a vád és a védelem oldalán harcoló, egymás felett győzedelmeskedni akaró felek küzdelme, ahol a felek irányítják a bizonyítékok előterjesztésének folyamatát.⁹

A magyar büntetőeljárás a vádelvű rendszer fenti sajátosságait mindazonáltal csak részben vette át, mivel a bíró tényállás-felderítési kötelezettségéből adódóan a bizonyítási eljárás aktív irányítója azzal a megszorítással, hogy a bizonyítás kereteit a vádló által emelt vád szabja meg. Ez az eltérés abból adódik, hogy amíg az akkuzatórius eljárás az igazság kérdését le tudja azzal, hogy a feleknek a bizonyítás során egyenlő bánásmódot biztosít, addig a kontinentális jogrendszerben ténykedő bírót az objektív igazság kiderítésének célja vezérli.¹⁰

Már az 1900. január 1-jén hatályba lépett, a vegyes rendszer szellemiségében kimunkált és a vádelvet elsőként bevezető bünvádi perrendtartás is felhasználta mind a nyomozó, mind a vádrendszer elemeit, javarészt azonban a vádrendszernek engedett teret. Vizsgálat csak a vádló indítványában megjelölt tette nézve és csak az ezzel terhelt egyén vonatkozásában volt elrendelhető. Kimondta, hogy a bíró semmisség terhe alatt nem tehetett ítélet tárgyává olyan tettet, amely miatt a vádló nem emelt vádat.¹¹

A vádelv érvényesülése a hazai büntetőjogban 1900. január 1-jétől lényegében folyamatosnak tekinthető, még akkor is, ha az alapelvek között nem mindig szerepelt kifejezetten.¹² Lényege ma is abban érhető tetten, hogy a bíróság kizárólag vád alapján jár, e nélkül nem indulhat, és nem lehet folyamatban senki ellen büntetőeljárás.¹³ A vádelv irányt szab az eljárásnak, a funkciókat és feladatokat illetően kijelöli az egyes eljárási szereplők mozgásterét, amelyek azonban a gyakorlatban összemosódhatnak.¹⁴

A vádelv a törvényesség egyik legfőbb biztosítója,¹⁵ amelynek meghatározó eleme a bíróság mozgásterét behatároló törvényes vád.¹⁶ A vád meghatározza a bi-

zonyítási eljárás és az ítélet kereteit, ezért lényegében a vádlott számára biztosítékot jelent. A vád törvényességének vizsgálatakor tehát szem előtt kell tartani a tisztességes eljárás követelményét,¹⁷ valamint a vádelv – Alkotmánybíróság által meghatározott és az eljárás minden szakaszában feltétlen érvényesülést kívánó – három elvi jelentőségű tételét: a perbeli funkciók megosztását, a vádló váddal való rendelkezési jogát és a bíróság vádhoz kötöttségét.¹⁸

A vádelv és a vád törvényességének viszonya a fentiekhez képest akként határozható meg, hogy a törvényes vád egy a vádelv tartalmi elemein átívelő híd, összekötő kapocs, amelynek szellemisége át kell, hogy hassa az egész bírósági eljárást egészen a vádemelés-től az ítélet meghozataláig.

3. A törvényes vád fogalma

A vád a nyomozás eredményeként felderített tények mérlegelésének eredményeként kialakított jogi álláspont a vádlott büntetőjogi felelősségre vonhatóságával kapcsolatban, amely beindítja a bíróság működését. A Btk.-ban foglalt absztrakt büntetőigénnyel szemben konkrét büntetőigényként jelenik meg azáltal, hogy nevesíti a vádlott személyét, az eljárás tárgyává tett magatartást és a vádformulát, vagyis a cselekmény jogi megítélését.¹⁹ A törvényes vád ehhez képest koncentráltabb fogalom, amely jellemezhető úgy is, mint a bírósági ítélezés „*conditio sine qua non*”-ja.²⁰ Más megfogalmazásban, a törvényes vád a büntető igazságszolgáltatás egyik központi attribútuma, hiszen kijelöli azokat a kereteket, amelyekben belül a bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségéről határoz. „A törvényes vád léte és tartalma elkerülhetetlen feltétele a bírósági eljárás megindításának és folytatásának, továbbá kikerülhetetlen tartalmi kerete – mind személyi mind tárgyi vonatkozásban – a bíróság érdemi döntésének.”²¹

A törvényes vád fogalmát a 2006. évi LI. törvény emelte be büntetőeljárás törvényünk rendelkezései közé, amelyet vegyes fogadtatás övezett. A szakirodalom egy része úgy vélte, hogy nem szükséges a törvényi fogalom meghatározása, hiszen az Alkotmánybíróság és a bírói gyakorlat már világosan kimunkálta azokat az elveket, amelyek alapján a vád törvényessége elbírállható, míg mások a törvényi fogalom garanciális jelentőségét méltatták.²² A módosító törvény miniszteri indokolása kiemeli, hogy bár a törvényes és megalapozott vád az eljárás bírósági szakaszának központi kérdése és annak egyes fogalmi elemeit az ítélezési

⁸ Hacker Ervin: *A magyar büntetőeljárásjog rövid vázlat. Alapelvek.* In: Tóth Mihály (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 46. o.

⁹ Fantófy: *i. m.* 27. o.

¹⁰ Fantófy: *i. m.* 19. o.

¹¹ Kereszty: *i. m.* 312. o.

¹² Majoros Tímea: *A törvényes vád problematikája.* TDK dolgozat.

www.jogiforum.hu/files/publikaciok/majoros_timea-a_torvenyes_vad_problematikaja%5Bjogi_forum%5D.pdf (letöltési idő: 2015. augusztus 05.) 7. o.

¹³ Cséka Ervin: *Korszerűsítő alapelvek a büntetőeljárásban.* 105. o. Acta Universitatis Szegediensis de József Attila Nominatae, Acta Juridica et Politica, Tomus LIII., Fascilus 1-25. Emlékkönyv dr. Szabó András egyetemi tanár 70. születésnapjára, Szeged, 1998, 103–120. o.

¹⁴ Majoros: *i. m.* 7. o.

¹⁵ Pásztor István: *Problémák a vádelv gyakorlati érvényesülése köréből.* 1. o. Ügyészségi értesítő XV. évfolyam

¹⁶ Sztancs Edit: *A törvényes vád – mint a büntetőeljárás elengedhetetlen feltétele.* 35. o. Ügyészek Lapja, 2011/5. Különszám. 35–41. o.

¹⁷ Kúriai jelentés: *i. m.* 10–11. o.

¹⁸ 14/2002. (III. 30.) AB határozat

¹⁹ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: *Új magyar büntetőeljárás.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004. 132. o.

²⁰ Fenyvesi Csaba: *Gondolatok a büntetőeljárás új alapelveiről és mellékszereplőiről.* 101. o. Jura, 2004/1. 101–109. o.

²¹ Fenyvesi et al.: *i. m.* 90. o.

²² Belovics Ervin: *A vád törvényessége (habilitációs tézis)* www.jak.ppke.hu/uploads/articles/12081/file/T%C3%A9zis.pdf (letöltési idő: 2015. július 30.) 8. o.

gyakorlat, valamint a 14/2002. (III. 20.) AB határozat is összefoglalta, alapvető érdekek fűződnek ahhoz, hogy a vád törvényességének minimális feltételeit a jogbiztonság érdekében törvényi rendelkezés is szabályozza.²³

Bócz Endre a törvényi fogalom meghatározása iránti igény mögött egy az ügyészség és a bíróság megítélése közötti nézetkülönbséget vélt felfedezni, amely azon alapult, hogy az ügyészség a vád tárgyának azokat a tényeket tekintette, amelyeket jogilag is értékelt, míg a bíróság a vádiratban szereplő minden olyan tényt, amely miatt az ügyész nem mellőzte a vádemelést.²⁴

A vád törvényessége egyrészt a vádirattal szemben támasztott azoknak a tartalmi követelményeknek a minimuma, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a büntetőeljárás bírósági szakasza meginduljon, és a bíróság az eljárást lefolytathassa. Bócz Endre szerint ugyanakkor a Be. 2. § (2) bekezdése nem a vád törvényességének kritériumait, hanem csak az eljárásjogi előfeltételeit foglalja össze. A vád törvényességét nem pusztán a benyújtott vádirat alapján, hanem az egész bírósági eljárás során formálódó tartalma alapján kell vizsgálni. A vádirat bár valóban a bírósági eljárás alapja, azonban annak kerete a lefolytatott bizonyítás eredményéhez képest változik, és a végindítványban ölt testet. A vád pontos tartalmának kimunkálását az ügyész aktív és szakszerű tevékenysége determinálja a kontradiktórius tárgyalás keretében.²⁵ A törvényes vád így nemcsak a vádirat törvényességére vonatkozik, hanem az ügyész további perbeli cselekményeinek, így a vádbeszédnek is kritériuma.²⁶

A törvényes vád fogalmának elemzése kapcsán kiemelendő, hogy az alaki és egyben tartalmi követelményeket is magában foglal. Alaki kritériuma, hogy a bírósági eljárás lefolytatását vádlói jogosultsággal rendelkező személy kezdeményezze, így közvádra üldözendő bűncselekmények esetén általában az ügyész, magánvádas eljárásban a magánvádló, míg törvényben meghatározott feltételek teljesülése esetén a pótmagánvádló döntsön a vádemelésről. A Be. 2. § (2) bekezdése emellett definiálja a törvényes vád minimális tartalmi követelményeit is, amely szerint a vádemelésre jogosultnak a vádban meghatározott személy pontosan körülírt, büntetőtörvénybe ütköző cselekménye miatt kell a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményeznie. A bírósági eljárást működésbe hozó kifejezett akarat, azaz a vádolás a vádirat, a feljelentés, illetve a vádindítvány bírósághoz történő benyújtásával teljesül.²⁷ A vádirathoz hasonlóan a feljelentésnek és

a pótmagánvádnak is meg kell felelnie a törvényes vád minimális tartalmi elvárásainak.²⁸

A törvényes vád bármely fogalmi elemének hiánya esetén a vád nem tekinthető törvényesnek, tehát az a bírósági eljárás megindítására alkalmatlan. Ettől eltérően, amennyiben a vádirat kizárólag a törvényes vád fogalmi körébe nem sorolható hiányosságban szenved, a vádirat kellékhianyos. Ilyen hiányosság a jogi minősítés elmaradása, a bizonyítékok felsorolásának elmulasztása, a hatásköri és illetékességi szabályok meg nem jelölése, illetve a tárgyalásra idézendők és értesítendők felsorolásának kihagyása. A törvényes vád minimális feltételei ilyenkor teljesülnek, azonban az ügyész megsérti a vádemelés törvényes alakszerűségeit.²⁹

4. A nem törvényes és a megalapozatlan vád közötti különbség

Háger Tamás szerint a nyomozás egyik célja vitathatatlanul a törvényes vád alapjainak megteremtése,³⁰ amely során a büntetőjogi felelősségre kiható tényeket kell tisztázni. A felderítendő tények köre természetesen attól is függ, hogy mely bűncselekmény képezi az eljárás tárgyát. A nyomozásnak tehát minden a büntetőjogi felelősség elbírálása szempontjából jelentős tényre ki kell terjednie. Belovics Ervin álláspontja szerint a nyomozás nem szorítkozhat a vádemeléshez „elengedhetetlenül” szükséges bizonyítékok beszerzésére. Az ügyésznek kötelessége a büntetés kiszabásakor jelentőséggel bíró alanyi és tárgyi tényezőket megalapozó tényeket alátámasztó bizonyíték beszerzéséről is gondoskodni.³¹

Érdeemes ezért vizsgálat tárgyává tenni, hogy a nyomozás során elkövetett törvénytelenéseknek van-e bármilyen kihatása a vád törvényességére. Egységes a bírói gyakorlat abban, hogy a vádemelést megelőző szakasz (nyomozás) esetleges hiányosságai a vád törvényességét nem érintik, az kizárólag a benyújtott vád alapján vizsgálandó. Ennek indoka abban keresendő, hogy ha a törvényes vád követelménye kapcsán a bíróság a vádelőkészítést is figyelembe venné, úgy lényegében hivatalból felülbírálná az ügyész vádemelésről való döntését, amire törvényi lehetősége nincsen. A bíróság kizárólag a benyújtott vád eljárásra való alkalmasságát értékelheti,³² a vád anyagi jogi megalapozottsága ilyen szempontból közömbös. Annak

²³ 2006. évi L. törvény miniszteri indokolása

²⁴ Belovics: i. m. 8. o.

²⁵ Bócz Endre: *Valóban a vád törvényességének fogalma volt a tisztázatlan?* 262. o. Magyar Jog, 2008/5. 257–266. o.

²⁶ Bérces Viktor László: *A védői szerepek értelmezésének kérdései – különös tekintettel a büntetőbíróság előtti eljárásokra.* Budapest, 2012. www.jak.ppk.hu/uploads/articles/12332/file/B%C3%A9rces%20Viktor%20_leadott%20PhD%20dolgozat_.pdf (letöltési idő: 2015. augusztus 03.) 201. o.

²⁷ 1/2007. BK vélemény A/I. pont

²⁸ Holé Katalin – Kadlót Erzsébet (szerk.): *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata. I. kötet.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007. 288. o.

²⁹ Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2013. 50. o.

³⁰ Háger Tamás: *Az ítélleti tényállás megalapozottságával kapcsolatos egyes kérdések a büntetőperben.* 2. o. Jogelméleti Szemle, 2013/1. 1–15. o.

³¹ Belovics: i. m. 4–5. o.

³² EBH 2011.2299.

sincs relevanciája, hogy a vád benyújtását egyáltalán megelőzte-e nyomozás (különben pl. nem volna helye a vád kiterjesztésének), a nyomozás és a vádemelés eljárásjogi szabályait betartották-e,³³ továbbá, hogy a vád törvényesen beszerzett és ellenőrzött bizonyítékon alapszik-e.³⁴

Gellér Balázs tanulmányában arra kereste a választ, hogy amennyiben a vád túlnyomó részben a bizonyítási szabályok megszegésével, vagy jogellenesen beszerzett bizonyítékokon alapul, a vád ettől függetlenül tekinthető-e még törvényesnek, és az alkalmas-e arra, hogy a bírósági eljárás alapját képezze. A szerző szerint „a vádnak tartalmaznia kell azt az ügyészi meggyőződést, hogy a bizonyítékok alkalmasak a vádlott bűnösségének kétséget kizáró bizonyítására”,³⁵ ezért kizárja a fel nem használható bizonyítékokon alapuló vád törvényességét. Hangsúlyozza, hogy a megalapozott vád a törvényes vád fogalmának része, ezért csak a megalapozott vád lehet törvényes.³⁶ Meggyőződése alapján a vád nemcsak akkor alkalmatlan a bírósági eljárás lefolytatására, ha nem felel meg a törvényes vád Be.-beli fogalmának, hanem akkor is, ha a Be.-ben meghatározott egyéb tartalmi követelményeket, azaz a vádiratra vonatkozó előírásokat sem elégíti ki. Álláspontja szerint amennyiben a vád a bizonyítékok felsorolását nem tartalmazza, vagy a felsorolt bizonyítékokat valamely ok miatt ki kell rekeszteni, úgy a vád nem törvényes. Annak a lehetőségét is elveti, hogy a bíróság a tárgyaláson felvett bizonyítással pótolja ezeket a hiányosságokat, ugyanis a bíróság ily módon nyomozati tevékenységet végezne, amelyből kifolyólag sérülne a tisztességes eljáráshoz való jog és az eljárás feladatok megoszlásának elve.³⁷

Az előbbi szemléletmód mindazonáltal olyan további többletkövetelményt támaszt a törvényes vád fogalmát illetően, amely sem az eljárás törvény szövegéből sem annak szellemiségéből nem következik. A Be. körülírja a törvényes vád egyes fogalmi elemeit, amelyek között nem szerepel, hogy az azt megalapozó bizonyítékokat a bíróságnak a bizonyítási eljárás lefolytatása előtt mérlegelnie kellene. A vád törvényességének követelménye azt az elvárást fejezi ki, hogy a

védelem a vád kereteinek ismeretében fel tudjon készülni a vádban foglalt tények cáfolatára, és tisztában legyen azzal, hogy a vádló a vádlott mely cselekménye miatt indítványozza a büntetőjogi felelősségre vonást. Ehhez képest a vádat alátámasztó bizonyítékok felhasználhatósága, bizonyító ereje és hitelessége csak abban a kontextusban vehető figyelembe, hogy kellő alapot adnak-e a vádban foglaltak alátámasztására, a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására. Amennyiben nem áll rendelkezésre kellő számú és bizonyító erejű jogszerűen beszerzett bizonyíték, és a tárgyalás eredményéhez képest sem lehet korrigálni a nyomozati eljárás során vétett hibákat, úgy a vád megalapozatlan lesz, ezért a vádlottat fel kell menteni. A vád megalapozatlansága azonban semmiképp sem azonosítható a vád törvényteleniségével, hiszen a megalapozatlanság kizárólag arra adhat okot, hogy a bíróság a vádban foglaltakkal ellentétes következtetést vonjon le a vádlott büntetőjogi felelőssége kapcsán. A nyomozás elégtelenségének következménye lehet a vád alaptalansága, ami azonban nem azonosítható annak törvényteleniségével.

Mindebből következően messzemenőig helyeselhető az a bírói gyakorlat, miszerint a vád törvényességét a vádemelést megelőző szakasz (nyomozás) esetleges hiányosságai nem érintik,³⁸ az elkövetett eljárási szabálysértések nem vezethetnek a törvényes vád hiányához. A vád törvényessége szempontjából annak ténybeli megalapozottsága – bizonyítékokkal kellően alátámasztottsága – közömbös, ez a büntetőper érdemi kérdése.³⁹

5. Alaki legitimitáció

A vádemelés jogosultsága alapvetően az ügyész illeti meg, azonban a törvényben meghatározott esetekben a magánvádló vagy a pótmagánvádló képviseli a vádat. Nem törvényes a vád, ha a sértett olyan esetben lép fel magánvádlóként, amikor a törvény ezt nem teszi lehetővé, vagy a pótmagánvádló a törvényi feltételek hiányában nyújt be vádindítványt. A pótmagánvádló fellépése perjogi lehetőségeinek vizsgálatán túl minden esetben mérlegelni kell azt is, hogy a vád tárgyává tett egyes bűncselekmények konkrét törvényi tényállása alapján az adott ügynek van-e a büntetőjogi igény érvényesítésére jogosult sértettje, ekként helye van-e pótmagánvádló előterjesztésének.⁴⁰

Róth Erika a törvényes vád, ezen belül az alaki legitimitáció fogalmi körébe vonja azt is, „hogy az ügyész és a bíróság, amely előtt vádat emel, hatáskörrel és illetékességgel rendelkezzen a konkrét ügyben.”⁴¹ Belovics Ervin ezzel szemben úgy érvel, hogy a hatás-

³³ Ugyancsak eltérő álláspontok kialakulásához vezetett az a joggyakorlati probléma, hogy amennyiben az ügyész a már megszüntetett nyomozást követően a nyomozási bíró nyomozás folytatását elrendelő határozata hiányában emel vádat, az törvényesnek minősül-e. Megítélésem szerint a törvényes vád Be. 2. § (2) bekezdés szerinti fogalma erre a kérdésre megadja a választ, ugyanis az világosan kijelöli a bíróság vizsgálódásának kereteit. Nem lehet természetesen figyelmen kívül hagyni azt, hogy amennyiben az eljárás nyomozati szakaszában nyilvánvaló eljárási szabálysértés történt, az kihatással lehet a későbbi bizonyítási eljárás törvényességére. Az a bizonyíték ugyanis, amelyet az ügyész valamely törvénytelenül lefolytatott nyomozati cselekmény útján szerez be, a „mérgezett fa gyümölcsének” tekintendő, és az sem a vád megalapozottságának alátámasztására, sem az ítéleti tényállás megalapozására nem használható fel. A konkrét problémára vetítve a kérdést, a nyomozás elrendelése nélkül, „törvénytelenül” továbbfolytatott eljárás kihatása legfeljebb annyi lehet, hogy az ily módon beszerzett bizonyítékokat ki kell rekeszteni a bizonyítékok közül, ez azonban a vád törvényességét érdemben semmiképpen nem befolyásolja.

³⁴ EBH 2014. B.17.

³⁵ Gellér Balázs József: *A vád törvényességének egyes aspektusai*. 460. o. Jogtudományi Közlöny, 2011/9. 459–467. o.

³⁶ Gellér: *i. m.* 459–461. o.

³⁷ Gellér: *i. m.* 462. o.

³⁸ Lásd: 32. lj.

³⁹ EBH 2012. B.31.

⁴⁰ BH 2012.31. Itt jegyzendő meg az is, hogy a bíróság a sértett fogalmát a Be. 51. § (1) bekezdéséhez képest megszorítóan értelmezi.

⁴¹ Farkas Ákos – Róth Erika: *A büntetőeljárás*. Complex Kiadó. Budapest, 2007. 251. o.

köri és illetékességi szabályok megsértésével történő vádemelés esetén eljárási szabálysértés folytán az ügyet át kell tenni a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz, amely a vád törvényességét természetesen nem érinti. Megjegyzi azt is, hogy amennyiben az általános ügyész emel vádat a fiataalkorúak ügyésze vagy a katonai ügyész helyett, a bíróságnak a vád kellékhianyossága miatt a hiányosság pótlására kell felhívnia, és amennyiben ez nem történik meg, az eljárást a bíróságnak meg kell szüntetnie.⁴² Nézetem szerint ez utóbbi álláspont a helyes, mivel ha az ügyész a hatásköri és illetékességi szabályok megszegésével tévesen nem az ügyben eljárni jogosult bíróság előtt emel vádat, úgy a vád még vádlói jogosultsággal rendelkező személytől származik, így az alaki felteteleknek mindenben megfelel.

Érdemes felhívni a figyelmet arra a bírói gyakorlatra is, hogy amennyiben az ügyéssel szemben a vádemelés időpontjában objektív kizárási ok áll fenn, az általa benyújtott vád – alaki legitimáció hiányában – nem törvényes. A kizárt ügyészi szerv állományába tartozó ügyész ugyanis semmiféle indítványt nem terjeszthet elő, eljárásának releváns joghatása nem lehet. Következésképpen hiába törvényes a vád képviselete, az nem orvosolja a vádemelésben rejlő hibát. Ilyenkor ugyanis a bírósági eljárás alapja továbbra is a „hibás”, nem törvényes vád.⁴³

Magánvádas eljárásban előfordulhat, hogy a bíróság úgy ítéli meg, a vádlott cselekménye közvédas bűncselekménynek minősül, ezért az ügy iratait a Be. 501. § (1) bekezdés c) pontja alapján az ügyésznek megküldi. Ha az ügyész arra az álláspontra helyezkedik, hogy a cselekmény nem közvédra üldözendő, a szükséges nyomozati cselekmények elvégzése után a Be. 501. § (4) bekezdése szerint az iratokat visszaküldi a bíróságra.⁴⁴ Ilyenkor tulajdonképpen a pótmagánvadás egy speciális esetével állunk szemben, hiszen az ügyész nem kíván közvédlőként fellépni, ellenben a bíróság megítélése szerint az ügy mégis közvédra üldözendő. Ez az eset a pótmagánvadás általános szabályaitól annyiban tér el, hogy a sértettnek – közvédas eljárást megszüntető határozat – hiányában a bíróság felhívásától számított 60 napja van eldönteni, hogy pótmagánvédlőként fel kíván-e lépni. Ha nem nyilatkozik, úgy álláspontom szerint az eljárás törvényes vád hiánya okán történő megszüntetésének van helye, tekintettel arra, hogy nincs alaki legitimációval rendelkező személytől származó vád. Amennyiben a sértett pótmagánvédlőként fellép, természetesen az általános szabályok szerinti vádindítványt kell benyújtania annak minden szükséges formásával. Érdemes megjegyezni, hogy az így lefolytatott eljárásban a bíró továbbra sincs kötve a vádló jogi minősítéséhez, tehát megállapíthatja, hogy a cselekmény mégiscsak magánvédra ül-

dözendő. Az alaki legitimáció szempontjából ez azért nem okoz problémát, mivel az ügyben végig az a sértett képviselte a vádat, aki az eljárás korábbi szakaszában nyilvánvalóan előterjesztette magánindítványát.

A fentiekkel ellentétben nem teheti meg a bíró azt, hogy a magánvádas ügyben lefolytatott bizonyítás eredményeként eltérő jogi minősítéssel közvédas bűncselekmény miatt állapítsa meg a vádlott büntetőjogi felelősségét.⁴⁵ A bírói gyakorlat a problémát jelenleg akként közelíti meg, hogy a pótmagánvádas eljárásra áttérés ilyen helyzetben nem indokolt, hiszen a vádat egyébként is a jogosult sértett terjesztette elő.⁴⁶ Ez a megállapítás nem teljesen aggálymentes, hiszen a vádnak vádemelésre jogosult személytől kell származnia, tehát közvédas ügyben az ügyésztől vagy a pótmagánvédlőtől. Az a tény, hogy a vádat a sértett képviseli, az eljárás jellegén nem változtat, tehát közvédas ügyben a sértett magánvédlőként, különösen jogi képviselő hiányában nem járhat el.

Ha a tárgyaláson mégis felmerül a közvédas bűncselekmény szerinti minősítés lehetősége, a bíróság a leghelyesebben akkor jár el, ha a Be. 270. § (1) bekezdése alapján megállapítja a vádtól eltérő minősülés lehetőségét. Tekintettel arra, hogy a Be. 501. § (1) bekezdés a) pontjával ellentétben a bíróságnak a személyes meghallgatás befejezése után már nincs lehetősége az iratokat az ügyésznek visszaküldeni, alaki legitimáció hiányában az eljárás törvényes vád hiánya miatt történő megszüntetése látszik indokoltnak azzal, hogy a bíróságnak hivatalból feljelenést kell tennie az álláspontja szerinti jogi minősítésnek megfelelő közvédas bűncselekmény miatt. Az így lefolytatott nyomozás eredményéhez képest a sértett a feljelentést elutasító vagy eljárást megszüntető határozat elleni panasz elutasítása után pótmagánvédlőként már felléphetne. Ennek a bonyolult mechanizmusnak az elkerülése érdekében célszerű lenne a Be. magánvádas eljárásra vonatkozó rendelkezéseit egy olyan passzussal kiegészíteni, amely szerint a bíró a tárgyalási szakban is visszaküldheti az iratokat az ügyésznek.

6. Tartalmi legitimáció

6.1. Meghatározott személy

A vád törvényességének elengedhetetlen tartalmi eleme, hogy konkrétan beazonosítható személy ellen irányuljon, ebből következően az ismeretlen személy ellen emelt vád nem minősül törvényesnek. A „meghatározott személy” kitétel a bírói gyakorlat szerint természetesen akkor is megállapítható, ha a vádirat nem teljeskörűen tartalmazza a terhelt személyi adatait, mivel az esetleges hiányosságok a bizonyítási el-

⁴² *Belovics: i. m.* 10. o.

⁴³ BH 2015.186.

⁴⁴ Pl. könnyű testi sértés vétsége helyett közvédas tagja elleni erőszak bűntette, esetleg súlyos testi sértés bűntettének kísérlete, vagy kapcsolati erőszak bűntette látszik megvalósulni.

⁴⁵ *Steffler Sándor: A váddal összefüggő gyakorlati kérdések.* 337. o. Magyar Jog, 1974/6. 334–339. o.

⁴⁶ EBH 2011.2296, EBH 2014.B.16.

járás során még pótolhatóak.⁴⁷ A Be. 321. § (4) bekezdése alapján ugyanez irányadó a pótmagánvádas eljárásra is, továbbá amennyiben magánvádas ügyben a feljelentett kiléte a feljelentésből nem állapítható meg, a bíróság annak tisztázására a Be. 499. § (2) bekezdése alapján nyomozást rendelhet el.

A vádlottnak a vádirat alapján beazonosíthatónak kell lennie, azonban az egyes személyi adatok hiánya, amelyek a bírósági eljárás során pótolhatóak, nem teszi a vádat törvénytelené. A vádlott személyének bizonytalansága mindazonáltal nem tekinthető pusztán a vádirat hiányosságának, hanem főkérdés.⁴⁸

A vád törvényességéről készített joggyakorlati összefoglaló szerint vádlott csak az vétőképes személy lehet, aki büntethető.⁴⁹ Ez a distinkció azonban álláspontom szerint nem fér össze a Be. 43. § (1) bekezdése szerinti terhelt fogalommal, mivel terhelt a törvény szerint az, akivel szemben büntetőeljárást folytatnak. Ebből következően, amennyiben a terhelt pl. gyermekkor vagy kóros elmeállapot miatt nem büntethető, az nem a vád törvényességére, hanem az ügy érdemére tartozó kérdés, amely adott esetben az eljárás büntethetőségi akadályból történő megszüntetéséhez, vagy tárgyalási szakban a vádlott felmentéséhez vezethet.

Amennyiben az ügyész nem kívánja valamely személy büntetőjogi felelősségre vonását, és ily módon nem emel ellene vádat, e tényállási részre nem lehet bűnösséget megállapítani.⁵⁰ Ez tipikusan akkor fordul elő, amikor társtetteségben való elkövetés esetén az egyik terhelt cselekménye az üzletszerűség folytán bűncselekménynek minősül, míg a másíknak kizárólag szabálysértési felelősségét lehet megállapítani tulajdon elleni szabálysértés elkövetése miatt. Ilyenkor a leghelyesebben akkor járunk el, ha mind a vádiratban, mind az arra épülő ítéleti tényállásban az érintett személyt pusztán a büntetőjogilag felelős vádlott „társaként” jelöljük meg, vagy az illetőt a tényállásban akár név szerint is feltüntethetjük természetesen anélkül, hogy hozzá bármilyen konkrét eljárási pozíciót kapoznánk.

Lehetőség van arra is, hogy az ügyész a tárgyaláson úgy nyilatkozzék, hogy a vádiratban foglaltakkal ellentétben a tényállásban megjelölt valamely személy felelősségre vonásától eltekint. A gyakorlatban ez két módon valósulhat meg: a vád elejtése és felmentés indítványozása útján. Lényeges különbség, hogy míg vádelejtés esetén (pótmagánvádlói fellépés hiányában) a bíróság az eljárást a Be. 332. § (1) bekezdés e) pontja alapján megszünteti, addig felmentés indítványozásakor a bíróságot továbbra is terheli a törvényes vád alapján fennálló döntési kötelezettsége.

Majoros Tímea meglátása szerint az sem kizárt, hogy az ügyész kifejezetten indítványozza pl. a csekélyebb

súlyú és a felelősségre vonás szempontjából jelentőséggel nem bíró bűncselekmény vonatkozásában, hogy a bíróság tekintsen el a vádiratban megnevezett személy büntetőjogi felelősségre vonásától.⁵¹ Álláspontom szerint ez a gyakorlatban nehezen elképzelhető, ugyanis amennyiben az ügyész erre a következtetésre jutna, a Be. vonatkozó rendelkezése alapján az eljárást maga is megszüntetheti, és ily módon nem kerül sor vádemelésre. Ilyenkor az ügyésznek a vádiratban csak utalni kell arra, hogy a váddal nem érintett körben a felelősségre vonást mely határozatával, kivel szemben és milyen indokból mellőzte.

A jelenlegi bírói gyakorlat szerint az ismeretlen személlyel szemben emelt vád nem törvényes, ezért ilyenkor az eljárást törvényes vád hiánya okából kell megszüntetni akkor is, ha a cselekmény nem bűncselekmény. A bűncselekmény hiányának megállapítása ugyanis feltételezi a vád törvényességét.⁵² Ezzel ellentétben érdemes lenne mérlegelni azt is, hogy bár a bírósági eljárás lefolytatásának előfeltétele a törvényes vád, mégis amennyiben az eljárás adatai alapján megállapítható, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, értelemszerűen bizonyítási eljárást sem kellene lefolytatni. A vádat így nem szükséges alkalmassá tenni a bizonyítás kereteinek kijelölésére, azaz nincs kizáró oka a bűncselekmény hiányos eljárás megszüntetésnek. További érvként hozható fel a Be. 267. § (1) bekezdés a) pontja szerinti megszüntetés mellett az, hogy a Be. rendszertanilag is a törvényes vád hiánya miatti megszüntetés elé helyezi a bűncselekmény hiányos esetet.

6.2. Büntetőtörvénybe ütköző cselekmény

Már az Angyal–Isaák kommentár is kimondja, hogy „a vád csak abban az esetben szolgálhat a bűnvádi eljárás megindításának alapjául, ha a vádlott terhére rótt bűncselekményt megállapító tett meghatározására alkalmas ténybeli körülmények elősorolását magában foglalja.”⁵³

A vádirattal szemben alapvető követelmény, hogy alkalmas kiindulópontot képezzen a terhelt védekezésének előterjesztéséhez, így megfelelően írja körül azt a cselekményt, amely miatt a terheltet felelősségre kívánják vonni. Szükséges, hogy a vádlott megismerje belőle azon tényeknek és egyéb körülményeknek a körét, amely miatt védekezésre kényszerül.⁵⁴

A Büntető Törvénykönyvbe ütköző cselekmény arra utal, hogy az ügyésznek a vádiratban olyan cselekményt kell rögzítenie, amely bűncselekményként értékelendő, és amelynek bizonyítottága esetén a bíróság a vádlottat bűnösnek mondaná ki. Nem törvényes

⁴⁷ 1/2007. BK vélemény A/I. pont

⁴⁸ *Kadlót Erzsébet: A vád a vádlottak padján.* 67. o. Magyar Jog, 2005/2. 65–78. o.

⁴⁹ *Kúriai jelentés: i. m. 48. o.*

⁵⁰ *Jaguszán Tamás: A törvényes vád mint a büntetőeljárás perjogi előfeltétele.* 61. o. *Ügyészek Lapja*, 2006/5. 53–62. o.

⁵¹ *Majoros: i. m. 19. o.*

⁵² EBH 2012. B.10.

⁵³ *Angyal Pál – Isaák Gyula: Bűnvádi Perrendtartás* (Magyar Törvények Grill féle kiadása) Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941. 7. o.

⁵⁴ *Háger Tamás: Abszolút eljárási szabálysértések az elsőfokú büntetőperben.* 53. o. *Büntetőjogi Szemle*, 2014/2. 49–56. o. (Háger 2014)

a vád, ha a bűncselekmény oly mértékben nincs pontosan körülírva, hogy annak egyedisége fel nem ismerhető, és emiatt el nem bírálható.⁵⁵

A vád tárgyává tett történeti események leírásának mindazonáltal nem a különös részi törvényi tényállás jogi fogalmait kell felsorolnia, hanem konkrétan azokat az eseményeket, amelyek alkalmasak az indítványozott (vagy akár eltérő), ám mindenképpen büntetőtörvénybe ütköző cselekmény bíróság által történő megállapítására. Ez a feltétel teljesül, ha a vádirati tényállás a bűncselekmény tárgyi oldalának ismérveit olyan részletességgel tartalmazza, amelyből az alanyi oldal szükséges elemére alapos következtetést lehet vonni.⁵⁶ A törvényes vád tartalmi követelményének nem felel meg a vád, ha nem tartalmazza a cselekmény pontos körülírását, és emiatt abból az adott magatartás büntetőtörvénybe ütközésének lehetősége nem állapítható meg, ezért az a bűnösségre vonatkozó anyagi jogi következtetés levonására alkalmatlan.⁵⁷

A törvényes vádnak nem fogalmi ismerve az, hogy a büntetőtörvénybe ütköző cselekmény leírása körében a törvényi tényállás jogi fogalmait használja; elégséges, ha a történeti tények leírása oly mértékben konkrét, amelyből – bebizonyítottaságot feltételezve – büntetőtörvénybe ütköző cselekményre lehet következtetni.⁵⁸ A cselekmény körülírása akkor pontos, ha a vád a terhelt személyére, illetve cselekvőségére konkrétan hiánytalanul tartalmazza valamely bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő tényeket, az elkövetési magatartást, a cselekmény megvalósításának helyét, idejét stb. A „büntetőtörvénybe ütköző” kitétel azt jelenti, hogy a vádban foglaltak egyben alkalmasak valamely bűncselekmény tényállásszerű megvalósulására levonható következtetésre.⁵⁹ Bócz Endre szerint a büntetőtörvénybe ütköző pontosan körülírt cselekmény fogalmához elegendő az is, hogy „szóljanak ésszerű érvek egy olyan jogi álláspont mellett is, amely szerint a kérdéses cselekmény büntetőtörvénybe ütközik.”⁶⁰

A vádirat tényállási részének tartalmaznia kell azokat a tényeket is, amelyek alátámasztják a törvényi tényállásnak megfelelő minősítést. Amennyiben a bíróság csak ténybeli következtetés útján tudja pótolni a vádiratból hiányzó tényállási elemeket, a vád nem törvényes, mivel ténybeli következtetést csakis az ítéleti tényállás megállapításához alkalmazhat a bíróság.⁶¹ Nem érinti a vád törvényességét ellenben az, ha a bíróság ténybeli következtetés útján a tényállást kiegészíti. Ez csak akkor fogadható el, ha a további tények konstruálása nem a vád bizonytalan megfogalmazásának helyesbítésére, kiigazítására, azaz a vád „törvénye-

sítésére” szolgál. Ellenkező esetben sérülne az eljárási feladatok megoszlásának elve, ugyanis a vád törvényességének vizsgálata során a bíróság sem bizonyítás-felvételére, sem ténybeli következtetés levonására nem jogosult.⁶²

Példának okáért törvényes vád hiánya miatt a büntető eljárás megszüntetése indokolt, ha a verbális bűncselekmény (becsületsértés) miatt benyújtott vádirat nem tartalmazza a terhelt által a sértettel szemben használt azokat a konkrét kifejezéseket, szavakat, amelyeknek megvizsgálásával a bíróság dönthetne azok becsület csorbítására alkalmasságáról, végső soron pedig a büntetőjogi felelősségről.⁶³

A következetes joggyakorlat szerint amennyiben a történeti tényállásban leírt cselekmény bűncselekményként nem értékelhető, az nem értelmezhető akként, hogy az ügyész nem a Btk.-ba ütköző cselekmény miatt emelt vádat, és ezért a vád nem törvényes, hanem bűncselekmény hiányában kell az eljárást megszüntetni vagy felmentő ítéletet hozni.⁶⁴ A bizonyítás esetleges kudarca ily módon a vád törvényességét nem érinti, azaz nem lehet olyan értelmezést tulajdonítani a Büntető Törvénykönyvbe ütköző cselekmény fogalmának, hogy amennyiben a vád tárgyává tett cselekmény nem bűncselekmény, a vád nem is volt törvényes. A lényeg az, hogy a vádiratban nyomom követhető legyen az, hogy az ügyész miért minősítette bűncselekménynek a vádlott cselekvőségét.⁶⁵

6.3. A jogi minősítés

A jogirodalomban mind a mai napig heves vitát vált ki az a kérdés, hogy a cselekmény jogi minősítése részét képezi-e a törvényes vád fogalmának, vagy ahhoz elegendő pusztán a jogilag értékelhető terhelti cselekmény leírása. Róth Erika és Berkes György is azon a véleményen van, hogy amennyiben az ügyész egyáltalán nem minősítette a történeti tényállásban leírt cselekményt, úgy kifejezésre juttatta, hogy azt nem kívánja a vád tárgyává tenni, és nem indítványozza annak elbírálását. Meglátásuk szerint a büntetőtörvénybe ütköző cselekményt nem lehet egyszerűen a történeti tényállásban leírt cselekménnyel azonosítani, hanem ahhoz a vádlónak konkrét jogi minősítést is társítania kell.⁶⁶ Ezt a véleményt osztja Nagy Lajos is, aki szerint „a vádemelés [...] nem egyenlő a tényeknek a vádiratban történt előadásával, hanem a vádemeléshez szükséges egy erre vonatkozó kifejezett indítvány is.”⁶⁷

A múlt század elején a Balogh-Edvi-Vargha kommentár is hasonló okfejtést tartalmazott, amikor a következőket taglalta: „a vád tárgyává tett büntetendő

⁵⁵ *Kúriai jelentés: i. m.* 49. o.

⁵⁶ EBH 2015. B.10.

⁵⁷ BH 2011.60.

⁵⁸ BH 2011.219.

⁵⁹ BH 2009.261.

⁶⁰ *Bócz Endre: A vád törvényességéről*, 12. o. De iuris peritorum meritis 3, Studia in honorem András Szabó. KGRE ÁJK, Budapest, 2008. 7–22. o.

⁶¹ *Dévaj Hedvig: A szakág szempontjából fontos bírósági döntések és egyéb kérdések*. 47. o. *Ügyészek Lapja*, 2007/6. 47–58. o.

⁶² *Sándor Lénárd: A Debreceni Ítéletábla ítélete csalás és adócsalás büntetéről. A törvényes vád egyes kérdései*. 36. o. *JeMa*, 2014/1. 28–38. o.

⁶³ BH 2015. 120., BH 2015. 185.

⁶⁴ *Holé-Kadlót: i. m.* IV. kötet. 296. o.

⁶⁵ *Sztancs: i. m.* 37. o.

⁶⁶ Lásd bővebben *Belovics: i. m.* 17. o.

⁶⁷ *Nagy Lajos: Ítélet a büntetőperben*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 427–428. o.

cselekmény a törvényben megállapított és a tényállásból vett ismertető jelek szerint, tüzetesen jelöltessék meg. Ez nem más, mint a konkrét vád formulázása, a mely két elemből van összetéve. Egyik a bebizonyított tényálladék vagyis az elkövetett cselekmény, a másik az anyagi büntetőtörvénynek az a meghatározása, a mely a kérdéses cselekmény ismérveit megjelöli. Az előbbi tehát ténybeli: az utóbbi jogi individualitása a vádbeli cselekménynek.⁶⁸

Ezt a szemléletet követi Fázsi László is, aki úgy ítéli meg, hogy a büntetőtörvénybe ütköző cselekmény nem egyszerűen a vád történeti tényállásában szereplő cselekmény, hanem az, amit az ügyész jogilag is értékkel, minősít. Mindezt a funkciómegosztás kívánalmából vezeti le, mivel a bíróság a történeti tényállásban szereplő, de jogilag nem minősített cselekmény értékelésével vádlói funkciót gyakorolna.⁶⁹

Fázsi László kitér az anyagi halmazatban lévő cselekmények problematikájára is, amelyre példaként említi azt a gyakorlatban előfordult esetet, hogy az ügyész az emberölés büntette miatti büntetőügyben bár a történeti tényállás részévé tette, nem indítványozta a terhelt felelősségre vonását a sértett hozzátartozóinak sérelmére elkövetett személyi szabadság megsértésének büntette miatt. Álláspontja szerint a vádló ily módon kifejezésre juttatta azt, hogy ezen bűncselekmény vonatkozásában a felelősségre vonástól eltekint.⁷⁰ Árnyaltabban fogalmaz ennek kapcsán Pásztor István, amikor arról ír, hogy az ügyész alapvető kötelessége, hogy a vád tárgyává tett terhelti cselekményt jogilag értékelje, és amennyiben az eljárási törvényben foglalt felhatalmazása alapján a vádemelést valamely cselekmény kapcsán mellőzni kívánja, úgy arra a vádiratban vagy a végindítványban utaljon.⁷¹

A fenti helyzetben álláspontom szerint különbséget kell tenni a tekintetben, hogy a vádirat tartalmaz-e kifejezett utalást arra, hogy az anyagi halmazatban álló bűncselekmény tekintetében lemond-e az ügyész az állami büntetőigény érvényesítéséről, vagy csupán nem minősíti a cselekményt. Amennyiben a vádirat utalást tartalmaz arra, hogy az ügyész valamely bűncselekmény miatt nem indítványozza a terhelt felelősségre vonását, úgy ezen tényállásrész nem tartozik a vád tárgyához, ezért azt nem is kell, és nem is lehet jogilag minősíteni. Ezzel ellentétben, amennyiben az ügyész pusztán nem minősíti a cselekményt, úgy az a történeti tényállás részének, azaz a vád tárgyának tekintendő. Ezt támasztja alá Tóth Mihály azon meglátása is, hogy „a bíróságnak az ítéletében mindaddig [de csakis addig] szabadon vonhatja le az általa tényként megállapított tettek valamennyi jogi konzekvenciáját,

amíg ezek a tettek azonosnak tekinthetők a vádban közöltekkel, illetve fenntartottakkal.”⁷²

Belovics Ervin a jogi minősítés követelményét valószínűleg szemben rámutat arra, hogy álláspontjuk elfogadása olyan paradox helyzetet teremtene, hogy a vádló által nem minősített, ám a történeti tényállásban leírt további bűncselekmények vonatkozásában az ügyésznek, a hivatalból való eljárás elvére tekintettel ismét vádat kellene emelnie. Ez a szemlélet a gyakorlatban ahhoz vezetne, hogy „ugyanazon terhelt vagy terhelttekkel szemben ugyanazon bizonyítási anyag, így ugyanazon tanúk kihallgatása révén kellene az új eljárást lefolytatni, valójában az eljárást megismételni.”⁷³

Steffler Sándor is akként vélekedik, hogy a vád tárgyává tett cselekmény kitétel nem a jogilag értékelt tényeket jelenti, hiszen amennyiben a jogalkotó ilyen kívánalmat támasztott volna a törvényes vád fogalmával szemben, úgy a bűncselekmény kifejezést használta volna, tehát a vádban szereplő tények történeti tényállása a vád tárgya. Ugyancsak helyesen utal arra, hogy a vádhoz kötöttség szempontjából a közbíró és a magánvádló között nincs különbség, és mivel a magánvádló általában jogi ismeretekkel nem rendelkezik, nem is várható el tőle, hogy a cselekményt jogilag minősítse.⁷⁴

A Bárd-Pusztai szerzőpáros is úgy ítéli meg, hogy a bíróságnak a vád tárgyává tett tényeket kell elbírálnia, azokat, amelyeket az ügyész a vád előterjesztésekor előad. Ha az ügyész a bűncselekményt kimerítő tényállást a vádiratban rögzíti, az külön jogi minősítés hiányában is a vád tárgyának tekintendő.⁷⁵

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma a 2006. november hó 27. napján és 2007. február hó 08. napján megtartott kollégiumi ülésén végül is egy ajánlásban fogalmazta meg azt, hogy a vádemelésre jogosult indítványában leírt konkrét cselekmény akkor is vád tárgyává tettnek tekintendő, ha a vádló a cselekmény miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezte, de annak minősítését elmulasztotta. Megerősítette, hogy a vád törvényességének nem tartalmi eleme a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítése. Ebben az esetben a bíróságnak a vád képviselőjét a vádirat hiányosságainak pótlása iránt meg kell keresnie, és ha ennek nem tesz eleget, a bíróság a Be. 267. § (1) bekezdésének k) pontja alapján az eljárást megszünteti. Ezzel összességében a Belovics Ervin és követői által képviselt azon állásponttal értett egyet, hogy az ügyész „a tények vád tárgyává tételével és nem azok jogi minősítésével emel vádat, és ha a vádirat büntetőtörvénybe ütköző – de az ügyész által nem minősített – cselekményt tartalmaz, az egyéb feltételek

⁶⁸ Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: *Bűnvádi Perrendtartás Magyarázata*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1909. 212. o.

⁶⁹ Fázsi László: *A tények jogi minősítésének gyakorlati jelentősége*. 73–74. o. Miskolci jogi Szemle, 2012/2. 71–78. o.

⁷⁰ Fázsi: i. m. 74. o.

⁷¹ Pásztor: i. m. 2. o.

⁷² Tóth Mihály: *A „tettazonosság” újabb dilemmái – Meghaladott dogma vagy értékes tradíció?* 40. o. In: *Fenyvesi Csaba – Herke Csongor* (szerk.): *Minúciák*. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudomány Kar, Pécs, 2001. 22–41. o.

⁷³ Belovics: i. m. 18. o.

⁷⁴ Steffler: i. m. 335. o.

⁷⁵ Bárd Károly – Pusztai László: *A büntetőeljárás kézikönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1993. 32. o.

(vádloői legitimáció, a vádban pontosan megjelölt terhelt) fennállása esetén a vád törvényes, és a bíróságnak a vádat el kell bírálania.⁷⁶

A 2006. évi LI. törvény 1. §-ához fűzött miniszteri indokolás leszögezi, hogy törvényes vád csak az lehet, amely többek közt a vád tárgyává tett cselekmény büntetőtörvény szerinti minősítését is tartalmazza. Mint hogy a miniszteri indokolás kötelező erővel nem bír, ez semmiképpen nem tekinthető a törvényes vád autentikus értelmezésének, már csak azért sem, mert az a törvényes vád fogalmi elemei közé sorolja a bizonyítékok felsorolását, valamint a hatásköri és illetékességi szabályokat is.

Álláspontom szerint a jogi minősítés elmulasztása nem eredményezi a vád törvénytelenességét, legfeljebb annak kellékhányosságát. Mint azt már fentebb is kifejtettem, a vádirat pusztán az eljárás megindításának alapja, a vád tárgya és annak minősítése az ítélelhoztalig változhat. A vádiratnak ezért alapvetően arra kell alkalmasnak lennie, hogy a terhelt szembesüljön azokkal a konkrét tényekkel, amelyek miatt a büntetőjogi felelősségre vonását kezdeményezték. A bíróságnak közvédas ügyben a vádirat hiányosságainak pótlása körében természetesen kötelessége a vádhatóságot a jogi minősítés megjelölésére felhívni, és amennyiben ezen kiegészítést az nem teszi meg, az eljárást szintén meg kell szüntetnie. Ily módon a védelemhez való jog már a tárgyalás előkészítése során sem csorbul, nem beszélve arról, hogy a bíróságnak alapvetően az egész eljárás során tájékoztatnia kell a vádlottat az eltérő jogi minősítés lehetőségéről. Legyen szó tehát akár arról, hogy a vádirat jogi minősítést egyáltalán nem tartalmaz, vagy hogy tartalmaz ugyan, de hiányosan, a vád pusztán kellékhányosnak tekinthető.

A gyakorlatban ugyanakkor nehezen elképzelhető, hogy az ügyész konkrét jogi minősítés nélkül emeljen vádat, ugyanis a vádirati tényállás megszerkesztése során számba kell vennie a szóba jöhető törvényi tényállások szerinti minősítési változatokat, majd azok összehasonlítása alapján el kell döntenie, hogy melyik törvényi tényállásnak feleltethető meg a terhelt cselekménye. Az így kiválasztott minősítés tehát alapjaiban határozza meg, hogy a nyomozati iratokból megismerhető tényhalmazból melyek lesznek a releváns tények, amelyeket az adott jogi minősítés megalapozásához a vádiratba be kell emelni.⁷⁷

7. A vádhoz kötöttség

Nemcsak a bizonyítási eljárás, hanem az ítéleti rendelkezések kereteit is kijelöli a vád. A bíróság a Be. 2. § (4) bekezdése alapján a vádhoz kötve van, azt köteles kimeríteni, de azon túl nem terjeszkedhet. A bíróság a vádhoz két irányban is kötött: „eljárását csak a vád indíthatja meg, továbbá csakis a vádba tett cselekmény

miatt és csak azon személy fölött ítélezhet, aki ellen vádat emeltek.”⁷⁸ A vád aktuális tartalmához mindig hozzá kell érteni az írásban előterjesztett vagy a tárgyaláson szóban előadott és jegyzőkönyvben rögzített vádmódosítást is.

Már Baumgarten Izidor is hangsúlyozta, hogy „senkit sem szabad más tett miatt vádolni, mint a melyért vád alá helyeztetett, másrésztől a vád kiterjesztésének ezen negatív határán belül az ügyészi végindítvány illetve az ítélet felölheti mindazon a tárgyalás alatt felmerült újabb körülményeket, melyekből kitűnik, hogy az incriminált tett másként történt.”⁷⁹

A vád személyhez kötöttsége alatt azt értjük, hogy a bírósági eljárás során a vádlott személye nem változhat meg, azaz nem lehet a terheltet más személlyel helyettesíteni vagy utóbb más személyeket is bevonni az eljárásba, míg a bíróság tartalmilag is kötött a vádhoz, hiszen az abban megjelölt történeti tényállást mással nem helyettesítheti, nem bővítheti, vagy módosíthatja, kizárólag pontosíthatja.⁸⁰ Más megfogalmazásban a vád személyhez kötöttsége alapján a bíróság csakis a vádban megjelölt személy ellen folytathatja le a büntetőeljárást, és még a felvett bizonyítás eredményétől függetlenül sem mondhat ki más személyt bűnösnek, a tárgyi kötöttség pedig arra korlátozza, hogy az esetlegesen feltárt újabb tények ismeretében sem állapíthatja meg a vádlott büntetőjogi felelősségét, amennyiben az ügyész a vádat nem módosítja. Ha a bíróság más személy büntetőjogi felelősségét is megállapíthatónak tartja, vagy az ügyész a vádkiterjesztés lehetőségével nem él, hivatalból feljelentést kell tennie az érintettel szemben, illetőleg a további büncselekmény megalapozott gyanúja miatt.⁸¹

Kadlót Erzsébet a fentieket akként összegzi, hogy a bíróságnak nem feladata a vád határainak tágíttatása.⁸² Ezzel szemben létezik olyan álláspont is, amely szerint „újabb tények vagy személyek felelősségének felmerülésekor a bíróságnak az ügyészhez kell fordulnia a vád módosítása, kiegészítése végett.”⁸³ Az eljárási feladatok megoszlásának elvéből következően azonban mindez sértené a tisztességes eljáráshoz való jogot, ugyanis a bírót – lényegében vádlói funkciót gyakorolva – vádemelésre vagy vádkiterjesztésre ösztönöznék. Ebben a kérdésben helyesebbnek tűnik a feljelentés tételi kötelezettség teljesítése.

A vádkimerítési kötelezettség a legszemléletesebben úgy fogalmazható meg, hogy a bíróságnak minden a büntetőjogi felelősség szempontjából releváns tényről állást kell foglalnia, egyetlen ilyen cselek-

⁷⁸ Cséka Ervin: *Az ügyész jogállása a büntetőeljárásban*. 236. o. In: Ligeti Katalin (szerk.): *Wiener Imre Ünnepe Kötet*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005. 231–241. o. (Cséka 2005)

⁷⁹ Baumgarten Izidor: *A tett azonosság kérdéséhez; Vélemény a X. Magyar Jogászegyülés számára különös tekintettel a magyar eljárási javaslatokra*. Atheneum r. társ. könyvnyomdája, Budapest, 1889. 23–24. o.

⁸⁰ Cséka et al.: i. m. 66. o.

⁸¹ Fenyvesi et al.: i. m. 504. o.

⁸² Kadlót: i. m. 70. o.

⁸³ Belovics–Tóth: i. m. 49. o.

⁷⁶ Belovics: i. m. 17. o.

⁷⁷ Bócz: i. m. 260. o.

ményt sem hagyhat elbírálás nélkül.⁸⁴ A bíróság nem teheti meg, hogy a vád valamely részét elmulassza értékelni.⁸⁵ A vád tárgyává tettek minősül minden olyan cselekmény, amelyre az ügyész nem ejtette a vádat. Egy több vádpontos ügyben, ha az ügyész csak bizonyos vádpontokra módosítja a vádat, az kifejezett indítvány hiányában nem jelenti azt, hogy a nem említett vádpontok vonatkozásában ejtette volna a vádat. A magyar büntetőeljárás törvény a „csendes vádelejtést” nem ismeri.⁸⁶

Fontos ugyanakkor, hogy a bíróságnak valamennyi tényállási pont és tényállási elem vonatkozásában megalapozott, azaz hiánytalan és helyes tényállás megállapítására kell törekednie, amelynek érdekében hivatalból is foganatosíthat bizonyítást. Megítélésem szerint a bíróság Be. 75. § (1) bekezdése szerinti tényállás-felderítési kötelezettsége ügyészi indítvány hiányában sem eredményezi a védelemhez fűződő jogok sérelmét, ugyanis a bíróság a szükséges bizonyítás lefolytatásával hozzájárul a vádtól eltérő alternatív tényállások feltáráshoz. Tóth Mihály ugyanakkor felhívja a figyelmet arra a veszélyre is, hogy az önálló bírói ténymegállapítás mozgásteret nem növekedhet olyan mértékben, hogy az a vádelv visszazorítását és a vádhoz kötöttség jelentőségének csökkenését eredményezze.⁸⁷

A vádhoz kötöttség egyben azt is jelenti, hogy amennyiben az ügyész a vádat elejti, úgy a bíróság köteles az eljárást megszüntetni. A vádhoz kötöttséget ugyanakkor nem sérti az, ha az ügyész a vádbeszédben a vádlott felmentését indítványozza vádelejtés nélkül,⁸⁸ amelyhez képest a bíróság bűnösséget megállapító ítéletet hoz. Ez esetben ugyanis csupán annyi történt, hogy a továbbra is fennálló törvényes vád keretei között a bíróság az ügyészi állásponttól eltérően ítélte meg a vádlott büntetőjogi felelősségét.

8. Tettazonosság

A tettazonosság követelményének az ítélet akkor felel meg, ha felmentő rendelkezés hiányában a vád tárgyává tett konkrét bűncselekmény elbírálása szempontjából jelentőséggel bíró valamennyi tény tartalmazza, továbbá a vádban és az ítéletben rögzített tények a lényegét tekintve azonosak.⁸⁹ Az ítéletnek összhangban kell lennie a vádirat által leírt tényekkel, ami azonban nem jelenti a vádirati és az ítéleti tényállás szó szerint egyezését.⁹⁰ Természetesen eltérhet az ítéleti és a vádirati tényállás, ha a bíróság az ellene

emelt vád alól a vádlottat felmenti, vagy cselekményét enyhébben minősíti.⁹¹

A vádelv a vád és az ítélet tényállása közötti teljes történeti azonosságot mindazonáltal nem követeli meg. Figyelemmel arra, hogy a bíróságnak a bizonyítás során a tényállás hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie, a bizonyítás eredményéhez képest az ítéleti tényállás több vonatkozásban, így az elkövetés helye, ideje, módja, eszköze, motívuma, eredménye stb. tekintetében eltérhet a vádirati tényállástól anélkül, hogy az a vádelvet sértene. Nem sérti a vádelvet „tárgyi” vonatkozásban, ha a terhelt ítéleti tényállásban rögzített cselekménye „olyan” cselekmény marad, és nem válik alapvetően eltérő „más” cselekménnyé, mint amely miatt vele szemben az ügyész vádat emelt, ugyanis ilyenkor a megállapított tényállás a lényeges tényeit tekintve a vádnak megfelel.⁹²

A bíróság a történeti tényállással összefüggésben tehát olyan részleteket is megállapíthat, amelyet a vádirat nem tartalmazott, és nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság határozatában foglalt tényállás nem fedti a vádban foglalt tényeket, ám a bűncselekmény lényeges elemét alkotó tények tekintetében annak megfelel.⁹³ A tettazonosság ilyen értelmezése nyilvánvalóan azon alapszik, hogy amennyiben az megkövetelné a vádbeli és ítéleti tényállás teljes azonosságát, úgy a bíróság ténymegállapító tevékenysége kizárólag a vádirati tényállás helyességének ellenőrzésére korlátozódna.⁹⁴

Az Angyal–Isaák kommentár a tettazonosság fogalma alatt a történeti események főbb vonalaiban (idő, hely stb.) való egyezősége mellett a jogsérelem minőségbeli azonosságát is érti. A tettazonosság sérelme szempontjából arra helyezi a hangsúlyt, hogy a vádló milyen jogi érdek sérelme miatt emelt vádat. Ha a sértett jogi érdek azonos, akkor a tettazonosság nincs megsértve.⁹⁵

Vargha Ferenc megítélésében a tett büntetőjogi szempontból szintén mindig a törvény által védett valamely érdek sérelme vagy veszélyeztetése. Azt kell tehát elsősorban megállapítani, hogy a vádló mily érdek sérelme vagy veszélyeztetése miatt emelt vádat, és „ha a sértett jogi érdek identicus, a tett azonossága nincs megsértve (...) Ha a bűncselekmény neme, vagyis a védett jogi érdek nem változik, egyik bűnfajról a másikra át lehet térni.”⁹⁶

Baumgarten Izidor meglátásában a tett azonossága megmarad, ha a vizsgált aktus ugyanazon vagy rokon büntett elkövetési cselekményeit képezi, azaz a tett egy bizonyos akaratirány által egybefoglalt tevékenység, és nem a tettes bizonyos térben és időben tanúsított összes fizikai tevékenysége. A vád és az ítélet

⁸⁴ *Belovics: i. m. 19. o.*

⁸⁵ *Háger: i. m. 3. o.*

⁸⁶ *Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban.* Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012. 153. o.

⁸⁷ *Tóth Mihály: i. m. 41. o.*

⁸⁸ *Cséka (2005): i. m. 237. o.*

⁸⁹ *Belovics–Tóth: i. m. 245. o.*

⁹⁰ BH 2005.242.

⁹¹ *Belovics: i. m. 19. o.*

⁹² EBH 2005.1199.

⁹³ BH 2005.7.

⁹⁴ *Háger (2012): i. m. 52. o.*

⁹⁵ *Angyal–Isaák: i. m. 288. o.*

⁹⁶ *Balogh et al.: i. m. 436–440. o.*

alapjául szolgáló akarati irányultság összehasonlítása gyakran a legjobb eszköz a tett egységének meghatározására.⁹⁷ Mindebből következően az elhatárolás alapja szerinte abban keresendő, hogy a vádlott cselekvősege egy közös pontból kiinduló akarati láncolatra felfűzhető-e.

A múlt század eleji megközelítéshez képest Tóth Mihály ugyanakkor úgy véli, hogy az azonos jogi tárgy körébe eső érdeksérelem nem feltétlenül alapozza meg a tettazonosságot, minthogy ennek ellenkezője sem zárja ki azt, hogy a veszélyeztetett érdek különbözősége ellenére a tettazonosság fennálljon. Példaként az álpénz forgalmazását hozza fel, amikor is a vádban szereplő pénzhamisításhoz képest a bíróság csalás miatt mondja ki a vádlottat bűnösnek.⁹⁸ Mindez érzékletesen szemlélteti, hogy pusztán egyetlen adalék tényállási elem, a tévedésbe ejtési szándék, nem zárja ki a tett azonosságát a jogi tárgy különbözősége ellenére. Álláspontját osztva kijelenthető, hogy nem sérül a tettazonosság, ha a bíróság által megállapított mellékkörülmények nem változtatják meg alapvetően a felrótt magatartást, nem cserélik fel azt másikkal. A tettazonosság nem a terhelt, sértett, elkövetési tárgy vagy éppen Btk. fejezetbeli azonosságot jelenti, hanem „főként a fizikai cselekmény, a magatartás, a tett azonosságát.”⁹⁹

A fenitek dacára nem tagadható, hogy a tettazonosság vizsgálata körében a jogi tárgy, mint orientációs tényező praktikus kiindulópontként szolgálhat. Példaként hozható fel az a gyakorlatban megtörtént eset, amikor egy büntetés-végrehajtási dolgozó azért bántalmazott társaival – idegengyűlölő szitkozódások közepe – egy egyébként magyar állampolgár férfit, mert illegális bevándorlónak vélte.¹⁰⁰ Abban a nem várt helyzetben, ha az ügyész kizárólag garázdaság büntette miatt indítványozná a vádlott büntetőjogi felelősségre vonását, a bíróság véleményem szerint nem állapíthatná meg a vádlott bűnösségét közösség tagja elleni erőszak büntetében. Jóllehet pusztán egy esetleges tényállási elem, a motívum változna, mindazonáltal éppen ez jelenti a súlyosabb bűncselekmény lényegadó tulajdonságát, amely alapvetően megváltoztatja a cselekmény jellegét. Azonos problémával találkozunk akkor is, amikor a vádlott azzal fenyegeti meg az ismert politikust, hogy lesavazza a gyermekeit, ha nem vonja vissza a számára kedvezőtlen következményekkel járó törvényjavaslatot. Láthatjuk, hogy a vádlott cselekvősege mind a zaklatás, mind a terrorcselekménnyel fenyegetés büntetvének törvényi tényállásába beleillik, ugyanis a vádlott testi épség elleni cselekmény elkövetésével fenyeget abból a célból, hogy a sértettet megfélemlítse. Ha az ügyész nem teszi a vád tárgyává azokat a tényeket, amelyek alapján az állami szerv működésének befolyásolására irányuló szándék megállapítható lenne, kizárólag zaklatás vét-

ségében lehet bűnösnek kimondani. Úgyszintén, ha az ügyész aljas indokból elkövetett személyi szabadság megsértése miatt emel vádat, azonban a tárgyaláson felvett bizonyítás eredménye alapján a bíróság úgy ítéli meg, hogy a vádlott szexuális erőszak büntetvének kísérletét valószínűsítette meg, törvényes vád hiányában ezen bűncselekmény vonatkozásában nem állapíthatja meg a vádlott felelősségét, hiszen a vádbeli minősítéshez képest az ítéleti tényállás lényegesen változott.

Háger Tamás is azon állásponton van, hogy a bűnösséget megállapító ítélet és a vád egyes elemeinek nem kell teljesen fedniük egymást, azonban az elkövető személyének és az elkövetési magatartás központi részének egyeznie kell. Nem sérti a tettazonosság követelményét, ha a bíróság a vádhoz képest részletesebben, vagy kisebb részletekben eltérve állapítja meg a tényállást. Amennyiben ez súlyosabb bűncselekmény megállapításához vezetne, pl. az értékhatár átlépése miatt, úgy a teljes kötetlenség véleménye szerint már vitatható, mivel a bíró ekként vádlóvá válik. A bíróság ezért nem teheti ítéleti tényállásának részévé azon súlyosabb minősítést eredményező tényeket, amelyekre a vád nem tartalmaz utalást.¹⁰¹

Jagusztin Tamás arra is rámutat továbbá, hogy nem befolyásolja a vád törvényességét, ha a bíróság a vádirat megszövegezését stilsztikailag, helyesírásiilag korrigálja, a kisebb tartalmi pontatlanságokat helyesbíti, pótolja, egészen addig, amíg az nem eredményezi a vádtól alapvetően eltérő cselekmény ítéletbe foglalását. Figyelemmel arra, hogy a törvényes vádnak csak a megtörtént cselekmény lényegét kell tartalmaznia, a bíróság a lefolytatott bizonyítás eredményéhez képest a tényállást kiegészítheti, vagy akár szűkítheti is.¹⁰²

A joggyakorlat sem követeli meg a vádirati és az ítéleti tényállás teljes egyezését, elegendő a lényegi azonosság, azonban a bíróság teljesen kötve van a vádmellőzéssel kirekesztett tények vonatkozásában.¹⁰³ A tettazonosság így a törvényi tényállás szükséges ismérveire (szükséges tényállási elemekre) korlátozódik, és nem tekinthető jogsértésnek a vád ún. feljavítása, hiányosságainak pótlása. Elfogadott, hogy az esetleges tényállási elemek (elkövetési hely, idő, mód) pontosíthatók, ám a gyakori tényállási elemeknél (eredmény, okozati összefüggés) ez már kétséges.¹⁰⁴ Ez a feljavítás, különösen a gyakori tényállási elemeknél erőteljesen érintheti a védekezéshez való jogot is, hiszen nem ösztönzi az ügyészi vádmódosítást, ezáltal pedig a bizonyítás irányát lényegében a bíróság belső gondolkodása határozza meg.

Ha a vád tárgyává tett cselekmény a büntetőtörvények több rendelkezését sérti, a vád a tett azonosságánál fogva mindegyik bűncselekményre kiterjed. Amennyiben egy súlyosabb bűncselekmény valamely oknál fogva nem állapítható meg, az nem akadályozza annak,

⁹⁷ Baumgarten: i. m. 82–83. o.

⁹⁸ Tóth: i. m. 26. o.

⁹⁹ Tóth: i. m. 30–32. o.

¹⁰⁰ A sajtóból ismert ügy, jelenleg nyomozati szakban van.

¹⁰¹ Háger: i. m. 4–6. o.

¹⁰² Jagusztin: i. m. 53–62. o.

¹⁰³ Fenyvesi et al.: i. m. 502. o.

¹⁰⁴ Kúriai jelentés: i. m. 25–26. o.

hogyan a tettazonosság keretében a minden részletében megvalósított enyhébb bűncselekmény magállapításra kerüljön.¹⁰⁵ Ilyenkor az ítéleti tényállás pusztán abban különbözik a vád tényállásától, hogy a bíróság az eltérő minősítést megalapozó egyes körülményeket nem látja megállapíthatónak, azonban az ítéleti tényállás továbbra is tartalmazza a vád fő sarokpontjait.

A bírói gyakorlat az évek során több elvi jellegű döntést is hozott, amelyek érzékletesen szemléltetik a tettazonosság problematikáját, azonban mindegyik közös nevezője az a mára már világosan kikristályosodott tétel, hogy ha a bíróság által megállapított tényállás ugyan nem fedi teljesen a vádiratban leírt tényeket, de a bűncselekmény törvényi tényállásának lényeges elemeit alkotó tények tekintetében annak megfelelő, az ügydöntő határozat a tettazonosság keretén belül marad.¹⁰⁶ Ha a releváns tényadatok a bizonyítás során lényegileg nem változnak meg, az ítéleti tényállás a tettazonosság követelményének eleget tesz.¹⁰⁷ Ha viszont a bűncselekmény elkövetésének körülményei olyan alapvetően megváltoznak, hogy az a vádiratban vagy végindítványban nem szereplő többlet-tényállás alapján lényegesen súlyosabb minősítést vonhat maga után, a bíróság nem jogosult alapjában eltérő más tényállást konstruálni.¹⁰⁸

A teljesség igénye nélkül álljanak itt a következő példák: A vádely sérelme nem valósul meg, ha a bíróság a sértett személyét – a vádiratban foglaltaktól – eltérően vagy eltérő számban állapítja meg.¹⁰⁹ A törvényes vád követelményét nem sérti, ha a bíróság bűnösséget kimondó ítélete – a vádbeli jogi értékeléstől eltérően – bünszervezetben elkövetővel szemben szabja ki a büntetést, ha ennek ténybeli alapjai a vádban leírt tények között szerepelnek.¹¹⁰ Nem jelenti a vádely sérelmet, ha a vádban szereplő vagyoni hátrány (kár) összege bírósági bizonyítás eredményeként módosul.¹¹¹ A tettazonosságot nem befolyásolják a cselekmény járulékos elemei, így a jogilag nem jelentős tények, az egyes tényállási elemek mértéke, a minősítő tényállási elemek, a cselekmény passzív alanya, a tettes célzata, a vádtól eltérő eredmény, valamint az egyes-g-többség-halmazat különböző megítélése.¹¹²

9. A vádtól eltérő minősítés lehetősége

Baumgarten Izidor szavai tükrében „különbséget kell tenni ugyanazon tett különböző minősítése és más tettel helyettesítése között.”¹¹³ Míg „a más tettel helyet-

tesítés” a tettazonosság kérdéséhez köthető, addig az azonos tett eltérő minősítése a szabad bírói mérlegelés témáját érinti. Tóth Mihály tanulmányában rávilágít arra, hogy a vádban és az ítéletben foglalt tényeknek alapjaiban kell azonosnak lennie, amely tényeknek a jogi konzekvenciáját a bíró már szabadon mérlegelheti, tehát saját belátása szerint minősítheti a váddal összhangban megállapított tényeket.¹¹⁴

Már a Balogh–Edvi–Vargha kommentár is megjegyezte, hogy „az ítélet eltérhet a vádtól a bűnös akarat bármely variációja alapján, feltéve, hogy a jogtárgy azonos marad.”¹¹⁵ A Be. 2. § (4) bekezdése alapján a bíróság nincs kötve a vádló indítványában megjelölt jogi minősítéséhez, attól belátása szerint eltérhet. Ebből adódóan az eljáró bíró a vádban leírt tényeket jogilag szabadon értékelheti, sőt a tettazonosság keretei között a vádban leírtaktól eltérő tényeket is megállapíthat.¹¹⁶ Ennek fényében az ítélet a vádtól eltérően a bűnösség bármely formájáról rendelkezhet, azokat egymással felcserélheti, helyettesítheti. Szándékosság helyett gondatlanságot, egyenes helyett eshetőleges szándékot, tudatos gondtalanság helyett hanyagságot is megállapíthat, és természetesen fordítva.

Amennyiben a bíróság megítélése szerint a történeti tényállásban szereplő tények nem egy, hanem több bűncselekmény megállapítására is alkalmasak, a vádló jogi álláspontjától eltérően alaki halmazatot is megállapíthat. Törvényesen minősíti pl. a bíróság – a vádely sérelme nélkül – annak a terheltnek a cselekményét lopáson kívül, aljas indokból elkövetett könnyű testi sértésnek is, aki a sértettet gázspray-vel lefújja, és ezt a tényét a vádirati tényállás is tartalmazza.¹¹⁷

A többrendbeli bűncselekmény megállapítása olyan minősítési kérdés, amely nem sérti a vádelyt,¹¹⁸ ezért lehetősége van a bíróságnak arra is, hogy a vád szerinti látszólagos anyagi halmazat esetén, a vádely sérelme nélkül önálló bűncselekményként értékelje a vádló indítványa szerinti önálló rész-cselekményt, vagy büntetlen eszköz-, mellék-, vagy utócselekményt, vagy hogy akár megállapítsa, a vádban szereplő egyes rész-cselekmények a folytatóság törvényi egységébe olvadnak.¹¹⁹ A természetes egység körébe tartozó rész-cselekmények körében sincs akadálya annak, hogy a bíróság a vád tárgyává tett bűncselekmény törvényi tényállásának keretein belül az irányadó tényeket részben a vádtól eltérően állapítsa meg, és a bűncselekményt ne a vád alapján, hanem ennek megfelelően minősítse.¹²⁰

Ha a tárgyaláson felvett bizonyítás csupán jelentéktelen minősítésbeli változást eredményez (befejezett bűncselekmény helyett kísérlet, tettes helyett társ-tettes vagy részes), ügyészi vádmódosítás sem szüksé-

¹⁰⁵ *Angyal–Isaák: i. m.* 285. o.

¹⁰⁶ BH 2011.245.

¹⁰⁷ *Nagy: i. m.* 426. o.

¹⁰⁸ *Pásztor: i. m.* 4. o.

¹⁰⁹ BH 2006.281

¹¹⁰ EBH 2013. B.10.

¹¹¹ BH 2006.42.

¹¹² *Nagy: i. m.* 508. o.

¹¹³ *Baumgarten: i. m.* 31. o.

¹¹⁴ *Füzsi: i. m.* 74. o.

¹¹⁵ *Balogh et al.: i. m.* 440. o.

¹¹⁶ BH 2014. 71.

¹¹⁷ BH 2005.96.

¹¹⁸ EBH 2015. B.13.

¹¹⁹ Lásd: 47. lj.

¹²⁰ 6/2009. BJE

ges, a cselekmény a tettazonosság sérelme nélkül elbíráható.¹²¹

Ha a bizonyítási eljárás eredményeképpen a terhelt cselekvősege súlyosabban minősülhet, akkor a bíróság a hatásköri szabályok messzemenőig történő tiszteletben tartása mellett, a tettazonosság körében, az ügyész vádmódosítása hiányában is elbíráhatja a terhelt cselekményét a (súlyosabb) minősítő körülményre kiterjedően is.¹²² Ugyanez a helyzet akkor is, ha a bíróság pl. a terhelt cselekményét a lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeként más bűncselekménynek, pl. önbíráskodás helyett rablásnak minősíti a jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igény hiányában. A lényeg csupán az, hogy a bíró a tettazonosság követelményével összhangban megállapított tényállást vegye ítélezése alapjául, és a vádtól különböző jogi álláspontját az alapjaiban egyező tényállásra alkalmazza. A minősítés változása mindazonáltal kihatással lehet a védelemhez való jog egyes részjogosítványaira; az ezzel kapcsolatos összefüggések külön fejezetben kerülnek elemzésre.

10. A vád módosítása

A váddal való rendelkezés joga alapvetően a vádmódosításban, így a vád megváltoztatásában és a vád kiterjesztésében, másrészt a vád elejtésében érhető tetten. Az ügyésznek egészen az ítélethozatal céljából tartott tanácsülésig lehetősége van arra, hogy a vádat akár jelentős mértékben is megváltoztassa,¹²³ mivel mind a vád ismertetésekor (Be. 284. §), mind a tárgyalás közben (Be. 310. §) és akár a vádbeszédében is [Be. 315. § (1) bekezdés a) pont] módosíthat a vádon.¹²⁴

A vád megváltoztatásakor az ügyész úgy ítéli meg, hogy a vádlott az eredeti vádhoz képest más bűncselekményben bűnös, ezért a történeti tényállást és/vagy a jogi minősítést korrigálja.¹²⁵ Vádkiterjesztés esetén az ügyész arra az álláspontra helyezkedik, hogy a vádlott más, az eredeti váddal összefüggő bűncselekményben is bűnös. Az ügyész tehát fenntartja az eredeti vádat, és e mellett olyan további bűncselekményben is indítványozza a vádlott büntetőjogi felelősségre vonását, amely ténybelileg kapcsolódik a vádiratban leírt bűncselekményhez.¹²⁶

Már a bűnvádi perrendtartás is megengedte a vád megváltoztatását akként, hogy a főtárgyalás adatai szerint bebizonyított egész tényállás a vád alapjául szolgálhatott.¹²⁷ Baumgarten Izidor a vádmódosítás kapcsán a következő fejtegetést tette: „senkit sem szabad más tett miatt vádolni vagy elítélni, mint a melyért vád alá helyeztetett, másrészt a vád kiterjesztésének

ezen negatív határán belül az ügyészi végindítvány illetve ítélet felölheti mindazon a tárgyalás alatt felmerült ténykörülményeket, melyekből kitűnik, hogy az incriminált tett másként történt.”¹²⁸

Baumgarten Izidor gondolatai a jelenleg irányadó joggyakorlat szerint sem vesztek jelentőségükből. Bár a vád módosítása esetében a törvény nem rendelkezik annak megküldéséről, a büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenységről szóló 12/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítás 6. § (4) bekezdése előírja, hogy „ha a vádirati tényállást a jogi minősítéstől függetlenül jelentős mértékben módosítani szükséges, azt – lehetőleg a vádbeszéd előtt – írásban kell a bíróság elé tárni”. A vád birtoklása (amint a vád közlése) mindazonáltal nem része a törvényes vád Be. 2. § (2) bekezdésében meghatározott fogalmának.¹²⁹ Következésképpen törvényes vád hiányában nem szüntethető meg a büntetőeljárás, ha az ügyész a végindítványban egészíti ki a vád tényállását olyan tényekkel, amelyek további bűncselekmény tényállási elemeit tartalmazzák.¹³⁰ Ennek kapcsán kiemelés érdemel, hogy amennyiben az ügyész a perbeszédében hoz fel lényegében vádmódosításként értékelendő tényeket, és teszi azokat a vád tárgyává, a bíróságnak a bizonyítási eljárást célszerű újból megnyitnia,¹³¹ hogy az új tények ismeretében a védelemnek kellő időt biztosítson a felkészülésre. Ezen kötelezettség megszegése, így különösen a feleknek a tárgyalás elnapolására való nyilatkoztatásának elmulasztása mindazonáltal legfeljebb relatív eljárási szabálysértésként értékelhető.¹³² A tisztességes eljárás követelményéből adódóan ugyanakkor az ügyész felelőssége, hogy a vádiratban és a végindítványban előadott tényállás ne különbözzék, amelyet feltételez a bizonyítás eredményének folyamatos nyomon követése és a vád szükség szerinti módosítása.¹³³

A vád törvényességére tehát a vád megváltoztatásának nincs kihatása, mivel a bíróság nem az ügyész jogi minősítéséhez, hanem a vádirat tényállásához van kötve, azt köteles kimeríteni, de azon túl nem terjeszkehet. Ezért a bűncselekmény jogi minősítésének megváltoztatása, kiváltképp enyhébben történő értékelése, a védelem ellátása szempontjából felkészülést nem igényel, és a tárgyalás elnapolásának szükségességét feltétlenül nem alapozza meg. Az elnapolás indítványozására felhívás elmulasztása az ügyre kihatással nem bír, lényegtelen eljárási szabálysértésnek minősül. A tárgyalásnak ez okból történő elnapolása ugyanis csak lehetőség, arról a bíróság mindig az adott körülmények figyelembevételével és valós szükségességet mérlegelve dönt.¹³⁴ Ha a bíróság vádkiterjesztés esetén a Be. 310. § (3) bekezdése ellenére a vádlott és a védő indítványára a tárgyalást nem napolja el, a Be.

¹²¹ Pásztor: i. m. 4. o.

¹²² Lásd: 47. lj.

¹²³ Herke: i. m. 27. o.

¹²⁴ Kúriai jelentés: i. m. 49. o.

¹²⁵ BH 2011.189

¹²⁶ BH 2009.74.

¹²⁷ Balogh et al.: i. m. 414. o.

¹²⁸ Baumgarten: i. m. 23. o.

¹²⁹ BH 2013.295.

¹³⁰ Lásd: 126. lj.

¹³¹ BH 2010.114.

¹³² EBH 2013.3.

¹³³ Bócsy: i. m. 261. o.

¹³⁴ Lásd: 125. lj.

375. § (1) bekezdése alapján kell vizsgálni, hogy hatályon kívül helyezést eredményező relatív eljárás szabálysértés történt-e.

11. A törvényes és kellékhianyos vád jogkövetkezményei

11.1. Az eljárást megszüntető végzés

A Be. 6. § (1) bekezdése szerinti hivatalbóli eljárás alapelvéből következik, hogy a törvényes vád feltételeinek megléte esetén a bíróságnak kötelessége az eljárás lefolytatása. Ehhez képest amennyiben a vád törvényessége hiányzik, a Be. éppen hogy az eljárás kötelező megszüntetését írja elő akár a tárgyalás előkészítése szakaszában, akár a tárgyalás folyamán, így a bíróságnak a vád törvényességét folyamatosan vizsgálnia kell.¹³⁵ A törvényes vád hiánya nem vádirati kellékhiany, amit a bíróság maga pótolhat, vagy az ügyész megkeresésével pótolthat.¹³⁶ Lényeges kitétel, hogy amennyiben a vád nem törvényes, akkor a bíróságnak nincs lehetősége a hiányosságok pótlására, hanem az eljárást meg kell szüntetnie. Erre legtöbbször akkor kerül sor, ha a vád megvizsgálása arra enged következtetni, hogy az eljárás bíróság elé vagy továbbvitelének valamilyen ténybeli, jogi vagy törvényességi akadálya áll fenn, amelyet elhárítani nem lehet.¹³⁷

Király Tibor a megszüntető végzést úgy határozza meg, hogy az a büntetőeljárást a bűnösség megállapítása nélkül befejező határozat, amelynek alapja nem a terhelt bűnösségének a hiánya, hanem vagy a büntethetőségnek valamely vegyes természetű akadálya, vagy tisztán processzuális akadály. Megszüntető végzés esetében a bíróság nem is vizsgálhatja a büntetőjogi főkérdést, mert hiányzik az eljárásának alapja, vagy valamely feltétele.¹³⁸

Kiemelendő, hogy amennyiben a törvényes vád minimális követelményei teljesülnek, azonban a vádló a vádemelés törvényes alakszerűségeit valamilyen formában megsérti, a bíróság felhívhatja őt a vádirat hiányosságainak pótlására. Más szóval, ha a vád törvényes, azonban a vádirat valamely az adott ügy elbírálása szempontjából jelentőséggel bíró kelléket nem tartalmaz, a bíróságnak először intézkednie kell a vádirat hiányosságainak pótlásáról. Kellékhianyos vád esetén a bíróság az eljárást nem köteles folytatni. Ha az ügyész a bíróság megkeresésében foglaltaknak nem tesz eleget, akkor a bíróságnak az eljárást meg kell szüntetnie.¹³⁹

¹³⁵ Sándor: i. m. 33–34. o.

¹³⁶ Lásd: 63. lj.

¹³⁷ Király Eszter: *A törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés „jogerőtlenségének” tanulmányok története*. www.epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_167-179.pdf (letöltési idő: 2015.08.17) 168. o.

¹³⁸ Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 499. o.

¹³⁹ Lásd: 47. lj.

A bíróság tehát az eljárás egésze alatt folyamatosan vizsgálja, hogy az eljárást kezdeményező irat és a vád megfelel-e a törvényes követelményeknek, illetve az egyéb törvényes előírásoknak. Ha a vád nem törvényes, vagy kellékhianyos, és az ügyész nem teljesíti hiánypótlási kötelezettségét, a bíróság az előbbi esetben a Be. 267. § (1) bekezdés j) pontja, míg utóbbi esetben a Be. 267. § (1) bekezdés k) pontja alapján megszünteti az eljárást. Lényeges kiemelni, hogy ezekben a kérdésekben a bíróság a tárgyalás előkészítése során és azt követően is határozhat azzal, hogy a tárgyalás kitűzése után a Be. 267. § (1) bekezdésének k) pontja alapján tárgyaláson kívül is megszüntetheti az eljárást, míg törvényes vád hiányában erről már csak a tárgyaláson határozhat. Ezen megszüntető végzések természetesen fellebbezéssel támadhatók, jöllehet a vád és a védelem funkcióinak elkülönüléséből következően az eljárás megszüntetése miatt csak az jelenthet be fellebbezést, aki a vádat képviselte. Ha vádló fellebbezése annak megállapítására irányul, hogy a bíróság tévesen szüntette meg az eljárást törvényes vád hiánya vagy a vádemelés formájára előírt alakszerűségek megsértése miatt, a fellebbezés elbírálása során nem vehető figyelembe, ha a hiányosságok pótlására már a fellebbezésben vagy a másodfokú eljárásban kerül sor.¹⁴⁰

11.2. A jogorvoslat körében meghozott határozatok

A Be. 373. § (1) bekezdés I. c) pontja alapján az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezése mellett az eljárást meg kell szüntetni, ha a vád törvényességének hiánya a másodfokú vagy harmadfokú bírósági eljárásban tűnik ki. Amennyiben azonban az elsőfokú bíróság a vádon túlterjeszkedett, és a vád tárgyává nem tett cselekményt is elbíralt, úgy álláspontom szerint a Be. 375. § (1) bekezdése alapján az elsőfokú határozatot hatályon kívül kell helyezni, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására kell utasítani. Ilyenkor ugyanis a konkrét ügy függvényében arról van szó, hogy abszolút hatályon kívül helyezési okként nem értékelhető, azonban a másodfokú eljárásban nem orvosolható olyan eljárás szabálysértés történt, amely lényeges hatással volt a bűnösség megállapítására, a büncselekmény minősítésére, illetőleg a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására.

A Be. 257. § (1) bekezdése döntési kötelezettséget telepít a bíróságra azzal, hogy a bíróságnak a vádról határoznia kell. A vád ki nem merítése abszolút eljárási szabálysértés, amely az ítélet megalapozatlanságát és hatályon kívül helyezését eredményezi. Ha a bíróság a vádat nem meríti ki, azaz a vádban meghatározott valamely tényekre nem állapít meg tényállást, úgy az ítéleti tényállás megalapozatlan lesz, mivel a tény-

¹⁴⁰ 1/2007. BK vélemény A/II. pont

állás egyes lényegi részei hiányoznak.¹⁴¹ Ilyenkor a Be. 376. § (1) bekezdése folytán alkalmazandó Be. 352. § (2) bekezdés b) pontja alapján – a tényállás megállapításának teljes vagy részleges hiánya okán – ki nem küszöbölhető megalapozatlanság vezet az eljárás megismétléséhez, feltéve hogy a megalapozatlanság a bűnösség megállapítását, a büntetés kiszabását vagy az intézkedés alkalmazását lényegesen befolyásolta. Vizsgálni kell tehát, hogy van-e lehetőség a megalapozatlanság kiküszöbölésére, így pl. az iratok tartalma alapján, vagy a vádlott nyilvános ülésen történő meghallgatása, esetleg a bizonyítás kis terjedelmű kiegészítése révén korrigálható-e az elsőfokú bíróság mulasztása anélkül, hogy a védelemhez való jog sérülne.¹⁴² Létezik a jogirodalomban ehhez képest olyan álláspont is, hogy a másodfokú bíróság ezt a hiányosságot a vád kimerítésével orvosolhatja.¹⁴³ Ez a teória csak addig nyerhet igazolást, amíg a megalapozatlanság el nem éri a ki nem küszöbölhetőség szintjét, mivel ha a másodfokú bíróság egy teljesen új tényállási részt is elbírálna, a vádlottat megfosztaná a fellebbezés lehetőségétől.

Ami a rendkívüli jogorvoslatok előterjesztésének a lehetőségét illeti, a Be. 416. §-a (1) bekezdésének c) pontja alapján felülvizsgálatnak van helye, ha a bíróság törvénytörően állapította meg a törvényes vád hiányát, mint eljárásjogi akadályt és emiatt hozott megszüntető határozatot. Az eljárásjogi szabálysértés megállapítása esetén a megtámadott megszüntető végzést új eljárás lefolytatására kötelezés mellett hatályon kívül kell helyezni, majd a vádat érdemben el kell bírálni. Ilyenkor a megismételt eljárásban nyilvánvalóan az eredeti vád alapján kell eljárni. Ebből adódóan, ha a megszüntető végzés jogerőre emelkedik, és az ügyész mégis ragaszkodik az eredeti vádhoz, a jogerőt kizárólag felülvizsgálati eljárás lefolytatása mellett tudja feltörni; egyébként – elévülési időn belül – ismételt vádat emelhet.¹⁴⁴

12. A jogerő kérdése

12.1. A jogerő dogmatikája

A határozat jogereje biztosítja a döntés végrehajthatóságát, megtámadhatatlanságát, megváltoztathatatlanosságát, az ügy vég nélküli bizonytalanságának lezárását, amely döntést sem más bíróság, sem az ügyfelek nem cáfolhatnak meg,¹⁴⁵ és jelenti egyben egy konkrét döntés adott eljáráson túlmenő hatását is.¹⁴⁶ Király Tibor a jogerő lényegét a határozatok véglegességében látja, ami azzal jár, hogy az adott kérdésben meghozott határozatot megváltoztatni nem lehet, a határozat per-

orvoslással nem támadható, nem változtatható meg.¹⁴⁷ Elek Balázs szerint „az ügydöntő határozatok jogereje jelenti a büntetőjogi igényről történt végleges, megváltoztathatatlan döntést, amely mindenki számára irányadó, valamint megcáfolhatatlanul kötelező, és rendes perorvoslással már nem támadható.”¹⁴⁸

A jogerő problematikáját érintően hagyományosan különbséget teszünk alaki és anyagi jogerő között, amely fogalmak értelmezése mind a mai napig nem egységes. Az alaki jogerő alatt általában azt értjük, hogy a határozat rendes jogorvoslással nem támadható, míg az anyagi jogerőhöz a határozat megváltoztathatatlanúsága társul, vagyis a jogerős határozatban foglaltak mindenkire irányadóak, a döntés tartalmát a továbbiakban nem lehet vitássá tenni.

Azok a szerzők, akik az alaki (formális) jogerőn a megváltoztathatatlanúságot, a döntés véglegességét is értik, az anyagi jogerőhöz a döntésnek az adott eljáráson túlmenő hatást tulajdonítanak, azaz ugyanarra a tárgyra a jövőben nem lehet új eljárást indítani (*ne bis in idem* hatás). A *ne bis in idem* elv lényege abban foglalható össze, hogy a jogerős határozattal elbírált cselekmény miatt nem indítható újabb eljárás azzal a vádlottal szemben, akinek büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozatában elbíráltta, tehát a német jogirodalom megfogalmazását használva ezzel az állam büntetőigénye elenyészik.¹⁴⁹ Mások az anyagi jogerőben átfogó eljárási akadályt látnak, azaz hogy az adott ügyben minden további eljárás megengedhetetlen és kizárt.¹⁵⁰

Király Tibor szerint az anyagi jogerő főként abban áll, hogy a büntetőjogi főkérdésről való döntés után a határozat végrehajthatóvá válik, és beáll az újabb eljárás tilalma.¹⁵¹ Elek Balázs úgy vélekedik, hogy az anyagi jogerő kérdése elsősorban a kimerített váddal, az elbírált cselekményre nézve áll fenn, amikor a határozatban a bíróság véglegesen dönt a büntetőjogi igényről, a vád tárgyává tett cselekmény érdemi elbírálása keretében. A formális döntésekkel ellentétben, amelyek egy leküzdhető akadályból erednek, az anyagi jogerőre képes határozatok a folyamatban végérvényesen és teljes terjedelemben döntenek, és lezáró módon az érvényes állami büntetőjogi igény kérdésében foglalnak állást.¹⁵²

A német szakirodalom különbséget tesz a korlátlan és korlátozott anyagi jogerő között, mely abban nyilvánul meg, hogy „korlátlan anyagi jogerő csak azokra az érdemi döntésekre vonatkozik, amelyeknél a tényállás megállapítása tárgyalás keretén belül történt. A teljes anyagi jogerő így csak az ítéletekre vonatkozik.”¹⁵³

Móra Mihály megkülönbözteti továbbá a jogerő kizáró és pozitív hatását. A jogerő kizáró hatása, hogy a

¹⁴¹ Háger: i. m. 7. o.

¹⁴² Fővárosi Ítéletábrla FIT-H-BJ-2013-9.

¹⁴³ Fenyvesi et al.: i. m. 503. o.

¹⁴⁴ Lásd: 140. lj.

¹⁴⁵ Elek: i. m. 74. o.

¹⁴⁶ Elek: i. m. 73. o.

¹⁴⁷ Király T.: i. m. 559. o.

¹⁴⁸ Elek: i. m. 80. o.

¹⁴⁹ Elek: i. m. 140–142. o.

¹⁵⁰ Elek: i. m. 81. o.

¹⁵¹ Király T.: i. m. 562. o.

¹⁵² Elek: i. m. 85–87. o.

¹⁵³ Elek: i. m. 82. o.

határozat tárgyává tett magatartásra nézve ugyanazon vádlottal szemben nem lehet újabb büntetőeljárás indítani (*ne bis in idem* elv). Pozitív hatása, hogy a döntés végleges, az a továbbiakban nem vitatható, végrehajthatóvá válik, és az abban foglalt tényállásnak bizonyító hatása van.¹⁵⁴

12.2. A jogerő és a törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés viszonya

A bírói gyakorlat a megszüntető végzés jogereje kapcsán abból indul ki, hogy a vád törvényességének, illetve valamely törvényi kellékének hiánya miatti eljárás megszüntetéssel a bíróság a vádról határoz, ezen határozata ügydöntő határozatnak minősül, amelynek jogi természete ugyanakkor kétség kívül eltér a más okból meghozott megszüntető határozatokhoz képest. A bíróság a vádat ilyenkor kizárólag eljárásjogi szempontból vizsgálja meg, vagyis arra a kérdésre keresi a választ, hogy a vád alkalmas-e a bírósági eljárás lefolytatására, így a vádat nem a büntetőjogi felelősség szempontjából releváns anyagi jogi szempontok szerint értékeli és bírálja el. Mindebből egyenesen következik az, hogy az eljárásjogi szempontból alkalmatlan vád kizárólag a megindult büntetőeljárás folytatásának állja útját, nem jelenti azonban a vádban megnevezett személy büntetőjogi felelősségre vonásának elháríthatatlan akadályát. Erre tekintettel bár a vád törvényességének, illetve törvényi kellékének hiánya miatti eljárás megszüntetés ügydöntő határozat, az a büntetőeljárás érdeme, a büntetőjogi felelősség tekintetében anyagi jogerőhatással nem rendelkezik, mivel *res iudicata* csak a kimerített vádhoz, az érdemben elbírált cselekményhez kapcsolódik. A bíróság az ügy érdemi elbírálását kizárólag eljárási akadály miatt mellőzi, tehát nem bírálja el érdemben a vád tárgyává tett cselekményt. A jogerő, azaz az ügydöntő határozat *quasi* megváltoztathatatlansága kizárólag az eljárásjogi szempontból alkalmatlan vád következményei tekintetében áll be. Ez lényegében egyenlő azzal, hogy a vád törvényességének hiányait pótló vádmódosítás nélkül nem lehet a terhelttel szemben a büntetőeljárás lefolytatni. A megszüntető végzés joghatása pusztán ennyi és semmivel sem több, ezért jogerőre emelkedése esetén nincs törvényes akadálya annak, hogy a vádló a korábban vád tárgyát képező cselekmény miatt a terhelttel szemben elévülési időn belül ismételten vádat emeljen. A bíróságnak ekkor újfent kötelessége a vádat eljárásjogi szempontból megvizsgálni, és annak megfelelése esetén az ügyet jogosult és köteles is érdemben elbírálni.¹⁵⁵

Lényegében a bírói gyakorlattal azonos érvrendszer állított fel az Alkotmánybíróság is, amikor kimondta, hogy a törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzést a többi eljárást megszüntető végzéstől az

különbözteti meg, hogy ezen megszüntetési ok nem végleges jellegű, szemben az anyagi természetű akadályokkal (vádlott halála, elévülés). A törvényes vád hiánya nem lehetetleníti el véglegesen az eljárás lefolytatását, ugyanis ilyenkor a bíróság a tényeket nem vizsgálja, a bizonyítékokat nem értékeli, a büntetőjogi felelősség kérdésében nem határoz. A vád törvényességének vizsgálatakor kizárt a tényállás formálása. Figyelemmel arra, hogy a bíróság a vádkimerítési kötelezettségének nem tesz eleget, az ismételt vádemelés a *ne bis in idem* elvet nem sérti.¹⁵⁶

A következőes bírói gyakorlattal szemben mindazonáltal számos szerző felvetette annak a lehetőségét, hogy a törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés mégiscsak anyagi jogerőhatással bír. Közös kiindulópontjuk, hogy az ügydöntő végzések a vádról határoznak, melyeknek két csoportja a megszüntető végzés és a tárgyalás mellőzésével meghozott végzés. A megszüntető végzés legfontosabb joghatása, hogy a bíróságnak az adott ügy érdemi megvizsgálására vonatkozó jogai és kötelezettségei megszűnnek.¹⁵⁷

Kadlót Erzsébet szerint a törvényes vád hiánya miatti másodfokú kasszációs határozatnak kétséges a joghatása, ugyanis a törvény nem ír elő kötelezettséget az eljárás megismétlésére, ugyanakkor nem gördít akadályt az ismételt vádemelés elé sem. Ebből következően a vádlott számára egy bizonytalan helyzet áll elő, hiszen akár egy több éve elhúzódó eljárás ellenére a hatályon kívül helyezés folytán még mindig nem lehet biztos abban, hogy ügye befejeződött-e. Az természetesen kétségtelen, hogy „a törvényes vád hiánya miatti megsemmisítő döntésnek nincs tartalmi *res iudicata* hatása”, hiszen a bíróság nem a vádról, hanem a vád eljárásjogi előfeltételének hiányáról döntött. A szerző megítélése szerint nem lenne kizárt egy olyan jogalkotói döntés sem, hogy az ilyen határozat meghozatalát az esetek túlnyomó többségében végleges eljárási akadálynak tekintsük.¹⁵⁸

Király Tibor az eljárást megszüntető végzést az ügydöntő határozatok csoportjába sorolja, és úgy fogalmaz, hogy az ilyen végzéssel megszüntetett ügyben – a rendkívüli perorvoslatokat kivéve – további büntetőeljárásnak nincs helye.¹⁵⁹ Meglátása szerint az ügydöntő határozatok a vádról, a büntetőjogi főkérdésről, tehát a bűnösségről illetve „ártatlanságról” döntenek, vagy pedig a megindult büntetőeljárás véglegesen lezárják. Amennyiben jogerőre emelkednek, beállnak azok a joghatások, amelyek az ítélt dologhoz (*res iudicata*) fűződnek.¹⁶⁰ Ezt a globális megközelítést a gyakorlat azonban nem minden esetben igazolja. Eleget a nyomozási bíró nyomozás folytatását elrendelő határozatra gondolni pl. akkor, amikor kiderül, hogy az üzletszerűség hiányában megszüntetett nyo-

¹⁵⁶ 33/2013. (XI. 22.) AB határozat

¹⁵⁷ Móra: i. m. 108. o.

¹⁵⁸ Kadlót: i. m. 65–66. o.

¹⁵⁹ Király T.: i. m. 439. o.

¹⁶⁰ Király T.: i. m. 490. o.

¹⁵⁴ Móra Mihály: *A büntetőeljárás megszüntető végzés jogerőhatásáról*. 109. o. Magyar Jog, 1959/4. 108–110. o.

¹⁵⁵ Lásd: 140. lj.

mozás lezárását követően válik ismertté, hogy a terhelt cselekményét mégis rendszeres vagyoni haszon-szerzésre törekedve követte el.

Majoros Tímea szintén a törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés anyagi jogereje mellett teszi le a voksát. Meglátása szerint a megszüntető végzés azért bír anyagi jogerővel, mivel a Be. ezt a végzéstípust nem kezeli a többitől eltérően, a végzés jogerejére nincsen különleges szabály. Mindezt azzal is igazoltnak véli, hogy a terhelt kártalanításra jogosult, amennyiben a bíróság a törvényes vád hiánya miatti „végleges hatályú” megszüntető határozatot hozott.¹⁶¹ A kifejtettek meglátásom szerint már csak azért is tűrik a vitát, mivel a szerző az eljárás megszüntetésének okai között nem differenciál. Bár az ügydöntő végzések valóban a vádról határoznak, azonban nem lehet elsiklani a felett, hogy a bíróság a vádat érdemben nem bírálja el, éppen az ellenkezőjét állapítja meg, vagyis hogy a vád a bírósági eljárás lefolytatására alkalmatlan.

Ugyancsak nem tekinthető meggyőzőnek a szerző azon érvelése, hogy mivel az ügyésztől elvárható, hogy tevékenységét magas szinten művelje, neki kell viselnie annak a kockázatát, hogy hibát vétett a vádemelés során.¹⁶² A törvényes vád feltételeinek hiánya miatt hozott megszüntető végzéssel érintett vád a tanulmányban hivatkozottakkal ellentétben semmiképpen nem tekinthető „próbavádemelésnek”,¹⁶³ amelynek bármely okból történő sikertelensége miatt kizárt lenne, hogy az ügyész „kapjon még egy lehetőséget” az alaki és tartalmi szempontból megfelelő vád benyújtására. A legalitás elvéből adódóan az ügyészségnek alkotmányos kötelessége, hogy a bűncselekmények elkövetőivel szemben érvényesítse az állam büntetőigényét, amelyet nem gátolhat meg az, ha első körben valamely szakmai hiányosság vagy tévedés miatt nem szerkesztett törvényes vádiratot. A kérdés jelentőségének érzékletessé tételéhez érdemes azt az extrém példát felhozni, hogy nyilván mély döbbenet tárgyát képezné, ha az emberölés büntettének vádlottja pusztán azért úszhatná meg a büntetőjogi felelősségre vonást, mert az ügyész által benyújtott vádirat első ízben alaki vagy tartalmi szempontból nem volt legitim.

Király Eszter szerint a megszüntető végzés és a felmentő ítélet egyenértékűségének hiánya ellentétbe kerülhet a vádlott érdekeivel, amennyiben a felmentő ítélet és a megszüntető végzés jogereje között különbséget teszünk.¹⁶⁴ A szerző véleményének értékelése körében elsőként figyelemmel kell lenni arra a jelentős különbségre, hogy jogerős felmentő ítélet esetén a bíróság többek között azt állapítja meg, hogy a vádlott terhére rótt cselekmény nem bűncselekmény, a

bűncselekményt nem ő követte el, illetve nem bizonyítható, hogy a bűncselekményt ő követte el. Ezen bírósági döntések a vádlott felelősségét érdemben bírálják el, és amennyiben a határozat jogerős, azt már csak szűk körben (perújítás, felülvizsgálat) lehet vitatni. Ellenben amennyiben a bíróság az eljárást megszünteti, úgy a vádról érdemben nem határoz. Az a tény, hogy eljárás megszüntetésére alapot adó ok észlelése esetén elsődlegesen megszüntető döntést és nem felmentő ítéletet kell hozni, még nem áll a szemben a vádlott érdekével, hiszen nem szabad megfélemlíteni arról, hogy a törvényes vád hiányában lefolytatott eljárás maga sem lenne törvényes. Az természetesen nem vitatható, hogy a vádlott érdekét nyilvánvalóan az szolgálná, ha a megszüntető végzésnek anyagi jogereje is lenne, mivel ilyenkor lényegében véglegesen elkerülhetné a büntetőjogi felelősségre vonást.

Móra Mihály ugyanakkor éles különbséget tesz aszerint, hogy a megszüntetés oka anyagi jellegű-e, ugyanis ilyenkor a megszüntetéshez már az új eljárást kizáró jogerőhatás járul. Ha pl. a terhelt meghalt vagy 10 éves, a határozat anyagi jogi megállapításokon alapul, ami a helyzetet véglegesen rendez. Ilyen esetekben ugyanis a büntetés, mint anyagi jogi kategória kizárt.¹⁶⁵ Ebből következően nem minden ügydöntő határozat rendelkezik anyagi jogerőhatással.

A fentieket Majoros Tímea álláspontjával összevetve arra a következtetésre juthatunk, hogy a törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés is jogerőre képes ügydöntő határozat, jöllehet anyagi jogerő nem társul hozzá. Negatív jogerőhatása abban érhető tetten, hogy érvényesül a *ne bis in idem* elve, tehát azonos vád alapján nem indulhat a terhelttel szemben büntetőeljárás, míg pozitív jogerőhatása, hogy a döntés végleg irányadó, nem vitatható.

Az anyagi jogerő problematikájának megválaszolása kapcsán elsőként azt a megállapítást tehetjük, hogy a fogalom meghatározása a jogirodalomban láthatóan nem egységes, és ebből következően az egyes szerzők az eljárást megszüntető végzés joghatását is eltérően ítélik meg. Az egyik fő irányvonal szerint az anyagi jogerő egy adott kérdésben a végleges és legfeljebb rendkívüli perorvoslással támadható határozat meghozatalát jelenti, amikor is a konkrét döntés tartalmára nézve nem lehet a jövőben újabb eljárást indítani. Ez a felfogás a *ne bis in idem* elv tágabb értelmezését adja, míg a szűkebb szerint – amely az anyagi jogerő koncentráltabb megközelítése – az ügyet lezáró döntés kizárja, hogy az adott tárgykörben bármilyen okból újabb eljárás induljon, tehát a megváltoztathatatlansághoz a büntetőjogi felelősség végérvényes elbírálását kapcsolja.

A két álláspont közös eredője, hogy a döntés véglegességét helyezik a fogalom-meghatározás középpontjába azzal, hogy a vádlottal szembeni újabb eljárás tilalmát írják elő. A törvényes vád hiányában történő megszüntető végzés jogerejére vetítve az előbbieket

¹⁶¹ Majoros: i. m. 32. o.

¹⁶² Lévay Miklós alkotmánybíró is ezt a gondolatmenetet követi a 33/3013. (XI. 22.) alkotmánybírósági határozathoz készített különvéleményében, amikor is kifejti, hogy a Be. szabályaiból nem vezethető le az ismételt vádemelés lehetősége, jogállamban pedig a büntetőigény érvényesítésének a kockázata az államot terheli. Helyteleníti, hogy egy ügyészi döntés feloldhatja egy bírósági döntés *res iudicata* hatását.

¹⁶³ Majoros: i. m. 33. o.

¹⁶⁴ Király: i. m. 169. o.

¹⁶⁵ Móra: i. m. 110. o.

az a következtetés vonható le, hogy a tágabb álláspont szerinti anyagi jogerő pusztán annyit jelent, hogy azonos tartalmú vád (azaz a törvénytelen) vád alapján nem lehet újból a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezni. Ha az anyagi jogerőt ilyen értelemben fogjuk fel, akkor ebből a szempontból lehet anyagi jogerőt tulajdonítani a megszüntető végzésnek. Ezzel szemben, ha az anyagi jogerőt úgy definiáljuk, hogy az annak alapjául szolgáló határozat a büntetőjogi felelősséget végérvényesen elbírálja, és a büntetőjogi főkérdést vitathatatlanul eldönti, úgy a megszüntető végzésnek anyagi jogereje nem lehet. Az ilyen végzés ugyanis legfeljebb a büntetőeljárás lefolytatásának akadályát állapítja meg, anélkül, hogy a terhelt cselekményét érdemben elbírálná. Meglátásom szerint az anyagi jogerő ezen utóbbi szűkebb értelme a helyes, azaz az ügy végleges eldöntésének kritériuma és az újabb büntetőeljárás tilalma csak a vádról érdemben döntő határozatokhoz, így az ítélethez és a tárgyalás mellőzésével meghozott végzéshez köthet, ekként a megszüntető végzésnek anyagi jogereje nincsen.

13. A védelemhez való jog

13.1. A védelemhez való jog eljárásjogi jelentősége

A terhelt jogállásában, így a védekezés eszközeit felvonultató eljárási garanciákban messzemenőig tükröződik egy állam jogállamiságának színvonala, amelynek büntető eljárásjogi szempontjából egyik „elsődleges minősítő jegye” a védelemhez való jog.¹⁶⁶ A büntető igazságszolgáltatás ugyanis csak akkor lehet tisztességes és teljes, ha nemcsak a bűncselekmény és az elkövető felderítésére fókuszál, hanem annak keretében a terhelti jogok is hatékonyan érvényesülnek.

A tisztességes eljáráshoz való jog egyik alappillére tehát a védekezés széles körű lehetőségének a biztosítása.¹⁶⁷ A jog tartalmának elemzése körében lényeges elsőként kiemelni azt, hogy annak pusztán egyik részjogosítványa a védőhöz való jog, amelyet gyakran magával az alapelvvel azonosítanak. Ennek oka abban keresendő, hogy a Be. alapvetően ilyen kontextusban tér ki a jogintézményre, azonban azt az eljárási törvény további rendelkezéseivel összefüggésben és a terheltet megillető alkotmányos jogok tükrében is vizsgálni kell.¹⁶⁸ Az alapelv célja kétség kívül a vád ténybeli és jogi megcáfolása, illetőleg a vádban foglaltaknál enyhébb jogkövetkezmények kiharcolása a vádlott számára.¹⁶⁹

A védelem érvényesülésének intézményét mind-

¹⁶⁶ *Béres: i. m. 31. o.*

¹⁶⁷ *Nagy Anita: Az emberi jogok és a büntetőeljárás kapcsolata.* 349. o. Sectio Juridica et Politica, Miskolc, Tomus XXVIII. (2010) 341–369. o.

¹⁶⁸ *Fenyvesi Csaba: A védői tevékenység alkotmányos és alapelvi vonatkozásai.* In: Tóth Mihály (szerk): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 163–164. o.

¹⁶⁹ *Nagy Lajos: i. m. 429. o.*

azonáltal nemcsak különböző nemzetközi egyezmények és alkotmányos normák biztosítják,¹⁷⁰ hanem az alkotmányos büntetőeljárás egésze. Ez bújik meg az eljárási feladatok megoszlásának elvében a védelem, mint önálló eljárási funkció elismerésével, valamint a tisztességes eljárás keretében a „fegyverek egyenlősége” elvének (kontradiktórium) garantálása mögött.¹⁷¹ A kontradiktórium eljárás biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy bármely tény- és jogkérdésben véleményt formálhasson és állást foglalhasson.¹⁷² Ebből adódóan a védelemhez való jog és a „fegyverek egyenlőségének” elve a tisztességes eljáráshoz való jog körébe tartozó elemek, amelyek egymással szoros összefüggésben állnak, és akként érzékeltethetőek a legszemléletesebben, hogy „a védelemnek illetve a vádnak legalább egymással összemérhető súlyú eszközökkel kell rendelkeznie az igazságszolgáltatás működése,” így a bizonyítási eljárás során.¹⁷³

A védelemhez való jog egyben a büntetőügyben eljáró hatóságokra és bíróságokra is kötelezettségeket telepít, hiszen az eljárás egésze alatt biztosítaniuk kell, hogy a terhelt élhessen a törvényben megállapított jogaival.¹⁷⁴ Ennek keretében a hatóságoknak gondoskodniuk kell arról, hogy a vádlott a vele szemben érvényesített büntetőjogi igényt megismerje, az azzal kapcsolatos álláspontját kifejtthesse, az igénnyel szembeni érveit felhozassa, valamint a hatóságok tevékenységével kapcsolatos észrevételeit és indítványait előterjeszthesse.¹⁷⁵ Ebből következően a védekezéshez való jog egyedi szinten a konkrét eljárási jogok formájában ölt testet.

Az alapelv összességében akkor tud kiteljesedni, ha a büntetőeljárási szabályok megteremtik annak a feltételeit, hogy a terhelt igénybe vehesse a védekezéshez törvényesen rendelkezésre álló eszközöket. A védelem, legyen szó akár a terhelt személyes vagy védő útján gyakorolt védekezéséről, akkor működhet igazán hatékonyan, ha az érintett tisztában van a vád tárgyát képező bűncselekmény törvényi tényállása által behatárolt bizonyításra szoruló tényekkel. Elengedhetetlen tehát az aktuális vád tartalmának ismerete, és hogy a megvádolt személy megfelelő eszközökkel rendelkezessen a vádban foglaltak vitatására, cselekménye súlyának enyhítésére.¹⁷⁶

Bár az officialitás elvéből következően a vádlott bűnösségét a vádlónak kell bizonyítani, mégis a védelemnek aktív módon közre kell működnie a bizonyítási

¹⁷⁰ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 14. cikk 3. pontja szerint az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek joga van ahhoz, hogy személyesen vagy az általa választott védő útján védekezhessenek.

¹⁷¹ *Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról.* Pécs, 2001. www.ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/fenyvesi-csaba/fenyvesi-csaba-vedes-ertekezes.pdf (letöltési idő: 2015. augusztus 05.) 47–48. o.

¹⁷² 6/1998. (III. 11.) AB határozat

¹⁷³ *Sulyok Tamás: Az ügyvédi hivatás alkotmányjogi helyzete. PhD-értékezés.* Szeged, 2012. (<http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=13423>) 78. o.

¹⁷⁴ *Herke: i. m. 31. o.*

¹⁷⁵ *Fenyvesi Csaba: i. m. 49–50. o.*

¹⁷⁶ *Bánáti János – Belovics Ervin – Csák Zoltán – Sinku Pál – Tóth Mihály – Varga Zoltán: Büntető eljárásjog.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2003. 44. o.

eljárásban. Jóllehet a vádlott adott esetben él a hallgatáshoz való jogával, a védelem mégis alakítója kell, hogy legyen a büntetőeljárásnak a vádat gyengítő és a vádlott védekezését erősítő bizonyítási indítványok előterjesztésével. Mindez csak akkor érvényesülhet kellőképpen, ha a védelem pontosan tudja azt, hogy mivel szemben védekezhet, a vádban felhozott mely tényeket és jogi álláspontot teheti kétségessé.¹⁷⁷ A védelem a vád meggyengítésére vagy megsemmisítésére irányul, ezért természetesen ahhoz kell igazodnia. A vád törvényessége ily módon kardinális jelentőségű abból a szempontból, hogy a vád és annak esetleges módosításai kijelölik a terhelt védekezésének kereteit; a terhelt a vádban foglaltak pontos tartalma ismeretében tud felkészülni a tárgyalásra, és előterjeszteni bizonyítási indítványait.

13.2. Az eltérő jogi minősítés és a védelemhez való jog összefüggései

Baumgarten Izidor szavaival élve, a büntetőeljárás során „gondoskodni kell arról is, hogy a vádlott a vád minden modificatiojára elkészülhessen és meg legyen óva oly meglepetésektől, melyek a vádhatározattól való legkisebb eltérésénél is elkerülhetetlenek. Párhuzamban a vád kiterjesztésével tért kell adni a védelem eszközeinek megfelelő kifejtésére. Mihelyest a tett más jogi fogalom alá kerül, alkatrészeinek jelentősége gyökeres változáson megy keresztül. A mi előbb legnagyobb fontosságú volt, mellékkörülménnyé válik és az imént figyelemre sem méltatott adatok határozottan előtérbe nyomulnak. Míg a védelem alig törődött ilyen látszólag mellékes terhelő adatok megcáfolásával és minden erejét más helyen összpontosította, egyszerre kitűnik, hogy éppen ezen elhanyagolt körülményekből meríti a támadás főerejét.” Sérül a vádlott védekezéshez való joga, ha „néhány esetben csak akkor hallja meg a vádat, amikor az ítéletet kihirdetik.”¹⁷⁸

Vargha Ferenc is akként vélekedik, hogy „valóságos categoricus imperativusa a vádelvnek az, hogy a vádlott ítélethozás előtt ismerje, tudja, mi ama tett és mely ama bűncselekmény, mely miatt bünvádi felelősségre vonják, mert e nélkül legszentebb jogától, a védelem gyakorlásától volna megfosztva.”¹⁷⁹

A múlt század elején megfogalmazott követelményt a Be. 321. § (4) bekezdésében – a *Dallos kontra Magyarország* ügynek köszönhetően – a jogalkotó is előírta, amikor akként rendelkezett, hogy amennyiben felmerül, a bíróság állapítsa meg a vádtól eltérő minősítés lehetőségét az érdemi döntés meghozatala előtt, és ily módon biztosítson lehetőséget a védelemnek a

védekezéshez való felkészülésre.¹⁸⁰ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) álláspontja szerint ugyanis rontja a védekezés esélyeit az, ha a vádlott pusztán az ítélet rendelkező részének kihirdetésekor szembesül az eltérő minősítéssel, amely tudatában esetlegesen más vagy részben eltérő védekezést tervezhetett volna elő. A *Block kontra Magyarország* ügyben az EJEB ugyancsak elvi élel hangsúlyozta, hogy amennyiben a vádlott a vád és a minősítés megismerésének jogát az ítélethozatal előtt nem gyakorolhatja, sérül a védelemhez való jog, ezért a vádlottnak minden esetben részletes tájékoztatást kell kapnia az ellene felhozott vád természetéről és okáról, hogy védekezését megfelelően előterjeszthesse.¹⁸¹

A vádtól eltérő, merőben más ítéleti minősítés komoly aggályokat vethet fel, hiszen a vádlottnak az ítélet kihirdetésekor meglepetésszerűen megismert új minősítés vonatkozásában érdemi védekezésre, különösen a jogi érvek, ellenérvek kifejtésére nem volt lehetősége. A Fenyvesi–Herke–Tremmel szerzőtrío szerint a bíró akkor jár el helyesen, ha nemcsak a tárgyalás előkészítése során, hanem a tárgyaláson is egy ún. közbelső végzést hoz a vádtól eltérő minősülés lehetőségéről. A szerzők kifejtik azt is, hogy amennyiben a felvett bizonyítás eredményéhez képest „többletminősítés” lehetősége merülne fel, úgy a tisztességes eljárás feltételeinek biztosítása érdekében az ügyészől elvárható, hogy a vádat kiterjessze, ennek hiányában a bírónak végzéssel célszerű megállapítania a vádtól eltérő minősülés lehetőségét.¹⁸² Többletminősítés esetén mindazonáltal figyelemmel kell lenni a tettazonosság követelményére is, ugyanis a vádban foglaltaktól lényegesen eltérő cselekmény miatt a vád megváltoztatása hiányában a bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségét a súlyosabb bűncselekményben nem állapíthatja meg.

Az eltérő jogi minősítés természetesen jelentős kihatással van a védelmi taktika kialakítására is, így nélkülözhetetlen a kérdés ilyen szempontból való vizsgálata is. Elsőként felmerülhet, hogy szükséges-e egyáltalán a tárgyalás előkészítése során, vagy később minden esetben végzést hozni arról, hogy a cselekmény a vádtól eltérően miként minősülhet. Ennek elmaradása véleményem szerint alapvetően relatív eljárási szabálysértés, amely komoly relevanciával akkor bír, amikor ebből adódóan a bíróság abszolút hatályon kívül helyezési okot képező eljárási hibát is vét. Ilyen fordulhat elő pl. akkor, ha a cselekmény önbíráskodás helyett rablásnak minősülhet, és így a tanácsban való eljárás hiányában a bíróság nem volt törvényesen megalkotva. Megeshet az is, hogy a bizonyítási eljárás során feltárt tényekből arra lehet alappal következtetni, hogy a költségvetési csalás bűnsegédjeként megvádolt orvos a fogyatékosági támogatás igényeléséhez szük-

¹⁸⁰ EJEB 2001. 29082/95.

¹⁸¹ Farkas Henrietta Regina: *A tisztességes eljárás főbb részjogosítványainak érvényesülése a büntetőeljárásban. (A magyar büntetőeljárás az európai emberi jogi bíráskodás mérlegén)* 18–19. o. Büntetőjogi Szemle, 2014/1. 11–19. o.

¹⁸² Fenyvesi et al.: i. m. 504. o.

¹⁷⁷ Bérces: i. m. 32. o.

¹⁷⁸ Baumgarten: i. m. 39–40. o.

¹⁷⁹ Balogh et al.: i. m. 413. o.

séges hamis szakorvosi igazolás kiadásáért ellenszolgáltatást is elfogadott, így cselekménye már vesztegetésként értékelhető, tehát az eljárás hatásköri hibában szenved. Ekkor kétség kívül a bíróság alapvető kötelessége, hogy az eltérő jogi minősítést megállapítsa.

A fent kifejtettekkel összhangban, amennyiben a bíróság a vádtól eltérő minősülés lehetőségére – közvetlenül abszolút eljárási szabálysértést nem eredményező módon – elmulasztja felhívni a figyelmet, kizárólag relatív eljárási szabálysértést követ el. A kialakult gyakorlat szerint, ha a bíróság a vádban foglalt jogilag releváns – a terhelt és védője előtt kezdettől fogva ismert – tényekre felvette a bizonyítást, a védelemhez fűződő jog a minősítés megváltoztatása ellenére sem sérül.¹⁸³ Ilyenkor ugyanis az ítéleti minősítésben foglalt bűncselekmény tényállásának megállapítása szempontjából fontos bizonyítási cselekményeket a bíróság elvégezte, azaz a jogi minősítést megalapozó tényekkel kapcsolatos bizonyítási indítványok megtételére a védelemnek lehetősége volt. Ellenben, ha a bíróság a rendelkező részben foglalt bűncselekmény megállapítása szempontjából releváns tényeket nem tárta fel, és nem folytatta le a szükséges és lehetséges körben a bizonyítást, az ítéleti tényállás meglapozatlan lesz, amely adott esetben az elsőfokú ítélet felderítetlenség okán történő hatályon kívül helyezéséhez vezethet.

14. Záró gondolatok

A törvényes vád fogalmának értelmezése körül kialakult viták még bizonyosan hosszú ideig foglalkoztatják mind az elméleti, mind a gyakorló jogászokat, azonban mindenképpen érdemes leszögezni, hogy a terhelt joghelyzetét megerősítő eljárási jogi garanciák tükrében a probléma pusztán látszólagos. A vád tartalmi legitimitását érintően a legneuralgikusabb kérdés talán a jogi minősítés problematikája. Természetes elvárás és egyben jogszabályi követelmény is a vád tárgyát képező bűncselekmény valamely konkrét törvényi tényállás alá szubszumálása, amelynek mind a vádiratban, mind a módosított vádban szerepelnie kell. Ennek ellenére – osztva a bírói gyakorlatban kialakult álláspontot – a jogi minősítés mégsem a vád törvényességének, hanem inkább az eljárás tisztességes voltának kritériumaként fogható fel. A törvényes vád funkciója ugyanis az, hogy az eljárás kereteit kijelölve irányt szabjon a bizonyításnak, ily módon pedig alkalmasnak kell lennie arra, hogy a terhelt megismerhesse, mely cselekmény kapcsán terjesztheti elő a védekezését. Ezen minimális feltétel teljesülésének hiányában a vád határai esetlegesek, míg a védekezés sarokpontjai bizonytalanok maradnak, ezért a vád alkalmatlan lesz a bírósági eljárás lefolytatására.

Más a helyzet akkor, ha a vádló elmulasztja a felrótt

bűncselekményt jogilag értékelni. A különbség abban rejlik, hogy a vádlott ilyenkor is tisztában van azzal, hogy mely jogellenes és büntetendő magatartása miatt kívánják felelősségre vonni, jöllehet védekezésének irányát és esélyeit jelentősen befolyásolhatják a konkrét jogi minősítés függvényében bizonyításra szoruló tények. A jogalkotó ennek az érdeknek a jelentőségét ismeri el akkor, amikor a vádirat kellékei között kifejezetten felsorolja a bűncselekmény jogi minősítését, és akkor is, amikor az eljárás megszüntetésének jogkövetkezményét írja elő arra az esetre, ha az ügyész a bíróság felhívása ellenére azt nem pótolja. Természetesen joggal várható el az ügyésztől, hogy a törvényes vád fogalmi eleminek megfelelő tartalommal, valamint a vádirat kellékeinek megtartásával emeljen vádat, és azt a bizonyítás aktuális eredményéhez képest módosítsa.

Bár a vád törvényességét közvetlenül nem érinti, mégis a védelem hatékony érvényesülését biztosítja az, hogy a bíróság a tárgyalás előkészítésének szakaszától kezdődően megállapíthatja a vádtól eltérő minősülés lehetőségét, amely az európai emberi jogi ítélkezés irányvonala szerint a tisztességes eljárás feltételeinek megteremtése érdekében minden esetben kívánatos. Ily módon a terhelt az ügyész jogi megítélésétől eltérő bírósági állásponttól is képet kaphat, és annak tükrében alakíthatja ki, vagy át a védelmi taktikát. Mindennek alapvető feltétele a tettazonosság szempontjának messzemenőig történő tiszteltben tartása és a vád kimerítésének kötelezettsége továbbá az is, hogy a bíróság a vádon ne terjeszkedjen túl.

Jöllehet a törvényes vád hiánya az eljárás mérlegelést nem tűrő megszüntetését vonja maga után, az nem eredményezi a megszüntető végzés anyagi jogerejének megteremtését. Mint ahogy már fentebb is kiemelésre került, a bíróság ezen megszüntetési ok észlelésekor az ügyet érdemben nem bírálja el, hiszen a vád olyan súlyos hibában szenved, hogy az a bíróság további vizsgálódásának lehetőségét kizárja. Következésképpen a vádlott a büntetőjogi felelősségre vonást csak addig kerülheti el, amíg a törvényi feltételeknek mindenben megfelelő vádiratot az ügyész újból be nem nyújtja.

Utalva a tanulmány esszenciáját adó mottóban megfogalmazott gondolatra, bármely jogintézményt érintő jogdogmatikai vita kétség kívül a tudomány előbbre vitelét szolgálja, azonban nem szabad megfélemlíteni arról, hogy a jogi szabályozás mögött mindig megbújik egy konkrét cél, amelynek fényében az adott kérdés értelmezendő. Ez természetesen érvényes a vád törvényessége kapcsán felmerült eltérő jogi álláspontokra is. A büntetőeljárást ennek fényében – az anyagi igazság felderítése érdekében – úgy kell lefolytatni, hogy a vádlottnak lehetősége legyen védekezését a leghatékonyabb módon előterjeszteni. Eljárási törvényünk a vád törvényességi kritériumainak megfogalmazásával, a vádirat kellékeinek felsorolásával és a bűncselekmény jogi minősítésének változásából adódó eljárási feladatok meghatározásával hozzájárul ezen célkitűzés megvalósításához. ■

DR. GÓCZA ÁGNES*

Az elzárás mint új büntetési nem a 2012. évi C. törvényben

Az elzárás, mint szabadságelvonással járó büntetőjogi jogkövetkezmény az Új Btk. hatálybalépésével vált a büntetőjog szankciórendszerének elemévé. Ez az intézmény azonban nem „újdonság” a magyar jogban. Mind a tételes jogi szabályok, mind pedig a jogirodalmi álláspontok alátámasztják azt, hogy az új büntetés a szabálysértési jogból, illetve ha távolabbra tekintünk, a kihágási jog normáiból ered. Az elzárás büntetés kialakulása a XIX. századra tehető, amikor is felerősödött a bűncselekmények súly szerinti felosztására való igény.¹ A kihágási jog kialakulása a Deák-féle anyagi jogi törvényjavaslatához kapcsolódik, amely a bűncselekményeket a dichotómia elve alapján büntett és kihágás kategóriákba osztotta.² Az első magyar kodifikált Büntető Törvénykönyv, az 1878. évi V. törvény – a Csemegi-kódex – a trichotómia elvét alapul véve három fokozatba sorolta az egyes bűncselekményeket. Ezek a büntett, a vétség és a kihágás voltak. A kihágásokat egy a kódexhez tartozó külön törvény, az 1879. évi II. törvénycikk, a „kihágási törvény” szabályozta. A törvény a kihágások elkövetőivel szemben elzárás vagy pénzbüntetés kiszabását helyezte kilátásba.³ Az elzárás büntetést a kihágás kategóriájának megszűnésével 1955-től a szabálysértési jogszabályok vették át.⁴ Az 1960-as évek végén hatályba lépett az első önálló szabálysértési törvény. Az 1968. évi I. törvény 16. § (1) bekezdése alapján a szabálysértés miatt alkalmazható büntetések a pénzbírság és a jogszabály által meghatározott kivételes esetekben az elzárás. A rendszerváltást követően, 1999-ben lépett hatályba

a második szabálysértési törvény. Az 1999. évi LXIX. évi törvény továbbra is a pénzbírságot és az elzárás határozta meg, mint a szabálysértés miatt alkalmazható büntetéseket. Ezt a jogszabályt számos módosítást követően felváltotta a jelenleg is hatályos, a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartásról szóló 2012. évi II. törvény. A korábbi törvénnyel egyezően a szabálysértés miatt alkalmazható egyik bünte-

tetés a szabálysértési elzárás, amelyet csak bíróság szabhat ki. Szembetűnő, hogy a korábban is létező szankció új elnevezéssel került szabályozásra. Tóth Mihály a szabadságelvonás kiterjesztését célzó folyamat részeként említi az elzárással sújtható szabálysértések körének kibővítését, amely elsősorban a tulajdon elleni szabálysértéseket érintette, továbbá az elzárás alkalmazási lehetőségének kiterjesztését fiatalok szabálysértőkkel szemben.⁵

Az elzárás Büntető Törvénykönyvben történő szabályozásával azt a célt kívánta elérni a jogalkotó, hogy a szabadságvesztés – amelynek a legrövidebb tartama, az elzárás maximális tartamára figyelemmel két hónapról három hónapra módosult – mellett legyen lehetőség szabadságelvonással járó, rövid tartamú büntetés kiszabására.⁶ Az általános indokolás szerint új Büntető Törvénykönyv szélesíti a bíróság által alkalmazható joghátrányok körét. Az elzárás egy olyan, szabadságelvonással járó büntetés, amely főként azokkal az elkövetőkkel szemben alkalmazható, akikkel szemben szociális, gazdasági, családi vagy életkori viszonyaira tekintettel más büntetés kiszabása célszerűtlen, illetve az elzárás büntetés hatékonyabban szolgálhatja a speciális prevenciót.⁷ Tehát a jogalkotó szándéka az elzárás büntetőjogi szankciók közé emelésével a rövid tartamú szabadságvesztés alternatív büntetési nemének megalkotása volt.

Egyet lehet érteni azonban azzal az állásponttal, amely szerint az elzárás nem a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívája, hanem egy rövid tartamú szabadságvesztés. Az indokolás értelmezése kapcsán is felmerülhetnek nehézségek azzal kapcsolatban, hogy melyek azok a szociális és gazdasági viszonyok, amelyek esetén e büntetési nem kiszabása célszerű. A családi és életkori viszonyokat illetően pedig eddig is figyelembe vette a bíróság a büntetéskiszabás körében.⁸

* DE Marton Géza Doktori Iskola, I. évfolyam; Témavezető: Dr. Madai Sándor tanszékvezető, egyetemi docens

¹ Az európai törvénykönyvekben a *kettős (dichotóm)* vagy *hármás (trichotóm)* felosztás elvét fogadták el. Ennek megfelelően megkülönböztetünk büntettre és vétségre vagy büntettre és kihágásra, illetve büntettre, vétségre és kihágásra történő felosztást.

² Háger Tamás: *Új büntetési nem a büntető törvényben: az elzárás*, 4. o. (letöltés helye, ideje: http://www.debreceeniuletotabla.hu/doc/bunteto/AROP/HT_Elzaras_szoveg.pdf, 2015.12.22.)

³ 1879. évi XL. tc. 15. §

⁴ A kihágás intézményét és a kihágási bíráskodást az 1955. évi 17. tvr. szüntette meg. A jogszabály megállapította, hogy az addig kihágásként büntetendő bűncselekmények főszabályként szabálysértésként „elnek tovább” a magyar jogban.

⁵ Tóth Mihály: *Egy büntetőjogász gondolatai a „vox populi” oldalvizén* (letöltés helye, ideje: <http://ujbtk.hu/dr-toth-mihaly-egy-buntetojogasz-gondolatai-avox-populi-oldalvizen/>, 2015.12.22.)

⁶ A 2012. évi C. törvény Általános Indokolása

⁷ A 2012. évi C. törvény Részletes Indokolása

⁸ Balogh Ágnes – Hornyák Szabolcs – Makai Lajos: *Kommentár a Büntető*

Itt kell megemlíteni azt a körülményt is, hogy a törvényben felsorolt első négy büntetési nem súlyossági sorrendben került szabályozásra, ami alapján jelenleg az elzárás a második legsúlyosabb büntetési nem. Az indokolás alkalmazhatósági körrel kapcsolatos magyarázata olyan értelmezéshez is vezethet, hogy az új büntetési nem olyan terheltekkel szemben kerül majd tömegesen kiszabásra, akik előreláthatóan a közérdekű munkát nem tudják – vagy nem akarják – ledolgozni, a pénzbüntetést pedig képtelen kifizetni. Ezen gyakorlat következtében nyilvánvalóan egyszerűbbé és gyorsabbá válhat a büntetés végrehajtás, viszont ellenében áll a büntetés kiszabási elvekkel,⁹ hiszen csupán célszerűségi szempontból a bíróság egy súlyosabb büntetés alkalmazását fogja elrendelni.¹⁰ A törvény társadalmi egyeztetésre bocsátott indokolása azonban, ahogyan erről Tóth Mihály fent említett írásában is olvashatunk, eltérően foglalt állást az elzárás tekintetében. A szöveg szerint „az elzárás egy olyan szabadságelvonással járó büntetés, amely főként a fiatalkorú és az első büntetett elkövetőknél hatékonyan szolgálhatja a speciális prevenciót”. Ezek fényében nem elképzelhetetlen, hogy a valós cél a szabadságelvonás akár néhány napra történő kiterjesztése volt. A szabadságvesztés-büntetés generális minimuma egyébként az 1878. évi V. törvénycikk alapján és az 1978. évi IV. törvény 1993. évi novelláját követően az 1998. évi büntetőnovella hatálybalépéséig egy nap volt.¹¹

Az elzárás és a szabadságvesztés számos ponton tér egymástól. A legszembetűnőbb különbség a tartam, ami az elzárás esetében öt naptól kilencven napig, azaz a szabadságvesztés büntetés generális minimumáig terjedhet. Eltér továbbá egymástól a két jogkövetkezmény a tartam meghatározásának módjában is. Az években és hónapokban meghatározandó szabadságvesztéssel szemben az elzárás tartamát napokban kell meghatározni.¹² Elzárás esetén nincs lehetőség összbüntetésbe foglalásra, mivel ez csak a végrehajtandó szabadságvesztéshez köthető.¹³ Különbség az is, hogy az elzárás nem eredményez visszaesői minőséget, és a Btk. nem tartalmaz ezzel a büntetéssel kapcsolatban olyan rendelkezést, amely alapján a büntetési tételkeret kitágulna, kedvezőbb a törvényi mentesítés, illetve az elévülésre vonatkozó szabályok. Elzárás esetén nincs lehetőség a végrehajtás felfüggesztésére, tekintettel arra, hogy a feltételes elítélés ezen formája a büntetési nemek közül csak a szabadságvesztés kiszabása esetén alkalmazható.¹⁴ A végrehajtás felfüggesztésének lehetőségét egyébként érdemes lenne kiterjeszteni az elzárás kiszabásának esetére is,

ugyanis bizonyos esetekben a büntetés célja nem indokolja a tényleges szabadságelvonást.

Ha azonban a két szankció genus proximumát, azaz a legáltalánosabb vonását vizsgáljuk, ami a büntetőjogban valamilyen hátrányt, vagy hátránnyal való fenyegetést jelent a bűnelkövető számára, láthatjuk, hogy mind az elzárás, mind pedig a szabadságvesztés szabadságelvonással jár. A ma hatályos büntető törvénykönyvekben a büntetőjogi szankciók joghátrány jellege ezen két büntetési nem esetén a legdominánsabb, hiszen ez jelenti a legnagyobb mértékű beavatkozást az elkövető szabadságjogaiba.¹⁵ Emellett egyezőséget mutat a végrehajtás helye is, hiszen az anyagi jogi törvény rendelkezése értelmében mindkét büntetést büntetés-végrehajtási intézetben kell végrehajtani.¹⁶ Ha a végrehajtási oldalról közelítjük meg, nem vitatható, hogy az elzárásra ítélt kedvezőbb feltételek mellett tölti a büntetését, mint a szabadságvesztésre ítélt, azonban a büntetés végrehajtási törvény kifejezetten rendelkezik arról, hogy az elzárás végrehajtása során – ha a törvény valamely kérdésben nem tartalmazna rendelkezést – a szabadságvesztés fogház fokozatára irányadó szabályokat kell alkalmazni.^{17, 18}

A fentiekre tekintettel, úgy gondolom, hogy az elzárás nem tekinthető a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívájának, hiszen szabadságvesztést csak szabadságot el nem vonó szankció helyettesíthet. Tehát a rövid tartamú szabadságelvonás szabadságvesztés akkor is, ha másként címkézzük, és akkor is, ha az elzárásra ítélték más körülmények között töltik büntetésüket. A rövid tartamú szabadságvesztés pedig az esetleges speciális prevenciók hatásai mellett jelentős stigmatizáló, megbélyegző, a személyiség fejlődésére károsan ható, illetve a súlyosabb bűnözési formák el-sajátítását és elfogadását erősítő hatással bírhat.¹⁹

Az új büntetési nem kapcsán két szemléletmód alakult ki, mégpedig az elzárást üdvözlő és az elzárás esetleges negatív hatásait előtérbe helyező. Jelen írásban – nem vitatva az új büntetőjogi szankció pozitív hatásait – a rövid tartamú szabadságelvonással járó büntetések esetleges negatív hatásait kívánom összegezni, bővebben kitérve az ún. 'börtönhatásokra'.

A rövid tartamú szabadságvesztés megítélését illetően a negatív érvek között szerepel, hogy a tartam rövidege miatt nem lehet megfelelő nevelő, javító hatást elérni, hiszen a visszaesők esetében, akik már „megszokták” a büntetés-végrehajtási intézetet, nem beszélhetünk elrettentő hatásról, az első bűntényeket pedig aránytalan hátrány érheti. Emellett pedig

Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez, Menedzser Praxis Szakkiaadó és Gazdasági Tanácsadó Kft., Budapest, 2014. 138. o.

⁹ Btk. 80. § (1) bekezdés

¹⁰ *Háger: i. m.*: 16. o.

¹¹ A szabadságvesztés-büntetés generális minimumát az 1950. évi II. tv. és az 1961. évi V. tv. 30. napban, az 1978. évi IV. tv. eredetileg három hónapban, majd az 1993–1998-ig terjedő időszakot követően két hónapban határozta meg.

¹² Btk. 46. § (1) bekezdés

¹³ Btk. 93. § (1)–(2) bekezdés

¹⁴ Btk. 85. § (1) bekezdés

¹⁵ *Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sánta Ferenc – Váradi Erika: Magyar Büntetőjog Általános Rész*, CompLex Kiadó, Budapest, 2014. 332. o.

¹⁶ Btk. 35. § (1) bekezdés és 46. § (2) bekezdés

¹⁷ 2013. évi CCXL. törvény 273. § (3) bekezdés

¹⁸ Az elzárás és a szabadságvesztés összehasonlításáról bővebben lásd: Karsai Krisztina (Szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*, CompLex Kiadó, Budapest, 2013. 136–137. o.

¹⁹ *Belovics Ervin – Geller Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály: Büntetőjog I. A 2012. évi C. törvény alapján*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 417. o.

a nevelő, javító hatás nélküli büntetés magában foglalja a szabadságelvonás összes hátrányát, különösen a börtön-infekció veszélyét, a családi, a munkahelyi, illetve más társadalmi kapcsolatok lazulását vagy törését. Fontos megemlíteni azt a körülményt is, hogy az elítéltek nevelése, kezelése csak akkor bizonyul eredményesnek, ha azt az érintett személyiségéhez igazítják. Ez azonban megfigyelést és különböző vizsgálatokat feltételez, amelynek ideje a rövid tartamú szabadságelvonással járó büntetés idejét nagyrészt elvenné, esetleg teljesen kitöltené. A családi, munkahelyi kapcsolatokat illetően is problémás lehet a büntetés-végrehajtási intézetből elbocsátott elítélt számára a visszailleszkedés, hiszen a szabad életbe történő visszatérést nincs elég idő megfelelően elkészíteni.²⁰

A hazánkban kevésbé ismert prizonizáció fogalma tartalmában egyfajta börtönszocializációnak tekinthető. Donald Clemmer, aki a prizonizációs elmélet megalkotójának tekinthető, akként határozta meg, hogy a prizonizáció „...a fegyintézet társadalmi gyakorlatainak, erkölcsének, szokásainak és általános kultúrájának az átvétele.”²¹ Azzal kapcsolatban, hogy mit is vesznek át pontosan a fogvatartottak a büntetés-végrehajtási intézetbe kerülésüket követően, általánosítva az mondható el, hogy a rabtársadalom normatív elvárásait, amelyek a bekerülőket viselkedését és gondolkodását alapvetően meghatározzák. A prizonizációs jelenséggel kapcsolatban kétféle magyarázó modell alakult ki. Az egyik a „deprivációs modell”, amely a börtönkörülmények frusztrációs hatásaiban találta meg a fogvatartottak sajátos értékrendszere kialakulásának és elfogadásának forrását. Ennek alapján a rabtársadalmi rendszer a romboló pszichológiai hatásokra adott válaszként, a társadalom megvetésével való szembenézés ellenreakciójaként jön létre főként azért, hogy megvédje tagjait önmaguk elutasításától, így ehelyett az elutasítókat utasítják el. A folyamatot magyarázó másik modell az „importációs” jelzést kapta. Ennek pedig az a kiindulópontja, hogy a külvilágban létező deviáns szubkultúrákon belül ugyancsak létezik egy „bűnözői értékrendszer”, amelynek bizonyos elemei fellelhetők a rabok normáiban. Ennek az az alapja, hogy a fogvatartás előtti szocializáció útján elsajátított és rögzült mintákat az elítéltek magukkal hozzák a büntetés-végrehajtási intézetbe és ott megváltozott feltételek között ugyan, de továbbra is alkalmazkazzák.²²

Kétségtelen, hogy az ún. börtönhatások eltérő módon és mértékben jelentkezhetnek az adott kormányzati rendszer szigorától, a totalitás és az elzártság fokától, valamint az alkalmazott eljárási módok minőségétől függően, azonban a büntetés-végrehajtási intézeteket

mind a szakirodalom, mind pedig a közvélemény elsősorban negatív oldalról szokta jellemezni.²³

Az erősen totális, zárt típusú intézetek kapcsán végzett kutatások alapján négy csoportba lehet összefoglalni a szabadságelvonás ezen módjának lehetséges káros hatásait. Az első csoportba az „*énkép-devalvációt*” kiváltó hatások tartoznak. Az a helyzet, hogy a fogvatartottat őrzik, alapjában támadja az elítélt énképét vagy személyes önbecsülését. Ilyenkor a rab kénytelen önmagát úgy meghatározni, mint egy gyenge, magatehetetlen, másoktól függő lényt. A „szabad életben” természetes, ha valaki felnőtt önmeghatározással és azzal a tudattal rendelkezik, hogy jórészt ura a saját világának és önállóan, szabadon cselekszik. A totális intézet megszakítja és átrendezi ezt az egyensúlyt és a személyt erőteljesen lefokozza. A második csoportba az „*agressziót*” erősítő hatásokat sorolhatjuk. A szabadságelvonás önmagában is kiválthatja az érzelmi feszültségek nagyarányú megemelkedését és azok agresszív levezetését. Természetesen a meglévő személyiség jellegzetességeinek megfelelően eltérő formában dolgozzák fel ezt a többletfeszültséget az „erős”, szociális térben jól boldoguló, illetve a „gyenge”, szociális térben bizonytalanul, ügyetlenül mozgó egyének.²⁴ A harmadik csoportba az „*antiszociális jellegű normaerősödést*” előidéző hatásokat kategorizálhatjuk. A negyedik csoportot azok a hatások alkotják, amelyek következtében „*kóros pszichés tünetek*” jelentkeznek. Ezek a tünetek meglehetősen változatos formában jelentkeznek az elítélteknél. Előfordulhatnak *pszichovegetatív tünetek*, ami azt eredményezi, hogy az elítéltek különböző egészségügyi panaszokkal fordulnak a börtönorvoshoz, amelyek hátterében azonban számos alkalommal valamilyen lelki probléma áll. Az a fajta börtön norma, amely szerint az elítélt ne legyen lelkileg gyenge, ne panaszkodjon, gátat szab a lelki kitarulkozásnak. Emellett jelentkezhetnek különböző *neurotikus tünetek*, amelyek szorongás, labilitás, érzékenység, kényszeresség, félelmek, kisebbségi érzés, alkalmazkodási zavarok, befeléfordulás, levertség, sírás és öngyilkossági gondolatok formájában nyilvánulnak meg. Ezen tünetek zöme a fogvatartás kezdetekor jelentkeznek és a belső kóros feszültség levezetését jelentik. Végző soron pedig ide sorolhatóak a *szexuális zavarok* is. Itt elsősorban a heteroszexuális deprivációt fiziológiai szinten kompenzáló homoszexualitást kell megemlíteni. Emellett azonban fontos az is, hogy a férfiaknál ez a típusú szexuális kielégülés gyakran társul agresszióval. Ennek a veszélye pedig – a felmerülő jogi és erkölcsi problémákon túl – abban rejlik, hogy beláthatatlan következményekhez vezethet a szabadulás után, illetve szorongást kelthet a heteroszexuális élethez való visszatéréssel kapcsolatban. Mindkét következmény csökkenti a beilleszkedési esélyeket. A nőknél azonban erősebbek az érzelmi hiányok pótlására létesített

²⁰ Nagy Ferenc: *A rövid tartamú szabadságvesztés és szurrogátumai*, Magyar Jog, 1991. 10. szám, 591. o.

²¹ Donald Clemmer: *The Prison Community*, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1940. 299. o.

²² Papp Gábor: *Az elítélti értékrendszer vizsgálata egy hazai büntetés-végrehajtási intézetben*, Statisztikai Szemle, 2011. 9. szám, 931–932. o.

²³ Boros János – Csetneky László: *Börtönpszichológia*, Rejtjel Kiadó, 2002. 157. o.

²⁴ Boros – Csetneky (2002): *i. m.*: 158. o.

kapcsolatok. Általánosságban azonban elmondható, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben töltött idő károsan hat a nemi azonosságtudatra, gyengíti az énkép férfiassági/nőiességi vetületeit, valamint nem ad lehetőséget a normális nemi kapcsolatok fenntartására, így ezen készségeket leépíti.²⁵

A káros pszichológiai hatások mellett azonban a végrehajtandó – főként a rövid tartamú – szabadságvesztés gyakorlati alkalmazása ellen szóló érv, hogy ezen büntetés gyakori elrendelésének következtében az igazságszolgáltatás túlterheltségével és a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoaltságával kell számolni, és ez a körülmény tovább erősíti az önmagában is meglévő kriminogén hatás veszélyét. Ha csupán a legindokoltabb esetekben kerülne a bűnelkövető büntetés-végrehajtási intézetbe, akkor kisebb *börtönnépességgel* hatékonyabb nevelés, reszocializálás és büntetés-végrehajtási tevékenység lenne kialakítható.²⁶ Hazánkban egyébként a bíróságok büntetés-kiszabási gyakorlatában átrendeződés figyelhető meg az elmúlt két évtizedben, mégpedig a szabadságelvonással nem járó büntetések irányába történt elmozdulás.²⁷ Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy ma már szinte kriminológiai alaptételként fogalmozódik meg, hogy a szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatos költségek többszöröse a szabadságelvonás nélküli szankciók végrehajtása során felmerülőknek.²⁸ Ezen a ponton érdemes megemlíteni azt a tényt is, hogy a büntetés foganatosításával kapcsolatban, az abban részt vevőkre ugyanannyi feladat hárul egy öt napig terjedő elzárás büntetés megkezdésekor, mint egy több évig terjedő szabadságvesztés esetén. Tehát a büntetés végrehajtási intézetbe történő befogadás ugyanolyan eljárás keretén belül történik az elzárás és a szabadságvesztés büntetés végrehajtásának foga-

natosításakor. Végző soron pedig nem szabad elfelejteni arról sem, hogy a kisebb vétségek elkövetőivel szembeni komolyabb szankció kilátásba helyezése vélhetően szembe helyezkedne a társadalom értékítéletével is.

A rövid tartamú szabadságelvonással járó büntetések pozitív megítélését, illetve szélesebb körű alkalmazásának előtérbe helyezését általában háromféleképpen magyarázható. Elsősorban a szakirodalom által is gyakran hangoztatott érvet említem, amely szerint a rövid tartamú büntetéseket a bűnelkövető további bűncselekményektől történő visszatartása érdekében „*short sharp shock*”²⁹ kell alkalmazni. A másik magyarázat szerint abban a társadalomban, ahol a lakosság nagy szabadságot élvez, a szabadságelvonással járó büntetés nagyobb malumként jelentkezik. A büntetés ezen jellegének növekedése miatt pedig az elkövetett bűncselekmény kompenzálására elegendő egy rövidebb tartamú szabadságelvonás is. A harmadik magyarázat értelmében, amelyik egyébként összefügg az előzővel, a gazdasági növekedésnek, bizonyos országok emelkedő jólétének következtében rövidebb munkaidő, több szabadidő adatik meg a polgároknak. Ezzel pedig új hátrányokozási lehetőségként megjelenik a szabadidő elvonása.³⁰ Persze a rövid tartamú szabadságvesztés szabadidőben történő végrehajtása eltér a téma kapcsán érintett rövid tartamú szabadságelvonással járó büntetésektől.³¹

Tekintettel arra, hogy az elzárás egy új büntetési nem a Büntető Törvénykönyvben, annak generál és speciál preventív hatásait csak a későbbiekben tudjuk majd érdemben vizsgálni. Jelenleg csupán a korábbi rövid tartamú szabadságvesztésre vonatkozó kutatások megállapításait tudjuk kivetíteni az elzárásra. ■

²⁵ Boros – Csetneky (2002): i. m.: 159–161. o.

²⁶ Papp (2011): i. m.: 588. o.

²⁷ Elek Balázs: *A bíró büntetés-kiszabási szemléletének jogalkotói alakítása, Kriminológiai Közlemények, Válogatás a Magyar Kriminológiai Társaság 2011. évben tartott tudományos rendezvényein elhangzott előadásokból*, Budapest, 2012. 26. o.

²⁸ Kerezszi Klára – Dér Mária: *Az alternatív szankciók költség-összefüggései*, Magyar Jog, 1998. 5. szám. 273. o.

²⁹ Short, azaz rövid tartamú büntetést, sharp, vagyis szigorú módon, shock, az elkövető elrettentése érdekében.

³⁰ Az első magyarázat Angliából származik, a második a skandináv államokban terjedt el, a harmadik pedig Hollandiára jellemző.

³¹ Nagy (1991): i. m.: 591. o.

DR. HÁGER TAMÁS*

A környezet alkotmányos és büntetőjogi védelme, különös tekintettel a vizek élővilágának oltalmára

„*Applicatio est vita regulae*”
(A szabály élete az alkalmazás.)¹

1. Bevezető gondolatok

A környezet és részeként a természeti környezet törvényi, alkotmányos, illetve büntetőjogi oltalma a modern társadalom szülötte. Napjainkban a civilizált világban törvények védik a környezetet és az azt súlyosan megsértő vagy veszélyeztető személyekkel szemben büntetőjogi szankciókat is kilátásba helyeznek. A természet jövőjének záloga, meghatározója a ma nemzedéke. A jelen társadalmának, a társadalmat alkotó csoportoknak, tagjaiknak és mindenki másnak az alkotmányos kötelezettsége, hogy reális esélyt teremtsen arra, hogy a jövő nemzedéke is egészséges, a megfelelő emberi létet biztosítani képes környezetben éljen. Tanulmányomban a környezet és a természet, hangsúlyosan a vizek élővilága védelmének alkotmányos kérdéseit, a fenntarthatóságot, a visszalépés tilalmát, valamint a büntetőjogi védelem alapvető normáit vizsgálom, – hangsúlyosan a halállomány védelme kapcsán meghatározó orvhalászatot – kitérve az ítélkezési gyakorlat tapasztalataira is. Az alkotmányos és törvényi szabályozás nagyon fontos, de amint a latin mondta, a szabály élete az alkalmazás, ezért

csak akkor működhet a hatékony környezetvédelem, ha az állam és emellett mindenki törekszik a természeti környezetünk megóvására, a jövő nemzedékeinek való egészséges fenntartására. Sajnálatosan azonban egyes, ember által előidézett természeti katasztrófák, illetve az élővilág sérelmére elkövetett bűncselekmények még azt jelzik, hogy a szabályok alkalmazása nem mindig eredményes, mindemellett nem vitás, hogy a normák betartására és betartatására feltétlen törekedni kell.

2. A környezetvédelem alkotmányos, törvényi alapjai és dogmatikai kérdései

Amint már utaltam rá, a környezet védelmének részletes, cizellált szabályozása a modernkor, a XX. és XXI. századi jogalkotásának terméke. Magyarország alkotmánya² már 1972 óta kifejezetten rendelkezik a környezet védelméről.³

A környezetvédelmi jogok valós és hatékony érvényesítésére hazánkban az 1989-es rendszerváltozást követően nyílt meg a lehetőség.⁴ A magántulajdonon alapuló piacgazdaság rendszerének kialakulásával vált az állam képessé arra, hogy felelőssé tegye a gazdálkodó szervezetet az általuk okozott környezeti károkért, másfelől ekkor jöttek létre a jogvédelem olyan hatékony intézményei, mint az Alkotmánybíróság, vagy az ombudsmanok.⁵ Kiemelt jelentősége van az Alkotmánybíróságnak, melynek határozatai meghatározók a jogvédelemben. Emellett utalni kell rá, hogy nem csak az állam központi és helyi szerveit, hanem mindenki mást is terheli a természet megóvásával, védel-

² 1949. évi XX. törvény.

³ Az ezen időszakban hatályos Alkotmány 57. § (1) bekezdése kimondta, miszerint a Magyar Népköztársaságban az állampolgároknak joguk van az élet, a testi épség és az egészség védelméhez. A (2) bekezdés értelmében ezt a jogot a Magyar Népköztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, valamint az emberi környezet védelmével valósítja meg.

⁴ Az Alkotmány az 1989. évi XXXI. törvény általi módosítás folytán 1989. október 23. napjától hatályosan teremtette meg a jogállami intézményrendszert, köztük a hatékony környezetvédelmet is.

⁵ Fodor László: *A víz az Alaptörvény környezeti értékrendjében*, Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, XXXI/2, Miskolc, 2013, 329–330.

* Bíró (Debreceni Ítéltábla), óraadó (DE ÁJK Büntető Eljárásjogi Tanszék).

¹ Nótári Tamás: *Jogi Regulák és Szentenciák latinul és magyarul*, Lectum Kiadó, 2013, 19.

mével kapcsolatos kötelezettség.⁶ Az 1989. évi módosítást követően az Alkotmány egyértelműen meghatározta, hogy a Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.⁷ E rendelkezéssel összefüggésben állapította meg az Alkotmánybíróság, hogy alkotmányellenes mulasztás valósult meg azért, mert az Országgyűlés a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Területrendezési Tervének elfogadásáról és a Balatoni Területrendezés szabályairól szóló 2000. évi CXII. törvényben nem állapította meg a tómeder védelmében az egészséges környezethez való jog érvényesülését biztosítani hivatott garanciális rendelkezéseket.⁸ Az Alkotmánybíróság egy másik határozatában pedig kifejtette, hogy az Alkotmány 18. §-ában megfogalmazott, az egészséges környezethez való jog a Magyar Köztársaságnak azt a kötelezettségét foglalja magában, miszerint az állam a természetvédelem jogszabályokkal biztosított szintjét nem csökkentheti, kivéve, ha ez más alapjog vagy alkotmányos érték érvényesítéséhez elkerülhetetlen. A védelmi szint csökkentésének mértéke az elérni kívánt célhoz képest ekkor sem lehet aránytalan. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az Alkotmánybíróság más tárgyú határozataiban is kitért egyes alapjogok konkurálásának vizsgálatára, különös hangsúlyt helyezve az arányosság követelményére. Úgy gondolom, hogy a természeti környezet védelmi szintjének csökkentéséhez vezethet olyan fontos közérdek, mint például nagyobb beruházások, különösen autópályák, autóutak, felüljárók, hidak stb. építése, melyek szükségszerűen együtt járhatnak a környezet sérelmével.

Szintén az 1989-es alkotmánymódosítás folytán került meghatározásra, hogy a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb testi és lelki egészséghez, mely szorosan kötődik a normatív megfogalmazás szerint a környezet védelméhez is az egészségügyi ellátás megszervezése mellett.⁹ A legmagasabb szint kapcsán állapította meg az Alkotmánybíróság, miszerint az idézett alkotmányos követelmény az államnak azt a kötelezettségét jelenti, hogy a nemzetgazdaság teherbíró képességéhez, az állam és a társadalom lehetőségeihez igazodva olyan gazdasági és jogi környezetet teremtsen, amely a legkedvezőbb feltételeket biztosítja az állampolgárok egészséges életmódjához és életviteléhez.¹⁰ Az alkotmánybírósági álláspontból is kitűnik, hogy az igen fontos alapjognak korlátja lehet az állam teherbíró képessége. A megfelelő költségvetési, anyagi kondíciók hiányában, különösen gazdasági válságok idején nem vitásan az ál-

lam nem tudja mindig az elvárt legmagasabb alkotmányos védelmi szintet érvényre juttatni.

Magyarország 2011. április 25-i, 2012. január 1-jétől hatályos Alaptörvénye már a Nemzeti Hitvallás című preambulumban kimondja a természet, és az ember alkotta értékek, valamint a természeti erőforrások gondos hasznosítása mellett a jövő nemzedékek életfeltételeinek védelmét.

Az Alaptörvény az Alapvetések P) cikkében deklarálja a természeti erőforrások védelmét, alapvető kötelezettségként előírva a jelenlegi értékek fenntartását az állam és mindenki számára. A felhívott cikk 2012. december 22. napjától hatályos (1) bekezdése szerint a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedék számára való megőrzése az állam és mindenki kötelezettsége. Ezen érték megőrzéshez kapcsolódik a cikk (2) bekezdésének azon szabálya, hogy a termőföld és az erdők tulajdonjogának megszerzése, valamint hasznosítása az (1) bekezdés szerinti célok eléréséhez szükséges korlátait és feltételeit, valamint az integrált mezőgazdasági termelészervezésre és a családi gazdaságokra, továbbá a mezőgazdasági üzemekre vonatkozó szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.¹¹

E körben kiemelendő, hogy az állam és a helyi önkormányzat tulajdona nemzeti vagyonnak minősül. Az állam kizárólagos tulajdonába tartoznak többek között, a vizsgált téma kapcsán jelentőséggel bírón a föld méhének kincsei a természetes előfordulási helyükön, a barlang, a felszín alatti vizek, a felszín alatti vizek természetes víztartó képződményei, a folyóvíz és a természetes tavak elhagyott medre és a folyóvízben, természetes tavakban újonnan keletkezett sziget. Ilyen vagyon még a törvény I. számú mellékletében meghatározott folyóvizek, holtágak, mellékágak, természetes tavak és ezek medre, valamint a mellékletben rögzített csatornák, tározók, árvízvédelmi fővonalak és egyéb vízi létesítmények, továbbá az állami tulajdonban álló vízművek.¹²

Nemzeti vagyont képez az önkormányzati vagyon is, többek között a külön törvény rendelkezése alapján az önkormányzat részére átadott vizek, közcélú vízi létesítmények, ide nem értve a vízi közműveket.¹³

Az Alaptörvény kardinális rendelkezése a Szabadság és Felelősség részének II. cikkében, hogy minden embernek jog van többek között az élethez. Az élet-

⁶ Bándi Gyula: *A társadalmi részvétel és előfelvetélei a környezetvédelemben*, Jogáram, 1994/3–4, 140. Lásd még Fodor [2013] i. m. 330.

⁷ Lásd Alkotmány 18. §.

⁸ 11/2005. (IV. 5.) AB határozat.

⁹ Az Alkotmány 70/D. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez. A (2) bekezdés pedig meghatározza, hogy ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természeti környezet védelmével valósítja meg.

¹⁰ 56/1995. (IX. 15.) AB határozat.

¹¹ Az Alaptörvény harmadik módosítása kizárólag a P) cikket érintette. E módosítás bővítette a sarkalatos törvények körét, fokozott oltalmat biztosítva a természeti környezet olyan fontos részeinek, mint a termőföldek és az erdők, kiemelt védelemben részesítve egyben a mezőgazdasági termelészervezést. (a szerző: H. T.)

¹² 2011. évi CXCVI. törvény preambulumban, valamint 4. § c), d), e), g) pont. A törvény I. számú melléklete elsődlegesen az államhátrétképző alkotó vagy metsző folyókat, így nagyobb folyóinkat, mint a Duna, Tisza, Rába, Mura, Szamos, Sajó határozza meg nemzeti vagyónként számos más folyóvíz, mellékág és víztározó mellett.

¹³ 2011. évi CXCVI. törvény 5. §.

nek pedig feltétele a megfelelő természeti környezet, különösen az egészséges ivóvíz rendelkezésre állása. Víz nélkül ugyanis nincs emberi élet és nem érvényesülhet az élethez való jog.¹⁴

A környezet, ennek részeként a víz is tulajdonjog tárgya lehet, ezért az Alaptörvény Szabadság és Felelősség részének XIII. cikke is kapcsolható dogmatikailag a környezetvédelemhez, az alkotmányos norma ugyanis előírja, hogy a tulajdon társadalmi felelősséggel jár. A kisajátítás pedig kivételesen, közérdekből a legmagasabb védelmi szint csökkentéséhez vezethet. A XVII. cikk pedig a munkavállaló egészséghez való jogának garantálásával fűződik a környezetvédelemhez.¹⁵

Az 1989-es alkotmánymódosítással nagyrészt összhangban az Alaptörvény is rögzíti, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez, mely jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.¹⁶ Emellett garantálja, hogy Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez. Aki a környezetében kárt okoz, köteles azt a törvényben meghatározottak szerint helyreállítani, vagy a helyreállítás költségét viselni. Elhelyezés céljából továbbá tilos Magyarország területére szennyező hulladékot behozni.¹⁷

Az alkotmányos normák dogmatikája kapcsán Fodor László nyomán e körben szükséges kiemelni, hogy az Alaptörvény értékrendje elsődlegesen annyiban módosult a korábbi alkotmány szabályaihoz képest, hogy megtartva az egészséges környezethez való jogról szóló rendelkezést, a jövő nemzedékek érdekeit is figyelembe veszi és az ember, valamint a környezet viszonyának számos részterületét is nevesíti. Irányadó ez a vízre is, mint a környezetvédelem egyik speciális területére.¹⁸

Megállapíthatjuk, hogy a jogállami alkotmány, illetve az Alaptörvény rendelkezései nem pusztán deklarációk, mert azokat az alkotmánybírói határozatok „komoly tartalommal és erővel töltötték meg”. A környezethez való jog alapjogként való megjelenése azt is jelenti, hogy az alkotmányi értékrendben e jog legalább egyenrangú a többi értékkel és erősebb az alapjognak nem minősülőkkkel.¹⁹

Az Alkotmánybíróóság egyik környezeti tárgyú határozatában kiemelte, hogy a környezetvédelem és az élethez való jog alapvetően objektív jellegű, annak elsősorban az intézményvédelmi oldala a meghatározó.

zó.²⁰ Fodor ugyanakkor véleményem szerint helyesen emelte ki, hogy az Alkotmánybíróóság túlzott mértékben az állam belátására bízta a környezetvédelmi követelmények meghatározását, utalva arra, hogy napjainkban a környezetvédelem már nem tekinthető „állami monopóliumnak” és a jognak az alanyi oldala sem hanyagolható el.²¹ Érvelését elméleti és dogmatikai síkon is helytállóan tartom. Kétségtelen, hogy a környezet hatékony védelmének garantálása elsősorban az állam feladata a szükséges normák megalkotásával és az intézményrendszer kialakításával. Ugyanakkor az objektív tényezők mellett nyilvánvalóan megjelennek alanyi elemek is, mint például az információhoz, a tájékoztatáshoz, a nyilvánosságához, vagy akár a magas szintű védelmi szint csökkentésekor a kártalanításhoz való jog is.

A környezetjog alkotmányos normái kapcsán releváns – álláspontom szerint elsődlegesen az Alaptörvény P) cikkéből levezethetően – a fenntarthatóság elve, mely szerint az államnak és mindenkinek kötelessége a környezet épségének fenntartása, illetve a környezet állapota romlásának megakadályozása.²² Emellett az Alkotmánybíróóság által megfogalmazott követelmények közül szükséges kiemelni a nemzetközi jogban is ismertté vált visszalépés tilalmának elvét (*non derogation principle*). Ezen elv lényege szerint a korábban jogszabályokkal már elért védelmi szint nem enyhíthető, mert a környezetvédelmi követelmények enyhítése orvosolhatatlan környezetkárosodáshoz, környezetromláshoz vezethet. A tilalom alapján rendszerint nem lehetséges a visszalépés, csak akkor, ha az elengedhetetlenül szükséges valamely alkotmányos érték érvényesítéséhez.²³

Az alkotmányos alapok mellett a környezetet garanciális törvények is oltalmazzák. Elsődlegesen a környezet védelméről szóló 1995. évi LIII. törvényt (Kvt.) kell említenünk, mely a környezetvédelem alapelveinek meghatározása mellett deklarálja a föld, a víz, a levegő, az élővilág, és az épített környezet védelmét, kitérve a veszélyes anyagokra és technológiákra, a hulladékokra, a zajra és rezgésre, valamint a sugárzások káros hatásaira is.²⁴

Amint Bándi rámutat, a normatív rendelkezések tükrében a környezeti jog mai meghatározó elvei a megelőzés, az elővigyázatosság, a helyreállítás, a felelősség, az együttműködés, valamint a tájékozódás, a tájékoztatás és a nyilvánosság.²⁵ E körben kell utalni rá, különösen a természet büntetőjogi védelmével és a törvényt sértővel szemben lefolytatandó eljárással kapcsolatban, hogy a nyilvánosság természetesen nem csak a környezetjog sajátja. Az elv a tisztességes eljárás (*fair trial*) jogcsokrának (*bundle of rights*) igen

¹⁴ Fodor [2013]: i. m. 331.

¹⁵ Fodor no.

¹⁶ Alaptörvény Szabadság és Felelősség rész XX. cikk (1), (2) bekezdés.

¹⁷ Alaptörvény Szabadság és Felelősség rész XXI. cikk.

¹⁸ Fodor [2013]: i. m. 331.

¹⁹ Fodor László: *Környezetjog*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2014, 104.

²⁰ 28/1994. (V. 20.) AB határozat.

²¹ Fodor László: *A környezethez való jog dogmatikája napjaink kihívásai tükrében*, Miskolci Jogi Szemle, 2007/1, 6–8.

²² Bándi Gyula: *Környezetvédelmi Kézikönyv, Harmadik, Javított Kiadás*, KJK–Kerszöv Kiadó, Budapest, 2000, 49–50.

²³ Fodor [2014]: i. m. 109–110.

²⁴ Kvt. II. Fejezet (13–36. §§.).

²⁵ Bándi [2000]: i. m. 30–37.

fontos eleme. Biztosítja az igazságszolgáltatás átláthatóságát, ellenőrizhetővé téve a bírói hatalom működését, egyben jogosultságot teremt a vád alá helyezett (eljárásban főalanyként résztvevő) személynek, hogy ügyét pártatlanul, jól kontrollálhatóan bírálják el. A tisztességes eljárás számos részjogosultságból épül fel. E jogosítványok egy része minden eljárástípushoz kapcsolódik, míg mások csak a büntetőeljárásban érvényesülnek.²⁶ A nyilvánosság ekként nem csak egyes jogágak jellemzője, hanem jogrendszerünk számos jogterületének meghatározó elve.²⁷

A természet védelmének egyik alapvető, kardinális törvénye a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, mely részletes tartalommal tölti meg más jogágak, különösen a büntetőjog keretdiszpozícióit, de e körben kell kiemelni a 13/2011. (V. 9.) KöM rendeletet a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről.

Az elemzett téma tekintetében kiemelést érdemlnek a víz és az élővilág védelmének normái, melyek kijelölik a vízvédelem és az ökológiai rendszer megóvásának kereteit, külön kitérve rá, hogy az ivóvíz ellátást biztosító, az ásvány és gyógyvízhasznosítást szolgáló, a természet védelme szempontjából jelentős, illetve az üdülési, sportolási és terápiás hasznosításra kijelölt vízkészleteket fokozott védelemben kell részesíteni.²⁸

A vizek védelmével kapcsolatban kell említeni a vizgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvényt is, mely részletesen meghatározza a törvény hatálya alá tartozó vizeket, az azokkal kapcsolatos feladatokat, a tulajdoni viszonyokat, továbbá a vízkészletre vonatkozó gazdálkodás alapvető szabályait.

Dogmatikailag a természet, részben a vizek ökológiáját érinti az 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény.

A víz, illetve ökoszisztémájának, különösen a halak védelmét biztosítja ezen túl a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény (Hhvtv), mely meghatározza a halászati, horgászati alapfogalmakat, a hal élőhelyének védelmét, a halgazdálkodás normáit, a halászati őrzést, illetve a halászati-horgászati engedélyezésre vonatkozó rendelkezéseket. A törvény végrehajtási rendelete rögzíti részletekbe menően a speciális szabályokat.²⁹ A halvédelem úgy gondolom kiemelt környezetvédelmi feladat, mert a halállomány fenntartásában az emberi tevékenység szerepe mellőzhetetlen. A korábbi folyamszabályozások, valamint a környezet általános állapotának romlása

miatt ugyanis a vizek halállománya magára hagyatva megújulni már nem képes.³⁰

A vízvédelemmel kapcsolatban indokolt megjegyezni, hogy a víz az élő és élettelen környezetnek is szerves része, értékének megóvása nem új keletű, a víz oltalmának jelentőségét ugyanis már az ókorban felismerték. Hazánk jogfejlődésében három fontos mérföldkövet emelhetünk ki. A vízjogról szóló 1885. évi XXIII. törvényt, a vízügyről szóló 1964. évi IV. törvényt, valamint a már felhívott, jelenleg hatályos vizgazdálkodásról szóló törvényt.³¹ A vízvédelem a részletezettek szerint komoly alkotmányos és törvényi védelemben részesül, ennek ellenére a szabályok nem érvényesülnek mindig, melyre példaként hozhatók fel a súlyos környezetvédelmi ártalmak, különösen a Tisza 2000. évi, nagybányai ciánszennyezése, mely sokkolta a magyar társadalmat.³² A ciánszennyezés rendkívüli károkat okozott a vízi élővilág minden részében, de különösen fájó volt látni a magasabb rendű, gerinces állataink, a vizeinkben őshonos, nagyobb testű halfajok (pl. harcsa, süllő, csuka) nagymérvű pusztulását. Emellett nyilván nem lehet figyelmen kívül hagyni Magyarország modernkori, legsúlyosabb következményekkel járó környezeti katasztrófáját, az elsősorban Devecser, Kolontár és Somlóvásárhely természeti és épített környezetét részben elpusztító, részben jelentősen károsító vörösiszap szennyezést, mely során 10 ember meghalt, 286 megsebesült, emellett a Torna patak élővilága kipusztult és hatalmas károk keletkeztek házak és ingóságok megsemmisülése és megrongálódása által.³³ Amint emlékezhetünk, az elektronikus média híradásai hitelesen mutatták be a vörös, halott tájat, mely úgy gondolom, mementó kell, hogy legyen a ma és a jövő nemzedékeinek is.

3. Környezetünk büntetőjogi védelméről általában

A környezet a részletezettek szerint komoly alkotmányos és törvényi védelemben részesül. Egyes, a jogtárgyat súlyosabban sértő vagy veszélyeztető esetekben azonban nem elegendő a közigazgatási vagy polgári jogi felelősség meghatározása, hanem az állampolgárok, a társadalom védelme érdekében szükséges végső megoldásként, azaz *ultima ratió*ként a büntetőjogi oltalom is.

A környezet büntetőjogi védelme tekintetében jelentős hatás gyakorolt a hatályos magyar jogra az európai uniós jogi szabályozás. E körben elsődlegesen a

³⁰ Török Géza: Halgazdálkodás, a hal és élőhelyének védelme, In: Agrárjog I. kötet, Csák Csilla (szerk.), Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004, 127.

³¹ Dávidovits Zsuzsanna: A vízvédelem jogi szabályozási rendszere és az ivóvízminőség szabályozása, Hadmérnök, 2011/4, 71–79.

³² Tóth I. János: A tiszai ciánszennyezés, Rendszerszemléletű elemzés, Szerzői kiadás, Szeged, 2002, 55–60.

³³ http://vtki.uni-nke.hu/uploads/media_items/vorosiszap-katasztrofa-2010-biztonsagpolitika-es-valsagkezeles-muhoraya.original.pdf (letöltés: 2015. március 9.).

²⁶ Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila: Emberi jogok, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 703.

²⁷ Hágler Tamás: A nyilvánosság, mint a tisztességes eljárás egyik garanciája a büntetőperben, Pro Futuro, 2014/1, 46.

²⁸ Kvt. 18–20. §§, 23. §.

²⁹ 133/2013. (XII. 29.) VM rendelet.

2003/80/IB tanácsi kerethatározatot kell említenünk. A kerethatározat 2. cikke elrendelte, miszerint minden tagállam köteles megtenni, hogy bizonyos környezetet sértő cselekmények a hazai jogrendszerben bűncselekménynek minősüljenek. Ilyen cselekmény többek között a veszélyes vagy ionizáló sugárzó anyagok kibocsátása, amely az emberre nézve halált vagy súlyos sérülést okoz, a hulladék engedély nélküli kezelése, tárolása, nukleáris anyagok engedély nélküli előállítás, vadon élő növény- és állatfajok jogellenes birtoklása, befogása, károsítása, elpusztítása legalább azokon a helyeken, ahol azokat a kihalás veszélye fenyegeti a hazai törvények alapján. Fontos utalni továbbá az Európai Uniónak a környezet büntetőjogi védelméről szóló 2008/99/EK irányelvére is.³⁴

A 2013. július 1-jétől hatályos, a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) a környezet és a természet elleni bűncselekményekről szóló XXIII. fejezetben részletezi a büntetőjogi védelem szabályait.³⁵

A Btk. az európai uniós standardokat és normákat figyelembe véve az előtte hatályban lévő 1978. évi IV. törvényhez képest bővebb körben és részletesebben határozza meg a büntetőjogi felelősséget. A környezet és a természet elleni bűncselekmények a következő (összesen 11) különös részi törvényi tényállásban kerültek szabályozásra: környezetkárosítás (241. §), természetkárosítás (242–243. §§), állatkínzás (244. §), orvvadászat (245. §), orvhalászat (246. §), tiltott állatviadal szervezése (247. §), a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése (248. §), ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés (249. §), radioaktív anyaggal visszaélés (250. §), nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés (251. §), atomenergia alkalmazásával visszaélés (252. §).³⁶ E bűncselekmények, különösen a környezetkárosítás, a természetkárosítás, az orvvadászat, az orvhalászat, de más, a környezetet veszélyeztető deliktumok is tipikusan keretdispozíciót tartalmaznak, amelyek nem rögzítik teljesen pontosan a tiltott magatartásokat, hanem csak a kereteket határozzák meg, amelyeket egyéb jogszabályok töltenek meg tartalommal.³⁷

4. A vizek élővilágának büntetőjogi oltalma

4.1. A vizek egészségét sértő és veszélyeztető bűncselekményekről fő vonalakban

A természeti környezet egyik legfontosabb kincse a víz, mely nélkül nincs megfelelő élet a földön. A föld lakosságának rohamos növekedése, a vízkészletek szennyezése fokozott igényt támasztanak az intenzív alkotmányos és büntetőjogi védelem iránt. A vizek élővilágának védelmével kapcsolatban elsősorban a környezetkárosítás, a természetkárosítás és az orvhalászat biztosítja a megfelelő szintű, *ultima ratió*ként megjelenő védelmet, de nyilvánvalóan a hulladékgazdálkodás rendjének megsértése, a radioaktív anyaggal visszaélés és a nukleáris létesítmény üzemeltetésével visszaélés is óvja büntetőjogi eszközökkel vizeink egészségét a jogellenes magatartásokkal szemben.

A *környezetkárosítás*³⁸ a földet, a levegőt, az élővilágot és annak alkotóelemeit szennyező, vagy más módon sértő cselekményeket kriminalizálja. A törvényi tényállásból is jól felismerhetően a bűncselekmény elkövetési tárgya a föld, a levegő, az élővilág és ezek összetevői. A bűncselekmény elkövetési magatartásai valamely elkövetési tárgy veszélyeztetése, avagy olyan mérvű károsítása, hogy a természetes, illetve korábbi állapot csak beavatkozással, vagy egyáltalán nem állítható helyre. A károsítás, illetve a nem reparálható károsítás súlyosabban minősíti a cselekményt. Mind a veszélyeztetés, mind a károsítás materiális bűncselekmény, az elkövetési magatartás és az eredmény között okozati összefüggésnek kell fennállni. A bűncselekmény alanya tettesként bárki lehet, mint ahogy az általános szabályok szerint felbujtó és bűnsegéd is. A törvény a szándékos és a gondatlan elkövetést egyaránt büntetni rendeli.³⁹ A környezetkárosítás kerettényál-

³⁸ A Btk. a 241. §-a szerint:

(1) Aki a földet, a levegőt, a vizet, az élővilágot, valamint azok összetevőit jelentős mértékű szennyezéssel vagy más módon

a) veszélyezteti,
b) olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota csak beavatkozással állítható helyre,
c) olyan mértékben károsítja, hogy annak természetes vagy korábbi állapota nem állítható helyre,
büntetett miatt az a) pontban meghatározott esetben három évig, a b) pontban meghatározott esetben egy évtől öt évig, a c) pontban meghatározott esetben két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki a környezetkárosítást gondatlanságból követi el, vétség miatt az (1) bekezdés a) pontja esetén egy évig, b) pontja esetén két évig, c) pontja esetén három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Az (1) bekezdés a) pontjában, és a (2) bekezdés első és második fordulatában meghatározott esetben az elkövető nem büntethető, az (1) bekezdés b) pontja esetén pedig büntetése korlátlanul enyhíthető, ha az elsőfokú ítélet meghozataláig a bűncselekmény által bekövetkezett veszélyt, illetve környezetkárosodást megszünteti, a károsodott környezet eredeti állapotát helyreállítja.

(4) E § alkalmazásában szennyezés: a föld, a levegő, a víz, az élővilág, valamint azok összetevői jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértéket meghaladó terhelése.

³⁹ Sinku Pál: *A környezet és a természet elleni bűncselekmények – Btk. XXIII. Fejezet*, In: Magyar Büntetőjog II. A 2012. évi C. törvény alapján, Busch Béla (szerk.-lekt.), 2012, 309–311.

³⁴ Polt Péter: *A környezet és a természet elleni bűncselekmények*, In: *Új Btk. kommentár 5. kötet*, Polt Péter (főszerk.), Nemzeti Közszerkesztési Tankönyvkiadó, Budapest, 2003, 9–14.

³⁵ Miként Elek Balázs is rámutat, az új Btk. egyik legfontosabb újítása a környezet és a természet elleni bűncselekmények külön fejezetbe foglalása. Elek Balázs: *Vadászok, halászkok a büntetőjog hálójában*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015, 281.

³⁶ A törvényi tényállás a középkori *corpus delicti* fogalmából fejlődött ki. A modern büntetőjogban a legelterjedtebb felfogás szerint a törvényi tényállás egy bűncselekménytípus törvényi ismérveinek összessége. L. Földvári József: *Magyar Büntetőjog Általános rész*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 87.

³⁷ Földvári: i. m. 54.

lást tartalmaz, melyet elsősorban a Kvt. rendelkezései töltenek meg tartalommal. A szennyezés fogalmára a törvény legális definíciót ad, visszautalva a normák erővel felruházó háttérjogszabályokra.⁴⁰

Az ítélezési tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy a környezetkárosítás miatt bírósági szakaszba kerülő büntetőügyek száma viszonylag csekély.

A törvényi tényállás alapvető eleme a jelentős mértékű szennyezés. A Legfelsőbb Bíróság, még az 1978. évi IV. törvény hatálya idején mutatott rá egy kútmérgezőssel elkövetett cselekmény kapcsán, hogy a kútszennyezés hidrológiai hatásfokának megállapítása szempontjából annak van jelentősége, hogy a magánkút mérgezése a szomszédos kutak víztisztaságát mennyiben befolyásolta. Önmagában egy magánkút mérgezése, más kutak vizének veszélyeztetése nélkül nem alkalmas a környezetkárosítás megállapítására.⁴¹

Az egység többség kapcsán kiemelendő, hogy a környezetkárosítás és a rongálás valódi bűnhalmazatot létesít, tekintettel a sértett jogtárgyak különbözőségére is.⁴²

A tanulmány elsősorban a vizek büntetőjogi oltalmát elemzi, de megjegyzendő, hogy a környezetkárosítást a gyakorlati tapasztalatok szerint elsősorban az erdők sérelmére jogtalan fakitermeléssel elkövetett cselekmények alapozzák meg.⁴³

A természetkárosítás⁴⁴ a külön jogszabályok és eu-

rópai uniós normák alapján fokozottan védett és védett növény- és állatfajok, illetve egyes vadon élő állat- és növényfajok, valamint kiemelten kezelt természeti területeknek nyújt büntetőjogi oltalmat. E tényállás is keretdiszpozíciót fogalmaz meg, melyet elsősorban a természet védelméről szóló 1996. évi LII. törvény, a 92/43/EGBK irányelv, az erdők védelméről szóló 2009. évi XXXVII. törvény, a már idézett vadvédelmi törvény, a védett és fokozottan védett életközösségekre vonatkozó korlátozásokról szóló 67/1998. (IV. 3.) Korm. rendelet, a már felhívott, a védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról szóló KÖM rendelet rendelkezései töltenek meg tartalommal.⁴⁵ Az elkövetési tárgyak a védett élő és élettelen szervezetek, valamint azok életközösségének helye is. A bűncselekmény alanya bárki lehet. Az elkövetési magatartás fő formái a megszerzés, a tartás, a forgalomba hozatal, az országba való behozatal, a kivitel, az ország területén való átvitel, a kereskedés, a károsítás, az elpusztítás. A gyakorlatban sokszor a vagyon elleni bűncselekménnyel a természetkárosítást bűnhalmazatban kell megállapítani (valódi alaki bűnhalmazat). Gondatlanság esetében a cselekménynek csak a minősített esete büntetendő.⁴⁶

Ha a jogtalan eltulajdonítás céljából történik a fokozottan védett növény, állat, vagy az ilyen állattól származó tojás elpusztítása, illetőleg a gyűjtése, az elkövetési érték szerint minősülő lopás cselekményét és a természetkárosítást bűnhalmazatban kell megállapítani.⁴⁷

A védett faállomány, így például a kocsányos tölgy irtása a törvényben írt egyéb feltételek fennállása mellett természetkárosítást valósít meg.⁴⁸

Tanulmányom a terjedelmi korlátokra is tekintettel, nem ölelheti fel valamennyi törvényi tényállás részletes taglalását, ezért a dolgozat kifejezetten a vizek, elsősorban a nemzetgazdasági szempontból is nagy jelentőséggel bíró halállomány büntetőjogi védelmét szolgáló, a XXI. század magyar büntetőjogának új törvényi tényállását, az orvhalászatot vizsgálja.

⁴⁰ *Polt: i. m.* 19–21. Lásd még *Elek i. m.* 286–287.

⁴¹ BH 1986.87.

⁴² BH 1984.481.

⁴³ Kúria Bfv.I.207/2012/5., Legfelsőbb Bíróság Bfv.I.1268/2010/8., Bfv. III.449/2010/5., Bfv.I.854/2007/9.

⁴⁴ Btk. 242. § (1): Aki

a) fokozottan védett élő szervezet egyedét,

b) védett élő szervezet vagy az Európai Unióban természetvédelmi szempontból jelentős növény- vagy állatfaj egyedét, feltéve, hogy azok külön jogszabályban meghatározott, pénzben kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legalacsonyabb értéket,

c) a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló EK tanácsi rendelet A és B melléklete hatálya alá tartozó élő szervezet egyedét

jogellenesen megszerzi, tartja, forgalomba hozza, az ország területére behozza, onnan kiviszi, azon átszállítja, azzal kereskedik, illetve azt károsítja vagy elpusztítja, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a természetkárosítás az élő szervezet egyedeinek olyan mértékű pusztulását okozza,

a) hogy az (1) bekezdés a) vagy b) pontja esetében az elpusztított élő szervezet egyedeinek külön jogszabályban meghatározott, pénzben kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legmagasabb érték kétszeresét,

b) amely az (1) bekezdés c) pontja esetében az élő szervezet állományának fennmaradását veszélyezteti.

(3) Aki a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) E § alkalmazásában élő szervezet egyede:

a) az élő szervezet egyedének valamennyi fejlődési szakasza, alakja, állapota,

b) az élő szervezetek keresztezésként és kereszteződéseként létrejött egyed,

c) az élő szervezet egyedének származéka, ami alatt érteni kell az elpusztult élőlényt, valamint annak vagy az élő szervezet egyedének bármely részét, továbbá azt a terméket vagy készítményt, amely a felsoroltak valamelyikéből készült, illetve ezek valamelyikéből származó összetevőt tartalmaz.

243. § (1) Aki Natura 2000 területet, védett barlangot, védett természeti területet vagy védett élő szervezetek életközösségét, illetve azok élőhelyét jogellenesen jelentős mértékben megváltoztatja, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a természetkárosítás a Natura 2000 terület, a védett barlang, a védett természeti terület vagy a védett élő szervezetek életközössége, illetve azok élőhelye jelentős károsodását vagy megsemmisülését okozza.

(3) Aki a (2) bekezdésben meghatározott bűncselekményt gondatlanságból követi el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(4) E § alkalmazásában Natura 2000 terület alatt a természet védelméről szóló törvényben meghatározott fogalmat kell érteni.

⁴⁵ Az idézett KÖM rendelet 2. számú melléklete szerint a halak közül fokozottan védett a petényi (magyar) márna, a homoki küllő, a felpillantó küllő, a lápi póc és dunai galóca, míg védettnek minősíti a jogszabály többek között a tokféléket (viza, vágótok, sima tok, sóregtok), egyes pontyféléket, a csikféléket, a pisztráng-alakúakat (pénzes pér, dunai galóca) és egyes sárkányfejűhal-alakúakat. A rendelet 8. számú melléklete szerint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős halfajok a pontyfélék, a tokfélék, a fogaspontyfélék a marénafélék és a sügérfélék.

⁴⁶ *Polt: i. m.* 30–34.

⁴⁷ BH 1984.305.

⁴⁸ Debreceni Városi Bíróság 27.B.3241/2004/51.

4.2. A halállomány védelme, az orvhalászat büntetőjogi szankcionálása

Az ember létfenntartása érdekében az ősi időktől kezdve szedte a víz gyümölcseit. Az ősközösség vadászó, halászó emberének alakja megjelenik a későbbi korokban és ma is fontos nemzetgazdasági érték a vadászati és halászati jog. A halászat elsősorban gazdasági igények kielégítését célozza, míg a horgászat rekreációs jellegű emberi tevékenység. A modern társadalom kialakulása ellenére az emberben mai napig él az ősi gyökerek nyomán a vadász és horgászszenvély. A tanulmány a halállomány védelme kapcsán a büntetőjogi szankciót több irányból vizsgálja. A jogterület a háttérszabályokra is tekintettel csak komplexen tekinthető át, a környezetjogi, a halászati jogi és a büntetőjogi rendelkezéseket is figyelembe véve. Sajátos helyzetben vagyok, mert a témát nem csak tudományos oldalról és ítélkező bíróként kísérlem meg bemutatni, hanem mint aktív sporthorgász is próbálom vázolni azon élethelyzeteket, melyek oly mértékben veszélyeztetik a vizek élővilágát, hogy indokolt ellenük a büntetőjogi eszközökkel való fellépés.

A Btk. a következők szerint határozza meg az orvhalászat törvényi tényállását:

246. § Aki

a) jogosulatlanul halászhálóval vagy más halászati eszközzel – a horgászatot kivéve – halfogásra irányuló tevékenységet végez,

b) külön jogszabályban meghatározott tiltott eszközzel, tiltott módon vagy kéméleti területen halfogásra irányuló tevékenységet végez,

vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A jogalkotó e bűncselekményt is keretdiszpozícióval határozza meg. Az orvhalászat bűncselekményének legfontosabb háttérszabályai a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény (Hhvtv.) és végrehajtási rendelete, a halgazdálkodás és a halvédelem egyes szabályainak megállapításáról szóló 133/2013. (XII. 29.) VM rendelet. A jelenleg hatályos törvény az 1997. évi XLI. törvényt váltotta fel.

Az 1997-ben megalkotott, a halászatról és a horgászatról szóló 1997. évi XLI. törvény az elmúlt években többször módosításra került, ugyanakkor az új törvény elfogadása előtti formájában már nem szolgálta megfelelően Magyarország természetes vízterületeinek környezetvédelmi, társadalmi és gazdasági szempontból is fenntartható halgazdálkodását. Olyan törvény és azon épülő szabályozás vált szükségessé, amely az egyes haszonvételi formákon túl elősegíti az élővizek halállományának természetes megújulását és megakadályozza a halak illegális kifogását és kereskedelmét is. A halgazdálkodás fogalmát ezért kibővített értelemben használja a törvény. A halgazdálkodás fogalmába beletartozik a haltermelés és a természetesvízi halgazdálkodás, a halak élőhelyének védelme és halállomá-

nyok megóvása is. A természetes vízi halgazdálkodásnak fontos elemei mind horgászat, mind a halászat, de egy új szabályozásnak egységesen kell kezelnie a halgazdálkodás feladatait, mindamelllett, hogy figyelembe kell venni az egyes hasznosítási formák eltérő igényeit és társadalmi súlyát. A természetes vízi halgazdálkodás hasznosítási formái közül a horgászatnak kell elsőbbséget élveznie, mert gazdasági és vidékfejlesztési szempontból ezen a tevékenységen keresztül érhető el a legjelentősebb pozitív hatás.⁴⁹

Az orvhalászat jogi tárgya a természet védelme, különös jogi tárgya pedig a törvényileg szabályozott halászati tevékenységhez fűződő társadalmi érdek. A bűncselekmény elkövetési magatartása a halfogásra irányuló tevékenység végzése.⁵⁰ A Btk. az 1978. évi IV. törvénytől eltérően az állatkínzás tényállásából kiemelve önálló tényállásként rendeli büntetni az orvhalászatot. Ennek indoka az, hogy az orvhalászat mindennapi jelentéstartalma szerint, illetve az elkövetési magatartás oldaláról sem illeszkedik az állatkínzás fogalmába.⁵¹ A jogosulatlan halászat, illetve a tiltott módszerrel vagy kéméleti területen történő horgászat ugyanis, bár a hálnak okozhat szenvedést, nem az állat kínzását, gyöttrését célozza, hanem a hal kifogását.

A jogalkotó az elkövetés két módja, illetve eszköze alapján két fordulatban szabályozza a bűncselekményt. Mindkét fordulat meghatározó elkövetési magatartása a halfogásra irányuló tevékenység végzése. Erre figyelemmel elsődlegesen tisztázandó, hogy mely állat minősül hálnak és milyen emberi tevékenység halfogásnak. A kérdésre a választ az alapvető háttérszabályozás adja meg. Hal a halak és a körszajúak csoportjába tartozó állatfaj, valamint ezek egyedfejlődési alakja.⁵² Halállomány a halak és más hasznos vízi állatok közössége.⁵³ A hal kifogása a hálnak és más hasznos vízi állatnak a halászat vagy a horgászat során történő megfogása és a vízbe vissza nem engedése.⁵⁴

A Btk. 246. § a) pontjában meghatározott fordulat a jogosulatlan halászatot minősíti bűncselekménnyé. Vizsgálendő, hogy mit értünk halászat alatt. Halászat a hálnak vagy más hasznos víziállatnak megengedett módon és eszközzel halgazdálkodási vízterületen történő rekreációs vagy kereskedelmi célú, illetve ökológiai célú, szelektív fogása, gyűjtése, ide nem értve a horgászatot.⁵⁵ Láthatjuk, hogy a büntető törvényi tényállás és a háttérnorma is kifejezetten rögzíti, hogy az engedély nélküli horgászat nem minősül bűncselekménynek, az elemzett fordulat szerint csak a jogosulatlan halászati tevékenységet kriminalizálja a jogalkotó.

A bűncselekmény elkövetési tárgya a hal, illetve más

⁴⁹ Lásd a Hhvtv. Általános indokolása.

⁵⁰ Polt: i. m. 44., Elek i. m. 252–253.

⁵¹ Belegi József: *A környezet és a természet elleni bűncselekmények*, In: *Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára*, Harmadik Kiadás, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2013, 1066.

⁵² Egyedfejlődési alak például a hal ivadéka, vagy az ebihal. (a szerző: H. T.)

⁵³ Hhvtv. 2. § 5., 8.

⁵⁴ Hhvtv. 2. § 6.

⁵⁵ Hhvtv. 2. § 9.

hasznos vízi állat. Természetes vizeinkben leggyakrabban a halászat elsősorban a jogszabály⁵⁶ által is meghatározottan a vízterületen élő őshonos, nagyobb termetű halfajok, mint az angolna, balin, márna, ponty, harcsa, csuka és fogassüllő egyedeinek a kifogására irányul, de természetesen célozhatja idegen származású halak, mint a vizeinkben nagyobb számban élő busa, amur, valamint őshonos, kisebb testű halaink, így keszegfélék kifogását is. A tényállás elkövetési tárgyként nevesít más hasznos vízi állatot is, mint a rák, a béka, a kagyló, a pióca, a csövjájó féreg, az árvaszúnyog, egyéb haltáplálék-szerkezet, valamint ezek egyedfejlődési alakjai.⁵⁷

A halászat alapvető módszere a haláshálóval történő halfogás. Emellett számos más halászati módszer létezik, a kifogni szándékozott ragadozó, vagy békés halak életmódjához igazodva. A halászat fejlődése során alapvetően két fő halászati mód alakult ki, az aktív és a passzív módszerű halászat.⁵⁸ Aktív halászat esetén a halászeszköz mozgásban van, ilyen módszer a vontatóhálós halfogás, vagy az emelőhálós halászat, míg passzív módnál az eszközt statikus helyzetben rögzítik a vízben (pl. varsa). Ősi halásmódszer az eszközt nélküli pusztakezes halászat, amikor a halász a partszélen tartózkodó halat kézzel ragadja meg és fogja ki. Különösen a hal ivási időszakában járhatott eredménnyel a halász. Példaként említhető, hogy a kora tavaszi, napos órákban a csuka gyakran áll be oly módon a szélvízre, mely lehetővé teszi kézzel való megfogását. Halászat végezhető alkalmi halfogó eszközökkel, mint a kosár, tapogató módszerrel. A hálózás történhet emelőhálóval, kaparóhálóval, fenékhálóval, kétközhálóval, valamint a napjainkban már tiltott módszernek minősített szuronyozással és sorhorgos eszközzel.⁵⁹

A Hhvtv. 3. §-a az alapvető rendelkezések között rögzíti, az alkotmányos és más törvényi normákkal összhangban, hogy Magyarország halgazdálkodási vízterületének halállománya nemzeti kincs, természeti érték és gazdasági erőforrás, amelyet a társadalomnak védeni és a természetes megújulását elősegíteni kell, hasznosítását pedig csak a fenntarthatóság szempontjai szerint kell tervezni és elvégezni. Láthatjuk, hogy az alapvető környezetjogi elvek, mint a természeti környezet megóvásának kötelezettsége és a fenntarthatóság a speciális háttérzabályokban is megjelenik.

A halgazdálkodási jog, mint vagyoni értékű jog a halgazdálkodási vízterületeken – ha a törvény másképp nem rendelkezik – az államot illeti meg. Ugyanakkor a halgazdálkodási jog haszonbérbe, vagy vagyongazdálkodásba adható. A halgazdálkodási jog jogosultja elsődlegesen a tulajdonos, a halgazdálkodási jog haszonbérbe adása esetén a haszonbérlet, vagyongazdálkodásba adás esetén a vagyongazdálkodó, ilyen érvényes

szerződés hiányában az állam. Földtulajdonosi haszonbérletben álló halgazdálkodási jog alhaszonbérbe adásának esetében az alhaszonbérlet, a kijelölés útján történő haszonbérletben álló halgazdálkodási jog alhaszonbérbe adásának esetében az alhaszonbérlet.⁶⁰

Halászati tevékenységet ugyanakkor csak halfogásra jogosító okmányok birtokában lehet végezni [Hhvtv. 37. § (1) bekezdés].

A csak szándékosan elkövethető bűncselekmény első fordulatának alanya az lehet, aki a halászati tevékenységet jogosulatlanul végzi, azaz nincs joga a vízgyümölcsének szedésére, illetve nem rendelkezik a halfogásra jogosító okmányokkal. A halgazdálkodási területen kereskedelmi és ökológiai célú, szelektív halászat halászati engedéllyel, rekreációs halászat esetén állami halászejeggyel folytatható halfogásra irányuló halászati tevékenység. Nyilvántartott halgazdálkodási vízterületen szükséges továbbá a halfogási tevékenységhez fogási napló, valamint ha ezt nem a halgazdálkodási jogosult vagy a halászati engedéllyel rendelkező személy végzi, a halgazdálkodásra jogosult által kibocsátott területi jegy is szükséges. A halászati engedély másra át nem ruházható, egy személynek az adott típushoz egy naptári évben csak egy adható, kivéve, ha az okirat megsemmisül. A halászati engedélyt a halgazdálkodási hatóság⁶¹ adja ki, a halgazdálkodásra jogosulttal írásban kötött szerződés alapján, a törvény végrehajtási rendeletében meghatározott képzettséggel és vizsgával rendelkező személynek. Az állami halászati jegyet szintén a halgazdálkodási hatóság bocsátja ki, kizárólag rekreációs célú halászatra. Állami halászejegyet az kaphat, akinek korábban már volt halászati jegye, vagy ha a törvény másként nem szabályoz, aki halászvizsgával rendelkezik. Állami halászejegy díj ellenében váltható. Olyan személynek nem adható ki – a bírság jogerős kiszabásától számított három hónaptól három évig terjedő időtartamra – akivel szemben halvédelmi bírságot szabtak ki. A hatóság a halászati engedélyt visszavonja, aki ezen okmányát a helyszíni ellenőrzéskor nem tudja felmutatni és mulasztását a halgazdálkodási hatóságnál 10 napon belül nem pótolja, akivel szemben halvédelmi bírságot szabtak ki, akinek a felelősségét horgászattal, halászzal vagy a hal fogásával összefüggésben szabálysértési vagy büntetőjogi felelősségét megállapították, aki tiltott eszközzel vagy módon halászik, vagy horgászik.⁶²

Összegezve, az első fordulat törvényi tényállása megvalósul, ha a bűncselekmény alanyává válható személy jogosulatlanul, azaz a szükséges hatósági engedélyek, okiratok megszerzése nélkül, azaz az idézett háttérjogszabályban előírt feltételek teljesítése hiányában folytat halfogásra irányuló tevékenységet. A vizsgált deliktum nem materiális, azaz eredmény létrejötté, valós halkifogás nem szükséges a törvényi tényállás kimerítéséhez.

⁵⁶ Lásd 133/2013. (XII.29.) VM rendelet 1. számú melléklet.

⁵⁷ Hhvtv. 2. § 19.

⁵⁸ http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0059_haltenyesztes/ch10s06.html (letöltés: 2015. március 16.).

⁵⁹ Szilágyi Miklós: *A Hernád halászata*, Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1980, 17–50.

⁶⁰ Hhvtv. 22. § (1), (2), (3) bekezdés. Lásd *Pol: i.m.* 45.

⁶¹ A kormányhivatal földművelésügyi igazgatósága. Lásd 133/2013. (XII.29.) VM rendelet 18. § (1) bekezdés.

⁶² Hhvtv. 37–40. §§, 42–43. § (1), (2) bekezdés.

Több személy együttes, aktív részvétele a jogosulatlan halászatban társtetteséget alapozhat meg, míg a jogosulatlan halászó részére halászeszközt rendelkezésre bocsátó személy fizikai bűnsegédként felelhet. A jogosulatlan halászat megkezdésével, azaz a halászati eszköz vízbe juttatásával a bűncselekmény befejezetté válik. A halászeszközök beszerzése büntetlen előkészület, ugyanakkor a vízpartra való kivitel, és a halászat megkezdésére irányuló cselekmények a vízbe vetés előtt kísérleti szakba juttathatják a cselekményt. Az orvhalászat és a lopás között, a törvényi előfeltételek fennállása esetén valóságos alakú bűnhalmazat jöhet létre.⁶³

Kiemelendő, hogy a Btk. 253. §-a szerint az orvhalászatot elkövetővel szemben kitiltásnak is helye van.

A Btk. 246. § b) pontjában szabályozott második fordulat szerint az orvhalászat vétségét követi el az is, aki külön jogszabályban meghatározott tiltott eszközzel, tiltott módon, vagy kéméleti területen halfogásra irányuló tevékenységet végez. E fordulat büntendővé nyilvánítja mind a tiltott módszerű és eszközű halászatot, mind az ilyen módon végzett horgászatot, illetve a kéméleti területen folytatott halfogási tevékenységet. A második fordulat elkövetője bárki lehet, azaz engedéllyel rendelkező halász és horgász is.⁶⁴

A halászat fogalmát már tisztáztuk, szükséges emellett kiemelni, figyelemmel arra, hogy e tényállás részben horgászat során valósul meg, miszerint a horgászat rekreációs célból a halnak a halgazdálkodási vízterületen és haltermelési létesítményben a halgazdálkodásról szóló törvényben és végrehajtási rendeletében megengedett módon és horgászalkáltsággal vagy a csalihalnak 1 négyzetméternél nem nagyobb emelőhálóval való fogása.⁶⁵ Horgászat során a törvényekben és rendeletekben foglalt kivételekkel csak hal fogható ki. A törvény is kiemeli, hogy a horgászat rekreációs, szabadidős tevékenység és célja nem lehet kereskedelmi igények kielégítése. Horgászalkáltság a horgászati célú, halfogásra alkalmas eszköz, amely horgászbottól, horgászsinórból áll, és legfeljebb három horoggal van felszerelve.⁶⁶ A törvény nem említi, de szükséges utalni rá, hogy a horgászeszköz része, főként nagyobb testű halak kifogására irányuló horgászalkáltságnál a horgászorsó, mely lehetővé teszi a horog nagyobb távolságra való bevetését, illetve fékrendszere által a hal kéméletes, biztonságos kifárasztását. Emellett számos kisebb méretű horgászeszköz alkotja a horgászfelszerelés részét, mint az úszók, ólomnehezékek, forgókapcsok, ütközők stb.⁶⁷ Főszabályként a horgász egy időben kizárólag két horgászbottal (botonként legfeljebb 3-3 horoggal) horgászhat. A két horgászbottal mellett egyidejűleg használható 1 négyzetméternél nem nagyobb csalihalfogó emelő-

háló, mellyel csak ragadozó halak horgászatához fogható csalihal.⁶⁸ A horgászat fejlődése során számos horgászalkáltság alakult ki, az alapvető módszerek az úsztatós horgászat, a fenekezés, a pergetés, műlegyezés, a mártogatás, a tapogatás, vagy a harcsa kifogását célzó kuttyogatás.⁶⁹

Az idézett horgászalkáltságok rendeltetésszerű használat mellett engedélyezettek.

Az orvhalászat szempontjából a tiltott halfogási módszerek, vagy eszközöknek van kiemelt jelentősége, melyet a törvény tételesen nevesít. A Hhvtv. 46. § (4) bekezdése értelmében a halgazdálkodási vízterületen tiltott halfogási eszközöknek és módnak minősül:

- a) a hal fogásához olyan eszköz használata, valamint halgazdálkodási vízterületen vagy annak partján történő birtoklása, amelynek működése az elektromos áram halakra kifejtett élettani hatásán alapul,⁷⁰
- b) a mérgező vagy kábító hatású anyag alkalmazása,
- c) robbanóanyag alkalmazása,
- d) szűrőszerszám alkalmazása,
- e) bűvárszigony, vagy más halfogásra alkalmas bűvárszer használata,
- f) gereblyezés alkalmazása,
- g) hurokvető halászati módszer alkalmazása, sorhoroggal, csapóhoroggal történő halfogási módszer alkalmazása,
- h) a 2. § 21. pontja szerinti nyakzókó alkalmazása,
- i) a (2) és (3) bekezdésben foglalt tilalom megsértése,
- j) valamint az a)-h) pontjában foglalt cselekmény megkísérlése.

A Hhvtv. 46. § (2) bekezdése kimondja, hogy halgazdálkodási vízterületen az adott élőhelyen előforduló halfajok fajlagos tilalmi idejével egyező naptári időszakban tilos minden olyan halászeszköz alkalmazása, amelynek nem biztosítható a fajlagos tilalom érintett egyedek kéméletes visszaengedése. A (3) bekezdés értelmében halgazdálkodási vízterületen tilos olyan halfogó eszköz vagy készülék, illetve olyan fogási mód alkalmazása, amely az aktuális vízállás esetén a vízfolyás, az állóvíz, valamint ezek időszakos kapcsolódásaiban létrejövő haljárók mederszelvényének felénél többet hossz- vagy keresztirányban elzár (rekesztő halászat tilalma). A fajlagos tilalmi idő kapcsán emelem ki, hogy nem fogható ki a csuka február 1-jétől március 30-ig, a balin, a sügér, a fogassüllő március 1-jétől április 30-ig, a kőszüllő március 1-jétől június 30-ig. A garda, a domolykó, a jászkeszeg, a szilvaorrú keszeg, a paduc és a márna április 15-től május 31-ig, a ponty május 2-től május 31-ig, a compó május 2-től június 15-ig, a harcsa május 2-től június 15-ig, a

⁶³ EBH 2015. B.24. Lásd még *Belegi i. m.* 1007.

⁶⁴ *Belegi. no.*

⁶⁵ Hhvtv. 2. § 16.

⁶⁶ Hhvtv. 2. § 17.

⁶⁷ Dr. Holly Iván (szerk.), *Horgászati Alapismertek*, Mezőgazdasági Kiadó – MOHOSZ, Budapest, 1977, 56–72.

⁶⁸ Magyar Országos Horgászszövetség (MOHOSZ) Országos Horgászrendje II.12.

⁶⁹ Dr. Holly Iván (szerk.), *Horgászeszközök, horgászalkáltságok*, Mezőgazdasági Kiadó – MOHOSZ, Budapest, 1979, 135–178.

⁷⁰ A Hhvtv. 47. § (5) bekezdése szerint a miniszter egyenáramú elektromos eszköz használatával történő halfogási tevékenység végzésére engedélyt adhat.

sebes pisztráng október 1-jétől március 31-ig.⁷¹ A tilalmi idő a halak szaporodásához kötődik. Vizeinkben őshonos halfajok többsége tavasszal, illetve korányáron ívik, kivétel a sebes pisztráng. Legkorábban idő halaink egyike a csuka, mely már 5-6 cm víz hőmérsékletnél szaporodni kezd.⁷² Irányadó ez akkor természetesen, ha enyhébbek a telek, mint az utóbbi időszakban. Hidegebb teleken azonban állóvizeinket még március derekáig is jégpáncél fedheti, mely alatt a csuka ugyan az ívó hely felé vonulhat, szaporodása azonban nyilvánvalóan csak a jégmentes vízben kezdődik meg. Ettől függetlenül természetesen a tilalmi időszak adott, azt az időjárási viszonyok, vagy a halásznak, a horgásznak az ívási időről való elképzelései nem írhatják felül.

A bűncselekmény második fordulatajának elkövetési magatartása a kíméleti területen történő halfogásra irányuló tevékenység is. A kíméleti terület a hal nyugodt, ártalom- és zavarmenetes telelését, valamint szaporodását biztosító vízterület, melyet a halgazdálkodási hatóság jelöl ki.⁷³

A Hhvtv.-ben és végrehajtási rendeletében meghatározott aktív tevékenységek képezik a bűncselekmény második fordulatajának elkövetési tárgyát is a hal, melynek fogalmára már az első fordulat taglalásakor kitértem. A halra vonatkozó rendelkezéseket a Hhvtv.-ben meghatározott esetekben alkalmazni kell a törvényben írt, már felhívott más hasznos vízi állatokra is. A bűncselekmény alanya bárki, így halászati és horgászati engedéllyel rendelkező személy is lehet. A bűncselekmény csak szándékosan, akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal követhető el. A bűncselekmény e fordulata sem tartalmaz eredményt. A cselekmény csak aktív magatartással valósítható meg. Az orvhalászat második fordulata is valódi alaki bűnhalmozatban állhat a lopással.⁷⁴

A tilalmi idők megsértése, valamint egyes tiltott eszközök, módszerek felismerése, megfelelő jogi értékelése rendszerint nem jelent problémát a jogalkalmazásban. A tanulmány valamennyi tiltott módszer és eszköz elemzésére nem térhet ki, indokoltnak látom azonban a vízparton más horgászok által is gyakrabban tapasztalt gereblyezés bemutatását, valamint az élő csalihallal való horgászat jogi problémáinak felvázolását.

A Hhvtv. 2. § 4. pontja szerint a gereblyezés, mint tiltott horgász módszer a hálnak nem táplálkozási viselkedésére alapozottan, és a szájníylásán kívüli más testrészebe akasztott horoggal történő zsákmányul ejtése. A gereblyezés speciális felszerelést igényel. Rendszerint szükséges egy igen erős, hosszú (3-4 m), „gerinces”, kemény bot, egy nagyobb orsó, valamint erős, az átlagostól vastagabb horgászszinór. A gereb-

lyés horgász eszköze végszerelékét egy nagyobb ólom, valamint több hármás horog alkotja. A háromágú horgokat köthetik külön a főzsinórhoz erősített előkére, vagy rögzíthetik szoroson az ólomhoz, gyakran ráöntve az ólomot a horogra, így egybekötve a szerelékét. Egy horgász, de különösen a halór, vagy horgászati ismeretekkel rendelkező rendőr nyomban felismeri a tiltott eszközt, mint ahogy a módszerhez szükséges speciális mozdulatsort. A gereblyézést folyóvízen, holtágokban és tavakban is alkalmazzák, akár nyári, akár téli időszakban. A horgász kiveti a zsinórt a vízbe, majd jellegzetes, rángató, „kaszáló” mozdulatokkal vontatja be a végszerelékét. Tavasz-nyári időszakban általában a víz felső oszlopában, és a felszín közelében tartózkodó nagyobb testű halak, mint az amur, a busa, pontycsapat tagjainak elejtését célozza a gereblyezés. Téli időszakban jellemző a nagyobb értékű, nagytestű harcsa vízfenékről történő gereblyézése. A harcsa faji tulajdonsága ugyanis az összebújás, a csoportos elfekvés, különösen télen, veremelés idején.⁷⁵ Ilyen időszakban a gereblyező a fenékre engedi süllyedni végszerelékét a hal vélt tartózkodási helyén, és ott kívánja belerántani a horgait fekvő, vagy az mederfenék közelében lebegő harcsacsapat valamely példányába.

A gereblyezés kiemelése azért hangsúlyos, mert egyes engedélyezett horgász módszerek is alkalmasak lehetnek a gereblyezéshez hasonló elven alapulva a hal kifogására. Még fenekező horgászatnál is előfordul, hogy a szerelék kivontatásakor véletlenül egy hal testébe akad a horog és így kerül kifogásra, de pergető horgászatnál ennek jóval reálisabb a lehetősége. Véletlen módon való testbeakasztás nem minősül gereblyezésnek, ha azonban valaki pergetés során, célzottan úgy irányítja a nehéz műcsalit, hogy a halat „kivülről”, azaz testbe akassza meg, az már úgy gondolom, hogy tiltott, tényállásszerű horgász módszert jelent.

A pergetés az egyik legsportosabb, és legsportszerűbb horgász módszer, mégis alkalmas lehet, eredeti céljának tiltott megváltoztatásával és a módszer átalakításával gereblyezésre.

A pergető a különböző műcsalik bevontatásakor a betegen vergődő táplálékhal mozgását imitálja, így készítve támadásra a zsákmányra váró ragadozót.⁷⁶ A ragadozó halat általában az éhség vezeti, de különösen a csuka akkor is támad, ha nem éheznek. Gyakran tapasztalhatják a horgászok, hogy a kifogott csuka gyomra tele van emésztetlen, vagy félig emésztett táplálékkal, a hal mégis kapott. A könnyű testű woblerok, körforgó villantók, műanyag csalik általában nem alkalmasak gereblyezésre, azonban a nagytestű, különösen a harcsa és a csuka kifogását célzó ún. támolygó villantók már igen, ezért a vizek országútján járó sporthorgásznak, és különösen a halórzésnek különös figyelmet kell fordítani arra, hogy nem történik-e visszaélés a pergető horgászat során, utalva azonban arra

⁷¹ 133/2013. (XII. 29.) VM rendelet 9. számú melléklet.

⁷² Pénzes Bethen – Tölgy István: *A halak ösztönei és szokásai*, Natura, Debrecen, 1980, 128.

⁷³ Hhvtv. 4. §.

⁷⁴ *Polt: i. m.* 46.

⁷⁵ Dr. Székely Ádám: *A harcsa és horgászata*, Mezőgazdasági Kiadó – MOHOSZ, Budapest, 1980, 15.

⁷⁶ Dr. Hunyadi Attila: *A süllőhorgászat módszerei*, Fish Könyvkiadó, Budapest, 2000, 98–105.

is, hogy a gereblyezés speciális felszerelést igényel, ezért rendes pergető készüléggel nyilván jóval kisebb határfokú a gereblyező módszer.

Egyes ragadozó halak, különösen a harcsa, a csuka, a fogassüllő, a balin, a csapósüger, a domolykó horgászata egyes időszakokban igen eredményes élő csalihallal. Dogmatikai kérdést vet fel azonban, hogy a nem védett, illetve fajlagos tilalmi idővel és méretkorlátozással nem oltalmazott egyéb halfajok (pl. ezüstkárász, szélhajtó kűsz) élő egyedeinek csaliként való használata nem ütközik-e a Btk. 244. § (1) bekezdés a) pontja szerinti állatkínzás törvényi tényállásába, illetve összhangban áll-e az élő csalihal horgászat az állatvédelmi törvényi rendelkezéseivel, vagy épp az európai uniós természetvédelmi normákkal. Az élő csalihalat rendszerint éles egyágú, vagy háromágú horogra tűzve veti a horgász a vízbe, úszós, vagy fenekező készülégen, avagy tapogatva, mártogatva.⁷⁷ Emellett előfordul a csalihal bőr alatt történő felfűzése, vagy a szemüregbe való horogakasztás. A Hhvtv. 2. § 16. pontja deklarálja a csalihalfogást, ezáltal nyilvánvalóan az élőhal csalis horgászat törvényességét, mindez nyomon követhető a MOHOSZ Országos horgászrendjéből is. Az nyilvánvaló, hogy a kishal horogra tűzése olyan bánásmód, mely maradandó egészségkárosodást, sok esetben pusztulást okoz, de a ragadozó táplálékszerzésre irányuló magatartását, halász-horgász műszóval „rablását” kiváltó, a horgon való, sokszor órákig tartó vergődés egyben különös szenvedéssel jár. A csalihal horgászat mégsem valósít meg büntető törvényi tényállást, mert egyrészt hiányzik egy tényállási elem, a bántalmazás indokolatlan volta, másfelől a Hhvtv. idézett törvényi rendelkezése olyan jogszabályi engedélyt jelent, mely kizárja a jogellenességet. Úgy gondolom azonban, hogy az európai normáknak megfelelően a jövőben indokolt lenne a horgászati szabályok szigorítása, az élőhalas csalizás lehetőségének megszüntetése, mert a horgászat rekreációs céljával sem áll összhangban a gerinces állatnak minősülő halnak akár csalizás során a rendkívüli szenvedés okozása. A ragadozó halak más, sportszerű módon, például pergetéssel jól kifoghatók, másrészt a környezetjogi alapelvekhez sem igazodik az élő csalihal horgászat.

Az orvhalászat törvényi tényállása még csak két és fél éve van hatályban, de a bírói gyakorlatban már láthatunk ilyen típusú magatartásokat. Már a törvény hatályba lépését követő napon a vádlott a Duna egyik öblében gereblyező módszerrel akart halat fogni, de második dobása után tetten érték a halőrök. A bíróság a 2014. február elején meghozott jogerős ítéletében a Btk. 246. § b) pontja szerint minősülő orvhalászat vét-

sege miatt, mint visszaesőt 30 nap elzárásra ítélte.⁷⁸ Egy másik ügyben a bíróság egy főcsatorna halászati területén emelőhálóval engedély nélkül halászó személyt ítélte próbaidőre felfüggesztett fogházbüntetésre.⁷⁹ Találkozhatunk szigorúbb ítélettel is, amikor a bíróság a tiltott halászati eszközzel halászó vádlottat társtettesként elkövetett lopás vétsége és orvhalászat vétsége miatt végrehajtandó szabadságvesztéssel sújtotta.⁸⁰ A szankció kiszabása nyilvánvalóan igazodott az elkövető személyi körülményeihez és előéletéhez, fontos jelzés azonban a társadalom számára, hogy a vizek kincseinek részét képező halállományt jogtalanul fosztogató elkövetőnek a törvény szigorával kell számolni.

5. Zárszavak

Amint láthattuk a természeti környezet, a föld, és méhének kincsei, a vízkészlet, az élővilág, az állatok és a növények fokozott, alkotmányos és törvényi szintű védelemben részesülnek már évtizedek óta. A hatályos Alaptörvény több helyen és részletesen határozza meg azon garanciákat, melyet biztosítják a környezetvédelmet, egyrészt a normatív szabályok, másrészt a jogállam működését segítő intézményrendszer kialakításával. Gondolhatunk itt az Alkotmánybíróságra, a rendes bíróságokra, az ügyészségre, valamint az alapvető jogok biztosára, különösen az ombudsmannak a jövő nemzedékek érdekeit védő helyettesére. A természeti környezetet sértő gazdasági társaságok, személyek egyrészt közigazgatási jogi, polgári jogi következményekkel számolhatnak, másrészt a törvényi tényállást megvalósító alany ellen az állam büntetőjogi következményeket alkalmazhat. Ezek nagyon fontos törvényi kötelmek és szankciók, de miként már említettem a természeti környezet egyensúlyának fenntartása a mi nemzedékünk feladata. A jelen államának, polgárainak és mindenkinek a „kezában” van a jövő generációjának sorsa, ezért környezetünk épségének fenntartása egyben az emberiség jövőjének a záloga. Ezt figyelembe véve kell, hogy óvjuk a nemzeti vagyont, földünk kincseit, vízkészletünket és az élővilágot.

A latin találó mondása szerint, „*Age quod agis*, azaz hajtsd végre a kötelességed.” Környezetvédelmi kötelemeink végrehajtása úgy gondolom kulcsfontosságú a környezet épségének fenntartásában és a védelmi szint csökkentésének elhárításában. ■

⁷⁸ Esztergomi Járásbíróság 4.B.602/2013/5.

⁷⁹ Nyíregyházi Járásbíróság 2.B.1016/2014/2.

⁸⁰ Szarvasi Járásbíróság 8.B.133/2012/17., Gyulai Törvényszék Bf.340/2013/5. Lásd *Elek: i. m.* 258–263.

⁷⁷ *Dr. Székely: i. m.* 31–32.

DR. KELEMEN JÓZSEF*

A megállapított adók, járulékok és illetékek büntetőjogi védelme

I. Bevezetés

Az állam a költségvetési bevételekből, esetleg hitelek-ből fedezi a közfeladatok ellátását, melyeket a gazdaság szereplői nem vagy nem kellő hatékonysággal tudnának ellátni.¹ Az állami bevételek lehetnek adók, járulékok, vámok, illetékek, bírságok, pótlékok, igazgatási szolgáltatási díjak és az állam esetleges vállalkozói bevétele az állami tulajdonban lévő vállalatok részéről történő osztalékfizetés formájában. Az állam a rendelkezésére álló pénzt másképpen szerzi meg, mint ahogyan az a magángazdaságban közvetlen teljesítmény-cseré révén történik. Az állam közvetlenül nem piaci szereplő. Szolgáltatásai, amelyeket a közösség egészének érdekében tart fenn, nem piaci körülmények között cserélnek gazdát.² Az államnak ezért az állami kiadások finanszírozása érdekében feltétlenül szükséges az állami bevételeket biztosítani, elsősorban adójogi, ezek eredménytelensége esetén pedig büntetőjogi eszközökkel. Ahhoz, hogy az adók, a járulékok és az illetékek az állami költségvetésben rendelkezésre álljanak, meg kell állapítani azok összegét, majd azokat az adóhatóságon keresztül meg kell fizetni. Normakövetés esetén az adók, a járulékok és az illetékek a jogszabályoknak megfelelően az azokra kötelezettek által megállapításra kerül, majd azokat az adózó a költségvetés részére megfizeti. Ennek megfelelően az adózás során az adózó az adó (járulék, illeték) megállapítása és az adó (járulék, illeték) megfizetése körében követhet el jogsértést, mellyel az adóbevétel (járulék, illetékbevétele) csökkenti.

Tanulmányomban az adó, a járulék és az illeték megfizetésével összefüggésben megvalósított jogsértéseket, különösen arra a büntetőjog által adott válaszokat kívánom bemutatni. Az adók, a járulékok és az illeté-

kek megállapításának, beszedésének és végrehajtásának eljárásrendjét egységesen az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény (a továbbiakban: Art.) határozza meg. Mivel az Art. fogalomhasználatában adónak minősül az adóval, a járulékkal, az illetékekkel összefüggő, a központi költségvetés, az elkülönített állami pénzalap, a Nyugdíjbiztosítási Alap, az Egészségbiztosítási Alap vagy az önkormányzat javára teljesítendő, törvényen alapuló kötelező be-

fizetés, és az ilyen tevékenységet az Art. egységesen adózásnak nevezi,³ ezért tanulmányomban az adó kifejezés alatt a járulékot és az illetéket is értem. Abban az esetben, ha a járulékokra vagy az illetékekre vonatkozó szabályozás az adóétól eltér, azt külön kiemelem.

II. A közteherviselés

Magyarország Alaptörvényének XXX. cikke szerint a teherbíró képességének, illetve a gazdaságban való részvételének megfelelően mindenki hozzájárul a közös szükségletek fedezéséhez. Az Alaptörvény a társadalmi igazságosság elvének megfelelően általános jelleggel, valamennyi személyre és szervezetre kiterjedően állapítja meg a közteherviselési kötelezettséget, amelynek célja, hogy a zavartalan társadalmi működéshez, a közösség által ellátandó feladatokhoz szükséges anyagi fedezetet biztosítsa. E kötelezettség a teherbíró képességen alapul, azaz mindenki olyan részben köteles részt vállalni a közös szükségletek fedezéséből, amennyire ezt körülményei lehetővé teszik.⁴ Az Alkotmánybíróság egy korábbi döntése szerint az adó elsődleges rendeltetése, hogy az adófizetés révén a természetes és jogi személyek jövedelmi és vagyoni viszonyaiknak megfelelően hozzájáruljanak a közterhekhez, azaz megteremtsék a pénzügyi fedezetet az állami szervek fenntartásához, illetőleg – az állami úraelosztás révén – a különböző közérdekű feladatok ellátásához. Emellett azonban az adó az állami gazdaságpolitikának is fontos eszköze, amelynek segítségével a törvényalkotó direkt vagy indirekt módon orientálni tudja a gazdasági élet szereplőit azáltal, hogy bizonyos dolgokat vagy tevékenységi fajtákat adókötelezettség alá von, illetőleg nem von, továbbá adókedvezményben részesít, vagy nem részesít.⁵ Az Alaptörvény a közteherviselés alapvető szabályait már nem

* Ügyész, Fővárosi Főügyészség

¹ Kelemen József: *A költségvetés kiadási oldalát sértő cselekmények szabályozástörténeti fejlődése Magyarország harmadik Büntető Törvénykönyvében és az azszal kapcsolatban felmerült jogalkalmazási problémák.* Büntetőjogi Szemle, 2015, 3. szám, 76. oldal

² Klícsu László: *Közteherviselés az új Alkotmányban.* Pázmány Law Working Papers, 2011, 3. szám, 5. oldal

³ Art. 4. § (1) bekezdés a) pontja

⁴ Magyarország Alaptörvényének XXX. cikkéhez fűzött indokolás

⁵ 31/1998. (VI. 25.) AB határozat

állapítja meg, hanem a közös szükségletek kielégítéséhez való kiszámítható hozzájárulás érdekében azokat sarkalatos törvénynek kell meghatározni.⁶ Míg az adók a közfeladatok ellátását általánosságban fedezik, addig a járulékok ellenében az állam az arra rászorulóknak valamilyen, a járulékfajtanak megfelelő szolgáltatást nyújt (például nyugdíj, egészségügyi szolgáltatások, álláskeresési támogatás stb.). Az illeték célja az állami és társadalmi feladatokhoz való arányos hozzájárulás,⁷ melyet a vagyonszerzés után, illetve valamilyen eljárás kezdeményezésekor kell az állam javára megfizetni.

A közteherviselés alapvető szabályait a Magyarország gazdasági stabilitásáról szóló 2011. évi CXCV. törvény határozza meg. Magyarországon állampolgárságtól és honosságtól függetlenül minden természetes személy, jogi személy és más jogalany adó, járulék, hozzájárulás, vagyonszerzési illeték, bírság, pótlék vagy más hasonló, az állam közvetlen ellenszolgáltatása nélküli rendszeres vagy rendkívüli fizetési kötelezettség, valamint az állami közhatalom birtokában nyújtható szolgáltatásért, eljárásért fizetendő eljárási és felügyeleti illeték, igazgatási szolgáltatási díj, pótdíj teljesítésével járul hozzá a közös szükségletek fedezéséhez.⁸

III. Az adókötelezettség és az adómegállapítás

Az adózás során az adózók jogait és kötelezettségeit az Art. határozza meg. Az adó megállapítása és megfizetése érdekében az adózót különböző eljárási jellegű adókötelezettségek terhelik. Ilyen kötelezettség a bejelentési, a nyilatkozattételi, az adómegállapítási, a bevallási, az adó- és adóelőlegfizetési, a bizonylatkiállítás és -megőrzési, az adatszolgáltatási, az adólevonási, az adóbeszedési, valamint a pénzforgalmi számlanyitásra kötelezett adózók tekintetében az ilyen számla megnyitási és az adóköteles tevékenységgel összefüggő kifizetésnek az Art.-ban meghatározott módon történő teljesítési kötelezettsége.⁹ Az adózót nem minden esetben terheli az összes adókötelezettség, hanem csak azok, amelyeket az Art. és az egyes adótörvények előírnak, mivel az eljárási jellegű adókötelezettségek terjedelme az adó jellegéhez és az adózó tevékenységéhez igazodik.¹⁰

A tanulmány szempontjából a továbbiakban az adómegállapítási kötelezettséget kívánom bemutatni. Az adómegállapítási módokat azok alanya szerint 3 főbb csoportba sorolhatjuk. Az első csoportba csupán egy adómegállapítási mód tartozik, és ez az **önadózás**, mely alapján az adót az adózó köteles megállapítani. A második csoportba a kifizető és a munkáltató

által **adólevonással**, valamint az adóbeszedésre kötelezett általi **adóbeszedéssel történő adómegállapítás** sorolható. Kifizetőnek minősül például az a megbízó, aki nem egyéni vállalkozó, de adószámmal rendelkező természetes személlyel köt megbízási szerződést, és ezért köteles a megbízottnak fizetendő megbízási díjból a személyi jövedelemadó-előleget megállapítani és azt levonni. A munkáltatót pedig a munkavállaló részére fizetendő munkabérből az azt terhelő személyi jövedelemadó és járulékok levonási és megfizetési kötelezettsége terheli. A kifizető és a munkáltató így az adót adólevonással állapítja meg. Az adóbeszedésre kötelezett például a szállásadó, aki az idegenforgalmi adót adóbeszedéssel megállapítja, a vendégéjszakát eltöltő személytől beszedi, majd azt megfizeti. Az adómegállapítási módok harmadik csoportjába tartoznak az **adóhatóság általi adómegállapítások**. Ide tartozik a bevallás alapján történő kivétel, melyre sor kerül a regisztrációs adónál, valamint a helyi adók többségénél, a kiszabás, mely a vagyonszerzési illetékek kapcsolatban kerül alkalmazásra, valamint az utólagos adómegállapítás keretében történő adómegállapítás, melyre például ellenőrzés során feltárt adókülönbség megállapításakor kerül sor.

Az első csoportot alkotó önadózás esetén, ha azt törvény előírja, az adót az adózó köteles megállapítani, bevallani és megfizetni. A jogi személy és az egyéb szervezet az adót önadózással állapítja meg. Ez alól kivétel az építményadó, a telekadó, a gépjárműadó, a vagyonszerzési illeték és a kiszabással megállapított eljárási illeték.¹¹ Az Art. a természetes személy vonatkozásában az önadózást mint adómegállapítási módot általános kötelezettségként nem írja elő, arra csak külön törvényi előírás alapján köteles a magánszemély adózó. Ezzel szemben a jogi személy és az egyéb szervezet a megjelölt kivételektől eltekintve önadózással köteles az adót megállapítani. Lényeges, hogy az új Ptk. hatálybalépésétől, 2014. március 15. napjától kezdődően minden gazdasági társaság jogi személynek minősül, ezért azokat önadózási kötelezettség terheli.

Amennyiben az Art. adómegállapításra vonatkozó rendelkezései alapján adómegállapításra kötelezett alanyok az Art. és az egyes adónemeket (járulékfajtaikat) meghatározó törvényekben meghatározottak szerint megállapítják az adót, az jogilag megállapított adónak (járuléknak) minősül.

IV. Az adó megfizetése

Az adót az Art.-ban meghatározott esedékességgel köteles megfizetni, akit arra jogszabály kötelez. A levont adóelőleget annak kell megfizetnie, aki azt levonta, tehát a kifizetőnek és a munkáltatónak, míg a beszedett adót az adóbeszedésre kötelezett fizeti meg.¹²

⁶ Magyarország Alaptörvényének 40. cikke

⁷ 1990. évi XCIII. törvény preambuluma

⁸ 2011. évi CXCV. törvény 28. § (1) bekezdése

⁹ Art. 14. § (1) bekezdése

¹⁰ Art. 14. §-ához fűzött indokolás

¹¹ Art. 26. §

¹² Art. 35. § (1) bekezdése

Az adóztatás célja a törvényben előírt adók folyamatos beszedésének biztosítása. Mivel az önadózás rendszere nem minden esetben párosul a kötelezettség önkéntes, állami kényszerrel nélkülöző teljesítésével, önmagában a leghatékonyabb adóellenőrzés sem éri el a célját, ha a bevallott és az ellenőrzés során feltárt adók megfizetése elmarad.¹³ Az önkéntes teljesítés elmulasztását a jogrendszer pénzügyi jellegű szankció, késedelmi pótlék és mulasztási bírság kilátásba helyezésével is ösztönzi. Az adó késedelmes megfizetése esetén az esedékesség napjától késedelmi pótlékok kell fizetni,¹⁴ melynek mértéke minden naptári nap után a felszámítás időpontjában érvényes jegybanki alapkamat kétszeresének 365-öd része azzal, hogy a késedelmi pótlék után késedelmi pótlékokat nem lehet felszámítani.¹⁵ Ha a kifizető és a munkáltató az adólevonási vagy az adóbeszedésre kötelezett az adóbeszedési kötelezettségét részben vagy egészben elmulasztja, vagy a beszedett, illetve megállapított és levont adót nem fizeti meg, a késedelmi pótlék mellett 50%-ig terjedő mulasztási bírságot köteles fizetni, melynek alapja a beszedni, levonni, illetve megfizetni elmulasztott adó összege.¹⁶ Ha azonban az adózó mindezek ellenére nem fizeti meg önként a megállapított adóját, akkor az adóhatóság intézkedik a behajtása iránt.¹⁷

V. Az adóvégrehajtási eljárás

Az adóhatóság alkalmazottja a végrehajtási eljárásban az Art. eltérő rendelkezése hiányában az egyes végrehajtási cselekmények foganatosításakor a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) rendelkezéseit alkalmazza. Az adóvégrehajtót az eredményes végrehajtás érdekében mindazok a jogok megilletik, amit a Vht. a bírósági végrehajtónak biztosít.¹⁸ Az adóhatóság az adó tartozás megfizetésére az adózót felhívhatja, eredménytelen felhívás esetén a végrehajtást megindítja.¹⁹ Mivel az alapvetően jogkövető és fizetőképes adózók az adóhatóság egyszerű felhívása alapján, önként teljesítik elmaradt adókötelezettségeiket, az Art. lehetőséget biztosít az adóhatóság számára, hogy még a végrehajtási eljárás megindítása előtt – annak költségeit megtakarítva – az adó tartozás megfizetésére hívja fel az adózót. A felhívás nem minősül végrehajtási cselekménynek, és nem szükségszerűen előzi meg a végrehajtási eljárást. Annak adott esetben történő alkalmazása az adóhatóság mérlegelési jogkörébe tartozik. Ha az adóhatóság él a felhívás lehetőségével, akkor a végrehajtási eljárás tényleges megindítására mindaddig nem kerülhet sor,

ameddig a felszólításban megjelölt fizetési határidő eredménytelenül le nem telt.²⁰ Az adó tartozás behajtása érdekében a tartozást megállapító vagy nyilvántartó adóhatóság a végrehajtható okirat alapján a végrehajtás iránt intézkedik.²¹ A végrehajtási eljárás a végrehajtási cselekmény foganatosításával, erről szóló külön határozat meghozatala nélkül indul.

Az adóigazgatási eljárásban végrehajtható okiratnak minősül a fizetési kötelezettséget megállapító jogerős hatósági határozat, az önadózás esetén a fizetendő adót vagy adóelőleget tartalmazó bevallás, a behajtási eljárás során a behajtást kérő megkeresése, az adózóval közölt adóhatósági adómegállapítás, a bírósági eljárási illetéket megállapító bírósági határozat és az egészségügyi szolgáltatási járulék kötelezettséget tartalmazó bejelentés.²² Lényeges, hogy végrehajtható okiratnak nem csupán a fizetési kötelezettséget megállapító jogerős adóhatósági, hanem bármilyen hatósági határozat minősül, így a támogatás-visszafizetésre kötelező hatósági határozat is. A végrehajtható okirat végrehajthatóságához külön intézkedésre, záradékolásra vagy végrehajtási lap kiállítására nincs szükség.²³

A végrehajtási eljárás során a végrehajtó megtekintheti, és átvizsgálhatja az adós lakását és egyéb helyiségét, bármely vagyontárgyát és a gazdasági tevékenységével kapcsolatos iratait.²⁴ A végrehajtási eljárás eredményes lefolytatása érdekében a végrehajtó beszerzi az adós személyének azonosítására szolgáló, továbbá az adós lakóhelyére, tartózkodási helyére, székhelyére, telephelyére, munkahelyére, egyéni vállalkozására, jövedelmére és a végrehajtás alá vonható vagyontárgyaira – így az ingó vagy ingatlan vagyonára, fizetési számlájára, betétjére, értékpapírjára, gazdasági társaságban lévő érdekelttségére – vonatkozó adatokat.²⁵ Ennek érdekében a végrehajtó megkeresheti az adósról és a vagyonára vonatkozó adatokat kezelő hatóságokat, szervezeteket, így különösen a rendőrséget, a gépjárműveket nyilvántartó hatóságot, a személyiadat- és lakcímnnyilvántartó szervezetet, a fővárosi és megyei kormányhivatal járási (fővárosi kerületi) hivatalát, a nyugdíjbiztosítási igazgatási szervet, az egészségbiztosítási szervet, az adóhatóságot, a cégbíróságot, a pénzforgalmi szolgáltatókat, a befektetési szolgáltatókat, az ingatlanügyi hatóságot, a bizalmi vagyonkezelő vállalkozások és a bizalmi vagyonkezelési jogviszonyok nyilvántartását vezető hivatalt, a vízi és légi járművek lajstromát, illetve nyilvántartását vezető szervezeteket, a távközlési szervezeteket, az ingó jelzálogjogi nyilvántartást, a vezető és a hitelbiztosítéki nyilvántartást működtető szervezetet, valamint a közjegyzőket.²⁶

A végrehajtási eljárás során a fokozatosság elve ér-

¹³ Az adó tartozás behajtásával kapcsolatos feladatok ellátásáról 7003/2002. (AEÉ 9.) APEH irányelv preambuluma

¹⁴ Art. 165. § (1) bekezdése

¹⁵ Art. 165. § (2) bekezdése

¹⁶ Art. 172. § (14) bekezdése

¹⁷ BH 2011.244.

¹⁸ Art. 144. §

¹⁹ Art. 150. § (1) bekezdése

²⁰ Art. 150. §-ához fűzött indokolás

²¹ Art. 150. § (2) bekezdése

²² Art. 145. § (1) bekezdése

²³ Art. 145. § (2) bekezdése

²⁴ Vht. 43. § (1) bekezdése

²⁵ Vht. 47. § (1) bekezdése

²⁶ Vht. 47. § (2) bekezdése

vényesül. A pénzkövetelést elsősorban a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt, az adós rendelkezése alatt álló összegből, illetve a természetes személy adós munkabéréből kell behajtani.²⁷ A fizetési számlát vezető pénzforgalmi szolgáltató az adóhatóság hatósági átutalási megbízását a végrehajtható okirat csatolása nélkül köteles teljesíteni.²⁸ A fokozatosság elve alapján, ha a pénzkövetelés a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt összegre vezetett végrehajtással vagy a munkabéréből történő letiltással nem volt behajtható, illetve ha előre látható, hogy a követelést a munkabérre, illetőleg a pénzforgalmi szolgáltatónál kezelt összegre vezetett végrehajtással nem lehet viszonylag rövidebb időn belül behajtani, az adós bármilyen lefoglalható vagyontárgya végrehajtás alá vonható.²⁹ Amennyiben az adóvégrehajtó egyidejűleg ingófoglalást és ingatlan-végrehajtást is foganatosított, az ingatlan értékesítésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha az ingófoglalás eredménytelen volt, vagy abból a tartozás előreláthatóan nem egyenlíthető ki.³⁰ Lényeges, hogy az adóvégrehajtási eljárásban az ingatlan-végrehajtásnak akkor van helye, ha az adótartozás együttesen az 500 ezer forintot meghaladja, ennél kisebb összeg esetén pedig akkor, ha a tartozás a végrehajtás alá vont ingatlan értékével arányban áll.³¹

VI. Az adó behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett adócsalás

A rendszerváltozás kezdetén a gazdasági élet és működés büntetőjogi szabályozásának felszámolását tervezték, mondván: a szabad piac a maga természetes és szerves szabályozó ágenseivel kiváltja a tervutasításos gazdaság sajátjának tartott adminisztratív és büntetőjogi védelmet.³² A rendszerváltáskor csupán az adó megállapítása körében elkövetett és adóbevétele-csökkenést eredményező valótlan tényelődést, elhallgatást vagy más megtévesztő magatartást rendelte büntetni a jogalkotó az 1978. évi IV. törvény 310. §-ában adócsalás elnevezéssel, míg a megállapított adó megfizetésével kapcsolatos visszaélések nem valósították meg ezt a bűncselekményt.

A tényállást a jogalkotó az 1993. május 15. napján hatályba lépett 1993. évi XVII. törvénnyel módosította, és a harmadik Büntető Törvénykönyvbe a tényállás elnevezésének adó-, társadalombiztosítási csalásra módosítása mellett második alapesetként beiktatta az

adó behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett adócsalást, mely megnevezést a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának BK. 1. számú állásfoglalása tartalmazta.

Az 1993. évi XVII. törvény volt az első olyan jogszabály, amely általános érvénnyel végigvezette a büntetőjog alapvető szabályain az a gondolkodásmódbeli és paradigmaváltást, amit a rendszerváltás hozott. A paradigmaváltás a büntetőjogi terület különböző szereplőit más-más cselekvésre indította: a büntetőtudomány új kriminálpolitikai koncepciót fogalmazott meg, míg az igazságügyi kormányzat új büntetőjogi szabályokat alkotott. A törvény a korábbi tekintélyelvű politikai rendszer büntetőjogából igyekezett jogállami büntetőjoggá formálni az 1978. évi IV. törvényt.³³

Tudjuk, hogy a gazdasági büntetőjog csak végső eszköz, miként a büntetőjog is szubszidiárius jellegű jogág, azaz csak akkor alkalmazzuk a gazdaságban, ha a többi jogág szankciói várhatóan nem hoznák meg a kívánt hatást az üzleti, gazdasági élet szereplői viselkedésének a befolyásolásában. A többi jogág szabályozza a gazdaságot, a büntetőjog védi; és míg a többi jogág viselkedési normáinak az a céljuk, hogy az állampolgárok a szerint tevékenykedjenek az üzleti, gazdasági életben, a büntetőjogban leírtak tanúsításától mindenkinek tartózkodnia kell.³⁴

A büntetőjog tehát az utolsó a jogágak között abban az értelemben, hogy csak a legvégső esetben szabad alkalmazni a gazdaságban magatartásbefolyásoló eszközként, ugyanakkor egyben a legerősebb jogág is, hiszen az állampolgárok életébe ez teszi lehetővé a legnagyobb fokú, legdrasztikusabb beavatkozást.³⁵

Az 1978. évi IV. törvény 310. § (4) bekezdése szerint az (1)–(3) bekezdés szerint volt büntetendő, aki a *megállapított* adó, társadalombiztosítási járulék, egészségbiztosítási járulék, illetve nyugdíjjárulék *meg nem fizetése céljából tévesztette meg a hatóságot*, ha ezzel az adó, a társadalombiztosítási járulék, egészségbiztosítási járulék, illetve a nyugdíjjárulék *behajtását jelentősen késleltette vagy megakadályozta*.

A büntetőjogi védelem az állam adó-, társadalombiztosítási járulék-, egészségbiztosítási járulék- és nyugdíjjárulék-bevételeire terjedt ki. A társadalombiztosítási járulék, az egészségbiztosítási járulék és a nyugdíjjárulék fogalmát nem a büntetőjog határozta meg, hanem a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény, 1998. január 1. napjától pedig a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. törvény (a továbbiakban: Tbj.) definiálta. Az adó fogalmát az egyes adótörvények – így a helyi adókról szóló 1990. évi C. törvény, a fogyasztási

²⁷ Vht. 7. § (1) bekezdése

²⁸ Art. 152. § (1) bekezdése

²⁹ Vht. 7. § (2) bekezdése

³⁰ Art. 156. § (1) bekezdése

³¹ Art. 155. § (1) bekezdése

³² Ligeti Miklós: *Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003. között*, III. rész. Ügyészek Lapja, 2007, 3. szám, 51. oldal

³³ Ligeti Miklós: *Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003. között*, II. rész. Ügyészek Lapja, 2007, 2. szám, 53. oldal

³⁴ Gál István László: *A gazdasági válságok, a gazdasági bűnözés és a gazdasági büntetőjog egyes összefüggései*. In: Virág György (szerk.): OKRI Szemle, 2. kötet. Budapest: OKRI-KJK, 2012, 123–124. oldal

³⁵ Gál István László: *Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem*. Büntetőjogi Szemle, 2012, 1. szám, 15. oldal

adóról szóló 1991. évi LXXVIII. törvény, a gépjárműadóról szóló 1991. évi LXXXII. törvény, a társasági adóról szóló 1991. évi LXXXVI. törvény, a magánszemélyek jövedelemadójáról szóló 1991. évi XC. törvény, az általános forgalmi adóról szóló 1992. évi LXXIV. törvény, a személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény, a társasági adóról és az osztalékadóról szóló 1996. évi LXXXI. törvény, valamint a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 1997. évi CIII. törvény – tartalmazták. Külön kiemelendő, hogy a jogalkotó az adó büntetőjogi fogalmát az adó-, társadalombiztosítási csalás tényállása tekintetében a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról szóló 1979. évi 5. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Btk.) 26. §-ával kiterjesztette az illetékekre és az illeték módjára fizetendő díjakra (például a mérőeszközök típusvizsgálati, vizsgálati és hitelesítési díja, a vízumdíjak), valamint a külön jogszabályban meghatározott, az állam javára fennálló és ellenszolgáltatásra nem jogosító fizetési kötelezettségre.

VII. A munkaadói vagy munkavállalói járulék-behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett munkaadói vagy munkavállalói járulék-fizetési kötelezettség megszegése

Az adó behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett adócsalásnak a harmadik Büntető Törvénykönyvbe történő iktatásával egyidejűleg került sor a Munkanélküliek Szolidaritási Alapjába fizetendő munkaadói és munkavállalói járulék fizetési kötelezettség megszegése tényállás megalkotására, melynek első alapesete az adó-, társadalombiztosítási csaláshoz hasonlóan a munkaadói és a munkavállalói járulék megállapítása körében elkövetett és az ilyen járulékbevételek csökkenést eredményező valótlan tényelőadást, elhallgatást vagy más megtévesztő magatartást rendelt büntetni. A bűncselekmény második alapesete, az 1978. évi IV. törvény 310/A. § (4) bekezdése szerint az (1)–(3) bekezdés szerint volt büntetendő, aki *megállapított* munkaadói vagy munkavállalói járulék *meg nem fizetése céljából tévesztette meg a hatóságot*, ha ezzel a munkaadói vagy a munkavállalói járulék behajtását *jelentősen késleltette vagy megakadályozta*. A bűncselekmény második alapesete a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának BK 1. számú állásfoglalása szerint a munkaadói vagy munkavállalói járulék-behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett munkaadói vagy munkavállalói járulék-fizetési kötelezettség megszegéseként került megnevezésre.

A büntetőjogi védelem a Munkanélküliek Szolidaritási Alapjába fizetendő munkaadói és munkavállalói járulékbevételekre terjedt ki. Ezek fogalmát a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ft.) határozta meg.

VIII. A tényállások második alapesetének részletes bemutatása

A tényállások védett jogi tárgya az államháztartás alrendszerének bevételeihez fűződő össztársadalmi érdekek védelme volt. A tényállások közvetlenül a fiskális bevételeket, közvetett módon pedig az állami feladatvállalás finanszírozásához fűződő össztársadalmi érdeket védtek.³⁶ A tényállások alanya általános volt, azt bárki elkövethette, akit költségvetésbe történő befizetési kötelezettség terhelt, és ezzel kapcsolatban megtévesztő magatartást tanúsított. Mindkét tényállás célzatos bűncselekmény volt, ezért kizárólag egyenes szándékkal volt elkövethető.

A bűncselekmények elkövetésére csak akkor kerülhetett sor, ha az elkövető a megtévesztő elkövetési magatartást az oltalmazott adónemek és járulékfajták, valamint illetékek meg nem fizetése céljából fejtette ki. A bűncselekmények kizárólag aktív magatartással valósulhattak meg, mulasztással nem voltak elkövethetők. Ezért, ha az elkövető a korábban megállapított adót, járulékot vagy illetéket csupán nem fizette meg, e tényállások megállapítására tényállásszerű elkövetési magatartás hiányában nem kerülhetett sor, legfeljebb csak a később bemutatandó társadalombiztosítási, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási járulék-fizetési kötelezettség megsértése tényállás valósulhatott meg. Az adófizetési kötelezettség elmulasztása ezért annak megfizetését késleltethette, de a behajtását önmagában még nem befolyásolta. Miután az adó megfizetésére köteles személy mulasztásban megnyilvánuló magatartása az adó adóhatóság által történő behajtását nem befolyásolta, a második alapesetben meghatározott tényállásszerű cselekmény lényege abban foglalható össze, hogy azzal az elkövető az adó megállapítását követően olyan félrevezető, valótlan és jogellenes helyzetet teremtett, amellyel a megállapított adó meg nem fizetése céljából tévesztette meg a hatóságot. Ez csak tevékenységgel, aktív cselekvéssel volt elképzelhető, ezért az adócsalás második alapesete mindig aktív magatartással valósult meg; mulasztással e fordulat nem volt elkövethető.³⁷ A bűncselekmények az aktív megtévesztő magatartás megkezdésével jutottak a kísérlet szakaszába, és az

³⁶ Molnár Gábor Miklós: *Az adócsalás*. Doktori értekezés, 2011, 84. oldal

³⁷ Molnár [2011]: 115–116. oldal

adók, járulékok vagy illetékek behajtásának jelentős késleltetése vagy megakadályozása mint eredmények bekövetkeztével váltak befejezetté. A behajtás megakadályozása az érintett bevétel végleges kiesését, elmaradását jelentette. Az állami, illetve önkormányzati költségvetés által tervezett adó- és járulékbévételek elmaradása mindig a tárgyévi feladatok finanszírozását veszélyeztette. Az adómegállapítási időszak rendszerint és maximum 1 év, ezért minden olyan esetben, amikor a megállapított adó behajtásának késleltetése az 1 évet elérte, vagy meghaladta, a jelentős késleltetés már megállapítható volt.³⁸

A bűncselekmények elkövetésére csak az adó, járulékok vagy illetékek megállapítását követően kerülhetett sor, mert a tényállásszerű közvetlen jogi tárgy kizárólag a megállapított adó, járulékok vagy illetékek lehetett. Ebből következett az is, hogy a megállapított adóra, járulékokra vagy illetékekre elkövetett adócsalás alapesetének megvalósítását kizárta a tényállásoknak az adó, járulékok és illetékek megállapítása során elkövetett adócsalás alapesete.³⁹ Az ítélkezési gyakorlat megosztott volt abban a kérdésben, hogy megállapíthatóak-e a bűncselekmények, ha az elkövetési magatartás kifejtésére adóvégrehajtási eljárás hiányában került sor. A Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntése szerint az adócsalás megállapításához nincs szükség az adóvégrehajtás elrendelésére, ezért a büntetőjogi felelősség megállapítása körében közömbös, hogy adóvégrehajtási eljárás indult-e vagy sem,⁴⁰ míg a másik eseti döntés szerint a megállapított adó meg nem fizetése céljából elkövetett adócsalás elkövetésére az adóvégrehajtási eljárás megindítását követően kerülhet sor.⁴¹

Molnár Gábor Miklós szerint az adócsalás második alapesetének a megállapítása során közömbös az, hogy adóvégrehajtási eljárás indult-e vagy sem. Álláspontja szerint téves az a gyakorlati jogalkalmazásban korábban felmerült nézet, amely szerint az adócsalás e második alapesete csak az elrendelt adóvégrehajtási eljárásban, avagy – ezt némileg kiterjesztve – akkor állapítható meg, ha utóbb az adóvégrehajtást elrendelték. Mindezen körülményeknek a bűncselekmény megállapítása körében nincs jelentősége. Molnár Gábor Miklós szerint ebből egyúttal az is következik, hogy a bűncselekmény az elrendelt adóvégrehajtás során is megvalósulhatott például azzal, hogy az elkövető olyan valótlan adatokat, tényeket tárt a hatóság elé, amelyek – valóságuk esetén – halasztást, vagy az adó megfizetése alóli mentesülést eredményezhettek volna.⁴²

Következetes volt azonban az ítélkezési gyakorlat abban, hogy a megállapított adó meg nem fizetése céljából elkövetett adócsalásnak nem határozta meg feltételül az adó fedezetéül szolgáló vagyon meglétét. Az ítélkezési gyakorlat szerint az adócsalás egyetlen fordulatának a megállapítása körében sincs jelentősége annak, hogy mennyi az adós gazdálkodó szervezet vagyona, illetve hogy aktív vagy passzív a vagyona. A Legfelsőbb Bíróság szerint megfelelő vagyoni fedezet hiányában az adó tartozás behajtása véglegesen azért nem hiúsul meg, mert az adó gazdálkodó továbbműködése esetén például inkasszó kibocsátásával, egyezségkötéssel az állam gondoskodhat az állami adóbevételek megfizetéséről. Ha az adóbehajtás késleltetésének vagy megakadályozásának célzatával történt a fiktív cégaladás, akkor a bűncselekmény attól függetlenül megállapítható volt, hogy a cégnek volt-e vagyona.⁴³

A megállapított adóra, járulékokra vagy illetékekre elkövetett adócsalásnak, illetve a megállapított munkaadói vagy munkavállalói járulékokra elkövetett járulékfizetési kötelezettség megszegése bűncselekménynek a minősítése a megállapítás körében elkövetett adócsalás, illetve a megállapítás körében elkövetett munkaadói vagy munkavállalói járulékfizetési kötelezettség megszegésének, azaz mindkét bűncselekmény első alapesetének minősítésével egyező volt, annak büntetési tétele az adó-, járulékok- és illetékbévételek csökkenésének összegéhez igazodott. Kiemelendő, hogy az adó-, járulékok- és illetékbévételek nagyobb mértékben csökkentő cselekményeket nem, csupán a jelentős mértékben és a különösen nagy mértékben csökkentő cselekményeket rendelte súlyosabban büntetni minősített esetként a jogalkotó.

A bűncselekmények rendbelisége a behajtani késleltetett vagy megakadályozott adónemek, járulékokfajták és illetékek számához igazodott.

A joggyakorlatban kérdésként merült fel, hogy ha az elkövető hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magán-, illetve közokirat felhasználásával tévesztette meg célzatosan a hatóságot, és ezzel a behajtást jelentősen késleltette vagy megakadályozta, az elkövető az adócsalás mellett a magánokirat-, vagy közokirat-hamisítást is elkövette-e. Mivel egyrészt az adócsalás törvényi tényállása a megtévesztéssel kapcsolatban nem tartalmazta sem a hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokirat, illetve közokirat felhasználását, másrészt a gazdasági bűncselekmény és a közbizalom elleni bűncselekmények találkozása nem volt szükség-szerű, harmadrészt az eltérő jogtárgysértésekre – melyet a törvényi tényállásoknak az eltérő fejezetekben történő elhelyezése is kifejezett – figyelemmel, álláspontom szerint a két bűncselekmény halmazata valószínű volt, tehát az elkövető a gazdasági bűncselekmény mellett megvalósította a közbizalom elleni bűncselekményt is.

Az adó behajtása késleltetésével vagy megakadályo-

³⁸ Molnár Gábor: *Gazdasági bűncselekmények*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009, 330. oldal

³⁹ Az azonos időszakban, azonos adónemre elkövetett adócsalás esetén az adócsalásnak az 1978. évi IV. törvény 310. § (1) bekezdésében meghatározott alapesete és e § (5) bekezdésében meghatározott alapesete kizárják egymást. Az utóbbi megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha az adómegállapítás megtörtént és törvényes volt, tehát az elkövető az adómegállapítás körében nem valósított meg az I. alapeset szerint értékelendő adócsalást (BH 2010.240.).

⁴⁰ BH 2010.240.

⁴¹ BH 2011.244.

⁴² Molnár [2011]: 116. oldal

⁴³ BH 2011.244.

zásával elkövetett adócsalás és a munkaadói vagy munkavállalói járulék-behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett munkaadói vagy munkavállalói járulék-fizetési kötelezettség megszegése bűncselekményi értékhatára 50 001 Ft volt.⁴⁴

A bűncselekmények a gyakorlatban a leggyakrabban úgy valósultak meg, hogy a köztartozást felhalmozott gazdasági társaságok tagjai és vezető tisztségviselői a köztartozás megfizetésének elkerülése érdekében a társaságokat fantomizálták, azaz fiktív szerződéssel az üzletrészüket stróman személyekre átruházták, valamint az ilyen személyeket vezető tisztségviselőnek színleg megválasztották, és a cégek székhelyét rendszerint fiktív módon áthelyezték, ezzel pedig a hatóságot megtévesztették, melynek következtében az adóvégrehajtás megghiúsult.

IX. Társadalombiztosítási, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási járulék-fizetési kötelezettség megsértése

Az adó behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett adócsalás és a munkaadói vagy munkavállalói járulék-behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett munkaadói vagy munkavállalói járulék-fizetési kötelezettség megszegése tényállásokkal egyidejűleg került sor a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási járulék-fizetési kötelezettség megsértése tényállásnak a harmadik Büntető Törvénykönyvbe iktatására.

Az 1978. évi IV. törvény 310/B. § (1) bekezdése szerint az a munkáltató, aki a munkavállaló részére járó személyi jellegű juttatásból levont egészségbiztosítási vagy nyugdíjjárulék befizetését *önhibából elmulasztotta*, vétséget követett el. A (2) bekezdés alapján az (1) bekezdés szerint volt büntetendő az a munkáltató, illetve egyéb szerv, egyéni vállalkozó, társasvállalkozás vagy annak tagja, aki a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási vagy nyugdíjjárulék befizetését *önhibából elmulasztotta*.

A tényállás védett jogi tárgya a társadalombiztosítások (egészségbiztosítás és nyugdíjbiztosítás) költségvetésének bevételehez fűződő össztársadalmi érdekek védelme volt. A bűncselekmény alanya az (5) bekezdés szerint a járulékfizetés teljesítéséről rendelkezni jogosult személy volt. A bűncselekmény akár egyenes, akár eshetőlegesen szándékkal is elkövethető volt, céltatot a tényállás nem tartalmazott. A bűncselekmény elkövetési magatartása a levont, azaz a már korábban megállapított társadalombiztosítási, egészségbiztosítási vagy nyugdíjjárulék befizetésének *önhibából tör-*

tendő elmulasztása volt. Az *önhiba* megállapíthatóságának az volt a feltétele, hogy a járulékok befizetését az elkövető jövedelmi, vagyoni helyzete lehetővé tegye. Lehetséges volt ugyanis olyan helyzet, amikor az elkövető *önhibáján kívül* mulasztotta el a kötelezettségét (például likviditási gondokkal küzdött, csőd-helyzetbe jutott). Ilyen esetben azonban a bűncselekmény megállapítására nem kerülhetett sor.⁴⁵ A bűncselekmény minősített esetének megállapítására akkor került sor, ha a be nem fizetett járulékok összege jelentős vagy különösen nagy mértékű volt.

A társadalombiztosítás bevételeinek realizálásához nagyobb társadalmi érdek fűződött, mint az állami büntető igényének érvényesítéséhez, ezért büntethetőséget megszüntető okot beiktatva az elkövető nem volt büntethető, ha a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási vagy nyugdíjjárulékot a vádirat benyújtása előtt kiegyenlített. Kiemelendő, hogy a jogalkotó a kiegyenlítésre többes számot használt, azaz nem csupán akkor nem volt büntethető az elkövető, ha a járulékokat maga egyenlítette ki a vádirat benyújtása előtt, hanem akkor is, ha azt más, például a gazdálkodó szervezetnél az elkövetőt a járulékfizetés teljesítéséről rendelkezni jogosult tisztségében követő személy befizetéssel rendezte.

A társadalombiztosítási, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási járulék-fizetési kötelezettség megsértése bűncselekményi értékhatára 50 001 Ft volt.⁴⁶

A bűncselekmény rendbelisége az *önhibából befizetni elmulasztott járulékok számához igazodott*.

A tényállások összevetéséből azt a következtetést lehet levonni, hogy a jogalkotó fokozottabb büntetőjogi védelemben részesítette a társadalombiztosítási költségvetések bevételeit az államháztartás többi alrendszerének bevételeihez képest, amikor az előbbieket *önhibából eredő befizetésének elmulasztását büntetni* rendelte, míg az utóbbiak védelmében ilyenre nem került sor. A kriminalizáció és a büntethetőséget megszüntető ok együttes értékelésével azonban látható, hogy a jogalkotói cél egyértelműen az ilyen járulékbevételek tényleges realizálása volt. Ez viszont odavezethetett a gyakorlatban, hogy a köztartozásokat meg nem fizető adózók azért, hogy a bűncselekmény elkövetését elkerüljék, a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási és nyugdíjjárulékot megfizették, míg az ilyen fokozott büntetőjogi védelmet nem élvező adókat és járulékokat nem.

X. Az adó-, társadalombiztosítási csalás módosítása

Az 1997. LXXIII. törvény 1997. szeptember 15. napjával módosította az adó-, társadalombiztosítási csalást, és minősített esetként szabályozta az adó- vagy járú-

⁴⁴ 1979. évi 5. tvr. 27/B. §

⁴⁵ EBH 2004.1107.

⁴⁶ 1979. évi 5. tvr. 27/B. §

lékbevételt nagyobb mértékben csökkentő adócsalást, míg a jelentős vagy különösen nagy mértékben csökkentő adócsalás a korábbiakhoz képest súlyosabban volt büntetni rendelt azzal, hogy az öt évig terjedő büntetési tétel helyett egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztést határozott meg a jogalkotó. A bűncselekmény új minősítő körülményeként került meghatározásra a bűnszervezet tagjaként történő elkövetés is, mely a tényálláshoz tartozó legsúlyosabb büntetési tétellel került fenyegetésre az adóbevétel-csökkenés mértékétől függetlenül. A megállapított adóra elkövetett adócsalás minősítése a megállapítás körében elkövetett adócsalás minősítésével egyező maradt, ezen a téren a módosítás nem eredményezett változást.

A bűnszervezet tagjaként történő elkövetés mint minősítő körülmény 2002. március 31. napjáig volt hatályban, amikor az 1978. évi IV. törvény az azt módosító 2001. évi CXXI. törvény hatályba lépésétől kezdődően a bűnszervezetben történő elkövetést nem az egyes bűncselekmények minősítő körülményeként határozta meg, hanem általános részi rendelkezéssel írta elő az öt évi vagy azt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmény bűnszervezetben történő elkövetése esetén a büntetési tétel felső határának kétszeresére, legfeljebb húsz évre történő emelkedését.

Mivel azonban a Munkanélküliek Szolidaritási Alapjába fizetendő munkaadói és munkavállalói járulék fizetési kötelezettség megszegése és a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási járulékfizetési kötelezettség megsértése tényállásokat a jogalkotó nem módosította, így a bűncselekmények minősített eseteiben egymáshoz képest aránytalanság következett be. Míg ha az adóbevételt kisebb mértékben csökkentő adócsalást az elkövető bűnszervezet tagjaként követte el, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel volt fenyegetve, addig, ha azt a külön tényállásban védett munkaadói vagy munkavállalói járulékra követte el, az csak a bűncselekmény egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetni rendelt alapesetének számított, és a bűnszervezet tagjaként történő elkövetést legfeljebb a büntetés kiszabása körében lehetett súlyosító körülményként értékelni.

XI. A tényállások 2000. évben történt módosítása

A tényállások módosítására az 1999. évi CXX. törvénnyel került sor 2000. március 1. napi hatállyal. Az általmazott közterhek köre az adó-, társadalombiztosítási csalás és a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási járulék-fizetési kötelezettség megsértése tényállásokban a baleseti járulékkal és a magán-nyugdíjpénztári tagdíjjal, míg a Munkanélküliek Szolidaritási Alapjába fizetendő munkaadói és munkavállalói járulék fizetési kötelezettség megszegése tényállás

a rehabilitációs és a szakképzési hozzájárulással egészült ki, és ez utóbbi tényállás elnevezése a Munkaerőpiaci Alap bevételeit biztosító fizetési kötelezettség megsértésére változott. A baleseti járulékfizetési kötelezettséget a kiegészítő tevékenységet folytató egyéni vállalkozó vállalkozói kivétje terhére állapította meg az 1998. január 1. napján hatályba lépett Tbj., a magán-nyugdíjpénztári tagdíj fizetési kötelezettséget pedig ugyancsak e törvény határozta meg.

A rehabilitációs hozzájárulás-fizetési kötelezettséget az 1993. március 26. napján hatályba lépett, a Rehabilitációs Alapról szóló 1993. évi XVIII. törvény állapította meg, melyet 1996. január 1. napjától a Rehabilitációs Alapnak a Munkaerőpiaci Alapba történő bevonását követően az Ft. szabályozott. A szakképzési hozzájárulás-fizetési kötelezettséget az 1989. január 1. napján hatályba lépett, a szakképzési hozzájárulásról és a Szakképzési Alapról szóló 1988. XXIII. törvény határozta meg, melyet 1997. január 1. napjától a szakképzési hozzájárulásról és a szakképzés fejlesztésének támogatásáról szóló 1996. LXXVII. törvény, 2001. július 1. napjától a szakképzési hozzájárulásról és a képzési rendszer fejlesztésének támogatásáról szóló 2001. évi LI. törvény, 2004. január 1. napjától a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról szóló 2003. évi LXXXVI. törvény, 2012. január 1. napjától a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról szóló 2011. évi CLV. törvény szabályozott.

Az újonnan védelembe részesített közterhek közül a magán-nyugdíjpénztári tagdíjon kívül a baleseti járulék, a rehabilitációs és a szakképzési hozzájárulás megfelelt a külön jogszabályban meghatározott, az állam javára fennálló és ellenszolgáltatásra nem jogosító fizetési kötelezettségnek, azaz a Btké. szerint azok az adó-, társadalombiztosítási csalás alkalmazása szempontjából adónak minősültek. Erre tekintettel álláspontom szerint a baleseti járulékra, a rehabilitációs és a szakképzési hozzájárulásra elkövetett adócsalás a tényállások módosítását megelőzően is büntetendőnek minősült, az 1978. évi IV. törvény módosítása feltétlenül csak a már 2 éve bevezetett magán-nyugdíjpénztári tagdíj büntetőjogi védelme céljából volt szükséges.

A módosítás mind az adó-, társadalombiztosítási csalás, mind a Munkaerőpiaci Alap bevételeit biztosító fizetési kötelezettség megsértése tényállásoknál jogpolitikai szempontból indokolt rendelkezést tartalmazott. A társadalombiztosítási, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási járulék-fizetési kötelezettség megsértésének eddigi szabályozásához hasonlóan a módosítás hatályba lépésétől kezdődően nem volt büntethető, aki a tényállásokban meghatározott adó-, járulék-, hozzájárulás- és magán-nyugdíjpénztári tagdíj-tartozását a vádirat benyújtásáig kiegyenlítette. Fontos kiemelni, hogy a korábbi büntethetőséget megszüntető ok szűkült, mivel a tartozásnak csak az elkövető általi kiegyenlítése eredményezett büntethetőségi akadályt. Ilyen szűkítésre került sor a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási, nyugdíjbiztosítási járulék-

fizetési kötelezettség megsértése büntethetőséget megszüntető okánál is.

Az adó-, társadalombiztosítási csalás alkalmazása szempontjából a Btk. 2000. március 1. napjától hatályos 26. §-a szerint adónak minősült változatlanul az illeték és az illeték módjára fizetendő díj is, továbbá a bemutatott három tényállásban nem említett, külön törvényben vagy törvény felhatalmazásán alapuló jogszabályban meghatározott, az államháztartás alrendszereinek költségvetéséből ellátandó feladatok fedezetére előírt közteherfizetési kötelezettség, amely ellenszolgáltatásra nem jogosított. A korábbi szabályozáshoz képest újdonság volt, hogy adónak csak az olyan ellenszolgáltatásra nem jogosító fizetési kötelezettségek minősültek, melyek törvényben vagy törvény felhatalmazása alapján kibocsátott jogszabályban kerültek meghatározásra, és amelyek valamely államháztartási alrendszer költségvetéséből ellátandó feladat fedezetét biztosították. Az államháztartás alrendszerei közé tartozott 2009. december 31. napjáig a központi költségvetés, a társadalombiztosítási költségvetések, az elkülönített állami pénzalapok költségvetései, valamint az önkormányzatok költségvetései. 2010. január 1. napjától az államháztartás központi alrendszerébe tartozott az állam, a költségvetési szerv, az ide sorolt köztestület, az ilyen köztestület által irányított köztestületi költségvetési szerv, míg az önkormányzati alrendszerbe a helyi önkormányzat, a nemzetiségi önkormányzat, a társulás, a térségi fejlesztési tanács, valamint a helyi önkormányzati és nemzetiségi önkormányzati költségvetési szervek.

XII. A tényállások 2005. évben történt módosítása

A tényállások következő módosítására a 2005. évi XCI. törvénnyel került sor 2005. szeptember 1. napi hatálylallyal. Az oltalmazott közterhek körét a jogalkotó egységesen az adó fogalmával határozta meg az adó-, társadalombiztosítási csalás tényállásában, melynek elnevezését adócsalásra változtatta.

Ezzel egyidejűleg a Munkaerőpiaci Alap bevételeit biztosító fizetési kötelezettség megsértése tényállás helyébe a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás tényállása lépett, mely a munkaszerződés nélkül vagy színlelt szerződéssel alkalmazott munkavállaló részére járó személyi jellegű juttatáshoz kapcsolódó, a kifizetőt terhelő, az államháztartás valamely alrendszerébe kötelezően előírt közteher-fizetési kötelezettség teljesítésének adóbevétel-csökkenést eredményező *elmulasztását* rendelte büntetni a bűncselekmény első alapeseteként. A második alapeseteként a hatóságnak a megállapított adó meg nem fizetése céljából történő, és az adó behajtásának jelentős késleltetését vagy megakadályozását eredményező megtevésztése került pónalizálásra.

A munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás tényállásának megalkotása az ún. fekete foglalkoztatás elleni szigorúbb állami fellépés eredménye volt. A bűncselekmény alanya a munkáltató volt, a tényállás első alapesetének elkövetési magatartása pedig a munkaszerződés nélküli vagy színlelt szerződés alapján foglalkoztatott munkavállaló részére bármilyen jogcímen folyósított személyi jellegű juttatáshoz kapcsolódó, a kifizetőt terhelő, az államháztartás valamely alrendszerébe kötelezően előírt közteher-fizetési kötelezettség teljesítésének elmulasztása volt. Az elkövetési magatartás tehát az egyes adók és járulékok megfizetésének elmulasztása volt, azonban a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási vagy nyugdíjjárulék fizetési kötelezettség megsértése elkövetési magatartásával szemben az önhiba már nem volt feltétel. Az elkövetési magatartást már szükségszerűen megelőzte vagy egy, az adókötelezettség megállapítása szempontjából jelentős tény hatóság előtti elhallgatása, azaz a munkaviszony létesítésének az adóhatóság előtti bejelentésének elmulasztása, vagy pedig a hatóságnak a színlelt szerződéssel történő megtévesztése, melyek megegyeznek az adócsalás első alapesetének elkövetési magatartásával. Ebből következik, hogy ilyen előcselekmény után a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás első alapesetének elkövetési magatartásánál az önhiba mindenképpen fennállt. A bűncselekmény második alapesetének elkövetési magatartása a hatóságnak a megállapított adó meg nem fizetése céljából történő megtévesztése volt. Mivel a bűncselekményt szükségszerűen megelőzte a hatóság megtévesztése az adófizetési kötelezettség elkerülése érdekében, ezért az adó megállapítására ilyen esetben kizárólag az adóhatóság által volt lehetőség.

Mivel a tényállás első alapesete célzatot nem tartalmazott, ezért az akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal elkövethető volt, míg a második alapesetet az adó meg nem fizetésének célzatára tekintettel kizárólag egyenes szándékkal lehetett megvalósítani. A bűncselekmény eredménye az adóbevétel-csökkenés, azonban annak mértékét a korábbi gyakorlattal ellentétben nem adónemenként és járulékfajtanként, hanem az elvont adók együttes összegeként kellett meghatározni. Az új tényállás lehetővé tette, hogy a munkáltató által munkaszerződés nélkül, vagy színlelt szerződéssel foglalkoztatottak után be nem fizetett adók és egyéb járulékok értéke összeadódjon, és ezzel lehetőség nyílt az esetlegesen többrendbeli adócsalás esetén alkalmazott halmazati szabályoknál súlyosabb büntetés kiszabására.⁴⁷

A bűncselekmény minősített esetei az adócsalás minősített eseteivel egyezően kerültek meghatározásra. Az adócsaláshoz hasonlóan nem volt büntethető az elkövető, ha a vádirat benyújtásáig az adótorozását kiegyenlítette.

A módosítás mindezek mellett a társadalombiztosítási, egészségbiztosítási vagy nyugdíjjárulék fizetési

⁴⁷ 2005. évi XCI. törvény 22. §-ához fűzött indokolás

kötelezettség megsértése tényállást hatályon kívül helyezte, és a Btké. 26. §-ában az adó fogalmát módosította. A korábban az adó fogalma alá tartozó közterhek körét a jogalkotó kiegészítette a társadalombiztosítási járulékkal, a baleseti járulékkal, az egészségbiztosítási járulékkal, a nyugdíjjárulékkal, a magán-nyugdíjpénztári tagdíjjal, az egészségügyi hozzájárulással, a Munkaerőpiaci Alapba fizetendő munkaadói és munkavállalói járulékkal, a vállalkozói járulékkal, valamint a rehabilitációs és a szakképzési hozzájárulással.

XIII. A költségvetési csalás

A 2012. január 1. napján hatályba lépett 2011. évi LXIII. törvény a pénzügyi bűncselekmények közül a költségvetést károsító tényállásokat átalakította, és bevételi oldalon összevonta az adócsalást, a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalást, a jövedékkel visszaélést, a csempészetet, az általános forgalmi adóra elkövetett csalást, illetve a csalás minden olyan esetét, amely a költségvetés sérelmével járt. Az új költségvetési csalás bűncselekmény kodifikálásának célja az volt, hogy következetesebbé és használhatóbbá tegye az 1978. évi IV. törvényt a költségvetést károsító bűncselekmények vonatkozásában. A költségvetések védelmére hivatott addigi törvényi tényállások a bűncselekmény közvetlen jogi tárgyát (adó, vám, jövedék stb.) és az annak sérelmét jelentő elkövetési magatartást (például az adókötelezettség megállapítása szempontjából jelentős tényre vagy adatra vonatkozó valótlan tartalmú nyilatkozat tétele stb.) hangsúlyozták. Indokolt volt, hogy a jogalkotó magát a költségvetést állítsa a védelem fókuszába, és az elkövetési magatartást a lehető legabsztraktabb módon fogalmazza meg. A jogalkotó ezt megoldást alkalmasnak látta arra, hogy kiiktasson számos „kiskaput”, visszaélési lehetőséget az elkövetők oldaláról, így a védelem hatékonysága ugrásszerűen javuljon.⁴⁸

A bűncselekményt bevételi oldalon az követte el, aki költségvetésbe történő befizetési kötelezettség vagy költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában mást *tévedésbe ejtett, tévedésben tartott, vagy a valós tény elhallgatta*, és ezzel *egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrányt okozott*.

A bűncselekmény védett jogi tárgya a költségvetési bevételekhez fűződő állami érdekek védelme volt. A költségvetési csalás alanya általános volt, azt bárki elkövethette, akit költségvetésbe történő befizetési kötelezettség terhelt, és ezzel kapcsolatban tanúsított megtévesztő magatartást, illetve aki e magatartást költségvetésből származó pénzeszközök vonatkozásában tanúsította, feltéve, ha ezzel a költségvetésnek vagyoni hátrányt okozott.⁴⁹ Mivel a tényállás célzatot nem tartalmazott, ezért az akár egyenes, akár eshetőleges szándékkal elkövethető volt. Az elkövetési magatartás

a tévedésbe ejtés, a tévedésben tartás és a valós tény elhallgatása volt. Ez utóbbira tekintettel a bűncselekményt mulasztással is el lehetett követni. A megfogalmazás kellően absztrakt volt a jogalkotó szerint ahhoz, hogy ezáltal valamennyi, a korábban a befizetési kötelezettségek teljesítését biztosító tényállás (adócsalás, munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás, csempészet stb.) elkövetési magatartását magában foglalja.⁵⁰ A költségvetésbe történő befizetési kötelezettség elmulasztása, ha ahhoz tényállásszerű, megtévesztő elkövetési magatartás nem kapcsolódott, bűncselekményt nem valósított meg. A bűncselekmény materiális volt, ezért a tévedésbe ejtéssel, tévedésben tartással vagy a valós tény elhallgatásával jutott a kísérlet stádiumába, és a költségvetésben történő vagyoni hátrány bekövetkezésével vált befejezetté.

Jogalkotói jogértelmezéssel vagyoni hátrány alatt bevételi oldalon a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség nem teljesítése miatt bekövetkezett bevételkiesést kellett érteni. A befizetési kötelezettségek nem korlátozódtak az adókra és az adó fogalma alá eső, a Btké. 26. §-a szerinti befizetési kötelezettségekre, továbbá a vámmra, a vámtartozás megfizetését szolgáló biztosítékra, a nem közösségi adókra és díjakra vonatkozó, jogszabályon alapuló befizetési kötelezettségekre, annál szélesebb kört öleltek fel. Ide tartoztak azok a magatartások is, amikor az elkövető a költségvetéssel szemben fennálló egyéb egyoldalú (pl. bírságfizetési), továbbá kontraktuális kötelezettségéből származó befizetési kötelezettségének csalárd módon nem tett eleget, és ezzel okozott vagyoni hátrányt.⁵¹ A vagyoni hátrány fogalmának erre a széles körű meghatározására tekintettel szükségtelessé vált a Btké. adó fogalma, ezért az hatályon kívül helyezésre került.

Lényeges, hogy az eredménynél a jogalkotó egy vagy több költségvetést határozott meg, ezért a több adónemre vagy járulékfajta elkövetett költségvetési csalás törvényi egységet képezett, azaz többrendbeli bűncselekmény helyett egy bűncselekmény jött létre. A törvényi egységre figyelemmel a tényállásszerű elkövetési magatartás folytán a költségvetésben bekövetkezett valamennyi vagyoni hátrány összeadásával kellett meghatározni a bűncselekmény eredményét.⁵²

Korlátlanul volt enyhíthető annak a büntetése, aki az okozott vagyoni hátrányt a vádirat benyújtásáig megtérítette. A korábbi szabályozáshoz képest szigorítást eredményezett az új tényállás, amikor a vádirat benyújtásáig történő megtérítést már nem büntethetőséget megszüntető okként határozta meg, hanem korlátlan enyhítésre adott lehetőséget.

Költségvetés alatt az államháztartás költségvetését – ideértve a társadalombiztosítás pénzügyi alapjainak költségvetését és az elkülönített állami pénzalapot –, a nemzetközi szervezet által vagy nevében kezelt költségvetést, valamint az Európai Unió által vagy

⁴⁸ 2011. évi LXIII. törvényhez fűzött általános indokolás

⁴⁹ 2011. évi LXIII. törvény 2. §-ához fűzött indokolás

⁵⁰ 2011. évi LXIII. törvény 2. §-ához fűzött indokolás

⁵¹ 2011. évi LXIII. törvény 2. §-ához fűzött indokolás

⁵² *Kelemen: i. m.* 85. oldal

nevében kezelt költségvetést és pénzalapokat kellett érteni. Mivel az államháztartás alrendszerei köréből 2010. január 1. napjával kikerültek a társadalombiztosítási költségvetések és az elkülönített állami pénzalapok, ezért szükséges volt az államháztartás alrendszereinek költségvetése mellett ezeket a költségvetéseket is nevesíteni a költségvetési csalás szempontjából alkalmazandó költségvetés fogalmában.

A bűncselekményi értékhatár 100 001 Ft-ban került meghatározásra. A bűncselekmény minősítő körülménye a bünszövetség és az üzletszerűség volt, egyebekben pedig a minősített esetek büntetési tételei a csalásra alkalmazandó büntetési tételekkel egyezően kerültek megállapításra.⁵³

A kérdésként merült fel, hogy ha az elkövető hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magán-, illetve közokirat felhasználásával ejtett tévedésbe valakit, és ezzel okozott vagyoni hátrányt egy vagy több költségvetésnek, az elkövető a költségvetési csalás mellett a magánokirat-, vagy közokirat-hamisítást is elkövette-e. Mivel egyrészt a költségvetési csalás törvényi tényállása a tévedésbe ejtéssel kapcsolatban nem tartalmazta sem a hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokirat, illetve közokirat felhasználását, másrészt a költségvetést sértő bűncselekmény és a közbizalom elleni bűncselekmények találkozása nem volt szükségszerű, harmadrészt az eltérő jogtárgysértésekre – melyet a törvényi tényállásoknak az eltérő fejezetekben történő elhelyezése is kifejezett – figyelemmel, álláspontom szerint a két bűncselekmény halmazata valószínű volt, tehát az elkövető a költségvetést károsító bűncselekmény mellett megvalósította a közbizalom elleni bűncselekményt is.

Mivel a költségvetési csalás tényállása a lehető legabsztraktabb módon került megfogalmazásra, és az adó behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett adócsalás elkövetési magatartásaként meghatározott megtévesztés fogalmilag megegyezett a költségvetési csalás elkövetési magatartásaként megállapított tévedésbe ejtéssel, valamint a korábbi tényállásban szereplő megállapított adó fogalmát lefedte a költségvetésbe történő befizetési kötelezettség, illetve az adó behajtásának megakadályozása mint eredmény egyúttal költségvetésnek okozott vagyoni hátránynak minősült, ezért álláspontom szerint a korábbi terminológia szerinti adó behajtása megakadályozásával elkövetett adócsalás továbbra is bűncselekménynek minősült azzal a kivétellel, hogy mivel az adó behajtása jelentős késleltetése esetén a vagyoni hátrány nem következett be – mert a megállapított adót ugyan jelentős késedelemmel, de az adóhatóság behajtotta – ezért ennek az eredménynek a bekövetkezése esetén a költségvetési csalás viszont már nem volt megállapítható. A költségvetési csalás tényállása célzatot már nem tartalmazott, ezért a bűncselekmény megvalósulásához már nem volt arra szükség, hogy az elkövető a megállapított adó meg nem fizetése céljából tévesz-

sze meg a hatóságot, elegendő volt az is, ha az adó behajtása megakadályozásába mint eredménybe bele nyugodott.

A megállapított adóra elkövetett költségvetési csalás – a korábbi terminológia szerinti adó behajtása megakadályozásával elkövetett adócsalás – esetén álláspontom szerint akkor következhetett be valamely költségvetésnél vagyoni hátrány, ha az elkövetési magatartás kifejtésekor az adózónak volt olyan értékű vagyona, amely az elkövetési magatartás hiányában az adóvégrehajtás esetén a megállapított adó fedezetül szolgált volna. Ebből következően, ha az adózó a tévedésbe ejtő magatartás kifejtésekor vagyonnal már nem rendelkezett, a bűncselekmény megállapítására a tényállásszerű eredmény bekövetkezésének hiányában nem kerülhetett sor.

XIV. A hatályos szabályozás

A költségvetési csalásnak az 1978. évi IV. törvényben meghatározott tényállását kisebb korrekcióval átvette Magyarország negyedik Büntető Törvénykönyve is.⁵⁴ A Btk. 396. § (1) bekezdés a) pontját a jogalkotó újabb elkövetési magatartással, a *valótlan tartalmú nyilatkozattétellel* egészítette ki, egyértelművé téve, miszerint az adóbevallás vagy beszámolási kötelezettség elektronikus formában történő teljesítése során megtett valótlan adatszolgáltatással elkövetett megtévesztés is a költségvetési csalás alatt értendő.⁵⁵

XV. Következtetések

Az 1978. évi IV. törvény 1993. május 15. napjától kezdődően a megállapított adók, járulékok és illetékek védelme érdekében büntetni rendelte a hatóságnak ezeknek a közterheknek a meg nem fizetése céljából történő megtévesztését, ha az a behajtást jelentősen késleltette, vagy azt megakadályozta. A jogalkotó a közteherviselés rendszerének folyamatos változásának megfelelően – kisebb késedelmekkel – büntetőjogi védelemben részesítette az újonnan bevezetett közterheket.

A harmadik Büntető Törvénykönyvbe 2012. január 1. napján beiktatott költségvetési csalás törvényi tényállása lényegében megegyezik a hatályos Büntető Törvénykönyv ugyanilyen elnevezésű tényállásával. A költségvetési csalás kodifikálásakor a jogalkotó célja a költségvetések hatékonyabb védelme volt, melynek eszköze az elkövetési magatartásnak a lehető legabsztraktabb módon történő megfogalmazása volt a visszaélések minél szélesebb körű kiszűrése érdekében. A jogalkotó a rendszerváltás óta az addig eltelt idő történései alapján bizonyítottan látta, hogy a költségvetés – elsősorban

⁵³ Kelemen: i. m. 85. oldal

⁵⁴ Kelemen: i. m. 88. oldal

⁵⁵ Btk. 396. §-ához fűzött indokolás

a hazai központi költségvetés – az átmenet, a változások legnagyobb vesztesévé vált.⁵⁶ Ennek megfelelően a tényállást olyan rugalmasan határozta meg, hogy az a költségvetéseknek megfelelő és időtálló védelmet biztosítson az elkövetői kreativitás ellen.

A költségvetések minél hatékonyabb védelme érdekében a közvetlen jogi tárgyak már nem képezik a törvényi tényállás részét, ezért minden olyan megtévesztő magatartás, amely valamely költségvetésben vagyoni hátrányt okoz, bűncselekményt valósít meg attól függetlenül, hogy az eredmény mely költségvetési bevétel tekintetében következik be.

Mindezekből levonható az a következtetés, hogy a jogalkotói szándék nem irányult a korábbi, az adó behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett csalást megvalósító cselekmény dekriminalizálására.

Az adó behajtása késleltetésével vagy megakadályozásával elkövetett adócsalás elkövetési magatartásaként meghatározott megtévesztés megegyezik a költségvetési csalás elkövetési magatartásaként megállapított tévedésbe ejtéssel, valamint a korábbi tényállásban szereplő megállapított adó fogalma megfeleltethető a költségvetésbe történő befizetési kötelezettségnek, illetve az adó behajtásának megakadályozása mint eredmény egyúttal költségvetésnek okozott vagyoni hátránynak minősül, ezért a korábbi szabályozás szerinti adó behajtása megakadályozásával elkövetett adócsalás továbbra is büntetendő, az költségvetési csalásnak minősül.

Mivel azonban az adó behajtása jelentős késleltetése esetén a vagyoni hátrány nem valósul meg, ezért ennek az eredménynek a bekövetkezése esetén a költségvetési csalás jelenleg már nem állapítható meg. ■

XVI. Felhasznált irodalom

- Gál István László: A gazdasági válságok, a gazdasági bűnözés és a gazdasági büntetőjog egyes összefüggései. In: Virág György (szerk.): OKRI Szemle, 2. kötet. Budapest: OKRI-KJK, 2012.
- Gál István László: Új magyar Büntető Törvénykönyv és a gazdasági válság elleni küzdelem. Büntetőjogi Szemle, 2012, 1. szám
- Kelemen József: A költségvetés kiadási oldalát sértő cselekmények szabályozástörténeti fejlődése Magyarország harmadik Büntető Törvénykönyvében és az azzal kapcsolatban felmerült jogalkalmazási problémák. Büntetőjogi Szemle, 2015, 3. szám
- Klicsu László: Közteherviselés az új Alkotmányban. Pázmány Law Working Papers, 2011, 3. szám
- Ligeti Miklós: Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003 között, II. rész. Ügyészek Lapja, 2007, 2. szám
- Ligeti Miklós: Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003 között, III. rész. Ügyészek Lapja, 2007, 3. szám
- Molnár Gábor: Gazdasági bűncselekmények, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- Molnár Gábor Miklós: Az adócsalás. Doktori értekezés, 2011.
- Magyarország Alaptörvénye
1975. évi II. törvény a társadalombiztosításról
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1988. XXIII. törvény a szakképzési hozzájárulásról és a Szakképzési Alapról
1990. évi XCIII. törvény az illetékekről
1990. évi C. törvény a helyi adókról
1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról
1991. évi LXXVIII. törvény a fogyasztási adóról
1991. évi LXXXII. törvény a gépjárműadóról
1991. évi LXXXVI. törvény a társasági adóról
1991. évi XC. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról
1992. évi LXXIV. törvény az általános forgalmi adóról
1993. évi XVII. törvény a büntetőjogszabályok módosításáról
1993. évi XVIII. törvény a Rehabilitációs Alapról
1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról
1995. évi CXVII. törvény személyi jövedelemadóról
1996. LXXVII. törvény a szakképzési hozzájárulásról és a szakképzés fejlesztésének támogatásáról
1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról
1997. LXXIII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről
1997. évi CIII. törvény a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól
1999. évi CXX. törvény a büntető jogszabályok módosításáról
2001. évi LI. törvény a képzési rendszer fejlesztésének támogatásáról
2001. évi CXXI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról
2003. évi LXXXVI. törvény a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról
2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről
2005. évi XCI. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról
2011. évi LXIII. törvény a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és egyes törvények pénzügyi bűncselekményekkel összefüggő módosításáról
2011. évi CLV. törvény a szakképzési hozzájárulásról és a képzés fejlesztésének támogatásáról
2011. évi CXCV. törvény Magyarország gazdasági stabilitásáról
2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
1979. évi 5. törvényerejű rendelet a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény hatálybalépéséről és végrehajtásáról
- az adótartozás behajtásával kapcsolatos feladatok ellátásáról 7003/2002. (AEÉ 9.) APEH irányelv
- BK. 1. számú állásfoglalás a bűncselekmények megnevezéséről
- EBH 2004.1107.
- BH 2010.240.
- BH 2011.244.

⁵⁶ 2011. évi LXIII. törvény 2. §-ához fűzött indokolás

DR. LENCSE BALÁZS*

A büntetőeljárás törvény egyes sértettekre vonatkozó rendelkezéseinek módosítása az Európai Unió áldozatvédelmi irányelvének tükrében

Hazánk uniós csatlakozásával a magyar jogalkotásnak folyamatosan figyelemmel kell kísérnie az EU elvárásait. A megfogalmazott követelményekkel összhangban lévő jogszabályi környezet megteremtése kiemelt feladat. Nem volt ez máshogy akkor sem, amikor közösségi szinten tovább folytatódott a sértettek jogaira vonatkozó minimumszabályok cizellálása.

Az Európai Parlament és a Tanács bő három évvel ezelőtt fogadta el a bűncselekmények áldozatainak védelméről újabb mérföldkövet jelentő irányelvet, amellyel újragondolták a korábbiakban lefektetett elveket. Ezzel a hazai jogalkotónak átültetési kötelezettsége keletkezett, melyet határidőre köteles volt teljesíteni. Egyebek mellett a magyar büntetőeljárás törvénybe is újabb módosítások beillesztése vált szükségessé.

Dolgozatom kereteit bőven meghaladná a komplett módosítás bemutatása, így az eddigi uniós jogalkotás általam kiemelni szándékozott állomásainak rövid leírásával, az irányelvben lefektetett kötelezettségek és elvárások szemléje útján leginkább két büntetőeljárás rendelkezés elemzése képezi érdeklődésem sarokpontjait.

Említésre méltó módosításnak ítélem meg a terhelt szabadlábra kerülése esetén a sértett irányába fennálló értesítési kötelezettség további kiterjesztését, valamint a sértettek közül kiemelt és újonnan megjelenő, ún. különleges bánásmódot igénylő sértettek kategóriáját.

A büntetőeljárás törvény ez irányú módosítását – az irányelv mentén – jogalkalmazói szemmel kívánom vizsgálatom tárgyává tenni.

A közösségi joganyag főbb állomásai

Az Európai Unióban a kétezres évek előtt indult el a sértettel kapcsolatos kérdések közösségi rendezése, melyet elsődlegesen a személyek szabad mozgása, így a más tagállamban való sértetté válás fokozódó veszélye idézett elő. Felismerték, hogy uniós szinten kell azokat a szabályokat megalkotni, melyek a más tagállamban sértetté váló sze-

mélyek jogait egy szintre emelik az adott állam polgáiraival¹. Általánosságban az Unió elvárása nem a normák szó szerinti átültetése volt, hanem hogy a jogszabályok tiszta jogi helyzet megteremtése útján biztosítsák a követelmények implementálását².

Természetesen a jogalkotás mellett az Európai Bíróság egyes döntéseiben is megjelent a sértetti jogok védelme. A bíróság például a Cowan v. Le Tresor Public ügyben mondta ki, hogy „az Európai Unió bármely tagállamának állampolgára szabadon utazhat a másik tagállamba; az itt ért sérelem esetén, függetlenül attól, hogy melyik tagállamnak az állampolgára, magas szintű védelemben kell részesülnie. Következésképpen az állami kártalanítást meg kell kapnia³”. E kártalanítás az Európai Gazdasági Közösségről szóló szerződésben foglalt diszkrimináció tilalmára vezethető vissza.

Az Unió intézkedéseit illetően – röviden – a következő állomások kiemelését tartom szükségesnek:

Az Európai Unió Bizottsága 1999. július 14-én a „Bűncselekmények sértettjei az Európai Unióban: gondolatok az alapelvekről és a megteendő intézkedésekről” címmel közleményt terjesztett elő az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, valamint a Gazdasági és Szociális Bizottságnak. Az Európai Parlament 2000. június

¹ Róth Erika: *A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében*, Miskolci Jogi Szemle, VI. évfolyam, Különszám, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2011., 153–154. p.

² Róth Erika: *Áldozati jogok az EU-ban – elvárások és tények*, Ügyészek Lapja, XI. évfolyam, 6. szám, 2004., 67–68. p.

³ Kiss Anna: *A sértett szerepe a büntetőeljárásban* (PhD-értekezés), Miskolc, 2006., 30. p.

(http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5527_section_1156.pdf)

* Bírósági titkár, Debreceni Ítéltábla; doktorandusz hallgató, DE Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

15-én elfogadta a Bizottság közleményével kapcsolatos állásfoglalást. Ezt követően az Európai Tanács 1999. október 15. és október 16. napján Tamperében tartott ülést, melyen – egyebek mellett – kimondták, hogy meg kell határozni a bűncselekmények sértettjeinek védelmére vonatkozó minimális követelményeket.

Az Európai Unió Tanácsa mindezek tükrében 2001. március 15. napján fogadta el „a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról” szóló 2001/220/IB kerethatározatot⁴ (továbbiakban: Kerethatározat), melynek célkitűzése a bűncselekmények áldozatai részére való megfelelő tájékoztatás, támogatás (kártérítés, közvetítés), védelem, és a büntetőeljárásokban való részvétel biztosítása.

A Kerethatározatban foglalt garanciákat a jogosult személye szempontjából két csoportra lehet osztani: a valamennyi, illetőleg a tanúként, magánfélként, magánvádlóként vagy pótmagánvádlóként fellépő sértettet megillető jogokra. A tagállamok felé történő elvárás tekintetében a rendelkezéseknek szintén két csoportját lehet megkülönböztetni: egyrészt a nagyon határozott („garantálja”, „biztosítja”), másrészt a törekvést kifejező intézkedéseket („ösztönzi”, „elősegíti”)⁵. A Kerethatározat tehát egy olyan jelentős jogi dokumentum volt, amely már ún. kemény jogi eszközök útján törekedett a sértettek büntetőeljárás helyzetére vonatkozó szabályok egységesítésére⁶.

A tagállamoknak három „etapban” – 2002. március 22-ig, 2004. március 22-ig és 2006. március 22-ig – kellett hatályba léptetni a kerethatározat rendelkezéseinek megfelelő nemzeti jogszabályokat, amelyre csupán részben, hiányosan került sor⁷. Hazánk uniós csatlakozásának időpontját követően több törvényében megjelentek a Kerethatározat átültetésének szabályai⁸.

Az Európai Unió Tanácsa 2004. április 29. napján alkotta meg a bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről szóló 2004/80/EK irányelvet⁹, amely a tagállamok területén szándékosan elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozatai részére az állam kárenyhítési kötelezettségének megteremtését célozta.

Az EU ugyanezen intézménye 2009. december 10-i

és 11-i ülésén elfogadta a Stockholmi Programot¹⁰, melyben meghatározták a 2010 és 2014 közötti időszakot illető azon prioritásokat, melyek az Európai Uniónak a jog érvényesülésén, a szabadságon és a biztonságon alapuló térségére vonatkoztak. A programot az áldozatok védelmét szolgáló jogszabályok, valamint a gyakorlatban alkalmazott támogató intézkedések javítása érdekében fogadták el.

Ezt követően az EU Tanácsa az áldozatok jogainak védelmének különösen a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervről szóló, 2011. június 10-i állásfoglalásban (Budapest Ütemterv)¹¹ kijelentette, hogy uniós szinten kell fellépni a bűncselekmények áldozatai jogainak megerősítése, valamint fokozott támogatásuk és védelmük érdekében. Ebből a célból, az említett állásfoglalásnak megfelelően, felül kellett vizsgálni, és ki kellett egészíteni a Kerethatározatot, melyet az Európai Parlament és a Tanács a 2012/29/EU irányelv¹² (továbbiakban: Irányelv) 2012. október 25. napján történő megalkotásával hajtott végre.

Mindezekon felül léteznek az Unió szintjén olyan további dokumentumok, melyek védelmet nyújtanak például az emberkereskedelem, a gyermekek szexuális kizsákmányolása és gyermekpornográfia áldozatainak részére¹³. Említést érdemel továbbá az európai védelmi határozatról szóló irányelv¹⁴, amely a büntetőügyekben hozott védelmi intézkedések tagállamok közötti kölcsönös elismerésének mechanizmusának létrehozását célozta.¹⁵

A 2012/29/EU irányelv és annak nemzeti leképezése

Előljáróban rögzítendő, hogy mit is értünk uniós irányelv alatt. Az EUMSZ. 288. cikke alapján „Az Unió hatásköreinek gyakorlása érdekében az intézmények rendeleteket, irányelveket, határozatokat, ajánlásokat és véleményeket fogadnak el. (...) Az irányelv az előrendő célokat illetően minden címzett tagállamra

⁴ A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európa (HL L 115., 2010.5.4., 1. o.)

⁵ HL C 187., 2011.6.28., 1. o.

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/hu/11/st11/st11108.hu11.pdf> (letöltési idő: 2015. december 21.)

Schweighardt Zsanett: Az áldozatvédelem európai mérőföldkövei – különös tekintettel a 2011. évi budapesti ütemtervre, Jogi tanulmányok, 2012. ([16. évf.] 2. köt., 79–92. o. http://epa.oszk.hu/02600/02687/00005/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2012_02_079-092.pdf (letöltési idő: 2015. december 21.)

¹² HL L 315., 2012.11.14., 57–73. o.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:32012L0029> (letöltési idő: 2015. december 21.)

¹³ Az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, valamint az áldozatok védelméről szóló, 2011. április 5-i 2011/36/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL L 101., 2011.4.15., 1. o.);

A gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről szóló, 2011. december 13-i 2011/93/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL L 335., 2011.12.17., 1. o.)

¹⁴ A 2011. december 13-i 2011/99/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv (HL L 338., 2011.12.21., 2. o.)

¹⁵ https://e-justice.europa.eu/content_victims_of_crime_in_criminal_proceedings-66-hu-do (letöltési idő: 2015. december 21.)

⁴ Az Európai Unió Hivatalos Lapja (továbbiakban: HL) L 082., 22/03/2001, 0001 – 0004

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32001F0220> (letöltési idő: 2015. december 21.)

⁵ Róth E.: *A sértett helyzete(...)*, 157. old.

⁶ Megjegyzendő, hogy a Kerethatározat elfogadását megelőzően is számos ún. soft law kategóriájába tartozó jogi dokumentum is foglalkozott a sértett helyzetével. (Róth E. i. m. 158. o.)

⁷ Róth Erika: *A sértett/áldozat büntetőeljárás-beli jogaira vonatkozó uniós minimumszabályok*, in: Emberek Öröje, Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére, Eötvös Kiadó, Budapest, 2014, 162–165. p.

(http://www.eltereadler.hu/media/2014/05/Emberek_orzoje_Lorincz_Tanulmanyok-I_READER.pdf, letöltési idő: 2016. február 8.)

⁸ Ilyen volt különösen:

– a bűncselekmények áldozatainak segítségéről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény,

– a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény, illetve

– a büntető ügyek alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXXIII. törvény is.

⁹ HL L 261., 2004.8.6.

kötelező, azonban a forma és az eszközök megválasztását a nemzeti hatóságokra hagyja. (...)” Az irányelv (directive) tehát része a másodlagos (származtatott) uniós jognak, amely „a tagállami jogok harmonizációja (jogharmonizáció) egyik fő eszköze”¹⁶. Amennyiben az irányelv rendelkezései pontosak és egyértelműek, azok – vertikális – közvetlen hatálya elismert, de csak abban az esetben, ha tagállam az átültetési kötelezettségének – az irányelvben megjelölt határidőre – nem vagy nem megfelelően tett eleget¹⁷. Ennek előidézése megalapozhatja a tagállam kártérítési felelősségét, illetőleg kötelezettségzegési vagy előzetes döntéshozatali eljárásához is vezethet¹⁸.

Az irányelvhez képest a kerethatározat olyan, a Liszaboni Szerződést megelőzően elfogadott szerződéseken alapuló egyedi jogi aktus, amelyet elsősorban büntetőügyekben alkalmaznak. A kerethatározatban megfogalmazott cél megvalósítása a tagállamokra nézve szintén kötelező erővel bír, ám a végrehajtás formájának és eszközének meghatározása a tagállam feladata. A kerethatározat azonban közvetlen hatállyal nem bír jogalkotási aktus.¹⁹

Meg lehet állapítani tehát, hogy a tagállamok szemszögéből két igen hasonló jogi eszközről beszélhetünk. Közös pont, hogy mindkét jogalkotási aktus a benne foglalt célt illetően átültetési kötelezettséget ró a tagállamokra, azonban különbség, hogy a kerethatározat még vertikálisan sem bír közvetlen hatállyal.

Az irányelv elfogadása és a hazai jogalkotási kötelezettség

A teljesség igényét célzottan nélkülöző bevezető gondolatok után kitérnék magára a vizsgált irányelvre. Ahogyan azt már felvázoltam az Európai Parlament és a Tanács Strasbourgban, 2012. október 25. napján fogadta el „a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról” szóló 2012/29/EU irányelvet.

Az Irányelvet Az Európai Unió Hivatalos Lapjában 2012. november 14. napján hirdették ki, amely a következő napon, 2012. november 15. napján lépett hatályba²⁰. Címzettjei a tagállamok, melyek 2015. november 16. napjáig kaptak határidőt a rendelkezések nemzeti jogukba való átültetésére²¹.

Az Országgyűlés a 2015. október 6-i ülésnapján fogadta el a bűncselekmények áldozatainak jogaira, tá-

mogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, 2012. október 25-i 2012/29/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv átültetése érdekében szükséges egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi CLI. törvényt (továbbiakban: Módosító törvény).

E jogszabály az értekezés fő tárgyát képező büntetőeljárás rendelkezések mellett módosította – egyebek között – a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (továbbiakban: Bvszt.), valamint a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (továbbiakban: Bv. tv.) egyes szabályait²² is.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény számos helyen módosult, illetve egészült ki, melyek mindegyikének részletes elemzése természetesen nem képezi jelen munkám tárgyát²³. A Módosító törvény 2015. november 1. napján hatályba lépett, mellyel az Országgyűlés a tagállamok átültetési kötelezettségének határidejéről szóló szabálynak eleget tett.

Az irányelvről általánosságban

Általánosságban megállapítható, hogy az Irányelv a Kerethatározatnál bővebb, részletekbe menőbb és konkrétabb rendelkezések útján fejt ki a tagállamok jogalkotási kötelezettségét megalapozó elveket.

Az Irányelv szerkezetileg két részre osztható: a preambulumból²⁴, valamint magából az irányelv érdemi részéből tevődik össze. Utóbbi fejezetekre²⁵, azokon belül cikkekre²⁶ tagozódik.

Célja, hogy a bűncselekmények áldozatai megfelelő tájékoztatásban, támogatásban és védelemben részesüljenek, valamint képesek legyenek részt venni a büntetőeljárásban²⁷.

Az Irányelv több fogalom meghatározását is tartal-

²² Bvszt. 28/B. §, 47/A. §; Bv. tv. 13. §

²³ Be. 51. § (3), (3a) és (4) bek., 53. § (2) bek., 57. § (3) bek., 62/A. §, 62/B. és 62/C. §, 63. §, 67. § (7) bek., 70/B. § (3) bek., 86/A. §, 166. § (2) bek. d) pont, 167. § (1) bek., 172. § (1a) bek., 172/A. § (2a) bek., 181. § (3a) bek., 184. § (9) bek., 185. § (1) bek., 213. § (4) bek., 237. § (3) bek. c) pont, 244/A. § (2) bek., 292. § (2) bek., 214. § (4) bek., 262. § (1) bek., 327. § (2a) bek. és 604. § (2) bek. s) pont.

²⁴ Az Irányelv preambuluma hetvenkettő bekezdést ölel fel, amely a jogi dokumentum kereteit hivatott rögzíteni.

²⁵ 1. Fejezet: Általános rendelkezések,

2. Fejezet: Tájékoztatás és támogatás nyújtása,

3. Fejezet: A büntetőeljárásban való részvétel,

4. Fejezet: Az áldozatok védelme és a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok elismerése,

5. Fejezet: Egyéb rendelkezések,

6. Fejezet: Záró rendelkezések.

²⁶ Összesen 32 cikk szerepel a jogi dokumentumban.

²⁷ Irányelv 1. cikk (1) bekezdés

¹⁶ Várnay Ernő – Papp Mónika: *Az Európai Unió joga*, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013. 209. p.

¹⁷ 41/74. sz., Van Duyn kontra Home Office (EBHT 1974., 1337. o.)

¹⁸ Várnay E. – Papp Mónika i. m. 214. p.

¹⁹ https://e-justice.europa.eu/content_eu_law-3-hu.do (letöltési idő: 2016. január 3.), Karsai Krisztfina: *Az európai büntetőjogi integráció egyik tulajdonsága, avagy gondolatok a kerethatározatról*, Európai Jog, I. évfolyam, 1. szám, 2001., 11. p.

²⁰ Az Irányelv 31. cikkének rendelkezése alapján.

²¹ Az Irányelv 27. cikkének rendelkezése alapján.

mazza²⁸, köztük a Kerethatározattól²⁹ tágabban az „áldozat”³⁰, avagy a „gyermek”³¹ definícióját is.³²

A bűncselekmények áldozatainak jogait – vázlatosan – a következők szerint rögzíti az Irányelv³³:

- a megértéshez és a megértetéshez való jog,
- az illetékes hatósággal való első kapcsolatfelvételtől kezdve történő tájékoztatáshoz való jog,
- jogok a feljelentés megtételekor (írásos igazolás, nyelvi segítség térítésmentesen),
- az ügyvel kapcsolatos tájékoztatáshoz való jog (az eljárás valamennyi szakasza során fennáll, haladéktalanul a jogerős indokolt ítéletről, az eljárás aktuális állásáról, illetve a terhelt szabadlábra kerüléséről, az áldozat kérelme keletkezteti),
- a tolmácshoz és fordításhoz való jog,
- az áldozatsegítő szolgáltatások igénybevételének joga,
- a büntetőeljárásban a meghallgatáshoz való jog,
- az eljárás megszűnését eredményező határozat esetén igénybe vehető felülvizsgálati jog,
- a helyreállító igazságszolgáltatási szolgáltatások keretében igénybe vehető biztosítékokhoz való jog (teljes körű tájékoztatás, terhelti beismerés, önkéntesség, nyilvánosság kizárása),
- a jogi segítségnyújtáshoz való jog,
- a költségtérítéshez való jog,
- a vagyontárgyak visszaszolgáltatásához való jog,
- az elkövető által nyújtandó kártérítésről a büntetőeljárás keretében történő döntéshez való jog,
- külön jogok a más tagállamban tartózkodó áldozatok esetén (haladéktalan vallomásfelvétel, videokonferencia és telefonos konferenciabeszélgetés bűnügyi jogsegély keretében történő széles körű alkalmazása, lakóhely szerinti tagállamban a feljelentés megtételének lehetősége és annak haladéktalan továbbítása az elkövetés helye szerinti tagállamba),
- védelemhez való jog (az áldozatok és családtagjaik biztonsága a másodlagos és ismételt áldozattá válással, a megfélemlítéssel és a megtorlással szemben), külön szabályok a nyomozás során,
- az áldozat és az elkövető közötti kapcsolat elkerüléséhez való jog,
- a magánélet védelméhez való jog, valamint

²⁸ Irányelv 2. cikk (1) bekezdés a) és c) pontok

²⁹ A Kerethatározat 1. cikk a) pontja a következőképpen határozta meg a „sértett” fogalmát: természetes személy, aki olyan károsodást szenvedett, ideértve testi vagy szellemi épségének sérelmét, érzelmi szenvedését vagy gazdasági veszteségét is, amelynek közvetlen oka olyan cselekmény vagy mulasztás, amely valamely tagállam büntetőjogi szabályainak megsértésével valósult meg.

³⁰ I. olyan természetes személy, aki közvetlenül bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett – ideértve a fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést, vagy gazdasági hátrányt;

II. a közvetlenül bűncselekmény következtében életét veszített személy családtagjai, akik e személy elhalálása folytán sérelmet szenvedtek.

³¹ Minden 18. életévét be nem töltött személy.

³² Az áldozat fogalmának elemzése, valamint összevetése más, áldozattal kapcsolatos fogalmakkal nem képezi a dolgozat tárgyát. Lásd: *Bócz Endre: Paszszív alany, áldozat, sértett*, Rendészeti Szemle, IV. évfolyam, 9. szám, 2007., 103–129. p.

³³ Irányelv 3. cikk 21. cikkig bezárólag

Róth É.: *A sértett/áldozat büntetőeljárásbeli jogai (...)*, 165–168. p.

- a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok, illetve a gyermek áldozatok védelme (egy sor különös rendelkezés útján).

Figyelembe véve, hogy korábban más szerzők is foglalkoztak az irányelv főbb rendelkezéseinek a bemutatásával³⁴, így a magam részéről a sértetti jogok közül az üggyhez való tájékoztatási joggal, valamint általánosságban az áldozatok, illetve a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok védelemhez való jogával kívánok részletesen foglalkozni a következőkben.

Értesítés a terhelt szabadon bocsátásáról

Dolgozatom tehát egyrészt az ügyvel kapcsolatos tájékoztatáshoz való joggal³⁵, azon belül is az elkövető szabadlábra kerülése esetén az áldozat értesítésével foglalkozik. E jogát a „sértettnek” már a Kerethatározat is általánosságban tartalmazta³⁶. Előírta, hogy a veszélyeztetett sértettet – szükséges esetén – értesítse a hatóság a büntetőeljárás alatt álló, avagy már elítélt személy szabadon bocsátásáról. Meghatározta ugyanakkor azt is, hogy – amennyiben az eljárási szabályok szerint a közlés nem kötelező – a sértettnek joga legyen e tájékoztatás átvételének megtagadására is.

Az Irányelv a Kerethatározatnál bővebben írja el az értesítés szabályait. Eszerint a hatóság e kötelezettségét az áldozat erre irányuló kérelme keletkezteti, és ebben az esetben indokolatlan késedelem nélkül értesíteni kell, ha a sérelmére elkövetett bűncselekmény miatt a terheltet az előzetes letartóztatásból vagy a szabadságvesztésből szabadon bocsátották, avagy megszökött. Ennek teljesítésével tájékoztatni kell az áldozatot arról is, hogy a védelme érdekében milyen intézkedéseket tettek. Emellett azokban az esetekben is fennáll a hatóságoknak e kötelezettsége, amikor az áldozat sérelem veszélyének vagy azonosított kockázatának van kitéve. Kivételt képez ez alól, amikor a tájékoztatás révén maga az elkövető lenne kitéve sérelem azonosított kockázatának.

A hazai szabályozás elemzése előtt fontos leszögezni, hogy a tájékoztatás és az értesítés eltérő jogi természetű fogalmak. A tájékoztatás a hatóság kötelezettsége a sértett felé annak érdekében, hogy jogairól tudomással bírjon. Az értesítés ezzel szemben a sértettnek a hatósághoz benyújtott kérelmével keletkező azon jogosultsága, hogy indokolatlan késedelem nélkül közöljék vele a terhelt szabadon bocsátásának időpontját vagy szökését.

A közelmúlt magyar szabályozásában az értesítési kötelezettség a Bv. tv. elfogadásának közlönnyállapot

³⁴ Róth Erika: *A sértett/áldozat büntetőeljárás-beli jogaira (...)*, 159–168. p.

Zséger Barbara: *Milyen további kötelezettségeket ró a magyar államra az Európai Unió áldozatok támogatását szabályozó új irányelve?*, Jogtudományi közlöny, LXX. évfolyam, 5. szám, 2015., 269–275. p.

³⁵ Irányelv 6. cikk

³⁶ Kerethatározat 4. cikk (3)–(4) bekezdések

szerinti idejére nyúlik vissza³⁷. E törvény még a hatályba lépését megelőzően³⁸ módosításra került³⁹, melyvel mind a Be.-ben, mind a Bv. tv.-ben egységes lett a szabályozás azzal, hogy az értesítési kérelem benyújtásának technikai szabályait és magát az értesítés folyamatát a Bv. tv. határozza meg⁴⁰. Az ismételt változtatás célja az indokolás szerint az Irányelv által teremtett kötelezettség pontosabb teljesítése volt.

E szabályozás szerint

- az élet, testi épség és az egészség elleni szándékos, ötévi vagy azt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények (Btk. XV. Fejezet), valamint
- a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIX. Fejezet)

sértettje jogosult volt arra, hogy kérelmére értesítsék

- az előzetesen letartóztatott szabadon bocsátásáról vagy szökéséről⁴¹,
- az elítélt véglegesen vagy feltételesen történő szabadon bocsátásáról és a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakításáról, továbbá szökéséről, valamint
- a javítóintézeti nevelés esetén a fiatalokú végleges vagy ideiglenes elbocsátásáról, vagy a javítóintézet engedély nélküli elhagyásáról.

A módosítás folytán⁴², amennyiben az előzetes letartóztatásnak akár a nyomozás, akár a tárgyalás során került sor az elrendelésére, akkor – a határozat jogosultaknak történő egyidejű megküldése mellett – a sértettet a nyomozási bírónak, valamint az ügyben eljáró bíróságoknak e jogáról tájékoztatnia kell⁴³, illetve hasonlóképpen kell eljárnia az ügydöntő határozatot hozó bíróságnak is azzal, hogy e határozatot már a sértettnek is kézbesíteni köteles⁴⁴. A törvény indokolása is rámutat arra, hogy csak akkor tudja a sértett gyakorolni eljárési jogait, ha az arra okot adó körülménnyel egyidejűleg e jogosultságáról a határozatot hozó bíróság felvilágosítja.

Meglátásom szerint ugyanakkor az sem kifogásolható, hogy az előzetes letartóztatás elrendelése esetén az ügyész maga is tájékoztassa a sértettet arról, hogy a terhelt szabadlábra kerüléséről értesítést kérhet. Említést érdemel továbbá, hogy a vádirat benyújtása előtt az ügyész is jogosult megszüntetni az előzetes letartóztatást⁴⁵, így álláspontom szerint a határozat jogosultaknak történő kézbesítésével egyidejűleg indokolt, hogy e döntésének tényéről az ügyész is értesítse a

korábban ezt kérelmező sértettet, avagy a jogait gyakorló személyt.

Az indokolással egyetértve az ismertetett szabályozás elősegíti a sértettek védelmét, ugyanis ha tudomással bírnak az elkövető esetleges későbbi szabadlábra kerüléséről, ezáltal ennek ténye nem éri őket váratlanul, és lehetőségük nyílik a szükséges intézkedések (felkészülés) megtételére.

Az Irányelv ugyanakkor nem határozta meg azokat a bűncselekmény típusokat, amelyek esetén az értesítés fennáll. A jogalkotó tehát túl szűken rögzítette a bűncselekményi kört, habár kétségtelenül a súlyosabb személy elleni és erőszakos, valamint a nemi életet sértő bűncselekmények esetére írta elő e kötelezettséget, mivel nyilvánvalóan fokozottabb fenyegetést jelent a sértettek irányába. Rögzíthető emellett, hogy az Irányelv habár csak az előzetes letartóztatást, valamint az elítélést, mint a jogosultságot keletkeztető fogvatartási módozatokat nevesíti, azonban a hazai szabályok alapján más büntetőjogi szankciók és kényszerintézkedések alatt álló terhelt szabadon bocsátása is veszélyeket hordozhat magában. A törvényt módosítás emiatt szintén indokolatlanul szorosan határozta meg az értesítés eseteit.

A jogalkotó ezt követően újraszabályozta a korábban beiktatott eljárési és végrehajtási szabályokat⁴⁶. A törvényt módosítás részletes indokolásában – felismerve az Irányelvhez képest szűkítő hazai szabályozást – immáron nem korlátozta e jog gyakorlása kapcsán számba jöhető bűncselekményeket, ezáltal valamennyi bűncselekmény esetén lehetőséget teremtett a sértett értesítésére. Továbbá meghatározta azt is, hogy konkrétan mely büntetések, intézkedések és kényszerintézkedések esetén áll fenn e kötelezettség.

Eszerint a sértett jogosult arra, hogy kérelmére értesítsék az őt érintő – valamennyi – bűncselekménnyel összefüggésben

- az előzetes letartóztatott szabadon bocsátásáról vagy szökéséről,
- a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt feltételes vagy véglegesen történő szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, illetve a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakításáról,
- az elzárásra ítélet szabadon bocsátásáról vagy szökéséről, illetve az elzárás végrehajtásának félbeszakításáról,
- az ideiglenes kényszergyógykezelt elbocsátásáról vagy szökéséről,
- a kényszergyógykezelt elbocsátásáról, engedély nélküli eltávozásáról, illetve adaptációs szabadságra bocsátásáról, valamint
- javítóintézeti nevelés esetén a fiatalokú ideiglenes vagy végleges elbocsátásáról, a javítóintézet engedély nélküli elhagyásáról, illetve a javítóintézeti nevelés félbeszakításáról.

Fontos megjegyezni, hogy a módosítással nem csupán maga a sértett, hanem az Irányelvnek megfelelő

³⁷ 2013. december 23.

³⁸ 2015. január 1.

³⁹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabályozási elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXII. törvény 2015. január 1-jei hatállyal beiktatta a Módosító törvény által később tovább korrigált szabályokat, melynek 27. §-a a Be.-t, míg a 96–97. §-ai a Bv. tv.-t módosította.

⁴⁰ Bv. tv. 13. § (2)–(3a) bekezdések

⁴¹ E rendelkezés a Bv. tv. közlönyállapotában még nem szerepelt.

⁴² 2014. évi LXXII. törvény 30–32. §-ai

⁴³ Be. 214. § (4) bekezdés

⁴⁴ Be. 262. § (1) bekezdés, Be. 327. § (2a) bekezdés

⁴⁵ Be. 136. § (4) bekezdés

⁴⁶ Módosító törvény 4. § (3) bekezdése és 48. §-a

„családtagok”⁴⁷ is tájékoztatásban részesülhetnek, ha sértett akár a büntetőeljárás megindítása előtt, akár azt követően meghalt⁴⁸. A bíróságok⁴⁹ korábbiak során rögzített tájékoztatási kötelezettsége változatlan maradt.

Mint láthatjuk a korábbiakhoz képest differenciálja a jogalkotó az elítélthez kapcsolódó büntetéseket, melynek folytán a végrehajtandó szabadságvesztés mellett külön nevesíti az elzárás büntetést, mivel ez utóbbi a szabadságvesztéshez hasonlóan szabadságelvonással járó – ám mint tudjuk tartamát tekintve annál rövidebb – szankció. A törvénymódosítás az intézkedések közül újonnan feltüntette a kényszergyógykezelést. A javítóintézeti nevelés, mint a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható intézkedés esetén pedig a korábbiakhoz képest már az értesítési kötelezettség fennálltát a félbeszakítás esetére is rögzítette. A jogszabály szövegében további kényszerintézkedésként megjelent az ideiglenes kényszergyógykezelés.

Ezekkel a pontosításokkal és kiegészítésekkel teljessé vált a szabadságelvonással járó büntetőjogi szankciók és büntetőeljárás kényszerintézkedések sora. Ezen túlmenően az értesítés fennállta pedig függetlenedett a sértettel szemben elkövetett bűncselekmény típusától. E rendelkezések már megegyeznek az Irányelv kívánalmainak azzal a megjegyzéssel, hogy az értesítésen kívül egyéb védelmük érdekében tett intézkedésre továbbra sem köteles a hatóság.

Az eljárási törvénnyel összhangban továbbra is a Bv. tv. tartalmazza a kérelem benyújtásának és az értesítésadásnak a részletszabályait, a módosítás⁵⁰ a korábbiakat az új rendelkezésekkel egységes szerkezetbe foglalta⁵¹.

Kérelmet maga a sértett, vagy ha az eljárási feltételek fennállnak, akkor a sértett jogait gyakorló személy nyújthatja be, kényszerintézkedés (előzetes letartóztatás, ideiglenes kényszergyógykezelés) esetén a büntetőügyben eljáró ügyésznel, minden más esetben az eljáró bíróságnál. Némi félreértésre adhat okot ez a szabályozás, még pedig abban az esetben, ha az ügy tárgyalási szakaszában kerül sor például az előzetes letartóztatás elrendelésére. Ekkor ugyanis a már ismertett szabályok alapján az eljáró bíróság tájékoztatja a sértettet a kényszerintézkedés elrendeléséről (adott esetben az ügydöntő határozatot is kézbesíti), mellyel lehetősége nyílik a kérelem benyújtására. Álláspontom szerint a kérelmet ilyenkor az eljáró bírósághoz kell benyújtani, mivel az ügyel ekkor már – a vádemelésre tekintettel – a bíróság rendelkezik, nem pedig az ügyész. Talán szerencsésebb lett volna egy olyan rendelkezés, miszerint a kényszerintézkedés esetében a vádirat benyújtása előtt az ügyészhez, ezt

követően pedig a bírósághoz kell a kérelmet benyújtani. Megjegyzendő, hogy a gyakorlatban ez a szabályozás nem fog problémát okozni, mivel minden kényszerintézkedés tárgyában érkezett kérelmet a vádirat benyújtása után az ügyész haladéktalanul továbbítja az eljáró bírósághoz. A büntetések és intézkedések esetén természetesen az ügyben eljáró bíróság a kérelem címzettje.

A kérelemben meg kell jelölni azt a lakcímet, melyre a sértett az értesítést kéri, a kérelem visszavonható⁵².

A büntetéseket, az intézkedéseket, avagy a kényszerintézkedéseket foganatosító büntetés-végrehajtási intézet a bíróság vagy az ügyész értesítése alapján a kérelmet és az azzal kapcsolatos adatokat (kérelmező családi és utóneve és a megadott lakcím)⁵³ a fogvatartottak (fiatalkorúak) nyilvántartásában rögzíti, és a szabadulás előtt egy hónappal, vagy az értesítésre okot adó körülmény bekövetkeztét követően haladéktalanul tájékoztatja

- a korábbi szabályozás alapján a sértett által megadott lakcím szerinti illetékes rendőrséget,
- a hatályos rendelkezések szerint a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát, fiatalkorúak esetén változatlanul a sértett megadott lakcím szerinti rendőri szervet.

A továbbiakban a hatóság haladéktalanul tájékoztatja a sértettet a terhelt szabadon bocsátásának időpontjáról avagy a szökésének tényéről⁵⁴.

Meg lehet állapítani – mint ahogyan arra az indoklás is rámutat –, hogy a korábbi rendelkezések alapján is biztosítva volt az Irányelv által megkövetelt⁵⁵ terhelti védelem, ugyanis az értesítésre kötelezett hatóság folytán a sértettnek eddig sem lehetett tudomása arról, hogy például az elítéltet melyik bv. intézet tartották fogva. Ez a hatályos rendelkezésekkel sem változik. A jogalkotó szerint a módosítás fő indoka még is az volt, hogy egy egyszerűbb és észszerűbb megoldással ki lehessen küszöbölni a hatóságok közötti felesleges információáramlást. Ez az indok valóban osztható, ugyanis a büntetés-végrehajtási szervek közötti adatátadás nyilvánvalóan hatékonyabb, mint ha az különböző hatóságok között menne végbe, figyelemmel arra is, hogy a rendőrség köztudottan jelentős leterheltséggel dolgozik. Leginkább a gyakorlat fogja eldönteni, hogy a szabadulás előtt egy hónappal elindított mechanizmussal az értesítés valóban elér-e a sértetthez a szabadon bocsátás időpontja előtt.

Az áldozatok és a specifikus szükségletekkel rendelkező áldozatok védelme

Írásom másik témáját az áldozatvédelmi rendelkezések ismertetésére és elemzése képezi. Az Irányelv ál-

⁴⁷ Irányelv 2. cikk (1) bekezdés b) pontja alapján a házastárs, az áldozattal közös háztartásban, szilárd és tartós alapon, elkötelezett, bensőséges kapcsolatban élő személy, az egyenes ági hozzátartozók, a testvérek, valamint az áldozat által eltartott személyek.

⁴⁸ Módosító törvény 4. § (1)–(3) bekezdések

⁴⁹ Álláspontom szerint továbbra sem kifogásolható az ügyész ez irányú intézkedése sem.

⁵⁰ Módosító törvény 48. §

⁵¹ Bv. tv. 13. §

⁵² Bv. tv. 13. § (2) bekezdés

⁵³ Bvszt. 28/B. §

⁵⁴ Bv. tv. 13. § (3)–(4) bekezdések

⁵⁵ Irányelv 6. cikk (6) bekezdése

talánosságban is előír a bűncselekmények áldozatainak védelmét szolgáló rendelkezéseket⁵⁶. A tagállamok által alkalmazandó intézkedések célja a dokumentum szerint, hogy megvédjék az áldozatokat és családtagjaikat a másodlagos és ismételt áldozattá válással, a megfélemlítéssel és a megtorlással szemben. Rögzíti az Irányelv, hogy az áldozat (szükség esetén családtagjai) a terhelten az eljárási cselekmény helyszínén – ha azt a bizonyítási eljárás nem követeli meg – ne kerülhessen kapcsolatba, továbbá biztosítani kell, hogy az áldozat a bíróság új épületeiben elkülönített helyiségben várakozhasson.

A nyomozás során az áldozatok védelmére irányuló intézkedések alkalmazásakor minden esetben figyelemmel kell lenni a terhelt védekezéshez való jogára és az eljárás érdekeire. Biztosítani kell, hogy az áldozatot a feljelentés megtételét követően indokolatlan késedelem nélkül kihallgassák, melyek számát (hasonlóképpen, mint az orvosi vizsgálatokat is) a minimális mértékűre kell csökkenteni úgy, hogy csak akkor kerüljön foganatosításra, ha a nyomozás céljából feltétlenül szükséges.⁵⁷

Az Irányelv – felismerve, hogy az áldozati körön belül is differenciálni kell – különös rendelkezéseket fogalmaz meg az ún. specifikus szükségletekkel rendelkező áldozatok védelme érdekében⁵⁸. Előljáróban azért érdemes megemlíteni, hogy a Kerethatározat is foglalkozott e kérdéskörrel, ugyanis kötelezően előírta tagállamoknak, hogy biztosítani kell a különösen veszélyeztetett sértetteknek a különleges helyzetük miatti legmegfelelőbb bánásmódot⁵⁹. Azt azonban már nem részletezte, hogy ki is tekinthető ilyen sértettnek⁶⁰.

Az Irányelv a Kerethatározatnál már jóval bővebben foglalkozott e sértetti kategóriával. Előírja tagállamok számára olyan rendelkezések megalkotását, miszerint megfelelő időben egyéni értékelés készüljön az áldozatok specifikus védelmi szükségleteinek meghatározása és annak megállapítása céljából. E körben meg kell vizsgálni, hogy fennáll-e a másodlagos és ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés és a megtorlás kockázata, és amennyiben igen, akkor milyen mértékben. Ennek értékelése során figyelembe kell venni különösen az áldozat személyes jellemzőit, a bűncselekmény típusát, természetét, valamint a bűncselekmény körülményeit. Az egyéni értékelés terjedelmét hozzá kell igazítani a bűncselekmény súlyához, és az elszenvedett sérelemhez. Az értékelést az áldozat szoros bevonásával kell elvégezni, melynek során kívánásaikra is tekintettel kell lenni. Kiemelendő, hogy az

értékelés alapjául szolgáló körülményeket a hatóságok az eljárás során folyamatosan figyelemmel kísérik, és azok változása esetén az értékelést aktualizálják. A vizsgálat során prioritást élveznek azon áldozatok, akik jelentős sérelmet szenvedtek, a sérelmükre elkövetett bűncselekmény indítéka előítéleten, megkülönböztetésen alapult, vagy különös jellemzőikhez köthető, illetőleg az elkövetővel való kapcsolat, függőség folytán kerültek fokozott veszélyben. Fontos rendelkezés, hogy a gyermek áldozatok⁶¹ vonatkozásában vélelmezni kell a specifikus védelmi szükségletek meglétét.

Az Irányelv meghatározza a nyomozás és a bírósági eljárás során azokat a különleges intézkedéseket, melyeket a tagállamoknak az ilyen specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatoknak biztosítani kell⁶².

A nyomozás során az áldozatok kihallgatását erre a célra ki(vagy át)alakított helyiségben kell elvégezni, kiképzett szakemberek útján vagy az ő segítségükkel⁶³. Az áldozat valamennyi kihallgatását – amennyiben ez nem ellentétes az eljárás hatékonyságával – ugyanannak a személynek kell foganatosítani, sőt az áldozat kérelmére bizonyos bűncselekmények esetén⁶⁴ vele azonos nemű személynek kell a kihallgatást elvégeznie. Ez a rendelkezés nem vonatkozik arra az esetre, ha az eljárási cselekményt az ügyész vagy a bíró végzi, valamint feltétele, hogy a nyomozást nem veszélyeztetheti.

A bíróság előtti eljárásban – a Kerethatározat rendelkezéseinél⁶⁵ jóval konkrétabban – olyan intézkedések útján kell a tárgyalást lefolytatni, melynek célja az áldozat és az elkövető közötti vizuális kapcsolat elkerülése, az áldozatnak olyan kommunikációs technológia felhasználásával foganatosított kihallgatása, amely lehetővé teszi, hogy az elkövető egyidejűleg legyen jelen a tárgyalóteremben, avagy a cél érdekében a tárgyalás egészéről a nyilvánosság kizárása. A dokumentum kiemeli azt is, hogy az olyan kérdéseket mellőzni kell, amelyek az áldozat magánéletére vonatkoznak és nincsenek kapcsolatban a sérelmére elkövetett bűncselekménnyel.

Nem kell biztosítani e jogokat ugyanakkor, ha az operatív vagy gyakorlati kényszerítő körülmények alapján lehetetlen, vagy az áldozat kihallgatására sürgős szüksége van és ennek elmulasztása vagy neki,

⁵⁶ Irányelv 2. cikk (1) bekezdés c) pontja alapján „gyermek”: minden 18. életévét be nem töltött személy.

⁵⁷ Irányelv 23. cikk

⁵⁸ Az Irányelv 25. cikke foglalkozik részletesebben a gyakorlati szakemberek képzésével.

⁵⁹ Irányelv 23. cikk (2) bekezdés d) pontja alapján ilyen a szexuális erőszak, a nemi alapú erőszak és a hozzátartozók közötti erőszak.

⁶⁰ Kerethatározat 8. cikk (3)–(4) bekezdései csupán azt írta elő, hogy a bíróság épületében a sértettek és az elkövetők közötti találkozás elkerülését biztosítani kell, kivéve, ha azt a büntetőeljárás megköveteli. Ennek megfelelően, fokozatosan ki kell alakítani a bíróságokon a várakozásra elkülönített helyiségeket. Továbbá meg kell védeni a legveszélyeztetettebb sértetteket a nyilvános tárgyaláson tett tanúvallomásának következményeitől, s ebből a célból lehetővé kell tenni számukra az állami jogrenddel összeegyeztethető, vallomásuk megtételére alkalmas bármely eszköz igénybevételét.

⁵⁶ Irányelv 18–21. cikkek

⁵⁷ Ezek mellett lehetővé kell tenni, hogy az áldozatot jogi képviselője és egy általuk választott személy elkísérhesse a kihallgatására, melynek hatósági elutasítása indokolt határozattal történhet meg.

⁵⁸ Irányelv 22. cikktől 24. cikkig bezárólag.

⁵⁹ Kerethatározat 2. cikk (2) bekezdés

⁶⁰ Egyes tagállamok e speciális kategóriát a sértett életkorára, fogyatékoságára, életét veszélyeztető állapotára, avagy magára a veszélyeztetettség helyzetére, így a családon belüli erőszakra, szexuális bűncselekményre vezették vissza a különös szabályok alkalmazását. (Róth E.: i. m. 161. o.)

vagy másnak sérelmet okozna, avagy veszélyeztetné az eljárás menetét.

A dokumentum a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok közül kiemeli, és külön rendelkezéseket ír elő a gyermek áldozatok büntetőeljárásai jogaira⁶⁶. Mint ahogy arról már szó esett, az ő vonatkozásukban vélelem áll fenn az ilyen szükségletek meglétére.

A nyomozás során biztosítani kell, hogy az gyermek áldozat valamennyi kihallgatását bizonyítékként felhasználható audiovizuális eszközzel rögzítsék.⁶⁷

Az implementálási kötelezettség teljesítése érdekében a magyar büntető eljárási törvénybe a módosítás beiktatott egy új alcímet „A sértettekre vonatkozó különös rendelkezések” megjelöléssel⁶⁸. Az Irányelv 18–20. cikkeinek (Védelemhez való jog, Az áldozat és az elkövető közötti kapcsolat elkerüléséhez való jog, Az áldozatok védelemhez való joga a nyomozás során) való megfelelés érdekében került megalkotásra a Be. 62/B. §-a, míg a 22–24. cikkeiben (Az áldozatok egyéni értékelése specifikus védelmi szükségleteik meghatározása érdekében, A specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok védelemhez való joga a büntetőeljárás során, A gyermek áldozatok védelemhez való joga a büntetőeljárás során) foglaltak jegyében iktatta be a jogalkotó a Be. 62/C. §-át.

A Be. 62/B. §-a általánosságban és nem kötelező erővel („figyelemmel kell lenniük”) írja elő valamennyi eljáró hatóságnak – így a nyomozó hatóságnak, ügyésznek és a bíróságnak is –, miszerint törekedniük kell eljárásuk előkészítése és végrehajtása során, hogy a saját eszközeikkel minimalizálják a sértett és a terhelt találkozási esélyét, valamint kerüljék a kötelező együttes jelenlétükkel járó bizonyítási cselekmények indokolatlan megismétlését.

Az indokolásban írtakkal egyetértve a találkozás esélyének csökkentését a nyomozást végző hatóság leginkább azzal teljesítheti, ha a sértettet és a terhelt eltérő időpontra, avagy más helyiségbe idézi. Ez utóbbi folytán akár párhuzamosan, más személyek által is kihallgatható a sértett és a gyanúsított. Érdemes továbbá az indokolatlan és eredménnyel nem kecsegtető szembesítést mellőzni, amennyiben ez még is elkerülhetetlenül szükséges, akkor ajánlott úgy megszervezni, hogy a sértett és a terhelt csak és kizárólag a szoros értelemben vett bizonyítási eljárás során legyen egyszerre, egy helyen jelen. Ebben az esetben a cselekmény foganatosítása előtti várakozás, illetőleg azt követően az épület elhagyása indokolt, ha eltérő helyen és időben történik.

A bírósági tárgyalás esetére a törvény nem írja elő,

hogy a tárgyalást megelőzően, avagy annak szünetében a sértett a terheltől elkülönített helyiségben várakozhasson. Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy hazánkban igen sok régi építésű és túlszűfolt bírósági épületben erre egyszerűen nincs technikai lehetőség. Egyébként ezt az Irányelv⁶⁹ is számításba vette, amikor kizárólag az új bírósági épületekben kívánta meg e kötelezettség teljesítését. Jelenleg tehát nem köteles biztosítani a bíróság a sértett és a vádlott elkülönült elhelyezését, ugyanakkor éppen a módosítás szabályai folytán erre törekednie kell, ha annak fizikai lehetőségei fennállnak. Az ügyben eljáró bíróság a találkozás esélyét, annak esetleges tartamát – az előbbieken túl – az eltérő időpontra idézéssel tudja a minimálisra csökkenteni. Meglátásom szerint – ha annak feltételei adottak – e két előkészítő intézkedés kombinatív alkalmazása tűnhet a leghatékonyabbnak. A bíróságok többségében az eljárásban részt vevő személyeknek (sértett, más tanúk, ügyész, védő, vádlott) sajnos a tárgyalóterem előtti folyosón kell várakozni a tárgyalás megkezdésére, amely nyilvánvalóan nemkívánatos. Több esetben arra is volt példa, hogy az ügyszökhöz kapcsolódó párbeszéd alakult ki a sértett és a vádlott között, melyet a bíróság felé jelezni kellett a tárgyalás érdemi részét megelőzően. Sőt az is előfordult, hogy a perbeli felek bizonyítást kívántak felvenni a tárgyalótermen kívül elhangzottak ellenőrzése érdekében. Látható tehát, hogy a találkozás lehetőségének kiiktatása mellett, hogy a sértett védelmét is szolgálja, egyértelműen hatással lehet a későbbiek során tett vallomásának tartalmát is⁷⁰, amely a bizonyítási eljárás részébe kerülését számolhatja fel.

A bíróságnak több törvényi lehetősége is van arra, hogy a sértett-tanú védelme érdekében különböző intézkedéseket tegyen. Ilyen lehet a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás elrendelése⁷¹, de talán a gyakorlatban többször alkalmazott a vádlott távollétében történő kihallgatás⁷², de e célt szolgálhatja a tilalmazott kérdésre adott felelt megtiltása⁷³ is.

A hatóságok felé megfogalmazott további elvárás a kihallgatások számának minimalizálása, melyet mind a nyomozást végző hatóság, mind a bíróság részéről leginkább a mindenre kiterjedő felkészüléssel, így az ügy alapos ismertetével, a kihallgatás megfelelő előkészítésével, de általában az egész bizonyítási eljárás részletes megtervezésével tud elérni. Szintén fontos szempont lehet a szükségtelen ismétlés elkerülése céljából a kihallgatás eljárási szabályainak maradéktalan betartása, valamint a kihallgatáson elhangzott releváns adatok hiteles rögzítése is. Természetesen mindezek betartásával is adódhatnak olyan helyzetek, amikor elengedhetetlen a sértett ismételt kihallgatása.

⁶⁶ Irányelv 24. cikk

⁶⁷ Ezen túl a gyermek mind a nyomozás, mind a tárgyalás során joga van arra, hogy képviselőjét speciális képviselő lássa el, valamint ügyvéd igénybevitelére való jogosultság esetén a képviselőtől tőle jogi tanácsadást is kérhet. Az Irányelv 24. cikk (1) bekezdés b) és c) pontja e jogokat a szülői felügyeleti jogot gyakorló szülő és a gyermek közötti érdekellentét esetére biztosítja, de lehetőség van erre akkor is, ha a gyermeknek nincs kísérője vagy elszakadt a családjától

⁶⁸ Módosító törvény 8. §-a

⁶⁹ Irányelv 19. cikk (2) bekezdés

⁷⁰ Lásd: *Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008, 56–62. p.

⁷¹ Be. 244/A. § (2) bekezdés

⁷² Be. 292. § (2) bekezdés

⁷³ Be. 293. § (3) bekezdés

Erre lehet példa, amikor a tárgyalás előrehaladtával új bizonyíték került a bíróság elé.

Vizsgáljuk meg a továbbiakban, hogy az ún. specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatokra milyen rendelkezéseket tartalmaz a módosított eljárási törvényünk. E szabályok a Be. 62/C. §-ába kerültek rögzítésre. A jogalkotó a sértettek új kategóriáját az ún. különleges bánásmódot igénylő sértettek körét hozta létre, akik a sértettekhez képest is további sajátos szükségletekkel rendelkeznek. A Módosító törvény az Irányelvvel⁷⁴ lényegében egyező szempontrendszert vezetett be valamely sértettet e csoportba történő besorolására.

Ilyen szempontok:

- a sértett személyisége és életviszonyai, valamint
- a bűncselekmény jellege és az elkövetés körülményei.

Látható, hogy az értékelésnél két tényező, a sértette vonatkozó szubjektív és a bűncselekménnyel kapcsolatos objektív adat a meghatározó. Az Irányelvvel⁷⁵ elentétben a Be. nem sorolja fel exemplifikatív jelleggel e különös sértetti körbe tartozást megalapozó tényeket és körülményeket, hanem annak sokrétűsége miatt az eljáró hatóságra bízta, hogy mely jegyek alapján állapítja meg, hogy a sértett különleges bánásmódot igényel-e az eljárásban vagy sem.

Meglátásom szerint ilyen lehet a sértett oldaláról (szubjektív okok)⁷⁶ például:

- életkora (tizennyolc éven aluli vagy időskorú),
- neme,
- bőrszíne,
- faji, etnikai, vallási hovatartozása,
- politikai meggyőződés,
- szexuális irányultsága,
- szellemi, testi fogyatékosága (hallássérült, siketvak, vak, beszédképtelen, kóros elmeállapátú),
- a terhelttel való hozzátartozói vagy egyéb függőségi viszonya, illetve
- társadalmi, vagyoni helyzete.

Fontos rögzíteni, hogy az Irányelvvel egyezően⁷⁷ a büntetőeljárás megindításakor a tizennyolcadik életévét még be nem töltött sértettet minden további értékelés nélkül – törvényi vélelem alapján – különleges bánásmódot igénylő sértettnek kell tekinteni⁷⁸. A jogszabályból következik, hogy a sértettet akkor is e speciális védelemben kell részesíteni, hogy az eljárás későbbi szakaszában már az említett életkort betölti.

A bűncselekmény oldaláról ilyen cselekmények lehetnek (objektív okok):

- az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények (Btk. XV. Fejezet).

- az emberi szabadság elleni bűncselekmények (Btk. XVIII. Fejezet),
- a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIX. Fejezet),
- a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények (XX. Fejezet),
- a terrorizmussal összefüggő egyes közbiztonság elleni bűncselekmények (XXX. Fejezet)
- a közösségekkel szembeni egyes emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények (XXI. Fejezet), valamint köznyugalom elleni bűncselekmények (XXXII. Fejezet),
- a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények (XXXV. Fejezet), illetve
- a bünszervezetben elkövetett bűncselekmények is.

A Módosító törvény a különleges bánásmódot igénylő sértettek részére nem ír elő többletjogosultságokat, hanem az eljáró hatóságok felé állapít meg többletkötelezettségeket, ilyen:

- e speciális sértetti minőség folyamatos vizsgálata⁷⁹,
- az ennek alapjául szolgáló adatokat zártan kezelése⁸⁰,
- a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIX. Fejezet), valamint a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni bűncselekmények sértettjével azonos nemű nyomozó vagy nyomozást folytató ügyész (nyomozási bíró esetén nincs ilyen kötelezettség) foganatosíthatja csak a kihallgatását a nyomozás során, feltéve, hogy ezt a sértett kéri és az eljárás érdekeit nem sérti,⁸¹
- a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú kihallgatását köteles kép- vagy hangfelvevővel vagy egyéb berendezéssel rögzíteni a nyomozó hatóság⁸² és a nyomozási bíró⁸³ egyaránt (tanácselnök, egyesbíró nem!).

Ezen utóbbi két rendelkezés az Irányelv szerinti specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező, azon is belül a „gyermek áldozat” kapcsán előírt elveket volt hivatott implementálni.

Emellett – különösen⁸⁴ – arra kell törekedni (tehát elvárás), hogy

- a nyomozó hatóság a sértettet soron kívüli hallgassa ki tanúként⁸⁵,
- a nyomozó hatóság és a nyomozási bíró a kihallgatást kép- vagy hangfelvevővel vagy egyéb berendezéssel rögzítse,
- alkalmazzák a nyomozási bíró általi bizonyítás

⁷⁴ Irányelv 22. cikk (2) bekezdés

⁷⁵ Irányelv 22. cikk (3) bekezdés

⁷⁶ Például szolgálhat az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény 8. §-ában foglalt közvetlen hátrányos megkülönböztetés formái.

⁷⁷ Irányelv 22. cikk (4) bekezdés

⁷⁸ Be. 62/C. § (2) bekezdés

⁷⁹ Be. 62/C. § (1) bekezdés,

A rendőrség áldozatsegítő feladatairól szóló 64/2015. (XII. 12.) BM rendelet 2–3. §-ai és az 1. melléklete

⁸⁰ Be. 62/C. § (5) bekezdés

⁸¹ Be. 86/A. §

⁸² Be. 167. § (1) bekezdés,

23/2003. (VI. 24.) BM–IM együttes rendelet 10/A. § (különleges meghallgató szoba)

⁸³ Be. 213. § (4) bekezdés

⁸⁴ Be. 62/C. § (3) bekezdés

⁸⁵ Be. 181. § (3a) bekezdés

felvételét, zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatást⁸⁶, valamint – amennyiben rendelkezésre áll – a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú nyomozási bíró előtti meghallgatása során az erre a célra szolgáló helyiséget⁸⁷,

- a tanács elnöke a nyilvánosságot zárja ki⁸⁸, a sértettet zártcélú távközlő hálózat útján⁸⁹, valamint a vádlott távollétében⁹⁰ hallgassa ki (melyeket a sértett-tanú vagy képviselője is indítványozhat), illetve tilalmazott kérdések esetén a feleletet tiltsa meg⁹¹, illetve
- valamennyi hatóság az eljárási cselekményeket a sértett kíméletével, igényeinek figyelembevételével készítse elő és hajtsa végre anélkül, hogy az eljárás érdeke sérülne⁹².

Az indokolással egyetértve e körbe sorolható még

- az írásbeli vallomástétel biztosítása⁹³,
- a tanúvédelem intézményrendszere⁹⁴,
- a szembesítés mellőzése⁹⁵,
- a feljelentő tanúkénti kihallgatásának mellőzése⁹⁶,
- eljárási cselekményekről az értesítés mellőzése⁹⁷,
- a vallomás felolvasásának indítványozása⁹⁸, de akár
- a kiküldött, megkeresett bíró útján való bizonyítás felvétele⁹⁹ is.

Látható, hogy az eljárás dinamikájához kapcsolódó egyes rendelkezések kötelező jellegűek, míg mások „csupán” elvárást támasztanak a hatóságok felé.

Az abszolút érvényű rendelkezésekről a következőket tartom fontosnak. A leglényegesebb követelmény, hogy a nyomozást végző hatóságnak folyamatosan vizsgálnia kell a sértett ilyen speciális minőségét az eljárás során. Úgy vélem, hogy az önálló nyomozás feletti felügyeletet gyakorló ügyész is köteles jelezni a rendőrség felé, ha e különös minőség megállapíthatóságát észleli. Az indokolás sem kívánja meg, hogy e döntésről alakszerű határozatot hozzanak, ugyanakkor kifejezetten nevesíti, hogy e szabályok megsértése esetén a sértett panasszal élhet az intézkedés, vagy annak elmulasztása miatt¹⁰⁰. E körben érdemes kiemelni, hogy a vádhatóság kifejezett utasításának hiányában a panaszt maga a nyomozás felügyeletet ellátó

ügyész fogja elbírálni, ellenkező esetben a felettes ügyész.

Jelentős változás a korábbiakhoz képest, hogy a tizennegyedik életévüket be nem töltött tanúk kihallgatásának audiovizuális eszközzel való rögzítése mind a nyomozó hatóság, mind a nyomozási bíró eljárásában kötelező. Ennek technikai feltételeit kell elsősorban megteremteni. A módosítás a bírósági tárgyalásra nem terjesztette ki e kötelezettséget, ugyanakkor a rögzítés lehetősége továbbra sem kizárt¹⁰¹. Az indoklás szerint ennek oka az eljárási törvénynek a tizennegyedik életévüket be nem töltött tanúk kihallgatására vonatkozó speciális rendelkezések alkalmazása¹⁰². Megítélésem szerint helytálló a jogalkotó ezen megállapítása, ugyanis igen szigorú és sok esetben a jogalkalmazónak is nehézségeket okozó szabályok vonatkoznak az ilyen korú tanúk idézésére, és a tárgyalási szakaszban történő kihallgatására¹⁰³, amelyek már a hatályos rendelkezések szerint is – helyes alkalmazásuk esetén – kellően biztosíthatják a sértett védelmét.

Felvetődhet ugyanakkor a kérdés, hogy eleget tett-e a jogalkotó implementálási kötelezettségének. Az Irányelv szerint ugyanis a gyermek áldozatok, tehát még a tizennyolcadik életévüket be nem töltött személyek vonatkozásában is biztosítani kell a kihallgatásuk e módon történő rögzítését. A különbség nyilvánvalóan a fogalmak közötti azonosság hiányára vezethető vissza. A hazai büntető anyagi jog a gyermekkor fogalmát ismeri, amely a tizennegyedik életév betöltésével ér véget, míg az eljárásjog a gyermekkor helyett a tizennegyedik életévét be nem töltött tanú megjelölést alkalmazza. Ebből vezethető le, hogy a jogalkotó a differenciált, a fokozatosságra épülő szabályozás mellett döntött. A tizennégy év alatti tanú esetén kötelezettség, a tizennégy és tizennyolc év közötti, valamint az egyéb, ugyancsak különleges bánásmódot igénylő sértettek esetén elvárás, míg a tizennyolc év feletti speciális bánásmód nélküli sértettnél pedig továbbra is lehetőség (erre vonatkozó indítvány és a költségek egyidejű előlegezése esetén kötelezettség) a kihallgatás kép- vagy hangfelvevő vagy egyéb berendezéssel való rögzítése. Az Irányelv rendelkezéseit feltehetően ekként lehetett a hazai dogmatikai rendszerhez igazítani, habár a többsávós szabályozás még inkább nehézkessé teheti az amúgy sem egyszerűen alkalmazható jogi környezetet.

A kötelező érvényű rendelkezéseknél maradvá, szintén további jelentős változás a speciális sértett és a kihallgató személy nemi azonosságának követelménye. Alkalmazásához objektív és szubjektív feltételek teljesülésén túl az is szükséges, hogy az a nyomozás érdekeit ne sértse.

Objektív feltétel, hogy a sértett ellen elkövetett bűncselekmény az Irányelv által előírt két kategóriába tartozzon. A hazai szabályozás ugyanakkor tágabb körben

⁸⁶ Be. 207. § (5) bekezdés

⁸⁷ Be. 211. § (4a) bekezdés

<http://birosag.hu/tudjon-meg-tobbet/gyermekkozpontu-igazsagszolgalatas/gyermekmeghallgato-szobakrol>

⁸⁸ Be. 237. § (3) bekezdés c) pont

⁸⁹ Be. 244/A. § (2) bekezdés c) pont

⁹⁰ Be. 292. § (2) bekezdés

⁹¹ Be. 293. § (2) bekezdés

⁹² Be. 62/C. § (4) bekezdés

⁹³ Be. 85. § (5) bekezdés, Be. 281. § (8) bekezdés

⁹⁴ Be. VII. Fejezet, III. Cím

⁹⁵ Be. 124. § (2) bekezdés

⁹⁶ Be. 181. § (3) bekezdés

⁹⁷ Be. 185. § (1) bekezdés

⁹⁸ Be. 217. § (3) bekezdés h) pont

E vonatkozásban sérülhet a közvetlenség elve, mint ahogyan arra Hati Csilla is utal írásában. (Hati Csilla: *Egy eltűnt alapelv, a közvetlenség a büntetőeljárásban*, in: Úton a bírói meggyőződés felé, Printart-Press, 2015, 165. p.)

⁹⁹ Be. 304. §

¹⁰⁰ Be. 196. §

¹⁰¹ Be. 252. § (2) bekezdés

¹⁰² Be. 280. § (1)–(2) bekezdések, Be. 294. §, BKv. 68.

¹⁰³ Lásd: Elek Balázs: *Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, LIX. évfolyam, 3. szám, 2011., 102–103. p.

teszi kötelezettséggé e rendelkezések alkalmazását. A módosítás az uniós szabályozással ellentétben ugyanis nem kívánja meg a hozzátartozó sérelmére elkövetett személy elleni bűncselekmény erőszakos voltát, így azt nem korlátozza kizárólag a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontjára. A magyarázat szerint ez indokolatlan szűkítést eredményezett volna, így azonban olyan bűncselekmények (így kiskorú veszélyeztetése, a zaklatás, avagy a kapcsolati erőszak) is beletartoznak e körbe, melyek jellemzően a másodlagos viktimizáció veszélyével párosulnak. Ebben az értelemben személy elleni bűncselekménynek kell tekinteni a sértett személyét közvetlenül sértő bűncselekményeket.

Az előbbi mellett szubjektív és egyúttal konjunktív feltétele a rendelkezés alkalmazásának, hogy a sértett kérje az azonos nemű személy általi kihallgatást. Nyilvánvalóan ez a feltétel akkor jöhet számításba, ha a sértett tudomással bír e jogáról. E tájékoztatásra irányuló hatósági kötelezettséget azonban a módosítás nem iktatott be az eljárási törvénybe, így kizárólag ennek alkalmazása azon múlik, hogy a nyomozó vagy a nyomozó ügyész e jogosultságra felhívja-e a figyelmét a sértettnek.

Amennyiben ezen feltételek teljesülnek is, e szabályok alkalmazása akkor sem járhat a nyomozás (eljárás) érdekeinek a sérelmével. Az indokolás szerint, amennyiben az eljárás érdekei alapján a sértett soron kívüli kihallgatása szükséges, és az azonos nemű kihallgató személye nem biztosítható, akkor e szabály alkalmazása mellőzhető. Ez álláspontom szerint rendjén is van, mert nem függhet egy különleges bánásmódot igénylő sértett kése delmet nem tűrő kihallgatásának foganatosítása a nyomozó hatóság éppen aktuális nemi összetételétől. A jogalkotó ugyanakkor mégis egy „gumiszabályt” teremtett, mivel a nyomozás érdekeire hivatkozással – bármi is legyen az konkrétan – e követelmény még a sértett kifejezett kérelme esetén is megkerülhető. Példának okául egy nemi erkölcs elleni bűncselekmény esetén fokozott szükség mutatkozik arra, hogy a sértett tanúkénti kihallgatását jártas és vele azonos nemű nyomozó foganatosítsa¹⁰⁴.

Fontos kiemelni, hogy sem a nyomozási bíró, sem a tanács elnöke (egyesbíró) esetén nem fogalmazza meg az azonos neműség követelményét a jogalkotó, mely meglátásom szerint is teljesen helyénvaló. Gondoljunk csak bele, hogy a megjelölt bűncselekmények miatt folyamatban lévő eljárásokban a sértett kérelméhez kellene igazítani az ügyek elosztását az igazgatási vezetőknél. Az eljárás érdekeinek sérelme nyilvánvalóan a nyomozás érdekeit takarja, így erre hivatkozni a bírósági eljárásban fogalmilag kizárt.

Az elvárást megfogalmazó rendelkezések (például „lehetőség szerint”, „figyelembevételével”, „törekedni kell”) az előbbiekkal szemben jóval nagyobb rugalmasságot biztosítanak az eljáró hatóságok számára.

Nem minden esetben lenne ugyanis célravezető a nyomozást végző hatóság vagy bíróság kezének szoros megkötése. A megengedő szabályozással a különleges bánásmódot igénylő sértettekre egyenként specializálva lehet eldönteni a számukra legkíméletesebb, az eljárás érdekeit és a terhelt védekezését is szem előtt tartó intézkedések alkalmazását. Ekkor sem lehet tekinteni azonban a hatóságra rótt elvárásoktól, így minden olyan intézkedést mellőzni kell, amely a sértett érdekeinek sérelmével jár.

Ki kell emelni, hogy az irányelvtől eltérően a módosítás a különleges bánásmódot igénylő sértettek nyomozás során történő kihallgatása esetére nem írja elő sem az erre kiképzett szakemberekkel, vagy azok igénybevételével való foganatosítást, sem a kihallgató személyének folyamatos azonosságát. Ennek magyarázata álláspontom szerint abban keresendő, hogy a nyomozó hatóság személyi állománya sem számában, sem szakképzettségében nem tud jelenleg eleget tenni e követelményeknek, így a jogalkotó nem is kísérelt meg olyan rendelkezéseket bevezetni, melyek maradéktalan teljesítése nem várható.

Emellett nem lehet természetesen szó nélkül hagyni, hogy az Irányelv konkrét fogalom meghatározásával szemben a jogalkotó részéről – módosító rendelkezés hiányában – továbbra sem történt meg a sértett fogalmának újradefiniálása. E feladatot feltehetően már csak a készülő új büntetőeljárás törvény fogja teljesíteni, melynek alapjául jelenleg is több „verzió”¹⁰⁵ áll rendelkezésünkre.

Megjegyzendő az új büntetőeljárás kodifikációja kapcsán, hogy ebben már megjelennek a sértetti érdekek és az ún. sérülékeny csoportba tartozók hatékonyabb védelmét célzó irányelvek. Ez utóbbi kategória nagy hasonlóságot mutat a módosítással beiktatott különleges bánásmódot igénylő sértettek csoportjával. A sérülékeny csoportba sorolást – a kifejtettekkel egyezően – megalapozhatja az „egyes bűncselekménytípusokkal összefüggő érdeksérelem, az érintett fogyatékosága, életkora, vagyoni helyzete”¹⁰⁶ is. A kodifikáció „a társadalmi szolidaritás és a modern jogalkotás általános elvárása” jegyében, az Alaptörvényben megfogalmazott hátrányos megkülönböztetés tilalmára, és az esélyegyenlőség biztosítására is figyelemmel az ilyen csoportok részére többletvédelmet kíván biztosítani¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Példaként: *Fázy László: A sértett fogalmának dilemmái*, Magyar Jog, LIX. évfolyam, 5. szám, 2012., 300. p.,

Miskolczi Barna: Az új Be. szabályozási elvei (3), Ügyvédkörkép, IX. évfolyam, 9. szám, 2015., 23–24. p.,

¹⁰⁶ *Miskolczi Barna: Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei*, in: Úton a bírói meggyőződés felé, Printart-Press, 2015., 34. p.

¹⁰⁷ *Miskolczi B.: i. m.*, 34. p.

¹⁰⁴ *Bíró Gyula: Kriminálisztika*, Debreceni Egyetem ÁJK., Lícium-ART Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2015., 289. p.

Záró gondolatok

A terheltközpontú büntetőeljárásunkban – mint láthatjuk – immáron egyre fokozódó törvényi követelményekkel kell szembenéznie az eljáró hatóságoknak, melyek a súlypontot igyekeznek az elkövető felől némileg a sértett irányába mozdítani. A hatályba lépett többletkötelezettségek és elvárások szerinti eljárás lefolytatása a jövőben újabb terhet ró a hatóságokra. A sértettek speciális kategóriájának létrehozásával megjelenő differenciált szabályozás betartása nehézségek elé állítja a jogalkalmazót, amely eljárásuk során kiemelt körültekintést és magas szintű felkészültséget követel meg tőlük. Ugyanakkor a túlnyomó részt eltérő engedő szabályozás elengedő szabad teret hagy az eljáró hatóságnak, ami viszont nem járhat a megfogalmazott jogok figyelmen kívül hagyásával.

Az újonnan beiktatott rendelkezések remélhetőleg minimálisan azt a célt el fogják érni, hogy a bűncselekménnyel sérelmet szenvedett fél méltányosabb és tisztességesebb eljárásban részesüljön, ezáltal halványodjon az első számú tanúvá lefokozott szerepe¹⁰⁸. Úgy vélem azonban, hogy elsődlegesen szemléletváltásra, majd egyre inkább a gyakorlat formálására, a szakképzettség mértékének emelésére, és a sértettek iránti valóságos együttérzés megteremtésére van szükség¹⁰⁹. ■

Felhasznált irodalom jegyzéke

- Bíró Gyula:** Kriminálisztika, Debreceni Egyetem ÁJK., Lícium-ART Könyvkiadó Kft., Debrecen, 2015.
- Bócz Endre:** Passzív alany, áldozat, sértett, Rendészeti Szemle, LV. évfolyam, 9. szám, 2007.
- Elek Balázs:** A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008.
- Elek Balázs:** Az életkor jelentősége a gyermekkorú tanúk kihallgatásakor a büntetőeljárásban, Belügyi Szemle, LIX. évfolyam, 3. szám, 2011.

- Fázi László:** A sértett fogalmának dilemmái, Magyar Jog, LIX. évfolyam, 5. szám, 2012.
- Hati Csilla:** Egy eltűnt alapelv, a közvetlenség a büntetőeljárásban, in. Úton a bírói meggyőződés felé, Printart-Press, 2015
- Karsai Krisztina:** Az európai büntetőjogi integráció egyik tulajdonsága, avagy gondolatok a kerethatározatról, Európai Jog, I. évfolyam, 1. szám, 2001.
- Kiss Anna:** A sértett szerepe a büntetőeljárásban (PhD-értekezés), Miskolc, 2006., (http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5527_section_1156.pdf)
- Miskolczi Barna:** Az új Be. szabályozási elvei (3), Ügyvédvilág, IX. évfolyam, 9. szám, 2015.
- Miskolczi Barna:** Az új büntetőeljárás kodifikációs irányelvei, in. Úton a bírói meggyőződés felé, Printart-Press, 2015.
- Róth Erika:** A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében, Miskolci Jogi Szemle, VI. évfolyam, Különszám, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2011.
- Róth Erika:** A sértett/áldozat büntetőeljárás-beli jogaira vonatkozó uniós minimumszabályok, in. Emberek Öröze, Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére, Eötvös Kiadó, Budapest, 2014., (http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Emberok_orzoje_Lorincz_Tanulmanyok-I_READER.pdf)
- Róth Erika:** Áldozati jogok az EU-ban – elvárások és tények, Ügyészek Lapja, XI. évfolyam, 6. szám, 2004.
- Sléder Judit:** A sértett jogállása a nyomozásban, Jura, X. évfolyam, 1. szám, 2004.
- Schweighardt Zsanett:** Az áldozatvédelem európai mérföldkövei – különös tekintettel a 2011. évi budapesti ütemtervre, Jogi tanulmányok, 2012. ([16. évf.] 2. köt., (http://epa.oszk.hu/02600/02687/00005/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2012_02_079-092.pdf)
- Várnay Ernő – Papp Mónika:** Az Európai Unió joga, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2013.
- Zséger Barbara:** Milyen további kötelezettségeket ró a magyar államra az Európai Unió áldozatok támogatását szabályozó új irányelve?, Jogtudományi közlöny, LXX. évfolyam, 5. szám, 2015.

¹⁰⁸ Sléder Judit: *A sértett jogállása a nyomozásban*, Jura, X. évfolyam, 1. szám, 2004., 146. p.

¹⁰⁹ Zséger Barbara *gondolataival egyetértve* (Zséger B.: i. m. 275. p.).

DR. NAGY ANITA*

A reintegrációs őrizet története, szabályozása és európai fejlődési irányai

A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) elfogadása és az elmúlt évek büntetés-végrehajtási tapasztalatai alapján a Bv. tvr. helyett egy új, tartalmát, szabályozási elveit és irányait tekintve modern Büntetés-végrehajtási kódex megalkotása vált szükségessé.¹

Ennek eredményeként 2013. december 23. napján kihirdetésre került a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv. kódex), amely 2015. január 1. napján lépett hatályba.

Az Országgyűlés 2014. november 18-i ülésén elfogadta a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szóló 2014. évi LXXII. törvényt, amely 2015. április 1-jei hatállyal létrehozta a reintegrációs őrizet intézményét.²

Az intézmény lényege abban foglalható össze, hogy az az idő, amíg elítéltek reintegrációs őrizetben vannak, a szabadságvesztésbe beleszámít, és ha korlátozottan is, de visszanyerik az elítéltek a szabadságukat, mivel a tényleges mozgási szabadság és a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogának korlátozása az őrizet során végig fennmarad.

De valójában nem egy teljesen új keletű dologról van szó, hiszen ha nem is a büntetés-végrehajtási jog keretei között, de a büntetőeljárás jog keretén belül ismert volt az ún. electronic monitoring (EM), – azaz az elektronikus felügyeleti eszközzel biztosított szabadságkorlátozás – mégpedig a házi őrizet esetében. Így tekintsük át a tulajdonképpeni magyar electronic monitoring (EM) történeti fejlődését.

* Docens, ME ÁJK, Bűnügyi Tudományok Intézete

¹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény indokolásának I/1. pontja.

² A reintegrációs őrizetre vonatkozó szabályok a Bv. Kódexben a 61/A–61/D. és a 187/A–187/E. pontig kerültek szabályozásra.

Reintegrációs őrizet történeti háttére

Magyarországon 2015. április 1-jéig elektronikus nyomon követő technikai eszköz alkalmazásának elrendelésére, vagyis elektronikus felügyelet alkalmazására az előzetes letartóztatást kiváltó házi őrizet és lakhelyelhagyási tilalom esetén volt lehetőség.

Valójában az elektronikus felügyelet Magyaror-

szágon történő alkalmazására 2003 óta van lehetőség a klasszikus házi őrizet vonatkozásában, amely az előzetes letartóztatás helyett kiszabható „házi őrizet” betartatása ellenőrzésének egyszerűsítését célozza.

Ennek ellenére 2013-ig a gyakorlati megvalósításra sem az anyagi, sem a technikai feltételek nem voltak adottak.

Ugyanakkor a Kormány már egy 2011-es határozatában³ feladatként szabta meg, hogy kerülni kell a szükségtelen szabadságelvonásokat. Ennek eszközéül az elektronikus távfelügyeleti eszközöket jelölte meg, kiemelve, hogy a rendőrség által kiépített rendszer működési tapasztalatait felhasználva a büntetés-végrehajtási felhasználás is hosszú távú célja a Kormánynak.⁴

2013 májusa első felében, kezdetben kizárólag Budapest területén, mintegy próbaverzióként került bevezetésre az elektronikus felügyelet, majd rövid tesztelési periódust követően, 2013. május 15-től, a technikai eszközök alkalmazását megyei szintre is kiterjesztették.

Kerecsi Klára szerint az elektronikus felügyelet a szabadságelvonással szembeni alternatív szankció, de nem tekinthető közösségi szankciónak, mert hiányzik a büntető igazságszolgáltatás valamely szereplőjével és a közösséggel való aktív kapcsolat.⁵

Bogotján Róbert⁶ pedig hangsúlyozza, hogy a reintegrációs őrizet olyan alternatív büntetés-végrehajtási forma, amely nem a büntetéshez kötődő speciális és generális prevenciók céljait, mint inkább az elítéltek sikeres társadalmi visszailleszkedését, ezen keresztül a visszaesési ráta csökkenését, tehát végered-

³ A büntetés-végrehajtási intézetek nemzetközi elvárásoknak való megfelelésével összefüggő átfogó vizsgálat megállapításához kapcsolódó intézkedésekről szóló 1040/2011. (III. 9.) Kormányhatározat.

⁴ Bogotján Róbert: *A zsűifoltság csökkentésének útjai a büntönépítésen túl*, Büntönügyi Szemle 2015/1. 35. o.

⁵ Kerecsi Klára: *Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjogi szankciórendszerben*, Kriminológiai Tanulmányok 39, Budapest, 2002, 117. o.

⁶ Bogotján Róbert: *A zsűifoltság csökkentésének útjai a büntönépítésen túl*, Büntönügyi Szemle 2015/1. 35. o.

ményben a büntetés-végrehajtás céljának elérését tartja szem előtt.⁷

Schmehl János pedig azt emeli ki, hogy a társadalmi visszailleszkedés itt lépcsőzetesen valósul meg, a teljes szabadságelvonás és a felelős, önálló életvezetés közé belép egy, az állami szervek által felügyelt életszakasz. Ebben az időszakban az elítélt biztosíthatja önálló megélhetését, munkát kereshet és vállalhat, újraalakíthatja, illetve erősítheti családi, társadalmi kapcsolatait. Tevékenységét elektronikus távfelügyeleti eszközökkel követik nyomon.⁸

A házi őrizet vonatkozásában az 1999. évi CX. törvény úgy rendelkezett, hogy „a házi őrizet elrendelése esetén a bíróság által kijelölt lakást és az ahhoz tartozó bekerített helyet a terhelt csak a bíróság határozatában meghatározott célból, különösen a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítása vagy gyógykezelés céljából, az ott írt időben és távolságra (úti célra) hagyhatja el”⁹, mely lakás kijelölésekor a terhelt életvitelszerű tartózkodását veszik alapul¹⁰.

A korábbi szabályozás értelmében a terhelt hozzájárulására is szükség volt az elektronikus nyomkövető alkalmazásához, a jelenlegi szabályozás alapján azonban erre már nincs szükség az 1998. évi Büntetőeljárásról szóló törvény 138. § (4) bekezdése alapján.¹¹

A 6/2003. (IV. 4.) IM-BM együttes rendelet a házi őrizet végrehajtásáról rendelkezett. Ezen rendelet 1. § (3) bekezdésében foglaltak szerint: „Ha a bíróság úgy rendelkezik, hogy a rendőrség a házi őrizet előírásainak megtartását a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszközzel is ellenőrizze, ezt a terhelttel a házi őrizet elrendelő határozatban közli.”

A 6/2008. (OT 5.) ORFK utasítás 3. bekezdésének a) pontja a házi őrizettel kapcsolatban a rendőrségre háruló feladatok végrehajtása kapcsán pedig rögzíti, hogy a házi őrizet végrehajtó szerve az a rendőrkapitányság, amelynek az illetékességi területén a terhelt házi őrizet céljára kijelölt lakása található.

Itt tartom fontosnak hangsúlyozni Mohácsi Barbara szavait, mely szerint, a személyes szabadsághoz való jog szoros összefüggésben áll az ultima ratio elvvel, mely érvényesülésének legfontosabb garanciális szabálya a bíróságok arra irányuló kötelezettsége, miszerint a letartóztatás feltételeinek fenntartása esetén kötelesek megvizsgálni, hogy adott esetben alkalmaz-

ható-e valamelyik helyettesítő intézmény a szabadságelvonás helyett.¹²

Mindezek történeti előzmények fényében tekintsük az EM jelenlegi hatályos szabályozását a reintegrációs őrizet vonatkozásában.

A reintegrációs őrizet hatályos szabályozása

Az elektronikus távfelügyeleti eszköz fogalmát a Bv. Kódex az alábbiak szerint határozza meg: „az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott mozgását nyomon követő technikai eszköz.”¹³

A reintegrációs őrizet kapcsán kiemelt büntetőpolitikai cél volt, hogy olyan módon csökkenjen a szükségtelen szabadságelvonások száma, hogy eközben ne romoljon az állampolgárok igazságszolgáltatásba vetett bizalma, általános biztonságérzete, illetve lehetőség szerint eredményesen szolgálja a bűnelkövetők sikeres társadalmi visszailleszkedését.¹⁴

A reintegrációs őrizet tehát az elektronikus távfelügyeleti eszközön keresztül valósul meg, amely folyamatosan biztosítja, hogy amennyiben a kijelölt tartózkodási helyet és mozgási területet az elítélt elhagyja, akkor riasztás formájában azonnal a hatóságok tudomására jusson.

A Bv. Kódex 187/A. § (3) bekezdése szerint: „A reintegrációs őrizet az elítélt szabadságának teljes elvonását megszünteti, de mozgási szabadságát és a tartózkodási helye szabad megválasztásának jogát korlátozza.”

Korábbi szabadulásra a reintegrációs őrizet mellett a feltételes szabadon bocsátás is lehetősége. Kérdésként vetődhet fel akkor, hogy a kettő jogintézmény között mégis mi a lényeges különbség, illetőleg van-e kapcsolat közöttük?

A kérdés egyik felére a válasz az, hogy a reintegrációs őrizetet a feltételes szabadságtól az különbözteti meg, hogy míg a feltételes szabadságra bocsátás egy büntető anyagi jogi intézmény, amelynél a szabadságvesztés végrehajtása során tanúsított magatartás alapján a bíróság eltekint a büntetés meghatározott részének végrehajtásától, addig a reintegrációs őrizet egy hatékony átmeneti eszköz, ahol az elítélt valójában a szabadságvesztését tölti, csak a letöltés formája nem a büntetés-végrehajtási intézet keretei között történik.

A kérdés másik felére a választ a Bv. kódexet módo-

⁷ Bogotján Róbert: *A zsűfolság csökkentésének útjai a büntetőpítésen túl*, Büntetőügyi Szemle 2015/1. 36. o.

⁸ Schmehl János: *Az új szabályozás főbb szakmai elemei és üzenetei*, Büntetőügyi Szemle 2013. 4. szám, 21. o.

⁹ 1998. évi XIX. törvény 138. § (1) bek.

¹⁰ 6/2003. (IV. 4.) IM-BM együttes rendelet a házi őrizet végrehajtásáról, 1. § (1) bek.

¹¹ „A bíróság rendelkezhet úgy, hogy a házi őrizet előírásainak megtartását a rendőrség a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszközzel is ellenőrizze. Ha a házi őrizet elrendelésére a terhelttel szemben személy elleni erőszakos bűncselekmény [Btk. 459. § 26. pont] elkövetése miatt folyamatban lévő eljárásban kerül sor, továbbá, ha a házi őrizetet a bíróság a terhelt előzetes letartóztatásának a 132. § (3) bekezdése szerinti megszűnését követően rendelte el, a bíróság a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszközzel történő ellenőrzését elrendeli, kivéve ha ezen eszköz alkalmazásának technikai feltételei nem biztosíthatók. [Be. 138. § (4) bekezdés]

¹² Mohácsi Barbara: *A szabadságelvonás határai, Helyettesítő intézmények és alternatív szankciók a magyar és a német jog összehasonlításának tükrében* 2011, Budapest (7. o.) Elérhető az interneten: www.ajk.elte.hu/file/DI_Tezisek_Mohacsi_Barbara.pdf (m. i.: 2013. X. 10.)

¹³ Bv. Kódex 3. § 5. pont

A reintegrációs őrizet az ún. elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazása mellett biztosítható, amelynek részletes szabályát a 10/2015. (III. 30.) BM rendelet tartalmazza, mely szerint: „elektronikus távfelügyeleti eszköz működését biztosító rendszer létesítésének és üzemeltetésének, az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazásának, továbbá a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a rendőri szerv ezzel kapcsolatos feladatainak részletes szabályairól”.

¹⁴ Bogotján Róbert: *A zsűfolság csökkentésének útjai a büntetőpítésen túl*, Büntetőügyi Szemle 2015/1. 36. o.

sító 2014. évi LXXII. törvény 113. §-a (2014. április 1. napjától lépett hatályba) adja meg a reintegrációs őrizetben lévő elítéltek feltételes szabadságra bocsátásának szabályozásánál.

Eszerint: „Ha a reintegrációs őrizet alatt az elítélt feltételes szabadságra bocsátásáról kell döntenet, és a bv. intézet az előterjesztésben a feltételes szabadságra bocsátás engedélyezésére tesz javaslatot, a büntetés-végrehajtási bíróság az elítélt meghallgatását mellőzheti.

Ha a büntetés-végrehajtási bíróság az elítélt feltételes szabadságra bocsátását rendelte el, de a bv. intézet a feltételes szabadságra bocsátás esedékességének napjáig arról értesíti, hogy az elítélt a reintegrációs őrizet magatartási, illetve az elektronikus távfelügyeleti eszközök alkalmazási szabályait megszegte, az elektronikus távfelügyeleti eszközt megrongálta vagy használhatatlanná tette, a büntetés-végrehajtási bíróság a feltételes szabadságra bocsátást újból megvizsgálja, és ennek alapján a végzését hatályon kívül helyezheti.”

A reintegrációs őrizet eljárási szabályait a Bv. Kódex 61/A. §-a szabályozza, mely alapján:

„A reintegrációs őrizet elrendelésére a bv. intézet tesz előterjesztést a büntetés-végrehajtási bírónak.” Tehát alapelv, hogy a reintegrációs őrizetet nem a bv. szervezet engedélyezi, hanem a törvényszéken működő büntetés-végrehajtási csoport bírálja. Ilyenkor a büntetés-végrehajtási bíróság az iratok alapján hozza meg a döntést, de az elítélt vagy a védő által benyújtott kérelem tárgyában meghallgatást is tarthat.¹⁵

A bv. bíróság személye egyben a legfőbb garanciális eleme az intézménynek, amin keresztül biztosított, hogy – a büntetőeljárásban kiszabott büntetés végrehajtása során tanúsított magatartást is figyelembe véve – a személyi szabadság részbeni visszaállításáról csak bíróság dönthet.

„A reintegrációs őrizet elrendelését a szabadságvesztés végrehajtása alatt *egy alkalommal* az elítélt vagy védője is kezdeményezheti. A kérelmet a bv. intézet – értékelő véleményével és javaslatával – tizenöt napon belül továbbítja a büntetés-végrehajtási bírósághoz.”

Az „egy alkalomnak” azért van jelentősége, mivel a reintegrációs őrizettel az elítélt a bv. intézet részleteiben meghatározott életrendjéhez képest jelentős kedvezményt kap, ezért csak azon elítéltek számára elérhető, akik a társadalomra kevésbé veszélyesek, és sokkal feltételezhető, hogy sikeresen tudnak visszailleszkedni a civil társadalomba.

A reintegrációs őrizetbe kerülők távozhatnak ugyan a büntetés-végrehajtási intézetből már a büntetés tényleges kitöltése előtt, de csak a büntetés-végrehajtási bíróság által kijelölt házba, lakásba, amelyet szigorúan meghatározott esetekben hagyhatnak csak el. Ilyennek minősíti a törvény a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítását, a munkavégzést, az oktatást, a képzést és a gyógykezelést.¹⁶

Azt, hogy mikor van helye reintegrációs őrizetnek a Bv. Kódex 187/A. § (1) bekezdése tartalmazza:

Ezek alapján reintegrációs őrizet akkor biztosítható:

1. Ha a szabadságvesztés céljának megvalósulása ilyen módon is biztosítható,

2. A feltételes szabadságra bocsátás esedékessége, illetve ennek kizárása vagy kizártsága esetén a szabaddulás várható időpontja előtt legfeljebb **hat hónap**¹⁷

a) akit első alkalommal ítélték végrehajtandó szabadságvesztésre,

b) akit nem a Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pontjában meghatározott személy elleni erőszakos bűncselekmény miatt ítélték el,

c) aki öt évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztését fogház- vagy börtönfokozatban tölti, és

d) aki a reintegrációs őrizetbe helyezést vállalja.”

Az első és utolsó feltételt emelném ki különösen. Az első feltétel alapján a hazai büntetőpolitika a bűnözői életmódra reagál, amikor csak az első alkalommal elkövetett bűnöző esetén van lehetőség a reintegrációs őrizetre, míg az utolsó feltétel teljes mértékben a fogvatartotton múlik, mivel a reintegrációs őrizetbe helyezés csak akkor lehetséges, ha az elítélt azt vállalja. Nyilvánvaló, hogy a távfelügyeleti eszközök rendeltetésszerű működésével költségek is felmerülnek, amelyet a tartózkodásra kijelölt tulajdonosnak kell megfizetni.

A „vállalja” feltétel része a megjelölt lakóingatlan tulajdonosának fogadó nyilatkozata, amelyek beszerzése az elítélt felelőssége és feladata.

A 30/2015. (IV. 17.) OP szakutasítása a **büntetés-végrehajtási szervezet elektronikus távfelügyeleti rendszer működtetésével kapcsolatos feladatok végrehajtásáról kifejti II/10 alatt, hogy a reintegrációs őrizet elrendelése esetén, ha a büntetés-végrehajtási bíróság által kijelölt ingatlan nem a fogvatartott bv. intézet székhelye szerinti megye területén található, a fogvatartottat a tervezett szabadon bocsátást megelőzően legalább három munkanappal, a fogvatartottak rendszeres heti körszállításával végleg át kell szállítani a kijelölt ingatlan helye szerint illetékes megyei (fővárosi) bv. intézetbe.**

A jogalkotó a reintegrációs őrizet lehetőségét tehát nem minden bűncselekmény elkövetőjének kívánja biztosítani, csupán a társadalomra kevésbé veszélyes, nem életvitelszerű bűnelkövetők számára.

Törvény alapján kizárt az alkalmazása a személy elleni erőszakos bűncselekmény elkövetőknél, mivel a

esetén a büntetés-végrehajtási bíróság által kijelölt lakást és az ahhoz tartozó bekerített helyet az elítélt csak az elrendelő határozatában meghatározott célból, különösen

a) a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítása,

b) munkavégzés,

c) oktatásban, képzésben való részvétel vagy

d) gyógykezelés céljából,

az ott meghatározott időben és az úti cél meghatározása mellett hagyhatja el.

A reintegrációs őrizet az elektronikus távfelügyeleti eszközök alkalmazása mellett biztosítható.”

¹⁷ Megjegyzendő azonban, hogy ez a tartam generális maximum, ami azt jelenti, hogy a reintegrációs őrizet hat hónapnál kevesebb ideig is tarthat.

¹⁵ Bv. Kódex 61/A. § (4) bekezdés

¹⁶ Bv. Kódex 187/A. § (4), (5) bekezdés: „Reintegrációs őrizet elrendelése

jogalkotói logika szerint az ilyen súlyos bűncselekményeket elkövetőket nem indokolt ebben a kedvezményben részesíteni. Esetükben, akárcsak az öt évnél hosszabb tartamú szabadságelvonások során a büntetés-végrehajtás intézeti körülményei között készítik fel az elítéltet a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedésre.¹⁸

Reintegrációs őrizet kizárt vagy megszüntetésre kerül

A reintegrációs őrizet alkalmazása során három nagy csoportba sorolhatjuk azokat az eseteket, amikor elvileg a reintegrációs őrizet nem alkalmazható.

1. Az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe.
2. A reintegrációs őrizet megszüntetésére kerül sor.
3. Objektív körülmény, azaz a lakóingatlan alkalmatlan a reintegrációs őrizet végrehajtására.

Nézzük meg ezeket az eseteket egyesével:

1. Az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe

A Bv. Kódex 187/C. § a szabályozza azt az esetkört, amikor az elítélt nem helyezhető reintegrációs őrizetbe, így akkor ha

- a) az elítélttel szemben további szabadságvesztést kell végrehajtani,
- b) az elítélttel szemben folyamatban lévő büntetőügyben elrendelt előzetes letartóztatását a szabadságvesztés végrehajtásának idejére megszakították,
- c) a fogvatartása során engedélyezett reintegrációs őrizetet az elítéltnak felróható okból megszüntették,
- d) az egy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztésből legalább három, egy évet meghaladó tartamú szabadságvesztésből legalább hat hónapot nem töltött le,
- e) a megjelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlan.¹⁹

2. A reintegrációs őrizet megszüntetésére kerül sor

A Bv. Kódex 187/E. § (1) bekezdése alapján a bv. szerv vezetője a reintegrációs őrizet megszüntetéséről haladéktalanul előterjesztést tesz a büntetés-végrehajtási bírónál, ha annak tartama alatt

- a) végrehajtandó szabadságvesztésről, új büntetőügyről érkezik értesítés,
- b) az elítélt a magatartási, illetve az elektronikus távfelügyeleti eszköz vállalt alkalmazási szabályait megszegi, az elektronikus távfelügyeleti eszközt megrongálja vagy használhatatlanná teszi,
- c) a kijelölt lakás az elektronikus távfelügyeleti eszköz elhelyezésére alkalmatlanná vált, vagy a befogadó nyilatkozatot tevő a nyilatkozatát visszavonta, és az

elítélt nem tud megjelölni másik olyan lakást, amely a reintegrációs őrizet végrehajtási helyeként kijelölhető lenne.²⁰

3. Objektív körülmény miatt nem kerül sor a reintegrációs őrizetre

Az ingatlan, vagy a távfelügyeleti eszköz alkalmazhatósága kizárt,²¹ ha:

- a) az ingatlanban nem áll rendelkezésre elektromos hálózat és emiatt a távfelügyeleti eszköz feltétele nem biztosítható;
- b) nem áll rendelkezésre a távfelügyeleti eszköz adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettség és jelerősség az ingatlan valamennyi helyiségében;
- c) az ingatlan lakhatásra bármely ok miatt alkalmatlan;
- d) a reintegrációs őrizetbe helyezendő fogvatartott létfenntartását a közüzemek hiánya (ivóvízellátás vagy fűtés) veszélyezteti;
- e) a fogvatartott által megjelölt kontakt személy vagy az ingatlanban életvitelszerűen tartózkodók bármelyike kriminológiai szempontból veszélyeztetik a reintegrációs őrizetbe helyezendő fogvatartott eredményes reintegrációját.

A reintegráció szerepe a reintegrációs őrizet ideje alatt

A reintegrációs őrizet intézménye nagymértékben szolgálja a reszocializációt azáltal, hogy ebben az időszakban az elítélt biztosíthatja önálló megélhetését, munkát kereshet és vállalhat, tanulmányokat folytathat, újraalkothatja és erősítheti családi, társadalmi kapcsolatait, így nagyban csökken annak a veszélye, hogy az elítélt visszaessen. Emellett vitathatatlan előnye a reintegrációs őrizetnek, hogy a büntetés-végrehajtási intézmények leterheltségét is csökkenti, anélkül azonban, hogy az elítélt elkerülné méltó büntetését.

Kijelenthetjük, hogy a reintegrációs őrizet jogszabályi feltételeknek megfelelő fogvatartotti populációjának zömét a 30–50 év közötti férfi fogvatartottak alkotják így okkal feltételezhető, hogy többségük családfenntartói szerepből került a bv. intézetbe. A jogintézmény mindenképpen pozitív hatással van a (női) házastársakra, élettársakra, gyermekekre, mint szentív társadalmi csoportra, tekintettel arra, hogy az elítélt a kiszabott ítélethez viszonyítva akár hat hónappal korábban is vissza tud térni a saját otthonába. Fontos kiemelni, hogy a reintegrációs őrizet a hatóságok részéről nem jelent durva jelenlétet a magán- és családi szférában, és kizárólag az elítélt szabálykövető magatartásának figyelemmel kísérésére szolgál. Ilyen módon az adott megkötésekkel teljesen normális csa-

¹⁸ <http://www.arsboni.hu/reintegracios-orizet-uj-lehetosegek-a-buntetes-vegrehajtasban.html>

¹⁹ Az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságának feltétele, hogy a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt ingatlan rendelkezzen: a) elektromos hálózattal és folyamatos tápellátással, b) az elektronikus távfelügyeleti eszközök adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettséggel és jelerősséggel. 10/2015. (III. 30.) BM rendelet 4. §.

²⁰ Bv. Kódex 187/E. § (1) bek.

²¹ 30/2015. (IV. 17.) ÖP szakutasítása III/15.

ládi életvitelt lehet folytatni, amely hatékonyan csökkentheti az elítélt gyermekei által elszenvedett, áttételes börtönártalmakat.²²

Szakemberek rámutatnak arra is, hogy a szabadulás utáni első 6 hónap a legkritikusabb az elítéltek vonatkozásában, mivel legtöbbször ekkor dől el, hogy az illetőnek sikerül-e új életet kezdenie vagy bűnismétlő lesz. Hosszabb tartamú büntetés után szabadulva a „kinti világ” általában még idegen nekik, idő kell az átálláshoz. Kint sokkal inkább magukra vannak utalva, elveszve érezhetik magukat, és ugyanolyan tanácstalan helyzetbe kerülhetnek, mint mielőtt bekerültek volna a börtönbe. Ezért szükséges egy akadálymentes átmenetet biztosítani a fogságból a szabadságba.²³

Az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságának feltétele, hogy a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt ingatlan rendelkezzen:

1. elektromos hálózattal és folyamatos tápellátással,
2. valamint az elektronikus távfelügyeleti eszközök adatforgalmazásához szükséges hálózati lefedettségel és
3. jelerősséggel.²⁴

A reintegrációs őrizet végrehajtása során meghatározott feladatokhoz kapcsolódó elektronikus távfelügyeleti eszközöket és távfelügyeleti infrastruktúrát (a továbbiakban: elektronikus távfelügyeleti rendszer) a rendőrség biztosítja, de az elektronikus távfelügyeleti eszközt az elítéltre a bv. intézet személyi állományi tagja helyezi fel.

A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 30/2015. (IV. 17.) OP szakutasítása a **büntetés-végrehajtási szervezet elektronikus távfelügyeleti rendszer működtetésével kapcsolatos feladatainak végrehajtásáról** szabályozta a bűnügyi nyilvántartó csoportok feladatait, a bv. pártfogó felügyelő feladatait, az informatikai terület szakfeladatait és a biztonsági szakterület feladatait.

A szakutasításra²⁵ azért is volt szükség, mert a bv. bírói döntés és a bv. intézet tényleges elhagyása időben elválik egymástól, s ez idő alatt nemcsak az eszköz telepítését, beállítását kell megoldani, hanem a távfelügyeleti rendszert programozni is kell.

Az elektronikus távfelügyeleti eszköz megrongálása, eltávolítása

Az elektronikus távfelügyeleti eszközök nem rendeltetésszerű működésére, és a meghatározott magatartási szabályok megszegésére vonatkozó jelzéseket az intézeti ügyelet és a távfelügyeleti központ értékeli.

Ha az értékelés alapján vélelmezhető, hogy az elítélt az elektronikus távfelügyeleti eszközt abból a célból távolította el, rongálta meg, semmisítette meg vagy tette használhatatlanná, hogy a biztonsági intézkedés, vagy a reintegrációs őrizet hatálya alól kivonja magát, az intézeti ügyelet erről – az elítélt megtalálásához szükséges információk egyidejű átadásával rendőri intézkedést kérve – haladéktalanul értesíti az ingatlan területi elhelyezkedése szerint illetékes megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányság tevékenység-irányítási központját.

Amennyiben a rendőri intézkedés során megerősítést nyer ezen cselekmény, akkor a szabadon bocsátó bv. intézetet értesíteni kell, hogy a szerv vezetője a reintegrációs őrizet megszüntetése érdekében előterjesztést tegyen a büntetés-végrehajtási bírónál.²⁶

A távfelügyeleti eszközök megrongálása történhet hanyag kezeléssel, károkozási szándékkal vagy akár ismeretlen helyre történő távozás szándékával. Az eszköz használhatatlanná tétele a rendeltetésszerű működés – akár erőszakos beavatkozás nélküli – lehetlenné tételét jelenti. Ez történhet például műholdas adatkapcsolat szabotálásával vagy a távfelügyeleti eszköz áramellátásának szándékos megszüntetésével. Közös kritérium, hogy a cselekmény célzatos és tudatos legyen.²⁷

Összegezve az eddig elmondottakat, látjuk, hogy a reintegrációs őrizet egy „többszereplős” eljárás ahol nemcsak a büntetés-végrehajtási bírónak, hanem a védőnek, a pártfogó felügyeletnek és a bv. intézetnek is komoly szerepe van. Azt, hogy konkrétan kinek mi a feladata az eljárásban tekintsük át egy *táblázat*²⁸ segítségével (lásd következő oldal).

²² Bogotján Róbert: *A zsűfolság csökkentésének útjai a börtönépítésen túl*, Börtönügyi Szemle 2015/1. 38. oldal

²³ Pálvolgyi Ákos: *A társadalom részvételének szükségessége a büntetés-végrehajtásban*, <http://ujbtk.hu/palvolgyi-akos-a-tarsadalom-reszvetelenek-szuksegessége-a-buntetes-vegrehajtasban-reszocializacio-reintegracio> (Letöltés: 2015. szeptember 22.)

²⁴ 10/2015. (III. 30.) BM rendelet, 4. §

²⁵ A szakutasítás jogszabályi alapjai: 2013. (IX. 13.) BVOP utasítás 7. pontja, büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény, valamint a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet, illetve az elektronikus távfelügyeleti eszköz működését biztosító rendszer létesítésének és üzemeltetésének, az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazásának, továbbá a büntetés-végrehajtási szervezet, valamint a rendőri szerv ezzel kapcsolatos feladatának részletes szabályairól szóló 10/2015. (III. 30.) BM rendelet

²⁶ 10/2015. (III. 30.) BM rendelet 6. §

²⁷ Bogotján Róbert: *A zsűfolság csökkentésének útjai a börtönépítésen túl*, Börtönügyi Szemle 2015/1 40. oldal

²⁸ Készítette: Nagy Anita egyetemi docens Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Intézete

Elítélt vagy védője ²⁹	Büntetés végrehajtási pártfogó felügyelő ³⁰	A bv. intézet	Bv. bíró
<p>előterjesztést tehet a végrehajtás alatt egy alkalommal a bv. intézetten keresztül</p> <p><i>Határidő:</i></p> <p>a kérelmet a bv. intézet tizenöt napon belül továbbítja a bv. bíróhoz</p>	<p>környezetanalízist³¹ készít, melynek keretében a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő méri fel a lakás³² alkalmasságát.³³</p> <p><i>Határidő:</i></p> <p>környezetanalízist a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő a megkeresés megérkezésétől számított harminc napon belül készíti el és küldi meg a megkereső bv. intézetnek.</p> <p><i>Ellenőrző tevékenysége:</i></p> <p>elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazási szabályainak a betartását, valamint a társadalmi reintegrációs folyamat előrehaladását a reintegrációs őrizet végrehajtására kijelölt lakás elhelyezkedése szerint illetékes büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő ellenőrzi.</p>	<p>a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőn keresztül környezetanalízist készít</p> <p>+</p> <p>a bv. intézet előterjesztést tesz³⁴ a fogvatartás helye szerinti bv. csoportnál, ha a feltételek fennállnak a büntetés-végrehajtási bírónak</p> <p>+</p> <p>A reintegrációs őrizet elrendeléséről szóló büntetés-végrehajtási bírói határozatot megküldi a határozatban megjelölt ingatlan területi elhelyezkedése szerint illetékes rendőri szervnek.</p> <p>+</p> <p>Az elektronikus távfelügyeleti eszközöket a szabadon bocsátó bv. intézetben a parancsnok által kijelölt, erre kiképzett személy helyezi fel. Az elítéltet az elektronikus távfelügyeleti eszközök sikeres aktiválása után lehet szabadon bocsátani.</p>	<p>A döntést meghozza az iratok alapján, illetve ha az elítélt vagy védője kezdeményezte az eljárást, akkor <i>meghallgatás</i> alapján</p> <p>+</p> <p>kijelöli a reintegrációs őrizet végrehajtására szolgáló <i>lakást</i>, ha az megfelel a technikai, jogi feltételeknek (az áramellátás biztosított, van hálózati GPS lefedettség, a tulajdonos-befogadó nyilatkozata rendelkezésre áll stb.)</p> <p>+</p> <p>meghatározza, hogy az elítélt milyen célból és milyen időtartamban <i>hagyhatja el a kijelölt lakást</i> és a hozzá tartozó bekerített helyet (hasonlóan a házi őrizet-hez³⁵)</p> <p>+</p> <p>megjelöli a reintegrációs őrizet <i>lejártának napját</i></p> <p>±</p> <p><i>elfogatóparancsot</i> bocsát ki, ha a reintegrációs őrizet szabályait az elítélt megszegi és ismeretlen helyre távozik</p> <p><i>Határidő:</i></p> <p>a kérelemről öt napon belül, sürgős szükség esetén soron kívül – iratok alapján – határoz.</p>

²⁹ A reintegrációs őrizetre vonatkozó kérelem előterjesztésére csak írásban kerülhet sor. Amennyiben a fogvatartott nem tud írni, úgy kérelmét két tanú jelenlétében, jegyzőkönyvben kell rögzíteni. A védő által előterjesztett kérelem ügyintézése csak akkor kezdhető meg, ha azzal a fogvatartott írásos nyilatkozata alapján egyetért. 30/2015. (IV. 17.) OP szakutasítása II/4. pont.

³⁰ A környezetanalízist az elítélt által megjelölt lakás vagy egyéb ingatlan székhelye szerint illetékes bv. pártfogó felügyelő készíti el.

³¹ A környezetanalízisben nem elsősorban az elítélt személyiségére, mint inkább a reintegrációs őrizet életviszonyaira fókuszál, amely információk a bv. bíró megalapozott döntéséhez szintén szükségesek.

³² 30/2015. (IV. 17.) OP szakutasítása III/15: Az ingatlan alkalmasságára és a távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságára irányuló felmérés foganatosítása érdekében, a bv. pártfogó felügyelő a Pártfogó Felügyelői Szolgálat tevékenységéről szóló 8/2013. (VI. 29.) KIM rendelet (a továbbiakban: Pfr.) 62/C. § (2) bekezdésben meghatározott személlyel (a továbbiakban: kontakt személy) köteles felvenni a kapcsolatot. Amennyiben az előzetesen egyeztetett időpontban a kontakt személy nem jelenik meg, azonban utólag távollétét igazolja, a bv. pártfogó felügyelő újabb időpontot köteles megjelölni a felmérés végrehajtása céljából. Ha az ingatlan megtekintése és a felmérés elvégzése a kontakt személy távolléte miatt ismételt akadályba ütközik, a bv. pártfogó felügyelő a továbbiakban a vizsgálatot nem köteles lefolytatni.

³³ A Bv.tv. 187/B. § (1) bekezdése alapján a bv. intézet az előterjesztés vagy a kérelem véleményezésének megalapozása érdekében megkeresi a reintegrációs őrizet végrehajtására az elítélt által megjelölt lakás elhelyezkedése szerint illetékes büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelőt az elektronikus távfelügyeleti eszközök a lakásban való alkalmazhatóságának a felmérése, és annak alkalmazhatósága esetén környezetanalízis elkészítése céljából.

(2) Az elektronikus távfelügyeleti eszköz alkalmazhatóságát a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelő a megkeresés megérkezésétől számított nyolc napon belül felméri.

³⁴ A bv. intézet előterjesztése a bv. ügyek általános rendje szerint épül fel, azaz kiter főképp az elítélt személyiségére, szemléletére, jutalmazási és fegyelmi helyzetére, a végrehajtás során tanúsított magatartására, a bünyügyi nyilvántartás alapadataira, s tartalmazza a vezető javaslatát.

³⁵ A reintegrációs őrizet elrendelése esetén a büntetés-végrehajtási bíró jelöli ki az elítélt tartózkodási helyéül szolgáló lakást. A végzésben meghatározza, hogy a kijelölt lakás és a hozzá tartozó bekerített hely milyen – Elsősorban a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítását szolgáló, munkavégzési vagy gyógykezelési – célból és milyen időtartamban hagyható el. Bv. tv. 61/A. § (3) bek.

Electronic Monitoring (EM) Európában

Nemzetközi történeti fejlődését a házi őrizet elektronikus ellenőrzésének gondolata már az 1960-as években felmerült az Amerikai Egyesült Államokban, mely eredményeként 1988-ban 33 szövetségi államban létezett a jogilag szabályozott elektronikus házi őrizet program.³⁶

*Gilles Deleuze*³⁷ 1990-ben kifejtette, hogy az addigi társadalmat az ellenőrzés társadalma váltja fel, valamint a börtönrendszerek azzal kísérleteznek, hogy olyan alternatív büntetőformákat találjanak ki az elektronikus gallér bevezetésével, amellyel a nap meghatározott óráiban házhoz kötik az elítéltet.

Az elektronikus nyomkövető rendszer az 1960-as évek közepén *Robert Schwitzgebel*, a Harvard Egyetem pszichológusának ötletéből született, aki úgy érezte, hogy megoldása humánus és költséghatékony alternatívája lehet a bebörtönzés intézményének.

A „Dr. Schwitzgebel Machine” – ahogy nevezték az eszközt – 1969-ben került szabadalmi oltalom alá, de tényleges gyakorlati alkalmazása az 1980-as évek elején vette kezdetét az Amerikai Egyesült Államokban.

A rendszer működése azon az elven alapult, hogy azok a bűnelkövetők, akik bizonyos feltételeknek megfeleltek, és vállalták, hogy a nap 24 órájában hajlandók egy rájuk rögzített jeladó eszközt, peracet (elterjedt angol neveken: „tag”, „bracelet”, „wristlet”, „anklet”) magukon viselni, büntetésüket otthon tölthették. Emellett ahhoz is hozzá kellett járulniuk, hogy lakásukban – az első időkben vezetékessé telefonvonalat használó, valamint a helyi energiaellátásra kapcsolt – jeladóeszköz (angol nevén „HMD” – *Home Monitoring Device*) kerüljön telepítésre. Nyilván a mostani eszközök technikai fejlettségét érintően jelentős változások mentek keresztül, amelyről majd szó lesz a későbbiekben.

Az EM térhódítására jellemző Európában, hogy számos ország beillesztette a büntetőjogi szankciórendszerébe. Így Anglia/Wales³⁸ majd Svédország³⁹ és Hollandia⁴⁰ voltak az első olyan országok, ahol az EM nemcsak mint büntetés jelent meg, hanem mint early release, azaz a börtönből való szabadulás egyik fajtája lett. Portugália, Franciaország, Belgium, Olaszország majd Skócia követte a sort 2000⁴¹ körül, míg Svájc az új büntetőjogi kódexével 2007-ben, Dánia 2005-ben.⁴²

³⁶ Herke Csongor: *Gondolatok a házi őrizet magyarországi bevezetése előtt*. Magyar Jog, 1998/8., 470. o.

³⁷ Gilles Deleuze (1925–1995.) francia filozófus, esztéta, filmteoretikus.

³⁸ Mortimer, E., May, Ch.: *Electronic monitoring in practice: the second year of the trials of curfew orders*. London: Home Office 1997.

³⁹ Bishop, N.: *Le controle intensif par surveillance électronique: un substitut suédois à l'emprisonnement*. Bulletin d'information pénologique 19/20(1995), pp. 8–9.

⁴⁰ Ministry of Justice: *Electronic Monitoring*. The Hague 1996.

⁴¹ For a summary see Haferkamp, R.: *Elektronisch überwachter Hausarrest – Europa und die Schweiz*. Neue Kriminalpolitik 1999, pp. 4–6; Mayer, M., Haverkamp, R., Levy, R. (eds.): *Will Electronic Monitoring Have a Future in Europe?* Freiburg 2003

⁴² Hans-Joerg Albrecht: *Electronic Monitoring in Europe*, Summary and Assess-

Az alternatív szankciók közül a korábban már említett Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a Rec (2000) 22. sz. Ajánlása deklarálta először, hogy a büntetés-végrehajtási szakban lehetséges megoldás lehet a szabadságvesztés büntetés felváltása a mozgásszabadság electronic monitoring korlátozásával.

Az elektromos felügyelet esetében olyan szabadságkorlátozásról van szó, amikor az elítéltet úgy helyezik elektromosan felügyelt kontroll alá, hogy a lakóhelyiségét csak meghatározott időszakonként hagyhatja el. A technológiai fejlődés folytán ma már lehetőség van arra, hogy az egyén jelenlétét műholdas nyomkövető segítségével pontosan meg tudják határozni.⁴³

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2014) 4. számú Ajánlása az Electronic Monitoringról

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2014) 4. számú Ajánlása részletesen rögzíti az electronic monitoring célját⁴⁴, s annak érdekében, hogy támogassa ezen alternatív szankció szélesebb körű alkalmazását, illetve, hogy a tagállamok a szabadságvesztés büntetést mintegy ultima ratio jelleggel alkalmazzák, felsorolja az alkalmazási lehetőségét a büntetőeljárás és büntetés-végrehajtás során. Így:

- A büntetőeljárás tárgyalás előtti szakaszában;
- Börtönbüntetés felfüggesztésének vagy végrehajtásának feltételeként;
- A kiszabott büntetés vagy intézkedés végrehajtás felügyeletének önálló módjaként;
- Más próbaidős beavatkozásokkal együtt;
- Börtönben tartózkodó elítéltek szabadulását megelőzően;
- Feltételes szabadlábra helyezés keretében;
- Bizonyos típusú elkövetők börtönből történő kiengedését követő intenzív irányítása és felügyeleti intézkedéseként;
- A bűnelkövetők börtönbéli vagy nyitott börtönök határain belüli belső mozgás ellenőrzésére;
- Egyes gyanúsítottak vagy elkövetőkkel szemben konkrét bűncselekmények áldozatainak védelmére.

Az ajánlás kiemeli, hogy az elektronikus felügyelet technológiáját csak jól szabályozott és arányos módon lehet alkalmazni és ennek érdekében szabályozási korlátokat, illetve etikai és szakmai szabályokat szükséges megfogalmazni a részes tagállamok számára.⁴⁵ Az aján-

ment of Recent Developments in the Legal Framework and Implementation of Electronic Monitoring, <https://www.mpicc.de/files/pdf1/albrecht.pdf>

⁴³ Nagy Ferenc: *Magyar büntetőjog. Általános rész*, Második kiadás; HVG-ORAC Kiadó; Budapest, 2010. 371. o.

⁴⁴ Recommendation CM/Rec(2014)4 of the Committee of Ministers to member States on electronic monitoring II. Definitions „Electronic monitoring”

⁴⁵ A szabályozás korlátok közé szorítása annak érdekében elengedhetetlen, hogy a megfigyelés alatt álló személy, illetve harmadik személy magán- és családi életét érő lehetséges negatív hatásokat csökkentsék.

lás deklarálja az electronic monitoring fogalmát, miszerint: „Az »elektronikus felügyelet« egy olyan általános kifejezés, amely a büntetőeljárásban résztvevő személyek helyzetének, mozgásának és meghatározott magatartásának megfigyelésére utal. Az elektronikus megfigyelés jelenlegi formái rádióhullámú, biometrikus vagy műholdas nyomkövető technológián alapulnak. Ezek általában egy, a személyre felhelyezett eszközt jelentenek, melyet távolról felügyelnek.”

Az ajánlás előírja, hogy az elektronikus megfigyelés intézményét az államoknak jogszabályi szinten kell rögzíteni, amely meghatározza annak lehetőségét, típusait, időtartamát és végrehajtásának módjait.

Az elektronikus megfigyelés végrehajtásának, típusainak és módjainak mindenkor arányban kell állnia az elkövetett vagy megkísérelt bűncselekmény időtartamával és társadalomra veszélyességével, tekintetbe véve a gyanúsított vagy az elkövető egyéni körülményeit, valamint intézkedni kell a megfigyelés rendszeres felülvizsgálatáról.

EM kutatási projekt az EU tagállamok között: „The Use of Electronic Monitoring in EU Member States”⁴⁶ 2014–2016

Az EM-mal kapcsolatos új kezdeményezések a mai napig napirenden vannak, hiszen nagyon sok országban vagy még nem került bevezetésre, vagy tervezik bevezetését.

A legújabb kutatási projekt, amelynek neve: Creativity and Effectiveness in the Use of Electronic Monitoring as an Alternative to Imprisonment in EU Member States 2014–2016-ig szól.⁴⁷ 2014 májusában indult el, s 2016-ra várható a kutatás eredményeinek publikálása.

A kutatással kapcsolatosan először a téma egyik legjelentősebb képviselőjének, Professor Anthea Hucklesby⁴⁸ CEP konferencián⁴⁹ adott elő, akinek legfontosabb kutatási adatait ismertetném röviden.⁵⁰

Öt országban került összehasonlításra az EM, így: Angliában, Skóciában, Belgiumban, Hollandiában és Németországban az alábbi területeken: az EM alkalmazási területe, az EM hossza, megszüntetési feltételek.

Ezek alapján, – az EM alkalmazhatóságát tekintve –, az alábbi összesítő táblázatot ismertetném:

	Belgium	Anglia, Wales	Németország	Hollandia	Skócia
(pre -trial) tárgyalás előtti szakaszban	x	x		x	
a bíróság rendeli el eleve az EM-ot (court order)	x	x	x		x
végrehajtási szakaszban a szabadságvesztés alternatívája (execution alternativ to prison sentence)	x	x		x	
early release (korábban szabadlábra helyezés: pl. reintergrációs őrizet)	x	x	x	x	x
post release szabadlábra helyezést követően utánkövetésre használják		x	x	x	x
alcohol monitoring		x		x	

⁴⁶ The use of Electronic Monitoring in EU member states <http://emeu.leeds.ac.uk/>

⁴⁷ Ez a kutatási projektben az alábbi egyetemek kapcsolódtak be: Prof. Anthea Hucklesby (The University of Leeds), Prof. Gill McIvor (The University of Stirling), Prof. Kristel Beyens (Vrije Universiteit, Brussels), Prof. Frieder Dunkel (University of Greifswald) and Prof. Miranda Boone (Utrecht University).

⁴⁸ Center for Criminal Justice Studies, University of Leeds, UK

⁴⁹ CEP Conference on Electronic Monitoring in Europe, 11–13 December 2014, Frankfurt – Germany – CEP ösztöndíjjal vettem részt a konferencián.

⁵⁰ CEP Conference on Electronic Monitoring in Europe, 11–13 December 2014, Frankfurt – Germany – CEP ösztöndíjjal vettem részt a konferencián.

A fenti táblázatból azt a következtetést is levonhatjuk, hogy az EM valamennyi formáját nem minden ország alkalmazza egységesen, de van olyan EM alkalmazási terület, pl. az early release, amelyet mind az öt ország, **2015. április 1-jétől pedig már Magyarország is ismeri reintergrációs őrizet néven.**

A kutatás másik fontos vetülete az volt, hogy az érintett országokban milyen technológiát alkalmaznak és szükséges-e a pártfogó felügyelet.

Ezekre a kérdésekre az alábbi táblázatos összefoglalót adták:⁵¹

	Belgium ⁵²	Anglia, Wales	Németország	Hollandia	Skócia
Technológia	GPS/RF/VV	RF/GPC	RF/GPC	GPS/RF/SCRAM	RF
Pártfogó felügyelet	Abban az esetben kötelező, ha 3 év feletti börtönbüntetés miatt alkalmazták az EM-ot.	Abban az esetben, ha a bíróság ezt kifejezetten elrendelte.	Mindig kötelező.	Mindig kötelező, kivéve a házi őrizet alkalmazása esetén.	Meghatározott feltételek esetén.

Az EM sok lehetőséget hordoz magában, s itt nemcsak a most alkalmazott reintegrációs őrizet formájában történő alkalmazásra gondolok, – hanem mint azt az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec (2014) 4. számú Ajánlása is kifejtette – nálunk is elképzelhetőnek tartom, hogy lehetőség lenne alkalmazásra például

mint szabadságvesztés büntetés felfüggesztésének feltételeként, más próbaidős beavatkozásokkal együtt; vagy éppen bizonyos típusú elkövetők börtönből történő kiengedését követő intenzív irányítása és felügyeleti intézkedéseként. ■

⁵¹ EM EU Presentation at the 9th CEP Conference on Electronic Monitoring in Europe, 11–13 December 2014, Frankfurt – Germany

⁵² Electronic monitoring was introduced nationwide in Belgium in 2000 and has expanded ever since, s itt is hasonlóan Dániához, az első feltétel az ottani social assistant általi lakás feltérképezése a tekintetben, hogy alkalmas-e az EM-ra bővebben: Kristel Beyens And Marijke Roosen Electronic monitoring in Belgium: a penological analysis of current and future orientations European Journal of Probation University of Bucharest www.ejprob.ro Vol. 5, No.3, 2013, pp 56–70.

AZ ÚJ BTK. ÉS A KAPCSOLÓDÓ JOGFORRÁSOK, BÍRÓSÁGI IRÁNYMUTATÁSOK

Második, aktualizált kiadás

SZERKESZTŐ: **Czine Ágnes**

LEKTOR: **Kónya István**

A Büntető Törvénykönyv hatálybalépésével kezdődő új jogállapot áttekintéséhez nyújt segítséget ez a forrásgyűjtemény. Arra szolgál, hogy a bírák, az ügyészek, az ügyvédek, a nyomozó hatóság, valamint a büntetőjog iránt érdeklődők a tárgyalóteremben és azon kívül is gyors eligazodást nyerjenek a különböző jogforrásokról. A kötet a 2013. július 1-jén hatályba lépett Btk. értelmezéséhez, napi alkalmazásához nyújt elengedhetetlen segítséget.

Ehhez igazodik a kiadvány szerkezete. A vázat a Büntető Törvénykönyv normaszövege adja, melynek rendelkezéseivel a mű hozzárendeli a vonatkozó indoklás lényeges tartalmát, valamint a hatálybalépéséhez kötődő esetleges törvényi rendelkezéseknek, az Alaptörvény egyes cikkeinek, a háttérjogszabályoknak és az Európai Unió joga – a tisztességes eljárás legfontosabb esetjogát is magában foglaló – kapcsolódó rendelkezéseinek a releváns részeit.

Mindezt követi – szintén a törvénykönyv egyes rendelkezéseinél – a jogértelmezés, élén az Alkotmánybíróság vonatkozó határozataival, melyeket a Kúria (illetve jogelődje, a Legfelsőbb Bíróság) releváns jogegységi határozatai és legutóbb felülvizsgált BK véleményei követnek. A gyűjteményt a közzétett elvi határozatok és eseti döntések továbbra is irányadó részei zárják.

A 2014. februári kiadás nagy sikerére tekintettel jelentjük meg újra a könyvet. A második, aktualizált kiadás – 2016. május 1-jei lezárással – feldolgozza a joganyagban időközben bekövetkezett változásokat, valamint a joggyakorlat bővülését, így azon kúriai iránymutatásokat, elvi határozatokat és eseti döntéseket is, melyek már a 2012. évi C. törvényre tekintettel születtek.

Ára: 6990 Ft

DR. SZABÓ KRISZTIÁN*

Javaslatok az új büntetőeljárás- törvény tanúvédelmi szabályaihoz

Bevezetés

Kétségtelen tény, hogy hazánkban a tanúvédelem büntető anyagi és eljárásjogi szabályozása az 1990-es évek közepétől kezdődően tulajdonképpen egy szűk évtizeden belül megtörtént, az egyes eszközök alkalmazási gyakorlata többé-kevésbé kialakultnak tekinthető, a „*hatályos jogszabályokban meghatározott tanúvédelmi intézkedések mára rendszerré álltak össze.*”¹ A tanúvédelem területén azonban vannak olyan rész-kérdések, amelyek pontosítása, kiigazítása a kodifikálás alatt álló új büntetőeljárás törvényben szükséges lenne. Ezeket gyűjtöttem össze jelen tanulmány keretében.

Hangsúlyozni szükséges, hogy a tanúvédelem, mint jogi terminus technicus sokkal inkább zszurnalisztikai kifejezés, mint szemantikailag kifogástalan definíció, hiszen egyértelműen nemcsak tanúkat és nem kizárólag védelmet értünk alatta. A jogintézménybe tartozó egyes eszközök a büntető eljárásjogi tanú fogalmába tartozó személyeknél sokkal szélesebb körben alkalmazhatók, továbbá gyakran inkább célozzák a tanú kíméletét, mintsem a szó szoros értelmében vett védelmét. Ennek ellenére mind a jogi szakirodalomban, mind a köznyelvben elfogadott a „tanúvédelem” kifejezés, annak viszonylagos pontatlansága nem okoz értelmezési nehézségeket.

A tanú védelmét, illetőleg a tanú kíméletét szolgáló jogi és egyéb eszközöket szükséges megkülönböztetni. Míg a tanúvédelem alapvetően jogtudományon belüli, elsősorban büntető eljárásjogi kérdéskör, addig a tanú kíméletének problematikája jóval túlmutat a jog határain, hiszen ez utóbbinak számos egyéb társadalmi összetevője van, csakúgy, mint az állampolgá-

rok általános biztonságérzetének. Példának okáért az, hogy milyen magatartást tanúsít a kihallgatást végző hatóság eljáró tagja, vagy milyen a bírósági épületek kialakítása², nyilvánvalóan nem a tanúvédelem jogi eszköztárával megoldható kérdés, de még csak nem is elsősorban jogi probléma, ugyanakkor a tanú biztonság- és komfortérzetét alapvetően befolyásolja. Pontosán emiatt nyilvánvaló összefüggés is van a két terület között, hiszen a tanú biztonságérzetét – és ezen keresztül az általa tett vallo-

más hitelt-érdemlőségét és tartalmát – olykor olyan szubjektív tényezők befolyásolhatják, amelyeket nem, vagy nem elsősorban a jog eszközeivel lehet megfelelően orvosolni. Mindezekre a körülményekre tekintettel hangsúlyozni kívánom, hogy jelen tanulmányban kizárólag a tanúvédelem eszközeivel kapcsolatos észrevételeimet fogalmazom meg, a tanú kímélete ezen a körön kívül esik.

A tárgykörben megjelent monográfiám³ felosztást követve az *Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 13. számú Ajánlása a tanúk megfélemlítéséről és a védelemhez való jogról* (a továbbiakban: Ajánlás) felosztásának megfelelően külön elemzem a szervezett bűnözéssel és a családon belül elkövetett bűncselekményekkel összefüggésben igénybe vehető tanúvédelmi eszközökkel kapcsolatos észrevételeimet. Megjegyezni kívánom, hogy a szervezett bűnözéssel kapcsolatos tanúvédelmi eszközök majd mindegyike ezen a körön kívül is alkalmazható, ezért azokat „*Általános és a szervezett bűnözéssel szembeni tanúvédelmi eszközök*” elnevezéssel jelölöm.

A) Általános és a szervezett bűnözéssel szembeni tanúvédelmi eszközök

A.1. Zárt adatkezelés

Az 1994. évi XCII. törvény 3. §-a életbe léptette az első hazai tanúvédelmi szabályt, amely a tanú adatainak zártan kezelésével a tanú biztonságérzetét kívánta növelni.⁴ A rendelkezés elvi indoka, hogy a „*jegyző-*

² Már az Ajánlás előkészítő munkálatai során felmerült annak szükségessége, hogy a bírósági épületekben megfelelően elkülönített várakozó helyiségeket alakítsanak ki a vád és a védelem tanúi részére. Vö.: *Bócz Endre: A tanúvédelem és az Európa Tanács, Rendészeti Szemle*, 1994, 8. szám, 9. o.

³ *Szabó Krisztián: Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban*, HVG-ORAC Kiadó, Bp., 2012.

Recenzió: *Elek Balázs: Recenzió Szabó Krisztián: Tanúvédelem a magyar büntetőeljárásban című monográfiájáról*, Büntetőjogi Szemle, 2013/4. 10–12.

⁴ Csupán érdekességként jegyzem meg, hogy a tanú címének és személyi

* Egyetemi docens, DE ÁJK; ügyvéd

¹ *Kertész Imre: A még különösebben védett tanú*, Belügyi Szemle, 2001, 11. szám, 29. o.

könyvbe került vagy a tárgyaláson elhangzó személyi adatok nyilvánosságra kerülésével fennállhat annak a lehetősége, hogy a tanú személyi adatai – különösen lakóhelye, foglalkozása – olyan személyek előtt válhatnak ismertté, akik részéről a tanú megfélemlítése vagy fenyegetése felmerülhet.⁵ Az 1998. évi LXXXVIII. törvény ezt meghaladóan lehetővé tette kivételesen indokolt esetben a tanú nevének zárt kezelését is. A Be. 96. §-a alapján ettől kezdve a hatóságok a tanú, illetőleg később az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére vagy hivatalból a tanú személyi adatait – a nevének kívül – az iratok között elkülönítve, zártan kezelhették (részleges anonimitás), kivételesen indokolt esetben⁶ pedig a tanú nevének zárt kezelésére (teljes anonimitás) is lehetőség volt. Az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CLXI. törvény 24. §-a 2011. január 1-jei hatállyal újraszövegezte a Be. 96. § (1) bekezdését, megszüntetve a személyi adatok zárt kezelése körében a részleges és teljes anonimitás megkülönböztetést és a hatóságok mérlegelési jogát a tanúvédelmi eszköz elrendelését illetően. A jelenleg hatályos törvényszöveg szerint ugyanis a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság hivatalból *elrendelheti*, illetve a tanú, vagy az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére *elrendeli*, hogy a tanú személyi adatait [Be. 85. § (2) bekezdés] az iratok között elkülönítve, zártan kezeljék.

Nem teljesen világos, hogy hazánkban a jogalkotó miért szüntette meg a személyi adatok és a név zárt kezelésének külön lehetőségét. A tanú személyi adatainak zárt kezelése esetében a 2011. január 1. napjától hatályos Be. visszautal a tanú 85. § (2) bekezdésben meghatározott személyi adataira, amely körbe beletartozik a tanú neve is. A nyelvtani értelmezés szerint tehát ilyen esetben a tanú nevét is zártan kell kezelni, ugyanakkor ez kivitelezhetetlen abban az esetben, amikor a tárgyaláson az egyébként név szerint szólított tanú kéri a tanúvédelmi eszköz alkalmazását, amelyet a bíróság köteles lesz elrendelni. Ugyanez a helyzet, ha akár hivatalból, akár indítványra nevének megjelölésével idézik a tanút. A gyakorlatban ilyen esetben továbbra is csupán a tanú egyéb személyi adatainak titkosítására kerülhet sor, a neve nyilvánvalóan ismert lesz a jelenlévők számára. Az ellentmondás feloldására az egyetlen megoldás az lehet, hogy ismételten külön lehetősége legyen a tanú egyéb személyi adatainak kívül a nevének zárt kezelése.

Problémát jelenthet továbbá a jegyzőkönyvezés kérdése is a zárt adatkezeléssel védett tanú esetében. A sértett feljelentéséről felvett jegyzőkönyvben szerepel(het) annak lakcíme, adott esetben telefon-

száma is, s majd csak az eljárás során később, a tanú kihallgatása megkezdése előtt döntenek a személyi adatok zártan történő kezeléséről, ezért amennyiben a nyomozás befejezésekor a feljelentés változatlan formában ismerhető meg a gyanúsított számára, úgy minden további nélkül megismerheti a sértett-tanú titokban tartani próbált személyi adatait. Helytálló a Be. Magyarázat azon megállapítása, miszerint „*az intézkedés hatékonyan csak akkor érvényesülhet, ha a tanúvallomást rögzítő [...] jegyzőkönyv mellett a tanú személyes adatai a nyomozás során keletkezett egyéb iratokból, valamint az egyes eljárási cselekményeknél való személyes közreműködése alkalmával sem lesznek megismerhetőek.*”⁷

További fontos kérdés ebben a körben, hogy a zártan és elkülönítve történő kezelés valóban megvalósuljon. Az lenne a legcélszerűbb megoldás, ha a tanú adatait tartalmazó iratokat nem az ügyiratok között helyeznék el, hanem azoktól valóban külön kezelnék. A Be. alapján jelenleg is az kellene, hogy legyen a helyzet, hogy a tanú zártan kezelt adatait „csak” az ügyben eljáró bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tekintheti meg, ennek biztosítása az eljáró hatóságok feladata. A bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság a tanú személyazonosságát az azonosításra alkalmas iratok megtekintésével állapítja meg. Egyes szerzők álláspontja szerint⁸ azonban hiába szerepel a „csak” kifejezés a tanú személyi adatainak megismerésével összefüggésben, ezzel ellentétben „*a törvény nagyon tág körben [...] engedi meg az adatok megtekintését*”⁹, különös tekintettel arra, hogy egy-egy ügy előadójának személye az eljárás során többször is változhat, akár a nyomozó hatóság tagjáról, az ügyésztől vagy a bíróról legyen szó. Ennek eredményeként annak „*megállapítása szinte lehetetlen, hogy ki jutott hozzá ténylegesen a zártan kezelt személyi adatokhoz.*”¹⁰ Még akkor is igaz lehet ez a megállapítás, ha a betekintő személy nevét, beosztását és a betekintés időpontját tartalmazó lapot a nyomozás befejezése után az iratokhoz kell csatolni, illetve a bírósági szakban a felnyitás tényét, okát és időpontját a zárt adatot tartalmazó borítékra fel kell jegyezni.

A Be. a személyi adatok zárt kezelésével kapcsolatban kimondja, hogy a tanú adatait *elkülönítve és zártan* kell kezelni. Ezzel ellentétben a Nyor. akként rendelkezik, hogy a tanú adatait a *nyomozás irataihoz csatolt* és hitelesített *zárt* borítékban kell elhelyezni. A BÜSZ pedig szintén akként rendelkezik, hogy az *iratok között* kell zárt borítékban elhelyezni a zártan kezelt adatokat. A gyakorlatban is a Nyor. és a BÜSZ előírásainak megfelelően történik az eljárás, mivel a jegy-

adatainak zárt kezelésére vonatkozó lehetőséget az Európai Unió Tanácsának 1995. november 23. napján kelt „*A szervezett bűnözés elleni küzdelem során a tanúk védelméről*” szóló 95/C/327/04. számú állásfoglalásának A/6. pontja tartalmazza, vagyis ebben a tekintetben a magyar jogalkotás megelőzte az uniós dokumentumot.

⁵ Varga Zoltán: *A tanúvédelem*, Magyar Jog, 2001, 5. szám, 270. o.

⁶ Liziczay Sándor ezzel a feltétellel kapcsolatban rámutat, hogy az túl általánosan került meghatározásra a törvényben. Liziczay Sándor: „*Jogförténeti kuriózum*” avagy a tanú védelmének büntetőeljárásjogi eszközei, Collega, 2003, 2. szám, 27.

⁷ Holé Katalin – Kadlót Erzsébet [szerk.]: *A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata*, II. kötet, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Bp., 2007, 340. o.

⁸ Lásd: Kemény Gábor: *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, 2000, 10. szám, 88. o. és Győre István: *A tanú személyes adatai zárt kezelésének egyes problémái a magyar büntetőeljárásban*, Belügyi Szemle, 1995, 12. szám, 31. o.

⁹ Kemény: *i. m.*, 88. o.

¹⁰ Győre: *i. m.*, 31. o.

zőkönyvekbe csupán a tanú neve kerül, míg egyéb adatait lezárt, hitelesített borítékban helyezik el. A tanú nevének zárt kezelése esetében pedig a tanúvallomás egy, az általános szabályok szerint felvett és a tanú által aláírt példánya is a borítékba kerül, mivel a nyomozási iratok között elhelyezett példány sem a tanú személyi adatait, sem a tanú aláírását nem tartalmazza.

Bár egyes felfogások szerint a fentiekkel is megvalósul az elkülönített kezelés, véleményem szerint a probléma – és a Be. rendelkezéseivel ellentétes gyakorlat – az, hogy a lezárt borítékot a nyomozási iratok között helyezik el, hozzátűzve a vallomáshoz, ami nem teljesen felel meg a törvényi kívánalmaknak (ti. elkülönítve történő kezelés), és egyebekben is könnyen kijátszható, ugyanis „a büntető ügy iratai bírósági szakban korlátozás nélkül kerülhetnek a vádlotthoz vagy a védőhöz irattanulmányozás címén, amely alkalommal bármikor felnyitható a lezárt boríték, és a személyi adatok, a név bármikor megismerhető.”¹¹ Tényként állapítható meg, hogy az eljárások vége felé alig-alig maradnak lezárt borítékok az aktában. Amennyiben pedig a boríték nincs leragasztva, úgy kizárólag a védő és a vádlott belátásán múlik, hogy belenéz-e abba és megismeri a zártan kezelt adatokat vagy sem. Ráadásul azt is leszögezhetjük, hogy „a tanú személyes adatai zárt kezelésének megsértése – a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint – nem büncselekmény”¹², hanem legfeljebb eljárási szabálysértés valósulhat meg ebben az esetben. Kijelenthető tehát, hogy a „tanú személyes adatainak titokban tartására vonatkozó, kötelezettség’ ekként, *lex imperfecta*’ mert szankciója nincs.”¹³ Ebben a vonatkozásban sokkal inkább helyeslem azt a francia megoldást, amely 5 évi szabadságvesztéssel vagy 75 000 euró pénzbüntetéssel szankcionálja a zárt adatkezelésre vonatkozó szabályok megsértését. Szemben tehát a hazai joggal, Franciaországban önállóan és igen súlyosan szankcionálható büncselekmény a tanúvédelmi rendelkezések megsértése. Ehhez hasonló szabály bevezetését nálunk is megfontolandónak és indokoltnak tartanám.

A.2. A különösen védett tanú

Áttérve a különösen védett tanúval kapcsolatos szabályozásra, a fogalmi meghatározással kapcsolatban a következő pontosításokat, kiegészítéseket tartanám szükségesnek a törvényszöveg vonatkozásában: különösen védetté nyilvánítható a tanú, ha

- vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozik,
- a vallomásától várható bizonyíték *előreláthatóan* mással nem pótolható,
- a személye, a tartózkodási helye, *vagy* az, hogy az *eljáró hatóság* tanúként kívánja kihallgatni, az *ellenérdekű* terhelt és a védő előtt nem ismert,
- személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve.

Bánáti János kedvezőtlennek tartja azt a tendenciát, miszerint a Be. nem tesz semmiféle különbséget, hogy milyen büncselekmény miatt, milyen elkövetési mód alapján folyó eljárásban kerülhet sor a különösen védett tanú igénybevételére, ezáltal viszont a „szervezett bűnözés elleni jogos harc egy kicsit átvitte ugyanezeket az eszközöket és módszereket az átlagbűnözés elleni harcra.”¹⁴ A Be. által használt kettős feltétellel kapcsolatban pedig Cséka Ervin arra hívja fel a figyelmet, hogy egyrészt a *kiemelkedő súlyú ügy* fogalma „nagyon is relatív fogalom”¹⁵, másrészt a nem védett tanút is csak *lényeges körülményekre* hallgatják meg, ekként ennek külön rögzítése feleslegesnek tekinthető.

A különösen védetté nyilvánítás második feltétele, hogy a tanú vallomásától *várható bizonyíték mással ne legyen pótolható*. Ez a nyelvtani értelmezés szerint bizonyos valószínűséget feltételez a vallomásból származó bizonyíték pótolhatatlanságát illetően, nem pedig a teljes bizonyosságot jelenti. Erre tekintettel helyesebb lenne az *előreláthatóan mással nem pótolható* fordulat alkalmazása a törvényszövegben. A jogalkotó eme feltétel beiktatásával egyben azt is biztosítja, hogy valóban kivételesen, végső jogi eszközként kerüljön sor a tanú különösen védetté nyilvánítására. Ezzel kapcsolatban kiemelendő, hogy mivel a bizonyítási eljárás korai szakaszában a feltétel fennállása kétséget kizáróan nem állapítható meg, ezért a nyomozásban résztvevő hatóságok felelőssége a lehetséges bizonyítási eszközök beszerzése a tényállás felderítése érdekében, és csak ezt követően kezdeményezni különösen védett tanú bevonását az eljárásba. Erre utaló szabály törvénybe iktatása sem lenne haszontalan.

A harmadik feltétel, hogy *a tanú személye, tartózkodási helye, valamint az a körülmény, hogy tanúként kívánják kihallgatni, a gyanúsított és a védő előtt ismeretlen* legyen. Ezen feltétel ily módon történő meghatározásával a jogalkotó „*egyértelművé tette, hogy itt valójában konjunktív feltételekről van szó.*”¹⁶ A jogintézmény célja a teljes anonimitás biztosítása, vagyis az, hogy a kihallgatandó tanú beazonosíthatatlan és megközelíthetetlen legyen, kizárva a

¹¹ Varga: i. m., 271. o.

¹² Németh Imre: *A tanú nevének és személyes adatainak zárt kezelése a gyakorlatban és az ezzel kapcsolatos kérdések* In: *A szervezett bűnözés arcai* [szerk. Gellér Balázs – Hollán Miklós], Rejtjel Kiadó, Bp., 2004, 116. o.

A BH 1999.487. számú esetei döntés szerint – amelynek alapjául többek között a vádlott azon cselekménye szolgált, hogy az irattanulmányozás során 13 tanú zártan kezelt személyi adatait tartalmazó borítékot feltépv a tanúk személyi adatait megismerte – sem a szolgálati titoksértés, sem az okirattal visszaélés egyik elkövetési magatartása nem valósul meg a boríték jogosulatlan felnyitásával, vagyis büncselekmény elkövetése nem állapítható meg ilyen esetben.

¹³ Németh: i. m., 116. o.

¹⁴ Bánáti János: *A tanúvédelem néhány kérdése* In: *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszere: A IV. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga*. Győr, 2000. október 13–14. [szerk. Róth Erika], Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bíbor Kiadó, Bp., 2001, 121. o.

¹⁵ Cséka Ervin: *Bevetető*, Jogtudományi Közlöny, 1998, 4. szám, 113. o.

¹⁶ Holé – Kadlót [szerk.]: *A büntetőeljárásról szóló* [...], II. kötet, 344. o.

fenyegetés, megfélemlítés lehetőségét. Ez a feltétel teszi egyben a jogintézmény alkalmazását kivételessé, mivel a gyakorlatban elég ritkán állnak fenn ezek a körülmények egyszerre. Kisebb közösségekben, vagy amikor több elkövető közül az egyik kíván terhelő valamást tenni társai ellen, könnyen kideríthető a tanú személyazonossága. Ezekben az esetekben a tanúnak fizikai vagy személyi védelem biztosítása indokolt, a különösen védetté nyilvánítás elégtelen. A személy beazonosítása egyébiránt lehet közvetlen vagy közvetett, névszerinti, de esetlegesen álnév, becenév, gúnynev ismeretén alapuló is. A tartózkodási hely ismerete jelentheti az állandó vagy ideiglenes lakcímre, illetve átmeneti tartózkodási helyre vonatkozó információkat.

A Be. nem tartalmaz rendelkezést arra nézve, hogy „több terhelt ellen folyamatban lévő eljárásban valamely terhelt, illetve védő kezdeményezésére lehetőség van-e az általuk megjelölt tanú különösen védetté nyilvánítására.”¹⁷ Amennyiben erre a kérdésre nemleges választ adunk, úgy az a megoldás a fair eljárás elvét sért(heti), hiszen az Egyezmény 6. cikk 3. pontja tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést, hogy a védelem ugyanolyan feltételek mellett eszközölheti mentő tanúk megidézését és kihallgatását, mint ahogy a vád tanúit megidézik és kihallgatják. Szükséges lenne olyan szabályozást bevezetni, amely a vádlott vagy a védő indítványára lehetővé teszi a mentő tanúként fellépő személy különösen védetté nyilvánítását az egymással érdekellentétben álló vádlott-társak ügyében. A magam részéről úgy vélem, hogy a terhelt és a védő nem zárható ki az indítványozók köréből, célszerű lenne lehetőséget biztosítani erre az új törvényben, ugyanakkor ehhez értelemszerűen a jelenlegi konjunktív feltételrendszer módosítására is szükség lenne. A harmadik feltétel vonatkozásában ez gyakorlatilag azt jelentené, hogy a tanú személye *a nem indítványozó* terhelt és védője számára legyen beazonosíthatatlan.

A negyedik feltétel, hogy a tanú *személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve*. Ahogy ezzel kapcsolatban Arday Adrienn fogalmaz: „Ez a feltétel természetesen csak valószínűségeken alapulhat, de ennek a valószínűségnek ráutaló konkrét tényeken kell alapulnia.”¹⁸ Lényeges körülmény továbbá, hogy a törvényszöveg nem tartalmaz személyi korlátozást abban a tekintetben, hogy milyen személyi körből származik az ilyen fenyegetés. A fenyegetés nem kizárólag a tanúra vonatkozhat, hanem a hozzátartozók körét kell figyelembe venni. Varga Zoltán ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy „a súlyos fenyegetésnek a különösen védetté nyilvánítás szempontjából értelemszerűen nem kell bekövetkeznie, sőt amennyiben a súlyos fenyegetés már bekövetkezett, akkor nyilvánvaló, hogy a tanú szemé-

lye is valamilyen formában ismertté vált, amelynek eredményeként a különösen védetté nyilvánításra törvényi feltétel hiányában nem kerülhet sor.”¹⁹ A súlyos fenyegetés értelmezésekor annak objektív ismérve, a súlyos hátrány kilátásba helyezése mellett meghatározó jelentősége van a szubjektív elemeinek is, ugyanis nem közömbös, hogy a tanú személyiségére figyelemmel az az adott tanú esetében milyen hatás kiváltására alkalmas.

A különösen védett státusz megszüntetésénél szükségesnek tartom, hogy az új törvény tegye egyértelművé: nemcsak a különösen védett tanú megnevezésével, vagy személyének egyértelmű azonosításával szűnik meg a tanúvédelem ezen formája (hiszen önmagában ez egyetlen feltétel csupán a három másik konjunktív feltétel mellett), hanem akkor is, ha a különösen védetté nyilvánítás feltételei már nem állnak fenn. A francia jogban szélesebb körben érvényesülnek garanciális szabályok, ezért ezek alapján megfontolást érdemlőnek tartom a védett státusz megszüntetéséhez a tanú hozzájárulásának megkövetelését, és a védelem jogaira való hivatkozás nevesítését a védetté nyilvánítás megszüntetésének indítványozásakor. Amennyiben a tanú nem járul hozzá különösen védett státuszának megszüntetéséhez, úgy vallomása a bizonyítékok köréből kizárandó lenne.

Szükséges továbbá, hogy az EJEB esetjoga által kialakított elvek maradéktalanul érvényesüljenek a hazai jogalkalmazási gyakorlatban, hiszen ezek de facto kötelező erővel bírnak. Ezek röviden felsorolva:

- az anonimitás biztosítása valóban kivételes eszköz legyen;
- az anonim tanú vallomásból származó bizonyítéknak lényegesnek kell lennie;
- a tanúnak szavahihetőnek, a vallomásnak hitelt érdemlőnek kell lennie;
- az államnak legalább a nyomozás befejezését követően biztosítania kell egy elkülönült bírósági eljárást, amely alkalmas egyfelől az anonimitás feltételei fennállásának igazolására, másfelől a jogintézmény alkalmazásából szükségszerűen eredő hátrányok kompenzálására;
- az anonimitásról döntő bíróságnak ismernie kell a tanú személyazonosságát;
- a fedett nyomozók és az informátorok esetében nem elegendő pusztán operatív szempontokra hivatkozni az anonimitás engedélyezéséhez, hanem ekkor is szükséges a tanú ellen irányuló megfélemlítés vagy fenyegetés.²⁰

Ezeknek a feltételeknek alapvetően megfelel a hazai gyakorlat, noha a tanú szavahihetőségének és a vallomása hitelt érdemlőségének vizsgálata nem az angol-szász alapossággal történik. Nem felel meg azonban a hazai szabályozás az EJEB esetjogának abban a vonat-

¹⁷ Holé – Kadlót [szerk.]: *A büntetőeljárásról szóló* [...], II. kötet, 345. o.

¹⁸ Arday Adrienn: *A tanú szerepe a jelen büntetőjogában, avagy hogyan védi az 1998. évi XIX. törvény a tanút* In: *A szervezett bűnözés arcai* [szerk. Gellér Balázs – Hollán Miklós], Rejtjel Kiadó, Bp., 2004, 19. o.

¹⁹ Varga: *i. m.*, 273. o.

²⁰ Erről részletesen: Glusic, Stjepan – Klemencic, Goran – Ljubin, Tajana – Novosel, Dragan – Tripalo, Dragan: *Procedural Protective Measures for Witnesses: Training Manual for Law-enforcement Agencies and the Judiciary*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2006, 47–48. o.

kozásban, hogy a védelem a tanúkhöz azonos feltételekkel intézhessen kérdéseket, mint a vád (hiszen az ügyész jelen lehet a különösen védett tanú kihallgatásán, míg a védő és a vádlott nem), és nincs olyan rendelkezés sem, miszerint az elítélés nem alapulhat kizárólag vagy döntő mértékben anonim tanú vallomásán. Pontosán a jelenléti joggal kapcsolatban hívja fel a figyelmet Márki Zoltán arra a problémára, hogy a védői oldalról többen a fegyverek egyenlőségének sérelmét látják abban a körülményben, miszerint a különösen védett tanú kihallgatásánál az ügyész jelen lehet, de a védelem részéről senki. Megítélése szerint – amellyel magam is egyetértek – mivel az ügyész jelenlétéhez a kihallgatáson nem fűződik különösebb érdek, ezért a fegyveregyenlőség elvének megfelelő megoldás lenne az ügyész ezen jogát megvonni, és kérdésfeltevési jogát a védelem ez irányú jogával azonosan szabályozni.²¹ Az is tény azonban, hogy az általános hazai felfogás alapján – a fegyveregyenlőség dacára – ritkán éri kritika a Be. ehhez hasonló, és kivétel nélkül az ügyész számára többlet-jogosítványokat biztosító megoldásait, pedig a gyakorlatban nyilvánvaló az ügyészi túlsúly. Varga Zoltán a javasolt megoldással ellentétben pontosan akként látja biztosíthatónak a fegyverek egyenlőségét, hogy a kihallgatáson a védő is részt vehessen.²² Ezt a magam részéről azért nem támogatom, mert a névtelenség lényege, hogy minél szűkebb kör rendelkezzen információval a tanú személyét illetően. Ebben a vonatkozásban tehát nem újabb személy(ek) jelenlétére, hanem a már meglévő jogosultak számának lehetőség szerinti csökkentésére van szükség. Mindkét javasolt esetben szükséges azonban az is, hogy a különösen védetté nyilvánítás és a kihallgatás egymástól elváljon.

A.3. Tanú meghallgatása zártcélú távközlő hálózat útján

Mivel a különösen védett tanú kivételével a védelemben részesülő személynek a vallomástételkor meg kell jelennie a bíróság előtt, indokoltnak tartom a tanú video- vagy telefonkonferencia útján történő meghallgatásának lehetőségét minél szélesebb körben biztosítani. A Be. 244/A–244/D. §-ai lehetővé teszik a tanúnak és a vádlottnak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását – noha ennek nem kizárólag tanúvédelmi indokai vannak –, megkockáztatom azonban, hogy önmagában nem elegendő a jogalkotási szándék, itt elsősorban a technikai, pénzügyi feltételek megteremtésére kellene helyezni a hangsúlyt.

A.4. Technikai eszközzel rögzített tanúvallomások

A technikai eszközök alkalmazásával kapcsolatban szót kell ejtenünk arról, hogy például Angliában a Criminal Justice Act 1988. évi hatályba lépését követően, vagy Németországban az StPO. 58. § alapján²³ lehetőség van arra, hogy a bíróság előtti kihallgatás helyett videofelvételen rögzített tanúvallomást használjanak fel a bizonyítási eljárás során.²⁴ Az Ajánlás 9. pontja a védelem számára a bizonyítékok megkérdőjelezésének joga körében szintén lehetőséget lát az előzetes kihallgatásokról történő audiovizuális felvétel készítésére és felhasználására. Ennek a lehetőségnek a biztosítása hazai jogunkban az írásbeli tanúvallomásra vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásával szintén megoldható lenne, s bár sem az írásbeli tanúvallomás, sem a videofelvétel nem nyújt elegendő biztosítékot a védelem garanciális jogainak érvényesülése szempontjából, a videofelvételen legalább a tanú reakciói vizsgálhatóak lennének az egyes kérdésekkel kapcsolatban.

Nem véletlen, hogy a közelmúltban az Országos Bírói Hivatal elnöke a következőket nyilatkozta: „*Én egyébként a tárgyaláson történtek rögzítése végett nagyon szeretném, ha a 2014–20-as uniós fejlesztési időszakban minden tárgyalót fel tudnánk szerelni kamerákkal, és a tárgyalásokról nem kézírásos tárgyalási jegyzőkönyv készülne, hanem csak videofelvétel. [...] De ez biztosíthatná, hogy az ügyfelek a bírókkal a tárgyaláshoz méltóan viselkedjenek, és arról se legyen vita, hogy mi történt a tárgyaláson. Ez óriási előrelépés volna.*”²⁵ A magam részéről ehhez azt kívánom hozzáfűzni, hogy a nyomozási szak gyakorlatban betöltött szerepére, jogszabályi előírásokon túlmutató jelentőségére tekintettel a nyomozás során tett vallomások ilyen módon történő rögzítése lenne igazán indokolt, hogy a tanút erő bármilyen – elsősorban jogellenes – befolyás megállapítható legyen. A 8/2013. (III. 1.) AB határozat a nyomozás tekintetében rögzíti: „*A tárgyalás nyilvánossága a tisztességes eljárás védelme alá tartozó garanciális szabály, amely az igazságszolgáltatás társadalmi ellenőrzését segíti. [...] Ezzel szemben a nyomozás főszabály szerint nem nyilvános. [...] A nyomozás során fogantatott kihallgatásoknak független résztvevői nincsenek. A nyilvánosság hiányának egyik következménye, hogy a kihallgatáson történtek később nehezebben ellenőrizhetők, rekonstruálhatók.*”²⁶ A videofelvétel kötelezővé tételével a történések egyértelműen megállapíthatók lennének, a vallomások hitel-érdemlősége jelentősen nőhetne.

²¹ Vö.: Márki Zoltán: *Az új bünteljárás törvény és idődságai*, Belügyi Szemle, 2003, 7–8. szám, 15. o.

²² Varga Zoltán: *A tanúvédelem* In: *Kriminálpolitikai válaszok a bűnözés kihívásaira, különös tekintettel a szervezett bűnözésre és a büntetőjogi szankciórendszerre: A IV. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga. Győr, 2000. október 13–14.* [szerk. Róth Erika], Kriminológiai Közlemények Különkiadás, Bp., 2001, 143. o.

²³ Erről részletesen: *Ábrahám: A német* [...], 323–324. o.

²⁴ Erről részletesebben: *Kelemen Agnes: A bizonyítás egyes kérdései a büntető eljárásban Angliában*, Magyar Jog, 1991, 8. szám, 485. o.

²⁵ *Aki ilyet hall, jelentsen fel!* (Interjú Handó Tündével)

Forrás: http://index.hu/belfold/2014/02/13/aki_ilyet_hall_jelentsen_fel/ (2016. február 18-i letöltés)

²⁶ 8/2013. (III. 1.) AB határozat 39. pontja

A.5. Személyi védelem, tanúvédelmi program

Tanúvédelmi szabályaink, és különösen a Tvd. egyik legnagyobb hiányosságát abban látom, hogy nem tesznek különbséget az egyszerű tanú és az együttműködő elkövető között. „A véttelen embereket az életük megbolygatásával járó megpróbáltatások inkább visszatartják a tanúskodástól, ám azok, akiknek vaj van a fejükön, akár érdekeltek is lehetnek a védelemben.”²⁷ Megítélésem szerint a valóban „véttelen” tanút fenyegető személyekkel szemben szigorúbb és határozottabb büntetőjogi fellépésre lenne szükség a jelenleginél. Ezt elsősorban nem újabb bűncselekmények törvénybe iktatásában látom, hanem a tanúkat fenyegető vagy bántalmazó személyekkel szembeni szigorúbb büntetési tételek alkalmazásában.

Hazánkban különös tekintettel kell lennünk arra a tényre is, hogy a rendészeti jellegű tanúvédelem, a programozott övintézkedések jelentős költségtényezőnek minősülnek. Éppen erre tekintettel nagyon elgondolkodtatónak és helytállónak tekinthető Tremmel Flórián megállapítása: „Magyarország tartósan nehéz költségvetési helyzete nem teszi lehetővé a legtisztább, leghatékonyabb megoldást [...], hogy egyfelől az összes alapelv érvényesülése mellett kerüljön sor a védett tanú kihallgatására, a személyi adatok bármilyen titkosítása nélkül – és ezzel az ún. titkos bizonyítékok nem csonka, hanem teljes körű processzualis kontrollja teljesülhet –, másfelől viszont a későbbi retorzió vagy zaklatás elkerülése végett teljes személyazonosság-változásra és elköltöztetésre kerüljön sor. Ehhez sajnos nagy ország és gazdag költségvetés szükségeltetik!”²⁸ Öröndetes ugyanakkor az a tény, hogy a rendelkezésre álló megismerhető adatok alapján ezen tanúvédelmi eszközök hatékonysága egyenlőre nem hagy maga után kívánnivalót.

B) Tanúvédelem a családon belül elkövetett bűncselekmények esetében

A családon belül elkövetett bűncselekmények tekintetében lényegesen nagyobb az elmaradásunk az Ajánlásban foglaltakhoz, illetve a kialakult európai vagy az Egyesült Államokbeli gyakorlathoz képest. Hiányoznak a komplex segítő programok, a kihallgatások többnyire nem az Ajánlásban meghatározottak szerint történnek, és nincsenek közös nyomozócsoportok sem, bár a rendőrség és a különböző jogvédő szervek, hatóságok között kezd kialakulni az együttműködés. Az Ajánlás indokolása is leszögezi, hogy a megfélemlítés típusát és más körülményeket figyelembe véve a lehetséges intézkedések között a büntető igazságszolgáltatásnak a legvégső eszköznek kell lennie, amelyet

egyéb, a családon belül elkövetett bűncselekmények tanúit valóban védeni képes más védelmi és segítő eszközökkel – közigazgatási és szociális intézkedésekkel – szükséges kombinálni.²⁹ A családon belüli erőszakos cselekmények áldozatainak gyors jogi, pénzügyi, szociális vagy biztonságukat érintő segítségnyújtásra van szükségük, ehhez pedig elengedhetetlen a büntető hatóságok más szakmai szervezetekkel történő széles körű és összehangolt együttműködése.

Megfontolásra érdemes példákat találni Hollandiában és az Egyesült Királyságban, ahol a terheltek részére hoztak létre olyan speciális programokat (pl. gyermekükkel rosszul bánó apák számára), amelyek célja a terhelt viselkedésformájának megváltoztatása. Skóciában a rendőrség és a szociális szervek együttműködésének megszervezése, a közös nyomozások lefolytatása érdekében létrehozta egy együttműködési kódexet. A rendelkezések egyaránt alkalmazhatók a fizikai és a szexuális abúzus gyanúja esetén. A közös munka eredményeként az eljárások gyermekközpontúbbá váltak, a szervek közötti kommunikáció javult, a tervezés szakmailag előkészítettebb lett. A rendőrök mélyebb ismereteket szereztek a gyermekek kihallgatására vonatkozóan a szociális munkásoktól, azok pedig jobban megismerhették a büntető igazságszolgáltatás működését.³⁰ Ennek a gyakorlatnak az átvétele nálunk is szükséges és indokolt lenne, ezzel szemben hazánkban hiányoznak a valóban hatékony programok, ezért ezen a területen komoly teendőink vannak ahhoz, hogy az Ajánlásban foglaltaknak megfeleljünk.

Nem hallgatható el, hogy a kihallgatás megfelelő módjának kialakítására vonatkozóan történtek kezdeményezések a magyar rendőri szervek körében (pl. külön kihallgató szoba a családon belüli erőszakot elszennvedett sértett-tanú részére). Egyetértek Kemény Gáborral, aki szerint „a magyar jogrend tartalmaz ugyan olyan megoldásokat, eszközöket, amelyek a családon belüli erőszak áldozatainak védelmet tudnak nyújtani, azonban az ezen eszközök, intézmények igénybeviteléhez szükséges eljárás meglehetősen lassú, emiatt az akut helyzetekre nem alkalmazható.”³¹ Nem kétséges, hogy ilyen esetekben a sértettnek minél előbb gyors és hatásos segítségre és védelemre van szüksége, ugyanakkor az is tény, igen körültekintően kell eljárniuk a hatóságoknak. Nem lehet vitás, hogy visszaélésre is lehetőséget teremt(het), ha nem a megfelelő módon, a tények nem kellő alapos-sággal történő feltárása mellett kerül sor például a távoltartás elrendelésére. A megfelelő döntés meghozatalához ugyanis szükséges lehet az előzmények feltárása, esetlegesen adatszerzés végzése a lakókörnyezetben, hatósági nyilvántartásokba történő betekintés. A releváns információk hiányában aligha kerülhet sor

²⁹ Az Ajánlás indokolásának 95. pontja

²⁷ Sümei Noémi: *Bűnbánó maszfőzők és üldözőik*, (beszélgetés Varga Zoltánnal), *Heti Válasz*, 2001, 12. szám

²⁸ Tremmel Flórián: *A tanúvédelem hazai körképe*, Jura, 2008, 1. szám, 148. o.

³⁰ Erről részletesen: *Lloyd, Siobhan – Burman, Michele: A gyermek elleni erőszak nyomozása Skóciában*, *Belügyi Szemle*, 2000/4–5. szám, 147–157. o.

³¹ Kemény Gábor: *A családon belüli erőszak elleni hatékonyabb fellépésről de lege ferenda*, *Belügyi Szemle*, 2005, 9. szám, 47. o.

megalapozottan az intézkedés elrendelésére. Megítélésem szerint a családon belüli erőszak esetében a garanciális elemekből minél kevesebbet lehet feláldozni a minél gyorsabb beavatkozás érdekében. Szükségnek tartom megjegyezni, miszerint a kérdéskörrel kapcsolatban meglehetősen ambivalens érzéseim vannak, hiszen a másik oldalról az is tény, hogy megfelelő, gyors és hatékony beavatkozás adott esetben életeket, sorsokat menthet meg.

Záró gondolatok

Az előzőekben kifejtetteket pontokba szedve a hazai tanúvédelemmel kapcsolatban az alábbi észrevételeket teszem:

- a meglévő tanúvédelmi eszközök megfelelően hatékony, egységes és körültekintő alkalmazási gyakorlatának kialakítása szükséges;
- a tanú személyi adatainak zárt kezelése esetében megvalósítandó a valóban elkülönített adatkezelés, vagyis az adatokat tartalmazó lezárt borítéknak az ügyiratoktól külön tárolása;
- indokolt a személyi adatok és a név zárt kezelésének ismételt szétválasztása;
- a különösen védett tanú esetében a törvényi meghatározás korrekciója, és a de facto kötelező erővel bíró EJEJ esetjogának maximális figyelembevétele;
- a különösen védett tanú videokonferenciás meghallgatásának engedélyezése praktikus megoldás, ezért törvénybe iktatása szükséges;
- szükséges a hagyományos tanú fogalmába tartozó személyek és az igazságszolgáltatással együttműködők eltérő igényeinek figyelembevétele a Tvd. alkalmazása során;
- a családon belüli erőszakos cselekmények esetében hatékony, gyors, de valóban indokolt jogi és szociális segítségnyújtást biztosító rendszer kialakítása sürgető feladatot jelent.

Mindemellett nyugodt szívvel kijelentem, hogy a hazai jogalkotás egyáltalán nincs elmaradva az európai államok többségéhez képest a tanúvédelem területén, sőt például Franciaországhoz képest számos vonatkozásban előbbre is tart. Tényként állapítható meg tehát, hogy a francia büntető eljárásjogban speciálisan a tanú védelmét szolgáló szabályok a tárgyaláson nagyon korlátozottan érvényesülnek, míg a tárgyalást megelőzően és azt követően szinte nem is léteznek ilyen jogintézmények. A német Alkotmánybíróság korábban több döntésében is kifejezésre juttatta, hogy megtagadhatja a tanúvallomás megtételét az olyan személy, aki „vallomásaival magát életveszélynek tenné ki vagy személyes szabadságát kockáztatná.”³² Ehhez hasonló szabállyal sem a Be. rendelkezései között, sem a magyar Alkotmánybíróság határozataiban nem találkozhatunk, noha ennek rögzítése megítélésem szerint hasznos és indokolt volna.

Nagyon fontos, hogy ezen a téren is előre lépjen a jogalkalmazási gyakorlat, és az egyes tanúvédelmi eszközöket körültekintően és hatásosan alkalmazzák az eljáró hatóságok. Nem elegendő ugyanis az európai normáknak megfelelő szabályozás, ha egy jogintézmény a gyakorlatban nem működik hatékonyan. Utalnom kell arra a tényre is, hogy azon intézkedések, amelyek a szervezett bűnözéssel szemben hatékonyak bizonyulnak, nem biztosítanak elegendő védelmet a tanú számára a családon belül elkövetett bűncselekmények esetében. Teljes mértékben egyetértek Bócz Endrével, aki hangsúlyozza: „nem az esetek elenyésző számában esetleg szerephez jutó extrém megoldások, a plasztikai sebészi beavatkozás, személyiségcsere és anonimitás a lényegesek, hanem az, hogy a mindennapos esetek, a tömegesen előforduló ügyek ismert tanúinak életét kellene könnyebbé tenni.”³³ ■

³² Kertész Imre – Pusztai László: *Quo vadis büntetőeljárás?*, Jogtudományi Közlöny, 1992, 3–4. szám, 179. o.

³³ Bócz Endre: *A tanúvédelemről*, Kriminológiai Közlemények, 1996, 54. szám, 112. o.

SZABÓ ZSÓFIA*

Nyilvánosság kontra ártatlanság vélelméhez való jog

A független, pártatlan, igazságos eljáráshoz való jog mindenkit megillető alkotmányos alapjog, ellenőrzésére a bírói függetlenség következtében nincs külön tételezett szerv, vagy intézmény.¹ Így annak eldöntéséhez, hogy az igazságszolgáltatás valóban az előbb említett alapjogoknak megfelelően működik-e, a nyilvánosság bevonására van szükség. A társadalomnak joga van az igazságszolgáltatást, mint független hatalmi ágat ellenőrizni, az ellenőrzés eszköze, módja pedig a nyilvánosság, azaz a tárgyalások és a bírósági határozatok nyilvánossága. Ám a büntetőeljárás során akár a sajtó, akár a nyilvánosság bevonása sok problémát okozhat más alapelvek érvényesítése tekintetében, mégis a bírósági szakaszban a büntetőeljárás egyik legfőbb garanciája. Modern világunkban pusztán a nyilvánosság azonban már nem képes önmagában betölteni e funkciókat. Az információk nem szájhagyomány, hanem elsősorban a sajtó (média) útján jutnak el – sokkal nagyobb méretekben – a polgárokhoz.

A sajtóközlés – különösen a modern közlési eszközök alkalmazása – hihetetlenül széles körre terjeszti ki a nyilvánosságot. Ezzel egyrészt társadalom- és személyiségfejlesztő hatású: egymás életének, értékeinek és problémáinak a jobb megismerését és megértését szolgálja, közelebb hozza egymáshoz az embereket. Másrészt azonban a korlátlan sajtó általi tájékoztatás lehetősége veszélyezteti is a személyiségi érdekeket, ezáltal veszélybe kerülhetnek a személyiség határai. Ha az egyes ember élete a legteljesebb nyilvánosság előtt zajlik, mely által megszűnik a személyes titok, a magánélet, az egyik ember a legteljesebb mértékig ki lehet szolgáltatva a másiknak.² Köszönhető ez többek között annak, hogy a társadalom kielégíthetetlen in-

formáció-éhségére reagálva a sajtóorgánumok egymással vetekedve próbálnak minél több részletet, minél több emberhez eljuttatni az érdekesnek tűnő eljárásokról. Míg azonban a tájékozódás a társadalom részéről egyszerű információ-szerzés, addig a tájékoztatás a sajtó részéről szigorúan gazdasági érdek. Egy nagy sajtóérdeklődést kiváltó ügy kapcsán, a mindennapos találgatások, a sajtó részéről eleve eldöntött ügyek, egyes résztvevők szavahi-

hetőségének elemzése több személyhez fűződő jog sérelmét is eredményezheti. A büntetőjogi felelősségről azonban csak a bíróság hivatott dönteni. Nemcsak a büntetőeljárás szereplőinek kötelessége biztosítani, hogy a fentebb említett elvek ne sérüljenek, hanem a sajtó és a média felelőssége is, hogy ezen szabályok ne csak mint elvont jogelvek szerepeljenek az eljárásban. Ennek a kiegyensúlyozása végett a Sajtótörvény külön ki is emeli, hogy a sajtószabadság gyakorlása nem járhat mások személyéhez fűződő jogainak sérelmével. Vizsgáljuk meg ezen témakört, egy személyhez fűződő jog és egyben büntetőjogi alapelv kapcsán, mégpedig az ártatlanság vélelméhez való jog tekintetében.

Magyarország Alaptörvényének XXVIII. cikke kimondja, hogy: „*Senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.*”. Az ártatlanság vélelme alapvető, minimális eljárási garancia, melyet az Alaptörvényen túl számos, Magyarország által is ratifikált nemzetközi szerződés is tartalmaz, így különösen a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya [14. cikk (2) bekezdés: „*Bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintsék mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították.*”] és az Emberi Jogok Európai Egyezménye [6. cikk (2) bekezdés: „*Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.*”].

Amikor az ártatlanság vélelmét a nyilvánosság helyzetével összefüggésben vizsgáljuk, szükségképpen több, egymással gyakran összeütköző alapjog érvényesülésére kell egyidejűleg tekintettel lennünk. A büntetőeljárásokkal összefüggésben ugyanis a nyilvánosság biztosításának elve és az ártatlanság vélelme mellett ugyancsak alapvető fontossággal bír a magán- és családi élethez való jog (mely természetesen a terhelteket is megilleti), valamint a véleménynyilvánítás szabadsága, mely magában foglalja a sajtószabadságot

* Joghallgató, DE ÁJK

¹ Navrátil Szonja: *A tárgyalások nyilvánossága*. In: Nagy Marianna (szerk.): *Jogi tanulmányok, Ünnepi Konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulójára alkalmából*. ELTE; Eötvös József Könyvkiadó, 108.² Tórá Károly: *Személyiségvédelem a polgári jogban*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979, 700.

és az információhoz való jogot is.³ Arra vonatkozóan, hogy ezen egymással versengő érdekek között melyik élvezzen elsőbbséget, az egyes államok jogrendszerei eltérő válaszokat adtak. Az Egyesült Államok gyakorlata szerint a sajtószabadság (beleértve a folyamatban levő büntetőeljárásokról történő tudósításokat is) olyan kiemelt helyzetet élvez, mely alapján a média lehetőségeinek bármilyen korlátozása, beleértve a folyamatban levő ügyekről történő tudósítást is, jogellenes, és különösen a súlyosabb bűncselekmények esetén a bűncselekmény ténye olyan nyomós közérdeknek minősül, melyre tekintettel lehetséges az ügyről történő részletes tudósítás.⁴ Az elsősorban Nagy-Britanniára és más common law országokra jellemző megközelítés már korlátozza a média szabadságát a folyamatban levő büntetőeljárásokkal összefüggésben, ám ennek a korlátozásnak a fő indoka nem a terhelt személyiségi jogainak védelme, hanem sokkal inkább annak biztosítása, hogy a sajtóban megjelenő tudósítások ne befolyásolhassák az ügyben eljáró bírót.⁵ A kontinentális jogi megközelítés ezzel szemben az ártatlanság védelmének követelményét elsősorban a terhelt szemszögéből közelíti meg, kiemelve az emberi méltósághoz és magánélethez való jog fontosságát.⁶

Az ártatlanság védelme nem csupán az ügyben eljáró hatóságok kötelező alapelve, hanem miként arra az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága is rámutatott, a médiának is tartózkodnia kell(ene) minden olyan híradástól, mely alááshatja az ártatlanság védelmének érvényesülését.⁷ Hasonlóan foglalt állást az Emberi Jogok Európai Bírósága számos ügyben, megerősítve, hogy az ártatlanként kezelést nem csupán a büntetőeljárásban részt vevő hatóságok, hanem a média is köteles tiszteletben tartani, hiszen ez az elv az alkotmányos büntetőjog egyik alapintézménye, a védelem pedig mindenképp megillet, beleértve természetesen (és mindenekelőtt) a büntetőügy terheltjét. Ez azt jelenti, hogy nem születhet olyan tájékoztatás a sajtó részéről, mely a bűnösséget akár sugallva is befolyásolhatja a terhelt eljárási helyzetét. Bizonyítja ezt például a Fővárosi Törvényszék 2013. december 16-án elsőfokú – azóta a Fővárosi Ítéletábra által jogerőre emelt – ítélete, mely kimondta, hogy az alperes cikkében szereplő „brutális sorozatgyilkos” kifejezés megsértette a felperes jó hírnevét és becsületét, tekintettel arra, hogy a sérelmezett cikk megjelenésének időpontjában a felperes büntetőjogi felelősségét bíróság nem állapította meg, ennek ellenére a cikkben az tényként került feltüntetésre.⁸ A tájékoztatás színvonala tehát szinte laponként

eltérő. Az országos politikai/közéleti napilapok töreksenek leginkább arra, hogy megfelelő, szakszerű, pontos és hiteles információkat nyújtsanak. A bulvárlapok tudósításai már jóval több kívánnivalót hagynak maguk után.⁹

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (2003) 13. számú ajánlása részletesen is szabályozza, hogy a folyamatban levő büntetőeljárásokban milyen magatartás tanúsítása is volna kívánatos a sajtó részéről. Az ajánlás maga is hangsúlyozza az információhoz való jog fontosságát, és ekként elismeri, hogy a média szabadon beszámolhat valamennyi folyamatban levő büntetőügyről. A tudósítások korlátját képezi azonban az ártatlanság védelme, mint a tisztességes eljáráshoz való jog egyik alapkövetelménye¹⁰, a terhelték magánélethez és emberi méltósághoz való joga¹¹, valamint az a követelmény is, hogy az ügyben eljáró hatóságok kizárólag olyan tényeket és információkat bocsáthatnak a média rendelkezésére, melyeket megalapozott gyanú támaszt alá, és ez utóbbi megalapozott gyanú tényét (ami nem azonos azzal, hogy ezeket az eljáró bíróság is valószínű fogadja el az eljárásban) a tudósításban is egyértelműen fel kell tüntetni.¹² Az ajánlás értelmében a valótlan tartalmú tudósításokkal szemben a terheltet megilleti a helyreigazítás joga, melynek az eljáró hatóságok által kiadott sajtóközlemények tartalmára is ki kell terjednie¹³, azaz ezáltal elkerülhető az a helyzet, hogy a nyomozó hatóság vagy bíróság által kiadott sajtóközleményt változatlan formában közlő tudósításokkal szemben a terheltnek semmilyen jogorvoslatra ne legyen lehetősége.

Érdekes kérdéseket vethet fel ugyanakkor, hogy egy adott ügyről történő sajtó tájékoztatása, mennyiben tartalmazhat értéktételeket a nyilvánosság felé. Mennyiben sérti a nyilvánosság elvének érvényesülése az ártatlanság védelméhez való jogot, továbbá mikor és ki vonható felelősségre ilyen esetekben? Vegyünk egy életszerű példát: A bíróság elé került személyt egy erőszakos bűncselekmény elkövetésével vádolják, mely ügyről számos, mindenki által jól ismert médium tájékoztatást ad. Ebben az esetben a sajtó a nyilvánosságot, a jogerős bírói ítélet meghozatala előtt, a bűnösség látszatát keltve tájékoztatta a rendelkezésre álló bizonyítékokról, tényekről, és az ügy lehetséges kimeneteléről, melynek természetesen kihatása van a terhelt magánéletére, munkalehetőségeire, családi kapcsolataira is, majd ezt követően az ügyben felmentő ítélet születik. Ilyen esetekben a jelenlegi gyakorlat szerint a terhelt nem számíthat automatikusan semmilyen kártérítésre vagy kártalanításra a valótlan tar-

³ Brants, Chris: *Justice done and seen to be done? The institutionalized relationship between the press and the criminal justice system in the Netherlands*. International Criminal Justice Review, Vol. 3. 1993, 60.

⁴ Resta, Giorgio: *Trying cases in the media: a comparative overview*. Law and Contemporary Problems Vol. 71. No. 4. (2008.) 36.

⁵ Resta: *i. m.* 37.

⁶ Resta: *i. m.* 40.

⁷ Human Rights Committee General Comment No. 32, Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to a fair trial, IV. pont.

⁸ Fővárosi Ítéletábra: 18TF/20355/2014. számú ítélete, mely a Fővárosi

Törvényszék elsőfokú ítéletét részben hagyta helyben, enyhítette azt, ám a jó hírnév megsértése megállapításra került.

⁹ Róth Erika: *Fórum – a bírósági eljárás nyilvánosságáról*. Fundamentum 2004/1., 77.

¹⁰ Recommendation Rec(2003) 13, Principle 2 – Presumption of innocence.

¹¹ Recommendation Rec(2003) 13, Principle 8 – Protection of privacy in the context of on-going criminal proceedings.

¹² Recommendation Rec(2003) 13, Principle 3 – Accuracy of information.

¹³ Recommendation Rec(2003) 13, Principle 9 – Right of correction or right of reply.

talmú tájékoztatás miatt, így a büntetőeljárás (pontosabban az erről történő tudósítások) valójában megakadályozza őt abban, hogy életvitelét a korábbi színvonalon folytathassa. Jó példa erre Schönstein Sándor esete, akinek édesanyját – Balla Irma debreceni önkormányzati képviselőt – 2007 húsvétján ölték meg. Az ügyészség, Schönstein Sándort vádolta meg a bűncselekmény elkövetésével, a hírek tekintélyes részében teljes névvel megnevezve a fiatalembert. Az első fokon eljáró Hajdú-Bihar Megyei Bíróság a férfit különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés miatt tizenkét év fegyházra ítélte, azonban a másodfokon eljáró Debreceni Ítéltábla új eljárás lefolytatását rendelte el. A megismételt eljárásban végül hat évvel később, 2013 szeptemberében Schönstein Sándort jogerősen felmentették, méghozzá bizonyítottság hiányában. Azonban később a hatóságok látókörébe került egy férfi, aki ugyan korábban már kétszer is bevallotta Balla Irma meggyilkolását, ám vallomását mindkétszer visszavonta, a nyomozó hatóság pedig a korábbi két beismerést nem érezte olyan súlyúnak, hogy az megkérdőjelezné Schönstein Sándor bűnösségét. 2015. márciusi hírek szerint a férfi DNS-ét megtalálták lefoglalt tárgyakon. Az eljárás alatt született cikkek, tudósítások nagyobb része olyan súlyos értékítéletet tartalmazott, melyet egyébként jogerős bírói ítélet nem támasztott alá. Ilyen esetekben – ahogyan Schönstein Sándor sem – a jelenlegi gyakorlat szerint a terhelt nem számíthat automatikusan semmilyen kártérítésre vagy kártalanításra a valótlan tartalmú tájékoztatás miatt, pedig ahogyan azt korábban említettem, az komoly befolyással lehet az adott személy jövőbeni magánéletére, munkalehetőségeire, családi kapcsolataira is. Bizonyítja ezt a jelen ügyben, hogy Schönstein Sándor a büntetőeljárás miatt nem tudta befejezni az iskoláját, mert a börtönben kellett volna megírnia a szakdolgozatát, így szabadulását követően csak segédmunkásként tudott elhelyezkedni, tanulmányait pedig nem is tudta már folytatni.

Érdekes megemlíteni, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának már idézett ajánlása is csupán arra vonatkozóan tartalmaz rendelkezést, hogy a büntetőeljárás lezárultát követően már a média nem számolhat be újra és újra az elkövetett cselekményről és az elítélés tényéről, kivéve, ha ezt valamilyen nyomós közérdek támasztja alá (és a bűncselekmény elkövetésének vagy a terhelt elítélésének évfordulója nem tekinthető ilyen közérdeknek).¹⁴

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata szerint az ártatlanság védelme elsődlegesen szinte kizárólag az ügyben eljáró hatóságok (és nem pedig a média) szemszögéből vizsgálendő. A *Nešták kontra Szlovákia ügyben* például a strasbourgi bíróság egyértelműen kimondta, hogy különbséget kell tenni az olyan kijelentések között, melyek csupán egy bűncselekmény elkövetésének gyanúját közlik, és az

olyan kijelentések között, miszerint a gyanúsított elkövette a kérdéses cselekményt.¹⁵ Így sértik az ártatlanság védelmét azok a megfogalmazások – még akkor is, ha a szövegből egyébként kiderül, hogy megalapozott gyanúról van szó –, amelyek a terhelt bűnösségét vetítik elő. Továbbá az Emberi Jogok Európai Bírósága következetesen megállapítja az állam felelősségét minden olyan esetben, amikor felelőtlen, vagy éppen céltalosan prejudikáló nyilatkozatokkal befolyásolják az igazságszolgáltatást és a közvéleményt. Miként az Emberi Jogok Európai Bírósága az *Allenet de Ribemont kontra Franciaország ügy* kapcsán kifejtette, a folyamatban lévő nyomozásokról is lehet tájékoztatást adni, de kizárólag az ártatlanság védelmének szem előtt tartásával. Súlyosan sérti tehát ezt a követelményt, ha éppen például a legmagasabb rangú rendőrtisztek nyilatkoznak a bűnösség kimondásával, vagy akár csak sugalmazásával.¹⁶ Az Ürfi *Cetinkaya kontra Törökország ügyben* pedig a Bíróság azt állapította meg, hogy az ártatlanság védelmét sérti az is, ha egy bírósági sajtóközleményben „nemzetközi drogcsempésznek” minősítenek egy terheltet egy folyamatban levő büntetőeljárásban, ám sem a sajtóközleményt kiadó bíróságtól, sem pedig az azt közlő médiumoktól nem kaptak lehetőséget sem a helyreigazításra, sem a válaszra.¹⁷ Lényegében ezzel azonosnak tekinthető az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának gyakorlata is a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya alapján.¹⁸

Mindezeket a magyar szabályozásra vonatkoztatva kiemelkedő jelentőségű, hogy a sajtó tájékoztatása – a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. tv. szerint – sokoldalú, tényszerű, időszerű, tárgyilagos és kiegyensúlyozott legyen. Ám az, azért mégsem várható el, hogy a bíróság elnöke, az általa megbízott személy, vagy a rendőrség által tartott sajtótájékoztatón elhangzott tényállások valóságtartalmát is ellenőrizze. Így nem sérti az ártatlanság védelmét és a személyiségi jogokat a sajtóközlemény, ha a rendőrségi sajtótájékoztató elhangzottakkal egyezően tudósít, abban az esetben sem, ha egyébként a sajtóközleményben szereplő tényállást a nyomozati iratok sem támasztják alá.¹⁹ Ez a bírósági határozat, mely lényegében megfelel a jelenlegi magyar bírói gyakorlatnak, ugyanakkor azt is eredményezi, hogy a büntetőeljárás terheltjének a médiával szemben semmilyen igényérvényesítési lehetősége nincs abban az esetben, ha a sajtóközlemény egyes állításait vitatja.

¹⁵ ECHR, *Nešták kontra Szlovákia*, 2007. február 27-i ítélet (ügyszám: 65559/01), 89.

¹⁶ ECHR, *Allenet de Ribemont kontra Franciaország*, 1995. február 10-i ítélet (ügyszám: 15175/89), 38.

¹⁷ ECHR, *Ürfi Cetinkaya kontra Törökország*, 2013. július 23-i ítélet (ügyszám: 19866/04).

¹⁸ HRC, *Gridin kontra Oroszország*, 2000. július 20-i ajánlás (ügyszám: 770/1997). Az ügy jelentőségét mutatja, hogy a dolgozatban már említett 32. számú általános kommentár is ezt az esetet emeli ki az ártatlanság védelme „vezető ügyeként”.

¹⁹ BH 2002.51.

¹⁴ Recommendation Rec(2003) 13, Principle 18 – Media reporting after the end of court sentences.

Érdekes azonban megjegyezni, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményéből és különösen az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatából másféle megközelítés is levezethető volna: eszerint az Egyezményben részes államokat terhelő pozitív kötelezettség miatt az érintett államok kötelesek lennének az ilyen alapvető büntetőeljárás elveket (mint amilyen az ártatlanság véelme) oly módon szabályozni, hogy annak sérelmét nem csupán „vertikális” (hatóság-terhelt), hanem „horizontális” (terhelt-média) jogviszonyokban is fel lehessen hívni, akár az Emberi Jogok Európai Egyezménye, akár a nemzeti jog szabályai alapján.²⁰ Így például a német sajtótörvény 13. szakasza értelmében az ártatlanság véelmének követelményét a sajtó magatartására is alkalmazni kell.²¹ A strasbourgi bíróság lényegében ezt a megközelítést fogadja el napjainkban is, azaz a médiatudósítások során egyszerre kell tekintettel lenni a közérdek információhoz való jogára és a terhelt ártatlanságához fűződő vélelemre is.²² Ehhez képest találkozhatunk napjainkban is olyan magyar bírósági döntéssel, mely (pont a sajtóközlemények valóságtartalmával összefüggésben) azt rögzíti, hogy „a felperes által hivatkozott Strasbourgi Emberi Jogi Bíróság joggyakorlata a perben nem lehet irányadó, mert a bíróság felelősségével nem összevethető az intézményrendszerének egyezménykonform módon történő működtetésére nemzetközi kötelezettséget vállalt állam helytállási kötelezettsége. A kereset elbírálása során nem releváns az internetes hírportálon megjelent közlés tartalma sem.”²³ Az azonban megállapítható, hogy az ártatlanság véelmének érvényesülése a különböző jogrendszerekben, különböző módon érvényesül. Például szigorúan a jog világában értelmezve, az ártatlanság véelme Angliában gyengébben védett, mint a legtöbb kontinentális ország-

ban, ugyanakkor jobban érvényesül a média vonatkozásában, mivel az angol jog – a francia vagy a belga joghoz képest – nagyobb figyelmet fordít arra, hogy meggátolja a sajtót a vádlottal szemben bármilyen információ közzétételében a bírósági tárgyalást megelőzően. Franciaországban a sajtó rutinszerűen használja az eljárás alá vont személyre a bűnösség véelmét sugalmazó kifejezést, amelynek az angol megfelelőjét egy tudósító sem merné használni Angliában.²⁴

Azonban azt is érdemes lehet megvizsgálni, hogyan lehet azt felmérni, hogy a sajtóközlemény milyen hatást keltett az olvasók tudatvilágában és ennek milyen további káros következményei voltak, mennyiben akadályozták a károsultat ezek a következmények a társadalom életében való részvételben. Milyen ismérvek, milyen bizonyítékok alapján lehet megállapítani, hogy a sajtóközlemények ezen hatása mennyiben lesz maradandó, tartós vagy esetleg végleges. A társadalom életében való részvétel megnehezülésének a súlyosságát is nehéz megállapítani, hiszen nincs olyan mérték, amellyel ezt mérni lehetne. Ez mindenki számára annyira súlyos, amennyire ezt saját maga érzi, tehát teljesen szubjektív. Azonban ezen szubjektív hátrány mellett mindenképpen beszélhetünk az objektív következményekről is, melyek rendszerint vagyoni károsodást jelenthetnek.²⁵

Összességében tehát csak a tényállást tartalmazó, mind a két oldal érveit felsorakoztató közleményt lehet olyannak tekinteni, mint amely nem sérti az ártatlanság véelmét, minden egyéb esetben felmerülhet a jogsértés lehetősége, melyet azonban nem csupán az ügyben eljáró hatóságok, hanem a média is elkövethet, és ekként nem csupán a hatóságokkal szemben, de a médiával szemben is helye lehet jogorvoslatnak. ■

²⁰ Resta: i. m. 59.

²¹ German Press Code 13. §.

²² ECHR, *Du Roy és Malaurie kontra Franciaország*, 2000. október 3-i ítélet (ügyszám: 34000/96), 34.

²³ Debreceni Ítéletábra Pf.II 20.848/2012/4. számú ítélet.

²⁴ Fantoly Zsanett: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012, 93.

²⁵ Törő Károly: *Sajtószabadság és személyiségvédelem*. Magyar Jog, 1990. (37. évf.) 6., 520.

SZIGETI IMOLA*

A vádemelés problematikája

1. Bevezetés

A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 2. §-ának (2) bekezdése szerint a vád akkor törvényes, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi. A fenti törvényhely helyes értelmezéséről az 1. számú BK vélemény ad iránymutatást. Eszerint a törvényes vád minimális tartalmi követelménye, hogy meghatározott személy pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi.

Ha ezek nem teljesülnek, a bírósági eljárás nem indulhat meg, illetve nem folytatható.¹ Tehát a vád törvényességének fogalma egy olyan minimális alaki és tartalmi természetű feltételrendszert jelöl ki, amelynek teljesítése ahhoz szükséges, hogy a büntetőbíró-ság előtti eljárás egyáltalán kezdetét vehesse.²

1.1. A törvényes vád fogalmának szükségessége

A törvényes vád fogalmát csak a 2006. évi LI. tv. (Be. Novella) emelte be a büntető eljárásjogi rendelkezések közé, s megadta azokat a minimális feltételeket, amelyek hiányában a vád nem törvényes, és amelyek nélkül nem lehet bírósági eljárást indítani vagy folytatni egy meghatározott személlyel szemben.³ Ennek értelmében törvényes a vád akkor, ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában, meghatározott személy pontosan körülírt büntető törvénybe ütköző cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi. Ezen fogalom beemelésére egyrészt azért volt szükség, mert a jogalkalmazói tapasztalatok felszínre hozták azokat a hiányosságokat, ame-

lyeket a törvény szövege igyekezett megszüntetni, mert nehezítették a gyakorlati munkát.

Másrészt a fogalom kialakulásának hátterében egy vita állt,⁴ mely abban a kérdésben keletkezett, hogy a vád tárgyát képezik-e azok a vádiratban közölt tények, melyeknek jogi jelentősége lehetne, de az ügyész által alkalmazott jogi minősítés ezt nem értékeli. A Legfőbb Ügyészség azon a véleményen

volt, hogy csak azok a tények alkotják a vád tárgyát, amelyeket az ügyész kifejezetten jogi szempontból értékelt, ezzel szemben a Kúria úgy vélte, hogy a vád tárgya a vádiratban szereplő minden olyan tény, amelyet az ügyésznek a vád tárgyává kellett volna tennie, ha úgy ismerné és értelmezné a jogot, mint ő. A bírósági gyakorlat természetesen ez utóbbi álláspontot követte,⁵ azonban ez nem küszöbölte ki a nézetek közti eltérést. A megoldást egy törvényi definíciótól várták, ezt kellett a novellának nyújtania.

A módosító törvény javaslatához fűzött indokolás szerint erre azért volt szükség, mert *„a törvény hatálybalépése óta eltelt több mint két év jogalkalmazói tapasztalatai felszínre hozták azokat a hiányosságokat, illetve pontatlanságokat, amelyek a törvény szövegében fellelhetők, és a gyakorlati munkát nehezítik. A jogalkalmazó szervek több ízben megke-resték az igazságügyi tárcát a törvény egyes rendelkezéseinek módosítása érdekében [.....] Rendkívül fontos, a törvény egyik jellegadó sajátosságaként megemlítendő rendelkezés a hatályos törvény 2. §-ának és 75. §-ának kiegészítése, amely a vád és az ítélezés, e két alapvető, de mégis rendkívül eltérő funkció pontosabb elhatárolását hivatott elősegíteni. A törvény megfogalmazza a törvényes vád definícióját, alapelvei szinten rögzíti a vádhoz kötöttség elvét, ugyanakkor [.....] rendelkezik arról, hogy a vádló indítványának hiányában a bíróság a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök felkutatására és megvizsgálására nem köteles.”*⁶ Utal arra is, hogy a hatályos Be. szerint a vádelv lényege a perbeli funkciók megoszlása, a váddal való rendelkezésnek a vádlót megillető joga és a bíróságnak a vádhoz kötöttsége az eljárás megindítása és lefolytatása, valamint az ítélethozatal során.⁷

Néhai Beck Salamon professzor szerint „minden meghatározás veszélyes”. Ez a definíció sem kivétel ez

* Joghallgató PPKE JÁK

¹ Kúria Bfv. I. 814/2014.

² 33/2013. (XI. 22.) AB határozat

³ A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának Összefoglalója a 2006. évi LI. tv. alkalmazásáról.

⁴ Bócz Endre: Valóban a vád törvényességének fogalma volt tisztázatlan? (Gondolatok egy törvénymódosításról). Magyar Jog, 2008/5. 258. o.

⁵ Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001, 451. old.

⁶ Vö. a 2006. évi LI. törvény indokolásának IV. fejezet 1. és 2. pontjával

⁷ I. Bpn. 58. § (3) bekezdés

alól. Elemei közül a vádló aktorátusa, vagyis az, hogy rendelkezék büntetőbírósi eljárás kezdeményezésére szóló processzuális legitimációval, a vádlott személyének meghatározása és a bírósághoz intézett, eljárás kezdeményezését jelentő akarat-kijelentés követelménye viszonylag nem problematikus; ezek ugyanis a korábbi eljárási törvényekben is, a hatályos Be.-ben is évtizedek óta olvashatóak voltak.⁸ Hozzátenném, hogy a törvényes vád módosított fogalmának következményei csak a 2006. július hó 1-je után benyújtott vádiratok esetében alkalmazhatók.⁹

2. A törvényes vád kellékei

A törvényes vád fogalma azokat a „minimális kellékeket” foglalja magában, amelyek hiányában nem lehet bírósági eljárást indítani, illetve folytatni valaki ellen. Ha ezek rendelkezésre állnak, azonban a vádló megsérti a vádemelés törvényes alakszerűségeit, a bíróság felhívja őt a hiányosságok pótlására, és csak a felhívás eredménytelensége zárja ki az eljárás folytatását.¹⁰

A vád törvényességének alaki feltétele, hogy vádlói legitimációval rendelkező vádló emelje. Ez a jogosultság általában az ügyészt, mint közzádlót illeti meg.¹¹ Ugyanakkor, ha a törvényben meghatározott feltételekkel a közzádlói jogaival élni nem kívánó ügyész helyett a sértett pótmagánvádlóként léphet fel, aki csak a sértett lehet, viszont ha a sértett és a feljelentő személye nem azonos, akkor a feljelentőt nem illeti meg a pótmagánvádló előterjesztésének lehetősége.¹² Az ügyész általában a bírósághoz benyújtott vádirattal emel vádat, melynek alakszerűségeiről a 217. § rendelkezik.

Elengedhetetlen tartalmi eleme, hogy meghatározott személy ellen irányuljon. A 2. § (2) bekezdéséből is az következik, hogy a vádiratban egyértelműen meg kell jelölni, ki ellen emel vádat az ügyész. A pótmagánvádló által benyújtott vádiratnak is meg kell felelnie a törvényes vád követelményeinek. A vád történeti tényállásának tartalmaznia kell a vád minősítése szerinti bűncselekmény törvényi elemeinek megfelelő konkrét tényeket, így a pontos elkövetési megállapítást, a cselekmény elkövetésének helyét, idejét, módját is.¹³

A vád tartalmát tekintve a vád tárgya a 2. § (2) bekezdése szerint, meghatározott személynek a vádló indítványában „pontosan körülírt, büntetőtörvénybe ütköző cselekménye”. A vád tárgyává tett cselekmény körülírása akkor pontos, ha a meghatározott személy ellen emelt vádban ismertetett történeti tényállás hiánytalanul tartalmazza a vád szerinti minősítésben megjelölt bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő konkrét tényeket: az elkövetési maga-

tartást, a cselekmény megvalósításának helyét és idejét stb.¹⁴

Részletesen később térek vissza ezen témakörre, széleskörűbben kitérve az esetleges problémákra.

2.1. A vádemelésre jogosultak köre

A vád a vádemelésre jogosult személy bírósághoz címzett indítványa a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítása érdekében. Másképp, a vád törvényességének alaki feltétele, hogy a bírósági eljárás lefolytatását vádlói jogosultsággal rendelkező személy kezdeményezze, ahogy azt már említettem.

2.1.1. A közzádló

Magyarország Alaptörvénye szerint „A legfőbb ügyész és az ügyészség az igazságszolgáltatás közreműködőjeként az állam büntető igényét érvényesíti. Az ügyészség üldözi a bűncselekményeket, fellép más jogsértő cselekményekkel és mulasztásokkal szemben, valamint elősegíti a jogellenes cselekmények megelőzését.”¹⁵

Ezen szakasz (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az ügyészség törvényben meghatározottak szerint jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben, illetve képviseli a közzádat a bírósági eljárásban. Az ügyészség feladatait a 2011. évi CLXIII. törvény (a továbbiakban: Ütv.) határozza meg, míg a feladatok teljesítése érdekében az ügyészséget megillető jogosultságokat és kötelezettségeket az eljárási törvények definiálják. Az Ütv. 2. §-a (1) bekezdésének d) pontja szerint az ügyészség közzádlóként gyakorolja a vádemelés közhatalmi jogkörét; a bírósági eljárásban képviseli a vádat, továbbá gyakorolja a büntetőeljárási törvényben számára biztosított jogorvoslati jogokat.

Törvény által kizárt ügyész eljárása nem a vád törvényességét érinti. Annak alaki feltétele csupán annyi, hogy a bírósági eljárás lefolytatását a vádlói jogosultsággal rendelkező személy kezdeményezze. A Kúria által tárgyalt esetben az eljáró ügyész aktuálisan kizárt volta eljárási szabálysértés, ami a korábbi elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését eredményezte, a vádló legitimitását azonban nem érinti.¹⁶

Vádemelésre jogosult az ügyészen kívül a pótmagánvádló és a magánvádló. Az előbbi felsorolásból is kitűnik, hogy a magyar jogrendszerben az ügyésznek nincs vádemelési monopóliuma, azaz kizárólagos vádemelési jogosultsága.

2.1.2. A magánvádló

Vádemelés szempontjából a bűncselekmények két csoportba sorolhatók. Egyrészt megkülönböztethetjük a közzádas, másrészt a magánvádas bűncselekményeket.

⁸ Bócz Endre: *id. mű* 259. o.

⁹ BH 2007/78.

¹⁰ EBH 2015/B/10.

¹¹ Be. 28. § (1) bekezdés

¹² BH 2007/79.

¹³ BH 2009/140.

¹⁴ Berkes György: *Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára.* HVG-ORAC Kiadó, 2011. 19. o.

¹⁵ 29. cikk (1) bekezdés

¹⁶ Kúria Bfv. III. 1.020/2014

A bűncselekmények döntő többsége közvádas jellegű, néhány csekélyebb tárgyi súlyú bűncselekmény (könnyű testi sértés, magántitok megsértése, levéltitok megsértése, rágalmazás, becsületsértés, kegyelet-sértés) esetében azonban a törvény a sértettre bízta a vádemelés kérdésében a döntési jogosultságot. Amennyiben a sértett feljelentést tesz, mint magánvádlót a vádképviseleti jogosultságok is megilletik.¹⁷ Külön kell szólni azonban a rágalmazásról és a becsületsértésről, melyek közvádra üldözendők, ha hivatalos személy sérelmére hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt vagy hatóság sérelmére hivatali működésével összefüggésben követték el.¹⁸

Magánvádas eljárásban nem a magánindítvány, hanem a feljelentés a vád, amelynek tartalmaznia kell a magánindítványt. A vád ezzel felel meg a törvényes vád követelményeinek. Ha ismeretlen kilétű a feljelentett, fogalmilag nincs indítvány, következésképpen a magánvád nem törvényes.¹⁹

Becsületsértésre kiváló példa az az eset, amelyben törvényes vád hiánya miatt a büntetőeljárás megszüntetése indokolt, ha a verbális bűncselekmény (becsületsértés) miatt benyújtott vádirat nem tartalmazza a terhelt által a sértettekkel szemben használt azokat a konkrét kifejezéseket, szavakat, amelyeknek megvizsgálásával a bíróság dönthetne azok becsület csorbítására alkalmasságáról, végső soron pedig a büntetőjogi felelősségről.²⁰

2.1.3. A pótmagánvád

A pótmagánvádló meghatározása a Be. 53. §-ában található meg. E szerint a sértett a törvényben meghatározott esetekben pótmagánvádlóként léphet fel. A szabályozásból következően a sértett ebben az esetben közvádas ügyben a vádat képviselő személy, amennyiben az ügyész nem lép fel a vád képviselőjeként.

A jogszabály azonban a pótmagánvádló fellépését nem biztosítja általánosan, hanem feltételekhez köti, ily módon csak abban az esetben van lehetőség pótmagánvádlói fellépésre, amennyiben:

- a) az ügyész vagy a nyomozó hatóság a feljelentést elutasította vagy a nyomozást megszüntette,
- b) az ügyész a vádemelést részben mellőzte,
- c) az ügyész a vádat elejtette,
- d) az ügyész a nyomozás eredményeként közvádra üldözendő bűncselekményt nem állapított meg, ezért nem emelt vádat, illetőleg a vád képviselőjét – magánvádas eljárásban elrendelt nyomozás eredményeként – nem vette át,
- e) az ügyész a tárgyaláson a vádat azért ejtette el, mert megítélése szerint a bűncselekmény nem közvádra üldözendő.²¹

¹⁷ Be. 52. § (1) bekezdés.

¹⁸ Be. 52. § (4) bekezdés.

¹⁹ EBH 2012/B/17.

²⁰ BH 2015/120.

²¹ Be. 53. § (1) bekezdés.

Alapvető kérdésként merül fel, hogy a törvényi szabályozás módja megfelelő-e, alkalmas-e jogalkotói akarat érvényesítéséhez a sértetti jogok kiszélesítését illetően. Nem lehet vitás, hogy megfelelő szabályozása és alkalmazása hozzájárulhat az anyagi igazság érvényesítéséhez, illetve a sértetti jogok kiteljesedéséhez.²² Problémát jelent, hogy a jelenleg hatályos törvényszövegben elszórva található meg a pótmagánvádlóra és magára az eljárás rendjére vonatkozó szabályok, amely a jogalkalmazást és a jogalkotói akarat értelmezését jelentősen megnehezítik. Tremmel Flórián helyesen mondta, hogy „a járulékos vádképviselőtről nagyon szétszórta és részben nem egyértelmű utalásokkal tarkított szabályozást tartalmaz a törvény.”²³ Pótmagánvádas esetén a törvényes vád hiánya a tárgyalás előkészítése keretében a vádindítvány elutasításának, ezt követően viszont az eljárás megszüntetésének mérlegelést nem tűrő oka.²⁴

A Kúria 3/2004. BJE számú büntető jogegységi határozatát azonban az Alkotmánybíróság a 2005. november 12-én meghozott 42/2005. (XI. 14.) AB határozatával alkotmányellenesnek nyilvánította, és ezért a jogegységi határozatot a kihirdetésének napjával megsemmisítette. Határozatának indokolásában az Alkotmánybíróság arra mutatott rá, hogy az állam büntetőjogi igényének érvényesítésében az Alkotmány, a szervezeti törvények és a Be. a közvádlói jogkört az ügyészségre bízta, mely szerv működéséért és működőképességének biztosításáért az állam felel. Az ügyészség és más hatalmi ágak szervezetei között a büntetőigény léte tekintetében fennálló nézeteltérések kockázatát az államnak kell viselnie. Az ügyészség és az állam vagyoni jogaiban sértett közhatalmi szervezet közötti vita megoldására sem intézményesen, sem pedig az egyedi esetekben nem vehető igénybe a büntetőeljárás, amely szükségszerűen érinti mind az eljárás alá vont, mind sok esetben kívülálló személyek alkotmányos alapjogait. A pótmagánvádló természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet egyaránt lehet, azonban alkotmányos követelmény annak kizárása, hogy az ügyészségen kívül más közhatalmi szervezet pótmagánvádlóként a vádló közhatalmi pozíciójába kerülhessen. A pótmagánvádló ugyanis a bírósági eljárásban az ügyész jogait gyakorolja, ideértve a vádlott személyi szabadságának elvonásával és korlátozásával járó kényszerintézkedés elrendelésének indítványozását. A közhatalmat gyakorló állami szervezet „beengedése” a büntetőeljárásba olyan esetekben tenné lehetővé a szervek fellépését, amikor az Alkotmányban erre feljogosított ügyészség azt indokolatlanul vagy alaptalannak tartja. A korlátozás hiánya pedig az állam

²² Csák Zsolt: *Található-e a jogalkotó akarata? Gondolatok a pótmagánvádas köréből.* Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére. Szerkesztők: Belovics Ervin – Tamási Erzsébet – Varga Zoltán. Budapest, 2011. PKKE-JÁK. 125. oldal. In: *Polt Péter: Magánvádas, Pótmagánvádas, Mentelmi jog.* Magyar Jog, 2010/7. 391. o.

²³ Tremmel Flórián: *A pótmagánvádas eljárás „külön eljárás” jellegéről.* In: *Tanulmányok Horváth Tibor 80. születésnapja tiszteletére.* Miskolc, 2007. 794. o.

²⁴ BH 2012/31.

túlhatalmának veszélyével járna, mivel olyan közhatalmi szervek válhatnának pótmagánvádlóvá, amelyek nem terhel az ügyészség Alkotmányon alapuló szakmai felelőssége.

Általában kizárt tehát a pótmagánvád, ha az adott bűncselekmény alapvetően az állami, társadalmi, vagy gazdasági rendet sérti vagy veszélyezteti és a természetes vagy jogi személyt érintő jogsérelem csupán áttételesen következik be.

Mindebből az is következik, hogy a vádemelési jogosultság hiánya miatt nem törvényes a vád – ha a közvádra üldözendő bűncselekmény miatt magánvádló emel vádat, – ha a sértett olyan esetben lép fel pótmagánvádlóként, amikor ezt a törvény nem engedi meg.

3. A vád funkciója

Bírósági eljárás tehát vád nélkül nem indulhat, vagyis a bíróság igazságszolgáltatási tevékenységének szükségszerű előfeltétele, hogy az arra jogosult vádat emeljen. Ezt a törvény alapvetően fogalmazza meg, amikor kimondja, hogy a bíróság az ítélezés során törvényes vád alapján jár el.²⁵

A történetileg változó tartalmú és eltérő eljárási keretek között alkalmazott vádelv lényegét a hatályos Be. szerint alapjában véve három elem alkotja, a perbeli funkciók megosztása, a vádló váddal való rendelkezési joga, valamint a bíróság vádhoz kötöttsége az eljárás bírósági szakaszának megindítása, annak folytatása, és az ítélethozatal során.²⁶

4. A vádemelés feltétele

A közvádlói funkcióval felruházott ügyésznek a nyomozás adatainak az értékelését követően kell döntenie a büntetőeljárás további kimeneteléről. Bócz Endre szavaival élve „A vádemelés felől hozandó ügyészi döntés előkészítésének egyik összetevőjeként az ügyésznek tehát a tények bizonyítottóságát illetően véleményt kell alkotnia. [...] Minthogy az ügyész a nyomozás során összegyűjtött adatokat túlnyomórészt csak közvetve ismeri meg, nagy jelentőséget kap a közvetítő közeg minősítésére, megbízhatóságára vonatkozó ismeretanyaga.

Ennek révén alkothat ugyanis véleményt afelől, mennyiben számíthat arra, hogy az iratokban olvasható vallomások, nyilatkozatok a tárgyaláson is hallani fogják. Ezért az ügyésznek azt kell megítélnie, hogy az a bizonyítási anyag, amely a nyomozás eredményét figyelembe véve a tárgyaláson remélhető, milyen racionális érvanyagot ígér, s hogy annak révén meggyőzhető lesz-e egy szakszerűen eljáró tárgyilagos bíróság”.²⁷

Tehát amennyiben vádemelésre kerül sor, a rendel-

kezésre álló bizonyítékok alapján történt bűncselekményről az ügyész megfogalmazza álláspontját, miszerint a bűncselekményt a vádlott követte el, és nem áll fenn büntethetőséget megszüntető ok vagy eljárási akadály, továbbá nem volt lehetőség közvetítői eljárásra, a vádemelés elhalasztására, illetve részbeni mellőzésére.

Bizonyos szerzők a vádemelés feltételeként külön foglalkoznak a vádemeléshez szükséges bizonyosság problematikájával. A jogirodalomban ismert olyan nézet, miszerint az ügyészi vádemeléshez elégséges a valószínűség magas foka, míg más szerzők szerint elégtendő a bizonyosság megléte.

Király Tibor szerint „Bűnösséget megállapító ítéletben a bírónak a bizonyosságig kell eljutnia. Ideális követelmény, hogy az ügyész a vádemelés esetén a vádlott bűnösségét illetően szintén eljusson a bizonyosságig. A jog azonban az ügyésztől nem ezt igényli, hanem azt, hogy megalapozott gyanú alapján emeljen vádat. Ez szerintünk objektív kritérium és az ügyésznek a vádemelésben erről kell a bizonyítási eszközök felsorakoztatásával számot adnia. Ha a jog az ügyésztől nem kíván teljes bizonyosságot, hanem megalapozott gyanút, ebben elfér a kételynek bizonyos foka is. Az ügyész azonban nem emelhet vádat, ha a bizonyítékok értékelésének az a bizonyosság, az a belső meggyőződés az eredménye, hogy a gyanúsított bűncselekményt nem követett el, illetőleg büntetőjogi felelősséggel nem tartozik, nem bűnös”.²⁸

Gellér Balázs okfejtése szerint „a vád megalapozottsága nem jelenthet egyet az ítélet kétséget kizáró bizonyítottsági fokával, de meg kell haladnia a gyanúsítás megalapozott gyanú szintjét. Ez azt jelenti, hogy a büntetőeljárás végig vonul a bűncselekmény, illetve az elkövető személyének valószínűsége az egyszerű gyanútól a megalapozott gyanún át a vádemelésben megjelenő ügyészi személyes meggyőződésen keresztül, amely arra irányul, hogy a bizonyítékok alkalmasak a kétséget kizáróság alátámasztására”.²⁹

Belovics Ervin álláspontja szerint „a vádemelésnek objektív tényeken, és az ügyész azon szubjektív meggyőződésén kell alapulnia, hogy az eljárás tárgyát képező bűncselekmény, illetve, hogy azt a terhelt követte el. [...] Az ügyész olyan résztvevője az igazságszolgáltatás folyamatának, aki önálló felelősséggel ezt megalapozó jogosultságokkal és kötelezettségekkel rendelkezik. Ezért nem lehet a vádemelésről szóló elhatározást „bíróság várható döntéséhez” kapcsolni. Ez azt is jelenti, hogy a felelősség áthárítása is törvényes lehetőség, vagyis elfogadhatatlanok a „bíróság majd eldönti” tételen alapuló vádemelése is”.³⁰

Következtetésekképpen, akkor kerülhet sor ügyészi vádemelésre, ha egyaránt adottak mind az objektív,

²⁵ Be. 2. § (1) bekezdés.

²⁶ 33/2013. (XI. 22.) AB határozat.

²⁷ Bócz Endre: *Büntetőeljárásunk kalandjai*. Budapest, 2006. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 139. o.

²⁸ Király Tibor: *Büntetőeljárás jog 4. átdolgozott kiadás*. Budapest, 2008. Osiris Kiadó 390–391. o.

²⁹ Gellér Balázs: *A vád törvényességének egyes aspektusai*. Jogtudományi Közlöny. 2011/9. 460. o.

³⁰ Belovics Ervin – Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog*. Budapest, 2013. HVG-ORAC Kiadó 248. o.

²⁵ Be. 2. § (1) bekezdés.

²⁶ 33/2013. (XI. 22.) AB határozat.

²⁷ Bócz Endre: *Büntetőeljárásunk kalandjai*. Budapest, 2006. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 139. o.

mind a szubjektív feltételek. Bócz Endre által leírtak alapján „a vádemelést akkor tekintették helyénvalónak, ha a következő három kérdésre igenlő a válasz: jobb lesz-e az elkövető jövőbeli magatartása, ha most megbüntetjük? Gyakrabban megszegik-e a jövőben a most megsértett jogszabályt, ha most eltekintünk a vádemeléstől? Kelt-e a társadalomban nyugtalanságot, ha emiatt a bűncselekmény miatt nem emelünk vádat?”³¹

A vád központi jelentőségét a magyar büntetőeljárás alapvető, garanciális tételei között számon tartott vádelv adja, amely szoros összefüggésben áll az Alaptörvény XXVIII. cikkében foglalt eljárási garancia-rendszerrel. A vádelv eljárási garanciája egyidejűleg több részelemből építkezik: (1) a büntetőeljárás bírósági szakaszát kizárólag a vád lendítheti működésbe, vagyis a bíróság előtti büntetőeljárás megindításának nélkülözhetetlen előfeltétele a vád³²; (2) a bíróság eljárása vádhoz kötött, vagyis a vád jelöli ki az eljárás kereteit: a büntetőeljárás során egyfelől a tettazonosság elve, másfelől a bíróság vádkimerítési kötelezettsége érvényesül, vagyis a bíróság köteles a vádat kimeríteni, de azon túl már nem terjeszkedhet³³; (3) a büntetőeljárás során az eljárási, perbeli funkciók kizárólag egymástól elkülönülten működhetnek³⁴. Ez az értelmezés áll összhangban az Alkotmánybíróság korábban megfogalmazott elvi álláspontjával is.³⁵ A vádelv ennek megfelelően alapvető feltétele annak, hogy tényleges érvényesülést nyerhessen az Alaptörvény XXVIII. cikkének eljárási garancia-rendszere.

A minimális feltételeket sem teljesítő vádirat, illetve vádindítvány nem alkalmas a bírósági eljárás megindítására. A vád törvényessége a bírósági eljárás lefolytatásának alapvető feltétele és annak hiánya az eljárás megkezdésének vagy lefolytatásának akadály.³⁶ A vád törvényességének kérdéséről elkülönül a vád megalapozottságának kérdése. Míg ez előbbi az ítélezés megkezdésének nélkülözhetetlen előfeltétele, addig az utóbbit éppen a bíróság ítélezési tevékenységének eredménye igazolhatja.

5. A törvényes vád körében felmerülő problémák

5.1. A törvényellenesen beszerzett bizonyítékok

Egyes szerzők bizonyos eljárási szabályoknak a nyomozás során történő megsértésének a vád törvénytelenségét eredményező hatást tulajdonítanak. Így Gellér Balázs több írásában is először azt a kérdést teszi vizsgálat tárgyává, hogy amennyiben a vád „teljes

egészeben vagy túlnyomó részében jogellenesen beszerzett, azaz fel nem használható bizonyítékokra épül, akkor az ilyen vád alapján folytatható-e a büntetőeljárás, megtartható-e a tárgyalás. Másként fogalmazva a vádnak mennyire kell törvényesnek, illetve megalapozottnak lennie ahhoz, hogy bírósági tárgyalás alapjául szolgálhasson, illetve mit jelent a vád törvényessége és megalapozottsága e vonatkozásban.³⁷

Gellér Balázs okfejtésének kiindulási alapját az a tény képezi, amely szerint a 2006. évi LI. törvény 41. §-a kiegészítette a Be. 85. §-ának (3) bekezdését, – vagyis a tanú figyelmeztetésére vonatkozó rendelkezéseket – azzal, hogy a tanút a vallomástételének megkezdése előtt a mentő körülmény elhallgatásának jogkövetkezményeire is figyelmeztetni kell. A hatóságok azonban elmulasztották a kihallgatási formanyomtatványok aktualizálását, így a módosítás hatályba lépése után, tehát 2006. július 1-jét követően sem került sor a mentő körülmény elhallgatásának következményeire való kioktatásra.

Amikor pedig ezt a hibát a másodfokon eljáró bíróságok³⁸ észlelték, az elsőfokú határozatokat hatályon kívül helyezték arra hivatkozva, hogy mivel a tanúk vallomásai bizonyítási eszközként nem vehetők figyelembe, így azokat a tényállás megállapításakor mellőzni kell, ennek következtében viszont a tényállás megalapozatlanná vált. Gellér Balázs ezen bírósági döntéseket alapul véve, teszi fel a kérdést, hogy mi a következménye annak, ha a vádemelés alapjául szolgáló bizonyítékok, – az eljárási törvény rendelkezéseinek megsértése miatt – bizonyítási eszközként nem vehetők figyelembe. Okfejtése szerint „a vádnak tartalmaznia kell azt az ügyészi meggyőződést, hogy a bizonyítékok alkalmasak a vádlott bűnösségének kizáró bizonyítására”³⁹ és már önmagában ez a tétel kizárja a fel nem használható bizonyítékokon alapuló vád törvényességét. További érv, hogy a bíróság igazságszolgáltatási tevékenységének előfeltétele a törvényes vád megléte abban az esetben pedig, ha a vádban kötelezően megjelölendő bizonyítékok nem alkalmasak az ártatlanság vélelmének megdöntésére, mert „1. a vádirat nem jelöl meg bizonyítékokat vagy 2. olyan bizonyítékokat jelöl meg kizárólag vagy többségükben, amelyeket ki kell rekeszteni az eljárásból, a vád megalapozatlan, így törvénytelen és nem csak a Be. 217. §-ának (3) bekezdésébe ütközik, hanem a Be. 1. §-ába, 2. § (2) bekezdésébe és 6. § (2) bekezdésébe is.”⁴⁰

Gellér elveti annak lehetőségét is, hogy a bíróság a tanúmeghallgatásokat a tárgyaláson pótolja, mert ezáltal a bíróság végezné a nyomozást, aminek következtében pedig sérülne az eljárási feladatok megoszlása-

³¹ Bócz Endre: *id. mű* 140. o.

³² Be. 2. § (1) és (3) bekezdései, Be. 6. § (1) bekezdése

³³ Be. 2. § (3) és (4) bekezdései, illetve Be. 257. § (1) bekezdése

³⁴ Be. 1. §

³⁵ 14/2002. (III. 20.) AB határozat

³⁶ Be. 2. § (1) bekezdése és Be. 6. § (1) bekezdése

³⁷ Gellér Balázs: *A vád törvényességének egyes aspektusai*. Jogtudományi Közlöny. 2011/9. 459–467. o. Gellér Balázs: *A vád törvényességének egyes aspektusai. Örökség és büntetőjog*. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére. Szerkesztők: Belovics Ervin – Tamási Erzsébet – Varga Zoltán. Budapest, 2011. PKKE-JÁK.

³⁸ Fővárosi Ítéletábrla 4.Bf.39/2007/10., Pest Megyei Bíróság 3.Bf.353/2007/3.

³⁹ Gellér Balázs: *id. mű* 460. o.

⁴⁰ Gellér Balázs: *id. mű* 461. o.

nak elve, valamint a tisztességes eljárás követelményének alapfeltétele.

A vádelv a vád és az ítélet tényállása közötti teljes történeti azonosságot nem követeli meg. A bíróságnak a bizonyítás során a tényállás hiánytalan, valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie. A bizonyítás eredményéhez képest az ítéleti tényállás több vonatkozásban, így az elkövetés helye, ideje, módja, eszköze, motívuma, eredménye stb. tekintetében eltérhet a vádirati tényállástól anélkül, hogy az a vádelvet sértene.⁴¹

5.2. A törvényes vád hiányának lehetséges következményei

Az Alkotmánybíróság értékelése alapján a bírói kezdeményezésben előadott alkotmányossági kifogásokat két főbb csoportra lehet bontani, amelyek külön-külön igényelnek érdemi vizsgálatot. A bírói kezdeményezésben előadottak egyfelől azt sérelmezik, hogy az ismételt vádemelés a kétszeres értékelés tilalmába, vagyis a „ne bis in idem” alapelvbe ütközik. Másfelől pedig a Fővárosi Ítéltábla azt látja sérelmesnek, hogy a büntetőeljárás törvényes vád hiánya okán megszüntető bíróságnak az ismételt vádemelés alapján történő későbbi eljárása már nem felelhet meg a pártatlanság követelményének.⁴²

A hatályos büntetőeljárás rendszerében a törvényes vád hiányának következménye a büntetőeljárás kötelező megszüntetése. Ennek megfelelően a bíróság akár a tárgyalás előkészítése során, akár a tárgyalás megkezdését követően hivatalból köteles vizsgálni a vád törvényességét és a törvényes vád hiányának megállapítása esetén mérlegelés nélkül szükséges megszüntetnie az eljárást.⁴³ Az Alkotmánybíróság értékelése szerint a törvényes vád hiányához fűzött szigorú eljárásjogi következmény az Alaptörvény XXVIII. cikkében megfogalmazott alkotmányos garanciarendszer tényleges érvényesülését erősíti, hiszen elejét veszi annak, hogy a védelem joga csorbulhasson, vagy az eljárási szerepek felcserélődésén keresztül az eljáró bíróság pártatlanságát kétely övezhesse. Ilyen okok alapján az Alkotmánybíróság nem osztotta az ítéltábla indítványának azon érvelését, amelyben a törvényes vád hiányának jogkövetkezményeit szabályozó jogszabályhelyek alkotmányosságát kifogásolta.

A törvény különbséget tesz a vád törvényességének hiánya és a vádirat „kellékhánya” között. Ez a különbségtétel azért számottevő, mert más-más joghatásokat hordoznak. Amennyiben a vádirat hiányosságai merülnek fel, a törvény engedi a hiányzó adatok pótlását, azonban, ha a vád törvényességéhez szükséges elemek közül hiányzik valamelyik, azok nem pótolhatók.⁴⁴

Ha a bíróság a törvényes vád hiánya vagy a vád kellékhányossága miatt a tárgyalás előkészítése során,

illetve a tárgyaláson megszünteti az eljárást (elutasítja a pótmagánvádló vádindítványát), az eljárást megszüntető végzés ellen az általános szabályok nem zárják ki a fellebbezést. A vádló, a vádlott és a védő jogainak törvényi szabályozásából azonban az következik, hogy az eljárás megszüntetése (a vádindítvány elutasítása) miatt csak az jelenthet be fellebbezést, aki a vádat képviselte: az ügyész, a magánvádló vagy a pótmagánvádló. A Be. kizárja, hogy a vádlott vagy a védő a vádlott terhére jelentsen be fellebbezést. Az eljárás folytatása érdekében bejelentett fellebbezés pedig nyilvánvalóan a vádlott terhére szól, mert a további eljárás a vádlott bűnösségének megállapítását is eredményezheti. A törvény nem teszi lehetővé, hogy a vádlott vagy a védő fellebbezésével törvényes vád hiányában, illetve a vád kellékhányai ellenére „kikényszerítse” az érdemi döntést. Mindezek alapján a megszüntető végzés ellen bejelentett vádlotti vagy védői fellebbezés a törvényben kizárt, ezért azt már az elsőfokú bíróságnak el kell utasítania [Be. 341. § (1) bek.]. Ha ez elmarad, a fellebbezés elutasítása a másodfokú bíróság feladata. Ha vádló fellebbezése annak megállapítására irányul, hogy a bíróság tévesen szüntette meg az eljárást a törvényes vád hiánya vagy a vádemelés formájára előírt alakszerűségek megsértése miatt, a fellebbezés elbírálása során nem vehető figyelembe, ha a vádló utólag, a fellebbezésben vagy a másodfokú eljárásban pótolja az eljárás megszüntetésére okot adó hiányosságokat.

Következésképpen, ha a vád törvényessége, illetve törvényi kellékének hiánya miatt hozott jogerős megszüntető határozat esetében, illetve ellenére az ügyész ragaszkodik az eredeti vádhoz, akkor ezen igényét csak felülvizsgálat útján tudja érvényesíteni; egyébként pedig – elévülési időn belül – ismételten vádat nyújthat be.

6. A jogerő

„Res iudicata pro veritate habetur”, azaz a jogerős ítéletet igaznak kell tartani.⁴⁵ A jogerő kérdésénél abban általában egyetértés van, hogy a jogerő megakadályozza a vég nélküli jogviszonyokat és az ezzel együtt járó bizonytalanságot. Feladata a jogviszonyok jövőbeli biztosítása, valamint az adott eljáráson túlmenő hatás, amelyet általában a „ne bis in idem” mondattal írnak le.⁴⁶

A jogerő biztosítja továbbá a jogrend stabilitását, az állami akarat, a törvények érvényesítését. Ha a bíróságok büntetőítéleteit korlátlanul kétségbe lehetne vonni, az aláásná a törvények, az állami akarat érvényesítését, a jogbiztonságba vetett bizalmat, és kétségessé tenné az állami szervek eljárásának értelmét.⁴⁷

⁴¹ EBH 2005/1199.

⁴² 33/2013. AB határozat

⁴³ Be. 267. § (1) bekezdés j) pont; Be. 332. § (1) bekezdés d) pont; Be. 373. § (1) bekezdés I. c) pont; Be. 399. § (1) bekezdése; Be. 428. § (2) bekezdés.

⁴⁴ 1. Bk vélemény

⁴⁵ Takács György: *Ha a jogász latinul beszél*. KJK, Budapest, 1991, 216. o.

⁴⁶ Wiener A. Imre: *A Ne Bis In Idem elv érvényesítéséről*. Büntetőjogi Kodifikáció, 1–2/2003, 62–68. o., Tarr Ágnes: *A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában*. Miskolci Jogi Szemle, 2007, 2. szám, 100–118. o.

⁴⁷ Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris Kiadó, 2000, 494–498. o.

A döntés jogereje alatt azt a tulajdonságot is értjük, amely alapján a döntés megváltozhatatlan, megcáfolhatatlan a bíróság és a felek részéről is.⁴⁸

A jogerős ítéletet már nem lehet rendes jogorvoslással megtámadni. A törvénysértés nagyon súlyos eseteiben viszont a jogerős ítélet kérelem útján, a perújítás érdekében felborítható, és a már fellepett jogerő megszüntethető. Erre való tekintettel beszél Kurz ideiglenes és állandó jogerőről.⁴⁹ Tanulmányában a döntés jogereje alatt azon tulajdonságot érti, amely döntés megváltoztathatatlan, megcáfolhatatlan lesz a bíróság és a felek részéről is. Az eljárásban létezik egy olyan időpont, amelytől számítva már nem lehet változtatni a bírósági döntésen. Ez nem csak az állam érdeke, amely állam bíróságainak döntései tekintélyükben sérülnének, hanem a vádlott érdeke is, aki feje felett állandóan lebegne az újabb súlyosabb büntetőjogi üldözés lehetősége. A jogerő fogalmától néhány kifejezést élesen elválaszt, így a visszavonhatatlanságot, a megtámadhatatlanságot, és a büntetés végrehajthatóságát. Akkor megtámadhatatlan a bírósági döntés, ha jogorvoslat útján már nem lehet megtámadni. Ebből következően nála a megtámadhatatlanság a jogerő előfeltétele.

Király professzor a jogerő lényegét a határozat véglegességében ragadja meg, ami az élitéltek szempontjából azt jelenti, hogy tovább a terhükre azt megváltoztatni nem lehet, a sorsuk eldőlt, azaz a határozat többé nem támadható és meg nem változtatható. A jogerő hatásai között a határozat megváltoztathatlanságát, a kötelező erőt, a végrehajthatóságot, a bizonyító erőt sorolja fel, míg a kötőerőt attól különböző fogalomként kezeli.⁵⁰

Megkülönböztetünk alaki és anyagi jogerőt. A magam részéről Tremmel Flórián véleményét osztom, aki szerint az eljárásjogászok nagy része az alaki jogerőben elsősorban megtámadhatatlanságot, az anyagi jogerőben pedig megváltoztathatlanságot lát, de álláspontja szerint ez ugyanannak a jelenségnek egymást feltételező és kizáró két oldala van. Utal rá, hogy sokan az alaki jogerő címen a kizáró, a ne bis in idem hatást, míg az anyagi jogerő címen a lezáró hatást, a res iudicatum emelik ki.⁵¹

A Kúria a vád törvényessége, illetve törvényi kellékének hiánya miatt hozott megszüntető határozat kapcsán elemezte kollégiumi véleményében a megváltoztathatlanság kérdését, mint jogerőhatást, és úgy tűnik, hogy azt mint az alaki jogerő fogalmának a részeként kezeli azért, mert nem kapcsolódik közvetlenül a büntetőjogi igény érdemi eldöntéséhez. Amennyiben az eljárás megszüntetésének oka a magánindít-

vány vagy a törvényes vád hiánya, akkor az ilyen határozat, bár ügydöntő, anyagi jogerőhatással nem rendelkezik. Utóbbi ugyanis csak a kimerített váddal, az elbírált cselekmény tekintetében valósulhat meg. Amikor viszont éppen arról van szó, hogy eljárási akadály miatt nincs döntés a büntetőjogi igényről, a fellejtés szerinti cselekmény érdemi elbírálása nem történt meg.⁵²

Az alaki vagy formális jogerő a legszélesebb értelemben használt meghatározás szerint azt jelenti, hogy a határozat ellen jogorvoslati kérelem nem adható be, így a határozat rendes jogorvoslással nem támadható meg.⁵³ Itt Angyal Pál véleményét emelném ki, mely szerint az alaki jogerő a bírói ítéletnek az a tulajdonsága, melynél fogva az perorvoslással már meg nem támadható és senki részéről érvényében meg nem ingatható határozat. A felek között fennállott jogvitát végleg elintézi és az imperatív rendelkezéssel esetleg megállapított jogkövetkezmények végrehajtását előírja. A formális jogerő csak a folyamatban lévő büntetőperre hat ki oly értelemben, hogy akadályt emel annak bármely előző eljárászakba történő visszaterelése elé. Az alaki jogerővel a szóban forgó per nyugvópont-hoz jut. „Azt azonban nem akadályozza a formális jogerő, hogy ugyanazon vádlott ellen ugyanazon tényállás alapján új eljárás indíttassék, mert ez a jogerő csak azt gátolja, hogy a kérdéses ítélet hatályából kiemeltessék, de nem akadályozza annak, hogy az ítélet figyelmen kívül hagyása mellett egészen új eljárás indíttassék, az előző – alakilag jogerős – ítélettel szemben álló ellentétes ítélet hozassék. Ámde a pereknek ekként való halmozása, és az eljárásnak akárhányszor helyt fogható újrakezdése nemcsak a jogbiztonságot, hanem az igazságszolgáltatás tekintélyét is megintgatná, amiért is az megakadályozandó. Ezt az akadályt az alakilag jogerős ítéletnek az a tulajdonsága létesíti, melynél fogva az ily ítélettel a vádat konzumálnak, s az ügyet res iudicatumnak tekintjük olyképp, hogy az ily ítélet létezése minden új eljárással szemben, mint eljárásjogi akadály szerepel.”⁵⁴

Az alaki jogerőn belül elméleti síkon megkülönböztetünk abszolút alaki és relatív alaki jogerőt. Abszolút alaki jogerő akkor áll fenn, ha a döntés valamennyi jogorvoslatra jogosulttal szemben jogerőre emelkedett, és az eljárás résztvevői által nem támadható meg. Abszolút alaki jogerő tehát akkor áll fenn, ha a határozat egyetlen részét sem támadhatja meg egyetlen érintett fél és perben szereplő egyéb személy sem. Tremmel szerint a teljes és a részleges, továbbá az abszolút és a relatív jogerő egymással is jelentős átfedésben lévő megkülönböztetések, mert valójában a relatív jogerő nem más, mint személyi vonatkozású részleges jogerő. A részjogerő nem más, mint egyes

⁴⁸ Elek Balázs: *A jogerő egyes kérdései a büntetőeljárásban*. In: Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, PTE ÁJK kiadásában, 2011, 561–567. o.

⁴⁹ Kurz, Anton: *Die Rechtskraft in Strafprozess. Inaugural Dissertation Erlangung der Doktorwürde der Grossherzoglich Badischen Ruprecht Karls Universität in Heidelberg*. Buchdruckerei von Otto Bechtle, Esslingen, 1993, 19. oldal

⁵⁰ Király Tibor: i. m. 494. oldal

⁵¹ Tremmel Flórián: *Magyar Büntetőeljárás*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001, 454–458. o.

⁵² EHB 2012.17, Kúria Bfv. III. 434/2012, 1/2007. BK vélemény A. II. 4. c) pont

⁵³ Hargitai József: *Jogi fogalomtár*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005, 748. o.

⁵⁴ Angyal Pál: *A magyar büntető eljárásjog tankönyve*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 239–242. o.

határozatrészek jogereje, „időbeliségének” eltérő volta, ami a jogerőstádiumok kérdését veti fel.⁵⁵

A relatív alaki jogerőnek két lehetséges megjelenési formája van. Az egyik szerint a döntésnek csak egy része lesz formálisan jogerős, akkor, ha a döntést a vádlottnak nem az összes cselekménye tekintetében támadják. Ez az objektív relatív jogerő a tulajdonképpeni „részejogerő” esete. Ezen belül a „vertikális részjogerőt” és a „horizontális részjogerőt” különböztetjük meg. A vertikális részjogerő akkor adódik, ha a jogerő az eljárás anyagának egy leválasztható részére, az elkövető több elkövetett cselekménye közül csak egyre, a peranyag többi részére azonban nem vonatkozik. Az ítélet „horizontális” jogereje akkor adódik, ha a jogerő a vádlott egyetlen elkövetett cselekményén belül csak a döntés egy részére vonatkozik.⁵⁶

Megkülönböztetünk továbbá egyszerűsített és bővített jogerőt, valamint feltételes és feltétel nélküli jogerőt.⁵⁷

7. A törvényes vád és a jogerő kapcsolata

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a törvényes vád okán hozott megszüntető határozat alaki jogerejének a hiánya a büntetőeljárás törvény egyetlen rendelkezéséből sem következik.

A kártalanítási rendelkezések között pedig kifejezetten szerepel, mint olyan véglegesnek tekinthető döntés, amelyre kártalanítási igényt lehet alapítani. Önmagában tehát, ha a törvényből indulok ki, a jogerejét tekintve egyértelműen nem különbözik a többi eljárást megszüntető végzéstől.

A jogerő kapcsán kétféle dogmatikai érvelés rajzolódik ki:

A) *Az egyik a jogerő hiánya mellett szól.*

a) Az 1/2007. BK véleményében a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy bár a vád törvényessége, illetve törvényi kellékének hiánya miatti megszüntetéssel a bíróság a vádról határoz, e határozat jogi természetét

tekintve különbözik a más okból történt megszüntető határozattól. Ez esetben ugyanis a bíróság nyilvánvalóan csupán a vád – bírósági eljárásra való – alkalmaságát (eljárásjogi feltételeinek meglétét), nem pedig a vádban foglaltak büntetőjogi felelősséget megalapozó, anyagi jogi feltételeit vizsgálja, illetve bírálja el. Ebből viszont az is következik, hogy a vád eljárásjogi alkalmatlansága, mint a büntetőeljárás akadálya nem jelenti egyben az adott személy büntetőjogi felelősségre vonásának elháríthatatlan akadályát [II. 4. a)–b) pont].

A Legfelsőbb Bíróság ez alapján arra a konklúzióra jutott, hogy a vád törvényességének, illetve törvényi kellékének hiánya miatti megszüntetés a büntetőjogi felelősség tekintetében nem rendelkezik anyagi jogerőhatással. Ez ugyanis csak a kimerített váddal, az elbírált cselekmény tekintetében valósulhat meg. A bíróság pedig az eljárás akadálya miatt nem döntött a büntetőjogi igényről, vagyis nem bírálta el érdemben a vád tárgyává tett cselekményt [c) pont].

Ezzel támasztotta alá azon álláspontját, hogy a megszüntető végzés jogerőre emelkedése ellenére – az elévülési időn belül – nincs törvényes akadálya annak, hogy a vádló az általa korábban vád tárgyává tett cselekmény miatt a terhelttel szemben ismét vádat emeljen [d) pont].

b) Elek Balázs például egyetért a BK véleményben foglaltakkal.⁵⁸ Ugyanígy Belovics Ervin is tagadja a törvényes vád hiánya miatti megszüntető végzés anyagi jogerejét.⁵⁹

A Kúria Büntető Kollégiumának Joggyakorlat-elemző csoportja által a vád törvényességének a vizsgálatáról készített összefoglaló jelentésben szintén ezt a véleményt olvashatjuk, melyet a jelentés a vád előrevívő jellegével, illetve azzal indokol, hogy „a vád nem konstitutív jellegű döntés, nem határozza meg a terhelt eljárás utáni pozícióját”.⁶⁰

c) A BK vélemény – nem lévén kötelező a bíróságokra – ellentmondásos bírói gyakorlatot eredményezett. A bírák egy része elfogadta az abban kifejtetteket, más része pedig azzal ellentétes ítélkezési gyakorlatot folytatott. A 33/2013. (XI. 22.) AB határozat annak apropóján született, hogy a Fővárosi Ítéltábla az Alkotmánybírósághoz fordult azzal, hogy a Be. nem szabályozza a törvényes vád hiánya miatti eljárás megszüntetést követő újabb eljárás lehetőségét vagy annak kizártságát, ezzel sérti az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdésébe foglalt többszöri eljárás tilalmát, a pártatlan bíróhoz való jogot [XXVIII. cikk (1) bekezdés], valamint a tisztességes eljárás elvét [XXVIII. cikk (1) bekezdés]. Az AB határozat nem állapított meg Alaptörvény-ellenességet és a ne bis in idem elv sérelmét. Az érvelése azonban több ponton támadható. Az, hogy a törvényes vád hiánya miatti eljárás megszüntetés esetében nem valamely véglegesnek tekinthető körülmény (halál, elévülés, anyagi jogi feltétel hiánya) teszi

⁵⁵ Tremmel Flórián: i. m. 454. o.

⁵⁶ Herzog Peter: *Die Rechtskraft strafgerichtlicher beschlüsse und ihre beseitigung, Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg*, 1971, 79–118. o.

⁵⁷ 588. § (2) Az elsőfokú bíróság ítélete azon a napon emelkedik jogerőre, amelyen

a) azt kihirdették, feltéve, hogy ellene e törvény a fellebbezést kizárja, b) a fellebbezésre jogosultak úgy nyilatkoztak, hogy nem kívánnak fellebbezni, illetőleg a fellebbezést visszavonták,

c) a fellebbezési határidő fellebbezés bejelentése nélkül telt el,

d) a másodfokú bíróság a fellebbezést elutasította, vagy az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta, feltéve, hogy harmadfokú bírósági eljárásnak nincs helye.

(3) A másodfokú bíróság ítélete azon a napon emelkedik jogerőre, amelyen

a) azt meghozták, feltéve, hogy ellene a törvény a fellebbezést kizárja,

b) a fellebbezésre jogosultak úgy nyilatkoztak, hogy nem kívánnak fellebbezni, illetőleg a fellebbezést visszavonták,

c) a fellebbezésre nyitva álló határidő fellebbezés bejelentése nélkül telt el,

d) a harmadfokú bíróság a fellebbezést elutasította, vagy a másodfokú bíróság ítéletét helybenhagyta.

(4) A harmadfokú bíróság ítélete azon a napon emelkedik jogerőre, amelyen azt meghozták.

⁵⁸ Elek: i. m. 160. o.

⁵⁹ Belovics: i. m. 173. o.

⁶⁰ Kúria BK Joggyakorlat-elemző csoport 2014. 22.

lehetetlenné az eljárás folytatását, azért nem áll meg, mert ezen az alapon a védelejtés, vagy az eljárásnak a felelősségre vonás szempontjából jelentőséggel nem bíró bűncselekmény miatti „részbeni” megszüntetése sem volna véglegesnek tekinthető. Az eljárás megszüntetési okok jelentős részének szintén sajátja, hogy a vádban leírt tényeket, cselekményt elbírálatlanul hagyja. Emellett az a tény, hogy a közvádoló felelős az állami büntetőigény érvényesítéséért, és hogy az Alkotmánybíróság szerint a vádemelés visszaélészerű gyakorlása nem egyeztethető össze az ügyész közvádoló felelősségével, nem azt jelenti, hogy a jelenlegi szabályozás, illetve annak a BK vélemény szerinti értelmezése nem ad lehetőséget a vádemelés visszaélészerű gyakorlására, csupán azt, hogy ezt az AB nem látja valószínűnek. Figyelmem kívül hagyja továbbá az Alkotmánybíróság korábbi határozataiban többször hivatkozott tételt, miszerint a büntetőigény érvényesítésének a kockázatát az állam viseli [lásd pl. a 14/2002. (III. 20.) AB határozatot].

B) Az érvelés másik iránya a jogerő, méghozzá az anyagi jogerőhatások megléte mellett szól

a) A szerzők nagy részénél (Király Tibor, Móra Mihály) a BK véleményt megelőzően nem lehetett utalást találni arra, hogy az eljárást megszüntető végzések közül egyesek nem rendelkeznének anyagi jogerővel.

b) Erdei Árpád a BK vélemény kapcsán kifejtette elenvetéseit. A Be. rendelkezéseiből, amelyek nem tartalmaznak kivételes szabályt, arra következtetett, hogy e végzések jogerejüket tekintve nem különböznek a többi eljárást megszüntető határozattól, tehát ugyanúgy végleg irányadóak, erga omnes hatályúak és kiváltják a ne bis in idem hatást. Nem tartja tehát megengedhetőnek az ismételt vádemelést rendkívüli perorvoslat nélkül. Erdei a vád törvényességének megkövetelését garanciális jelentőségűnek tekinti. Az újbóli eljárás lehetőségét akkor látja leginkább aggályosnak, amikor a vád azért nem törvényes, mert a tartalmi kritériumai nem teljesülnek. Ilyenkor a hiba kockázatát az államnak kellene viselnie akár olyan áron is, hogy a büntetőigény elenyészik.⁶¹

c) Lévy Miklós a 33/2013. (XI. 22.) AB határozathoz fűzött különvéleményében amellett érvel, hogy az AB-nek mulasztással előidézett alaptörvény-ellenességet kellett volna megállapítania, mert a Be. nem rendelkezik az ilyen okból történt eljárás megszüntetés következményeiről és az ismételt vádemelés tilalmáról. A Be. szabályaiból nem vezethető le az ismételt vádemelés lehetősége, jogállamban pedig a büntetőigény érvényesítésének a kockázata az államot terheli, a bűnüldözés csak szigorú anyagi jogi és eljárási feltételek között folyhat. A különvélemény szerint ez a mulasztás kihatással van a tisztességes eljáráshoz való jogra, mert a megszüntető végzést hozó bíró indokolási kötelezettsége az újbóli vádemeléshez iránymutatásul

szolgálhat, ezáltal veszélybe kerül a funkciómegosztás és a bírói pártatlanság elve.

A jogerő tiszteletével és feloldásának kivételességével kapcsolatban is fenntartásokat fogalmazott meg: helyteleníti, hogy „ügyési aktus oldja fel egy bírói döntés res iudicata hatását”.

A jelenleg folyamatban lévő büntetőeljárás kodifikáció során célszerű lenne a felmentő és megszüntető okok rendszerének áttekintése és egy dogmatikailag tiszta rendszer kialakítása. Ebben a folyamatban arra is módot kellene találni, hogy ha egyáltalán szükség van a vád törvényességének normába foglalt meghatározására, a definíciónak milyen elemeket kell tartalmaznia. Úgy gondolom, hogy a megfelelő ismérvek kiválasztásával az is lehetővé válna, hogy a jogalkotó pontosan meghatározza, milyen következménnyel jár a vád törvényességének a sérelme. ■

Felhasznált irodalom

- ANGYAL Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest
- BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: Büntető Eljárásjog. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2013.
- BERKES György: Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Kiadó, 2011.
- BÓCZ Endre: Valóban a vád törvényességének fogalma volt tisztázatlan? (Gondolatok egy törvénymódosításról). Magyar Jog, 2008/5.
- BÓCZ Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Budapest, 2006. Magyar Hivatalos Közlönykiadó
- CSÁK Zsolt: Találgható-e a jogalkotó akarata? Gondolatok a pótmagánvád köréből. Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére. Szerkesztők: Belovics Ervin – Tamási Erzsébet – Varga Zoltán. Budapest, 2011. PKKE JÁK. 125. oldal. In: POLT Péter: Magánvád, Pótmagánvád, Mentelmi jog. Magyar jog, 2010/7.
- ELEK Balázs: A jogerő egyes kérdései a büntetőeljárásban. In: Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, PTE ÁJK kiadásában, 2011.
- ERDEI ÁRPÁD: Dogmatika nélküli büntető eljárásjog – képtelenség vagy valóság. Magyar Jog, 2008/8.
- GELLÉR Balázs: A vád törvényességének egyes aspektusai. Jogtudományi Közlöny. 2011/9. Gellér Balázs: A vád törvényességének egyes aspektusai. Örökség és büntetőjog. Emlékkönyv Békés Imre tiszteletére. Szerkesztők: Belovics Ervin – Tamási Erzsébet – Varga Zoltán. Budapest, 2011. PKKE JÁK.
- HARGITAI József: Jogi fogalomtár. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2005
- HERCZOG Peter: Die Rechtskraft strafgerichtlicher beschlüsse und ihre beseitigung, Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität zu Freiburg, 1971

⁶¹ Erdei Árpád: Dogmatika nélküli büntető eljárásjog – képtelenség vagy valóság. Magyar Jog, 2008/8. 518–519. o.

KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, 2000
KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárás jog 4. átdolgozott kiadás. Budapest, 2008. Osiris Kiadó
KURZ, Anton: Die Rechtskraft in Strafprozess. Inaugural Dissertation Erlangung der Doktorwürde der Grossherzoglich Badischen Ruprecht Karls Universität in Heidelberg. Buchdruckerei von Otto Bechtle, Esslingen, 1993
TAKÁCS György: Ha a jogász latinul beszél. KJK, Budapest, 1991

TARR Ágnes: A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában. Miskolci Jogi Szemle, 2007, 2. szám,
TREMME FLÓRIÁN: Magyar Büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001
TREMME FLÓRIÁN: A pótmagánvádas eljárás „külön eljárás” jellegéről. In Tanulmányok Horváth Tibor 80. születésnapja tiszteletére. Miskolc, 2007.
WIENER A. Imre: A Ne Bis In Idem elv érvényesítéséről. Büntetőjogi Kodifikáció, 1–2/2003

BÜNTETŐ ELJÁRÁSJOG

Második, aktualizált kiadás

SZERZŐK:

Belovics Ervin, Tóth Mihály

A nagy sikerű Büntető eljárásjog könyv előző kiadásának megjelenése óta két év telt el. Ez idő alatt a Be. több alkalommal is módosult, így szükségessé vált többek között az új Bvtv. és az új Ptk. hatályba lépéséből adódó változások átvezetése. Emellett az anyagi jogi szabályozás egyes újdonságai – bizonyos súlyos pénzügyi visszaélések, a megelőző pártfogás új rendszere, valamint a határzár kapcsán – is hatással voltak a büntető eljárásjogra. A szerzők igyekeztek továbbá azokra a koncepcionális kérdésekre is röviden kitérni, amelyek az új büntető eljárásjogi kódex előkészítése során máris körvonalazódni látszanak, így a könyv reményeik szerint a következő években is jól tükrözi majd a büntetőeljárás elméletének és gyakorlatának aktuális helyzetét.

A mű szerkezete nem változott, a szerzők továbbra is a törvény szövegét csak az általuk szükségesnek tartott helyeken és részletességgel idézve, a bírói gyakorlat legfontosabb eredményeire koncentráva törekedtek egy jól áttekinthető, a lényegét kiemelő és a törvény értelmezését elősegítő olyan szakkönyv létrehozására, melyet a joghallgatókon kívül a büntető igazságszolgáltatás valamennyi területén dolgozó szakemberek is haszonnal forgathatnak.

Ára: 7900 Ft

**A kézirat lezárva:
2015. november 1.**

WEBES VÁSÁRLÁS
-5%

DR. TÓTH MIHÁLY*

Néhány időszerű garanciális kérdés a titkos nyomozati (felderítési) eszközök eredményének felhasználása köréből

Mint általában a hasonló, sajátos terminológia mentén kialakított jogi területek vizsgálatakor, ezt az írást is rövid fogalmi tisztázással kell kezdenem. A büntető-eljárásban a „titkos információgyűjtés” és „titkos adatszerzés” megkülönböztetésének – jöllehet mindkét tevékenység teljesen azonos lehet –, nézetem szerint kizárólag az volt a célja, hogy már a megnevezés világossá tegye: az érintett tudta nélkül folyó eljárásokat a nyomozás keretei között végzik-e, vagy eljárásjogi értelemben vett nyomozáson kívül (jellemzően azt megelőzően). A különbség tehát nem a két fogalom tartalmi eltéréseiből adódik. Ezért itt nem érdemes annak részletesebb elemzésébe bocsátkozni, milyen szemantikai különbség van vagy lehet az „adat” (tényre vonatkozó ismeret) és információ („értelmezett”, relevánssá tett adat) között.

A valódi, érdemi probléma ugyanis mindig az volt, s mostanáig az is maradt, hogy a nyomozás során folytatott *titkos adatszerzés* alkalmazására és felhasználására pontosabb, világosabb, s ezáltal garanciális szempontból elfogadhatóbb előírások vonatkoznak, mint a sokkal inkább „misztifikálhatóbb”, szétszórtan szabályozott *titkos információgyűjtésre*. Az arra feljogosított szervek az utóbbit mindig lazábban kezelték, ám a felhasználhatóságot illetően ugyanolyan határozott igénnyel léptek fel, mint az előző esetében. Közben pedig haszontalan elvi felvetésnek minősítették azt a kérdést, hogy ha „bűnüldözési céllal”, pl. „bűncselekmény felderítése” céljából gyűjtenek titkos információt¹, az ezt megalapozó gyanú miben különbözik, mitől más, mint a nyomozás elrendeléséhez is elégséges s egyben szükséges „egyszerű” gyanú. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a nyomozás so-

rán ne merülne fel a titkosan beszerzett bizonyítékok kapcsán értelmezési problémák.

E rövid írás két aktuális, több konkrét ügyben felmerülő kérdéskörhöz kíván néhány megjegyzést fűzni. Egyikük az „információ” felhasználhatóságának feltételeit, a másik a privát szféra körének értelmezését érinti. Előtte azonban indokoltnak vélem felidézni a hatályos szabályozáshoz vezető hosszú út legalább néhány fontosabb, tanulságosabb állomását.

Rövid tallózás a múlt s a közelmúlt sodrában

A bűncselekmények (vagy annak minősített magatartások) felderítése során már kezdetektől fogva magától értetődően alkalmaztak titkos eszközöket, s ennek hatékony metodikáját is igyekeztek kialakítani.

Heltai Gáspárnak az inkvizíció módszereiről a XVI. század derekán írt munkájában már olvashatunk a titkos lehallgatásról, vagy a fedett nyomozó alkalmazásáról, akit „a kárpit alá bűtattnak”, hogy a delikvensnek „minden beszédit meghallja, de szegény nem láthatja a beáruoló szolgát” [...] Annakutána egynyíhány nap múlva az áruló szolgálkban bocsátanak alattomban utána, kik mindenképpen megkémlik szegényt, mit csinál, hol jár, kikkel nyájaskodik és beszél. Olyant is bocsátanak melléje, ki nagy barátságos szívet tettet előtte, mulat véle, sorál és morál véle és mindenképpen beszédre fogja.[...] És valamit hall tőle, azt alattomba mind hírré adja az Vadászoknak.”²

Évszázadokon keresztül legfeljebb a módszerek finomodtak, s bővültek a technikai lehetőségek is. A titkos eszközök rendszeres alkalmazását az ezt leplezni próbáló formális jogi kirakatok mögé rejtették.³

Nálunk a múlt század utolsó évtizedéig a magánszférát érintő titkos technikai eszközökről és módszerekről alkalmazásáról stílszerűen titkos jogszabályok rendelkeztek. Igen jellemző például, hogy az állam- és közbiztonságról szóló 1974. évi 17. tvr. nyilván még utalást

² Háló. *Válogatás Heltai Gáspár műveiből*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1979. 144–145. o. A mű eredetileg 1570-ben jelent meg.

³ Már a korábbi Alkotmányunk eredeti, 1949-es szövege deklarálta, hogy „a Magyar Népköztársaság biztosítja a levéltitok és a magánlakás tiszteletben tartását (57. §)”. 1972-ben a csak annyi változás történt, hogy az előírás a 66. §-ba került.

* Tanszékvezető egyetemi tanár, PTE ÁJK, tudományos tanácsadó, MTA TK JTI

¹ Lásd a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv. 63. § (1) bekezdését

sem tartalmazott titkos eszközök alkalmazhatóságára, felhatalmazta azonban a Minisztertanácsot arra, hogy [részletes szabályok megalkotásával] „gondoskodjék a tvr. végrehajtásáról”. E hivatkozás alapján született az immár titkos 6000/1975. (VI. 2.) minisztertanácsi határozat, amely a Belügyminisztérium állambiztonsági főcsoportfőnökségének feladatként határozta meg „az ellenséges elemek tevékenységével szembeni védekezés” keretében „jogszabályban meghatározott eszközök és módszerek alkalmazását.” E „jogszabály” a Minisztertanács elnökhelyettesének 1/1975. számú utasítása volt, amelynek 2. pontja említést tett „rejtett operatív technikai lehallgatásról” és „postai küldemények titkos ellenőrzéséről”. A részletes szabályozás több mint száz, titkos ügykezelés előírásai szerint készült és használt parancs, utasítás, módszertani útmutató feladata volt a rendőrségen, a határőrségnél és az ügyészségen.

Az ekkor még kevésbé hangoztatott súlyos alkotmányossági aggályokat fokozta a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény azon rendelkezése mely szerint „a személyi szabadságjogokat és korlátozásukat” törvényben kell(ett volna) szabályozni.

A rendszerváltozás ezen a területen sem egyik napról a másikra következett be. A Legfőbb Ügyészség 1988 őszén tudományos konferenciát rendezett a vádhatóság aktuális feladatairól, s ezen *Nyíri Sándor* felvetette, hogy a rendőrség büntetőeljárásán kívüli, különösen „nyílt nyomozással párhuzamosan folytatott” általános felderítő tevékenysége „nemcsak eszközeit és eredményeit, hanem létét és alkalmazását tekintve is eltitkolt még az ügyész előtt is. [...] Fel kell vetni azt a kérdést, meddig lehetséges a mai helyzet fenntartása, nem kellene a kérdést törvényben szabályozni, s az ügyésznek megfelelő felügyeleti eszközöket biztosítani.”⁴

Az évezred utolsó évtizedébe lépve elkerülhetlenné vált a titkos nyomozási tevékenység törvényi keretek közé szorítása. Megalkották a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvényt, majd politikai viták és több elvetélt javaslat⁵ után a kérdést lényegében a mai napig kiemelt jogforrásként szabályozó rendőrségi törvényt (1994. évi XXXIV. tv.) és a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvényt.

A következő években valóságos jogszabálydömpinggel próbálták legalizálni a titkos eszközök változatlan prosperálását, az ezek igénybevételére jogosító különleges felhatalmazás szinte „státuszszimbólumává” vált. Úgy vélték a jogi háttér, az „alkalmazás nyíltté tétele” igazolhatóvá teszi, hogy a következő években öt nyomozati feladatokat ellátó szerv, öt titkosszolgálat és a rendőrség belső elhárítása (összesen tehát 11 szervezet) kapjon jogosultságot titkos eszközök igénybevételére.

A maival lényegében azonos szabályozás mellett kialakult az „engedélyhez nem kötött”, az „ügyészi engedély alapján beszerezhető” és a „bírói, illetve igazságügy-miniszter engedélyével igénybe vehető eszközrendszer.

A minket szorosabban érdeklő büntetőeljárásban az 1998. évi XIX. tv. (Be.) eredetileg elfogadott szövege csak a titkos *adatszerzés* bírói engedélyezéséről és felhasználásáról rendelkezett, a büntetőeljárás megindítását megelőzően szerzett (külön törvények felhatalmazása alapján végzett) titkos *információgyűjtés* adatairól csak annyiban tartalmazott előírást, hogy azokat az ügyész (de csakis ő) megismerheti [206. § (2) bekezdés].

A 2003-ban hatályba lépett (a kihirdetés és a hatálybalépés között többször módosított) szöveg már azt tartalmazta, hogy a nyomozás elrendelését megelőzően a bírói, illetőleg az igazságügy-miniszteri engedélyhez kötött titkos információgyűjtést a külön törvényekben⁶ meghatározottak szerint az erre feljogosított szervezetek a rájuk irányadó szabályok szerint végzik [200. § (3) bekezdés].

A titkos *információgyűjtés* eredmények felhasználhatóságára vonatkozó előírások csak 2006 júliusától kerültek a Be.-be, a *lényeg*et tekintve a mai napig változatlan formában. Eredetileg a felhasználás konjunktív feltételeként a titkos adatszerzés alkalmazhatóságának analóg feltételeit, és a haladéktalan feljelentési kötelezettséget fogalmazták meg. Néhány évvel később észlelték, hogy a titkos információgyűjtést és a nyomozást végző szerv azonos is lehet. A „feljelentési kötelezettséget” tehát kiegészítették a nyomozás elrendelésének alternatív előírásával. (2010. évi CLXXXIII. tv. 139. §). Végül a 2013. évi CLXXXVI. tv. 41. §-a az elrendelés törvényes feltételeinek hangsúlyozása mellett a „haladéktalan” szót „nyomban” szóra cserélte.

„Haladéktalanul” vagy „nyomban”?

S ezzel eljutottunk az egyik, több konkrét ügy tapasztalatai alapján is akutnak minősíthető problémához, a „haladéktalan” vagy „nyombani” elrendelés értelmezéséhez.

Lássuk mindenképp pontosan a jogi háttér. A Be. 76. § (2) bekezdése értelmében a büntetőeljárásban fel lehet használni azokat az okiratokat és tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak teljesítése során a hatáskörében eljárva – a büntetőeljárás megindítása előtt készített, illetőleg beszerezett.

E főszabály alól azonban *kivételt* jelent a titkos in-

⁴ *Nyíri Sándor: A múlt mindig velünk van.* Ardlea Kiadó, Nyíregyháza, 2012, 105. o. A felszólalás teljes szövege egyébként olvasható az Ügyészségi Értesítő 1998. évi különszámában.

⁵ Ilyen volt például az 1991 januárjában beterjesztett T. 1462. sz. javaslat.

⁶ Ilyen törvényekben nem volt hiány: ilyen volt a rendőrségről, az ügyészségről, a vám- és pénzügyőrségről, a határőrizetről, a nemzetbiztonsági szolgálatokról, valamint a büntetőeljárásról szóló törvény.

formációgyűjtés során beszerzett adatok felhasználhatóságára vonatkozó szabályozás.

A Be. rendelkezései szerint a titkos információszerezés során nyert adatok felhasználhatóságára, a nyomozás során beszerzett titkos adatok felhasználhatóságánál szigorúbb feltételek vonatkoznak. *A büntülőzési célból folytatott bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés [...] eredménye a büntető-eljárásban bizonyítékként akkor használható fel, ha*

a) a titkos adatszerezés engedélyezésének e törvényben meghatározott feltételei a bizonyítani kívánt bűncselekmény tekintetében fennállnak,

b) a titkos információgyűjtés engedélyezését kérő szerv a büntetőeljárásban felhasználni kívánt információ megszerzését követően a nyomozást – a büntetőeljárás megindításának valamennyi, e törvényben meghatározott feltétele megállapításakor – nyomban elrendelte vagy a feljelentési kötelezettségének nyomban eleget tett. [Be. 206/A. § (1) bekezdés].

Az a) és b) pontban foglaltak konjunktív feltételek, bármelyik hiánya a felhasználhatatlanságot eredményezi. Az a) pontban foglaltak kapcsán a viszonylag széles körű törvényi felhatalmazás folytán gyakorlatilag nem merül fel probléma, annál sűrűbben fordul elő, hogy a titkos információgyűjtés befejezése után a nyomozás elrendelésére csak hetekkel, hónapokkal később kerül sor.

Ezt a késedelmet gyakran igazolhatónak vélik

– a nyomozási bíró felhasználásra való alkalmasságról szóló, kötelezően beszerzendő döntésével [Be. 206/A. § (3) bekezdés]

– a Kúria BKv. 43. számú véleményével, amely a „haladéktalanságnak” sajátosan kiterjesztő értelmet tulajdonított.

Nézetem szerint egyik hivatkozás sem meggyőző.

Ad a) A nyomozási bíró alkalmasság kérdésében történő döntésétől az előzetes kontroll, a szűrő szerep erősödését remélték. Sajnos, úgy tűnik, jórészt alaptalanul. A legtöbbször formális hozzájáruló végzések azonban nyilvánvalóan nem kötik a perbírót, aki azokat mind gyakrabban felülbírálja.

Ad b) A Kúria gyakran idézett (ám közel 10 évvel ezelőtti) érvelése szerint: *a „haladéktalanság” az adott kérdésben nem azonosítható az „azonnal” fogalommal, tehát azzal az időponttal, amikor a titkos információgyűjtést végrehajtó Nemzetbiztonsági Szakszolgálat az információkat tartalmazó adatokat az információgyűjtést végző szerv rendelkezésére bocsátotta. A feljelentés megtétele azonban nem nyúlhat túl azon az időtartamon sem, ami – az adatmeny-nység terjedelmét, az ügy jellegét, bonyolultságát, és személyi összefüggéseit is figyelembe véve – szükséges annak a büntülőzői megfontolásnak a kialakításához, hogy a beszerzett információk az engedélyben megjelölt személy által elkövetett és a Be. 201. §-ában meghatározott bűncselekmények vala-*

melyikének az elkövetésére utalnak, és azok bíróság elé tárása a bűncselekmény bizonyíthatósága érdekében kívánatos”.⁷

Az érveléssel kapcsolatban a következőket indokolt leszögezni:

– a Magyar nyelv értelmező szótára szerint a „haladéktalan” szó jelentése „késedelmet nem tűrő, idővesztés, halogatás nélkül, azonnal elvégzendő, teljesítendő”.⁸ Nem látszik szerencsésnek, hogy a Kúria „adott kérdésekben” eltérő nyelvtani értelmet tulajdonít egyébként egyértelműnek tűnő kifejezéseknek.

– Maga a Kollégiumi vélemény is igyekszik határt szabni saját kiterjesztő értelmezésének, amikor gondolatmenetét folytatva erre a következtetésre jut: *„indokolt tehát a haladéktalanságnak olyan értelmet tulajdonítani, hogy a Be. 206/A. § (1) és (4) bekezdéseinek az alkalmazási körében ez a követelmény még nem sérül akkor, ha a feljelentési kötelezettségének az információgyűjtést végző szerv az adatok megszerzését követő 8 napon belül nem tesz eleget.”* Kétségtelenül nem könnyű egzakt határidőt meghatározni, bár nagy téttel járó, alapvető törvényességi kérdésben annál mégis több várható el, hogy „8 nap még nem jelent jogsértést”.

A törvény gyakorló jogász kommentátorai is óvakodtak ennél határozottabb állásfoglalástól, de annyit azért megtettek, hogy szükségesnek tartották hangsúlyozni: *„a feljelentési kötelezettség [értelemszerűen emellett a nyomozása elrendelése] teljesítésének késedelve esetén annak oka nem vizsgálható és közömbös is, figyelemmel arra is, hogy a törvény a feljelentést az adatok megszerzését követően határozza meg, azaz az adatok vizsgálata, kiértékelése, vagy elemzése nem hátráltathatja e kötelezettséget.”⁹*

Ezzel szemben a kifogásolható ügyek többségében az elrendelésre csak igen jelentős késedelemmel kerül sor.

– Végül: a jogalkotó – a modifikáció által igazoltan – maga is észlelte az értelmezési problémát. Módja lett volna egyértelmű (ha úgy tetszik a büntülőzés szem-pontjából rugalmasabb) szöveg megalkotására. Ezt – helyesen – nem tette. Ehelyett a „haladéktalan” kifejezést olyanra cserélte, ami a kiterjesztőbb értelmezésnek a legkevésbé sem felel meg. A „haladéktalant” felváltó „nyomban” szó jelentése ugyanis „a szóban forgó eseményhez, cselekvéshez viszonyítva a legközelebbi időben, közvetlenül valami után.”¹⁰ A módosítás indoka nem magyarázza meg, hogy tartalmilag miben tér el az újabb (nem kevésbé szigorú időkorlátot jelentő, sőt nyelvi értelemben a korábbi szinonimájának tekintett) névszó az elődjétől. Feltételezhetjük azonban, hogy érdemben nem kívántak eltérni a

⁷ BKv. 74/2009 (BH 2009.4.)

⁸ A magyar nyelv értelmező szótára. Harmadik kötet Akadémiai Kiadó, 1961. 55. old. (kiemelés a szerző: T. M.)

⁹ Bodor – Csák – Mázsiné – Somogyi – Szokolai – Varga: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez; (A Be. 206/A. §-ához fűzött magyarázat.) <http://uj.jogtar.hu/#doc/db/1/id/99800019.TV/ts/20140118/> (2016. május 5.)

¹⁰ Uo. Ötödik kötet, 301. old. (kiemelés a szerző: T. M.)

korábbi szigorú feltételektől, nem akarták a lehetőségét sem felkínálni, hogy a titkosan beszerzett de (még) fel nem használt információkból sajátos „titkos adatbankot” hozzanak létre az „egyszer, valamikor még biztos jó lesz” jegyében.

Szükségesnek vélem még valamire felhívni a figyelmet. Gyakori érv az is, hogy szerteágazó, gyanús ügyletcsoportok, cselekmények esetében, ahol a személyi kapcsolatok feltárása, a többes elkövetés formáinak igazolása ezt indokolhatja, az elrendelési (feljelentési) kötelezettség ne egyes személyekhez, a tőlük beszerzett információkhoz, hanem valamiféle „közös szálhoz”¹¹ kötődjön. Ennek alapján megengedhetőnek vélik, hogy az egyik személy ellen esetleg akár fél éve befejezett információgyűjtés eredményét azon az alapon lehessen utóbb felhasználni, hogy másokkal szemben, akik esetleges bűntársként jöhetnek szóba, a titkos információgyűjtést tovább folytatták, s csak ez után döntöttek a nyomozás elrendeléséről.

Az ilyen álláspont megengedhetőségével szemben indokolt hangsúlyozni, hogy a törvény egyértelműen függetleníti a nyomozás elrendelésének kötelezettségét a titkos információgyűjtések engedélyezési időszakától. Az engedélyezési időszak kizárólag a beszerzés lehetősége szempontjából releváns. A törvény világos: a „nyombaniság” követelménye „a felhasználni kívánt [konkrét] információ megszerzését követően” azonnal (s nem az engedélyezési időszak lezárulása után, vagy „azon belül”) jelentkezik. A követelmény eszerint tehát *egyes kifejezett, a büntetőeljárásban relevánsnak minősíthető információkra* (beszerzett adatokra) vonatkozik, s *annak felmerülési idejéhez igazodik*. Nézetem szerint nincs ezért törvényes alapja az olyan értelmezésnek, amely akár a korábban érintettek személyére vonatkozó adatot, akár az indifferens információkat jóval megelőzően beszerzett releváns adatot azon az alapon tartja büntetőeljárásba emelhetőnek, hogy „információk gyűjtésére egyébként még volt határidő”.¹² Az ezzel ellentétes álláspont ellentmondana annak a jogalkotói célnak, hogy büntetőeljárásban kívüli információgyűjtés eredménye csak kivételesen és igen megszorító jelleggel kerülhessen be a büntetőeljárás szigorú garanciális szabályok mellett zajló bizonyítási rendszerébe.¹³

A bírói gyakorlat egyébként az utóbbi időben – álláspontom szerint helyeselhetően – mintha szintén elmozdult volna a szigorúbb értelmezés irányába.

Nem érdektelen felidézni ezzel kapcsolatban az egyik jellemző ítélet több más ügyben is követett érrendszerét:

„A bíróság megítélése szerint a titkos információgyűjtés keretei között megszerzett információk tekintetében nem állnak fel a felhasználhatóságnak sem a beszerzésükkor hatályos, sem a jelenlegi eljárási törvény szerinti feltételei. Az ügyben a nyomozás elrendelésére 2009. július 27-én került sor. [...] Jelen ügyben a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség által relevánsnak tartott telefonbeszélgetések nagy része 2008-ban, kisebb részük 2009. év első két hónapjában történt, egyébként is mindössze [az I. r. vádlott] telefonjának lehallgatására irányuló engedély terjedt túl 2009. áprilisán (2009. július 1-jéig) – annak megjegyzésével, hogy ténylegesen már 2009. júniusában sem rögzítettek az ügy megítélésében szerepet játszható beszélgetést. Az információgyűjtést végző szerv által 2009. július 22. napján készített kivonatos jelentésben foglalt tartalmak már a jelentés elkészítését és a nyomozás elrendelését hónapokkal megelőzően az információgyűjtést végző szerv rendelkezésére álltak. Ilyen mértékű időmúlás még az adatok nagy (bár az ilyen ügyekben szokásoshoz képest nem kirívó) számára tekintettel sem fogadható el a haladéktalanság kritériumának vizsgálatakor. Ezért a bíróság úgy ítélte meg, hogy az titkos információgyűjtés felhasználhatóságának a Be. 206/A. § (1) bek. b) pontjában foglalt feltételei hiányoznak, és az információgyűjtés eredményeként keletkezett jelentéseket a bizonyítékok közül kirekesztette.”¹⁴

Végezetül: a „fel nem használhatónak” bizonyult információ *beszerzése* nyilvánvalóan nem feltétlenül törvénysértő. Sőt az esetek zömében biztosan nem az, hiszen az engedély nélküli adatszerző nyilván nem kockáztatja súlyos hivatali bűncselekmény elkövetését (Btk. 307. §) Nem arról van tehát szó, hogy az esetleges bizonyíték „*semmis*”, hanem arról, hogy *büntetőeljárásban nyílt bizonyítékká nem tehető*. Az már a hatóságok további ismereteinek mennyiségén és minőségén, kriminalisztikai felkészültségén, tapasztalatain, tervein stb. múlik, hogy a titkos eszközök révén szerzett információkat – ha azokat tárgyiasult formájukban meg kell is semmisíteni, de ettől maga az „információ” nyilván nem semmisül meg – a további operatív munkában miként használják fel.

¹¹ „Ügyről” a titkos információszerezés időszakában még nem beszélhetünk, hiszen ott egyes személyekről, s nem egy (csak a büntetőeljárásban relevánssá váló, s ott körvonalazódható) összefüggérendszeréről van szó.

¹² Hasonló okból vitatható a Legfőbb Ügyészségnek a Be. 2006-os módosítása után kiadott állásfoglalása is, ami szerint „a titkos információgyűjtés végző szerv akkor teljesíti haladéktalanul a feljelentési kötelezettségét, ha a büntetőeljárásban felhasználni kívánt információ megszerzésekor a titkos információgyűjtés engedélyezett időtartamának letelte előtt azt nyomban megteszi (Legfőbb Ügyészség Ig. 99/2007). Teljesen feleslegesnek, sőt zavarónak tartom „a titkos információgyűjtés engedélyezett időtartamának letelte előtt” szavakat, mert azt a benyomást keltik, mintha a nyombani kötelezettséget befolyásolhatná a titkos információgyűjtés időtartama.

¹³ A bírói engedélyhez kötött titkos információszerezés nem a büntetőeljárási törvénnyel szabályozott bizonyítás szabályai szerint folyik, így a törvényességi követelményeire a Be. rendelkezései nem alkalmazhatók (EBH 2001.505). Éppen ezért kivételes, szigorú előírások szabályozzák a felhasználhatóságot. Ezek egyike a nyomozás azonnali elrendelésének követelménye.

¹⁴ Főv. Törvényszék 1. B. 1547/2013.

A Szegedi Ítéletábra Bf. II. 612/2013/6. számú ítéletében szintén kirekesztette a bizonyítékok köréből a titkos információgyűjtés eredményét, mert egy nem túl nagy terjedelmű lehallgatási anyag értékelése után több hónappal döntöttek csak a feljelentésről.

Szemponatok a „magánlakás” fogalmának értelmezéséhez a titkos adatszerzés kapcsán

Az előzőekben egyértelműnek tűnő fogalmak indokolatlan tágítása ellen érveltem. Áttérve a titkos adatszerzés területére, itt a „privát szféra” egyes konkrét esetekben történő tágabb, kiterjesztő értelmezése mellett igyekszem indokokat találni.

A törvényszöveg releváns részei a következők:

A Be. 200. § (1) bekezdése értelmében az ügyész és a nyomozó hatóság bírói engedély alapján az elkövető kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása, valamint bizonyítási eszköz felderítése érdekében a nyomozás elrendelésétől a nyomozás iratainak ismertetéséig az érintett tudta nélkül

a) a magánlakásban történeteket technikai eszközzel megfigyelheti és rögzítheti [...]

Az (5) bekezdés alapján magánlakásnak minősül a lakás (üdülő, nyaraló vagy a lakás céljára használt egyéb helyiség, létesítmény, tárgy), az ahhoz tartozó nem lakás céljára szolgáló helyiség, létesítmény, bekerített terület, a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen kívül minden más helyiség vagy terület, továbbá – a közösségi közlekedési eszköz kivételével – a jármű.

Kérdésként merül fel, hogy az egyébként „közönségi” vagy „a közönség részére nyitva álló” helyeken tartott, ott zajló, ám aktuálisan nem közösségi célú, vagyis „zártkörű” rendezvényeken történő titkos lehallgatások bírói engedélyhez kötöttek-e.

A válasz kiérlelt jogállami viszonyok között viszonylag egyszerűen megadható. A nyilvánosság – mindennapjaink utcán, közterületeken, bárki által igénybe vehető és látogatható intézményekben, tömegközlekedés során stb. zajló része – egyben bizonyos „intim” jogainkról való lemondást is jelent. Tudomásul kell vennünk, hogy az utcákon, forgalmas csomópontokon, parkokban, közösségi járműveken, bankautomaták közelében, kulturális rendezvényeken, tömeggyűléseken, strandokon, stadionokban stb. felvételek készíthetők rólunk. (Kifejezetten ezt a célt szolgálják a térfigyelő rendszerek). S azt is tudomásul kell vennünk, hogy a közlekedés, ügyeink intézése, vásárlásaink stb. során tetteink, viselkedésünk, szavaink, kapcsolataink megfigyelhetőek, regisztrálhatóak (lásd például a magánnyomozás erre feljogosító szabályait).

A törvény „a nyilvános, vagy a közönség részére nyitva álló hely” összetett jelzős szerkezetével a szórakozóhelyeket, éttermeket, presszókat illetően is könnyen értelmezhető helyzetet teremt. Az önmagában is egyértelmű nyelvtani értelmezést erősíti a jogalkotó szándékából kiinduló „teleologikus” magyarázat. Az alapvető személyiségi jogoknak, a magánéletet, a privát szféra intim jogosítványainak a társadalmi környezet, a társas kapcsolatok rendszere, a nyilvánosság ilyen esetekben észszerű korlátot szabhat.

A korlátok azonban mindkét oldalra vonatkoznak. Azt is megmutatják, hogy mindez csak a valóban *publikus – elvileg mindenkire tartozható, mindenkit azonos feltételek mellett* érinthető megnyilvánulásainkra érvényes, amikor tehát sem mi magunk, sem más nem korlátozhatja annak a nyilvános közegnek a hatókörét, amit igénybe veszünk. Éppen ettől a válogatás nélküli nyilvánosságtól minősülnek „közösségi-nek”. Abban a pillanatban, amikor ez a hatókör vagy általunk, vagy más által, de a tudomásunkra hozott döntés révén – sokszor konszenzuális alapon – szűkül, megszűnik a nyilvánosság mások korlátlan hozzáférését biztosító közege. A szinte parttalan „közösségi” nem azonosítható egy bizonyos korlátozott, „zárt közösséggel”.

Éppen erre tekintettel szabályozza a törvény és a gyakorlat a privát szféra részeként a lakáson kívül például az irodát, a családi események lebonyolítására kibérelt járműveket¹⁵, sőt még a börtöncellát is. De ugyanígy, ha egy egyébként nyilvános szórakozóhelyen (ellenőrizhető módon) korlátozottá válik a belépés, az ott-tartózkodás, akkor az ilyen rendezvények, találkozók a privát szféra részévé válnak, és ezekről kívülállók számára csak szigorú feltételek mellett szerzhető információ, személyes adat. A nyilvánosság, a „közönség” tudatos korlátozása, szelektálása tehát személyes döntéseink függvényévé teszi azt, hogy megnyilvánulásainkat, tetteinket, szavainkat, kinek, milyen körnek a számára tesszük hozzáférhetővé.

Kétségtelen, hogy az ily módon létrejövő „zárt kör” megítélése alapos egyedi vizsgálatot igényel, a fent leírt szempontok alapján. „Zártkörű” lehet – igaz, csak formálisan – egy falusi lakodalom is, ahová azonban bárki betérhet, s az ott gyakran nagy számban előforduló – valójában a „zárt körön” kívül ott tartózkodó egyes személyekről senki nem tudja, ki hívta meg őket, ki tette lehetővé a részvételüket (jellemző szituáció, hogy például a vőlegény és a menyasszony rokonsága kölcsönösen a másik fél meghívottjának véli a betérőket s ez gyakran alkalmat ad teljesen kívülállók „potyázására” is).

Am ha a „zártkörű rendezvény” résztvevőit, például egy vendéglátóegységbe (esetleg annak különtermebe, elkerített részébe) belépni szándékozókat egyenként figyelemmel kísérik, „szűrik”, a meghívó személy vagy képviselője „regisztrálja”, üdvözlözi az általa ismert, kiválasztott vendégeket, akkor az ilyen rendezvény bizonyosan a privát szféra része.

Az ilyen alkalomra érkezők (közömbös, hogy akár csak két személy megbeszélte találkozájáról van e szó, vagy egy népesebb csoport alkalmi összejöveteléről) ugyanis tudják, hogy csak egy bizonyos, pontosan körülhatárolható, szűk kör (partner) szerezhet tudomást a viselkedésükről, szavaikról, s nem feltétlenül ugyan-

¹⁵ Talán helyesebb is lenne, ha a törvény nem „közösségi közlekedési eszközt” (hiszen elvileg egy egyébként ilyen eszközként működő hajó vagy busz is kibérelhető egy zárt körű rendezvény céljára – hanem „közösségi közlekedési eszközként funkcionáló járművet” említene.

úgy nyilvánulnak meg, mint ha idegenek is láthatnák és hallgatnák őket.

A jogállami elveknek, a törvény szellemének – és előírásainak is – az felel tehát meg, ha az ilyen „ellenőrizetten zárt körű” rendezvényeket a privát szféra részének tekintjük. A szintér ekkor kívül esik „a nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen”. Ha a hatóság ilyen alkalommal az érintett tudta nélkül információt kíván szerezni az illető szavairól tetteiről, s ezt rögzíteni kívánja, akkor ehhez bírói (miniszteri) engedélyre van szükség, az ilyen engedély megszerzésének összes tartalmi és formai kritériumának igazolása mellett.

Szükségesnek vélem azt is hangsúlyozni, hogy ugyan az egész kérdéskört elsősorban a privát szféra egyik eleme, a „magánlakás” szempontjából vizsgáltam – hiszen ez a közeg teremti meg a jogok korlátozhatóságának szigorúbb feltételrendszerét –, ám természetesen nem a „korlátozott nyilvánosságú helyet” részesítjük kiemelt védelemben, hanem az ilyen körülmények között történő megnyilvánulásokat. A zárt körű rendezvények korlátozott jellege szorosan összefügg tehát a magántitkokhoz fűződő érdekekkel és a személyes adatok védelmével is. Erre a komplexitásra Alkotmánybíróságunk egyik döntése is hangsúlyosan rámutatott: „Az Alkotmány a magánszférához való jogot az emberi méltósághoz való jog, az 54. § (1) bekezdésén keresztül az általános személyiségi jog részeként, annak egyes elemeit: a magánlakás sérthetetlenségéhez, a magántitkok és a személyes adatok védelméhez való jogot pedig az 59. § (1) bekezdésében nevesítetten is alapjogi védelem alá helyezi. A titkos eszközök és módszerek alkalmazása szükségképpen a magánszféra legszorosabban vett tartományát, az egyéni autonómia kiteljesedésének terepet biztosító magánlakást, az ott folyó individuális tevékenységet és a magánlakás védelmével szorosan összefüggő, de az emberi méltósághoz való jogtól szintén el nem választható magántitkokat korlátozzák. A magánlakás sérthetetlenségéhez való jog az emberi méltósághoz való jog meghatározott szempontú konkretizálása. Ennek a térbeli szférának a védelme éppen azért nem relativizálható, mert az alapjogi védelem – az emberi méltósághoz való jogból következően – nem önmagában a helyszínt, hanem az embert védi. A magántitkokhoz való jog önmagában véve is olyan erős alapjog, amely elválaszthatatlan kapcsolatban áll más alapjogokkal: az emberi méltóságból következő általános cselekvési szabadsággal, a személyiség szabad kibontakozásával, a kommunikációs alapjog önrendelkezésre vonatkozó aspektusával. Az információs önren-

delkezési jognak fontos eleme, hogy az érintett a személyes adatainak útját befolyásolni tudja...”¹⁶

Összegezve tehát, az alapvető emberi jogok védelme, a jogállami viszonyok feltételrendszere, s az a nyilvánvaló tény hogy az állampolgárok jogaiba való beavatkozás folytán megvalósuló érdekütközés esetén mindig az állampolgári jogok primátusából kell kiindulnunk, csak azt a következtetést engedi meg, hogy a valóban zártkörű rendezvények résztvevőinek lehallgatása, az ott elhangzottak titkos rögzítése tartalmilag szigorú törvényi feltételekhez, formailag pedig bírói engedélyhez kötött. Ha mindez mégis bírói engedély nélkül történik, akkor az így nyert bizonyíték büntetőeljárásban a Be. 78. § (4) bekezdése értelmében a bizonyítékok köréből kirekesztendő.¹⁷

Az imént vázolt, a titkos felderítés számos értelmezésre szoruló kérdése közül szinte taláalomra kiválasztott problémakörök ürügyet kínálhatnak tágabb összefüggések végiggondolására is. Mindenekelőtt el kell döntenünk a bűnüldözési célú titkos információgyűjtésnek a többi titkos eszközhöz – elsősorban a nem bűnüldözési célú titkos információgyűjtéshez – és a büntetőeljáráshoz való viszonyát. Gondolkoznunk kell azon is, érdemben erősíteni kívánjuk-e a nyomozási bíró titkos felderítéshez kapcsolódó jogosítványait, vagy beérjük a jelenlegi, a törvényes eljárást inkább igazoló, mint erősítő szerepkörének fenntartásával. Egyáltalán: hogyan ítéljük meg a titkosszolgálati eszközök szerepét, feltételeit és jövőjét a bűncselekmények elleni küzdelemben? Tény, hogy az ilyen eszközöket a legstabilabb jogállamok sem nélkülözhetik, azok törvényes működésük, hovatovább fennmaradásuk fontos zálogai. Ám vajon nem kell-e attól tartanunk, hogy indokolatlan túltengésük ahelyett hogy védené, aláássa a demokratikus intézményeket? Meg tudjuk-e oldani, hogy a bűnüldözés törvényessége és hatékonysága ne egymás rovására erősödjék?

Bízunk benne, hogy az ilyen és hasonló kérdéseken azok, akik új büntetőeljárás törvényünket éppen e napokban öntik végső formába, szintén elgondolkodtak. ■

¹⁶ 2/2007. (I. 24.) AB Határozat (ABH 2007/65.) – kiemelés a szerző: T. M.

¹⁷ A nyilvános helyen történő lehallgatások, s az ettől eltérő megítélést igénylő zártkörű rendezvények kérdése a német joggyakorlatban is felvetődött. A hasonló jogi háttér mellett a Német Alkotmánybíróság több ügyben az előzőekben kifejtettek szellemében döntött. (például: BVerfG, Urteil vom 03. 5. 2004 – 1 BvR 2378/98. BVerfG, Urteil vom 11.5.20072 – BvR 543/06).

DR. ZALKA GÁBOR*

A szándékosság fogalmának tudománytörténeti előzményei

A büntetőjog korai szakaszában a szándékosság, gondatlanság, bűnösség fogalmi nem léteztek. A sértés, károkozó eredmény létrejöttével – a vizsgálódások során figyelmen kívül hagyva azt, hogy azt véletlenül, vagy szándékosan okozta-e az elkövető – teret engedtek a megtorlásnak. Azonban már a korai szakrális jog idején is lehetőség volt a nem bűnös szándékkal okozott következmény engeszteléssel történő megváltására; egyes államokban pedig tiltották a vérbosszút, ha az emberölést nem szándékosan követték el.¹

A római jog XII táblás törvényében a szándékosságot ugyan vélelmezték, azonban ennek ellenkezőjét lehetett bizonyítani, kivéve az erőszakos cselekedetek esetében. A klasszikus jogban már a felróhatóság feltétele a *tudatos szándékosság*. Tudatos szándékosság esetén a cselekményt tudva kellett elkövetni, ismerni kellett az elkövetőnek a tényeket, amíg ugyanis a ténybeli tudatlanság mentesít, a jogban való tudatlanság nem.² A cselekményt ezenfelül *dolo* kellett elkövetni, azaz rosszirányú szándékkal. *Dolus directus* esetében az elkövető tudatában van annak, hogy cselekménye és annak eredménye „nem lesz összhangban a társadalmi normával...”, tehát a jog megkerülésével cselekszik.³ *Dolus eventualis* esetében magát a cselekvést igen, a várható bűnös eredményt azonban nem feltétlenül akarja az elkövető.

A Római Birodalom bukását követően a széttagolt, barbarisztikus államok megszilárdulásával, valamint a kereszténység egyre meghatározóbb szerepével magyarázható a büntetőjog fejlődése, illetve felelősségi

„tanainak” visszafejlődése. A megszilárdult államok írott joggal, valamint drákói szigorral próbálták a rendet megtartani, a bűnösöket pedig méltóképpen megbüntetni. A bűnösség eldöntése azonban nem ritkán istenítélet vagy párbaj formájában történt meg. Európában egészen a 16. századig a bűnösség, személyes felelősség figyelmen kívül maradt, „általában a cselekmény és a bekövetkezett eredmény közötti kapcsolatnak jutott meghatározó szerep.”⁴

A felvilágosodás kora, valamint Cesare Beccaria-nak a bűnokról és a büntetésekről írott műve hozta

meg a változást; az európai gondolkodás fejlődésének, humanizálódásának „filozófiai és politikai következtetéseit Beccaria fordította le a büntetőjog igényeire.”⁵ A 19. századi büntetőjogi törvénykezések hatására alakult ki a büntetőjogi tudomány első, klasszikusnak nevezett iskolája, amely iskola egyik gondolati alapja, hogy csak bűnös (szándékos vagy gondatlan) cselekmény alapozza meg a büntetőjogi felelősséget.

Hazánk első, 1795-ös Büntetőkódex-tervezete alapelvei között már tartalmazta a büntetőjogi felelősség, bűnösség (*büntett minősége*) alapjait, így ezek között a szándékosság (malitia) meghatározását. Szándékos a magatartás, ha „az az eredmény következik be, amelyre az elkövető szándéka irányult”⁶, hasonlóan jelenlegi egyenes szándékunkhoz. Az eshetőleges szándék esetét azonban még a gondatlanság három fokozatbeli típusa között szabályozta a törvényjavaslat.

Az 1843. évi törvényjavaslatunk 3. fejezete önálló cím alatt rendelkezett a szándékosságról és a vétkes vigyázatlanságról. A célzott eredmények a szándékosság fogalma alá, míg a nem célzott, ám „köztapasztalásnál vagy különös tárgy ismereténél fogva előreláthatott s kikerülhetett”⁷ következmények a vétkes vigyázatlanság alá tartoztak.

Magyarország – Csemegi Károly nevéhez köthető – első büntető törvénykönyve, a kiegyezés nyugtató, ugyanakkor serkentő hatása jelentős lökést adott jogtudományunk számára. A szándékosság esetében ez különösen szembeötlő, ugyanis az 1878. évi V. törvény használja a szándékos elkövetés fogalmát, azonban

* PhD-hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola

¹ Blaskó Béla: *Magyar Büntetőjog, Általános Rész*. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2007. 22. o.

² Zlinszky János: *Római Büntetőjog*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest, 1991. 38. o.

³ Zlinszky: i. m. 38. o.

⁴ Blaskó: i. m. 31. o.

⁵ Békés Imre (szerk.): *Büntetőjog, Általános Rész*. HVG-ORAC Kiadó Budapest, 2003. 25. o. (a továbbiakban: Békés: Büntetőjog)

⁶ Hajdu Lajos: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1971. 393. o.

⁷ 1843-ik évi Magyar Büntető Törvénykönyvi javaslat. Pest, 1865.

törvényi meghatározást nem tesz, így hátrítva ezt a feladatot a tudomány képviselőire.

Ezért az eddigi történeti jellegű, előzményeket bemutató, rövidített leírást felválthatja egy részletesebb, pontosabb elméleti és gyakorlati vonatkozásokat is szem előtt tartó, főleg tudománytörténeti elemzés. Ugyanis a „fejlődés” pontos végigkísérésével érthetjük meg a ma oly természetesnek vett fogalmakat, gondolatokat.

A korszak szerzői által képviselt elméletek bemutatása során két utat választhatunk. Az első, amely a „kategorizáló” típus számára valószínűleg tetszetősebb, hogy a kialakult elméleteket három osztályba sorolva említjük. Ennek megfelelően beszélhetünk az akarat, a tudat- és a motívumelméletről. A másik módszer, amely bonyolítja, ugyanakkor árnyalja is a képet: az egyes szerzők időrendi (amennyire ez lehetséges) sorrendben történő bemutatása, elméletük elemzése, egymásra hatásának vizsgálata lehet. Választásom a második módszerre esett. Az okok a következők: úgy gondolom, túlságosan leegyszerűsítő a három típusra oszthatóság esete, az árnyalatbeli különbségek – melyek mélyebb vizsgálódás után, nem is annyira elhanyagolhatóak – felfedezése nem lehetséges, továbbá a nem egy időben lévő elméleteket nem szerencsés felosztani, témánk szempontjából inkább a szerves fejlődés kimutatása tűnik gyümölcsözőbbnek. (Például a motívumelmélet, majd a jelenlegi meghatározásunk a tudat- és az akaratelmélet eredménytelen harcát feloldva született meg. Arról nem is beszélve, hogy egyes szerzők (pl. Liszt) szerint maga a felosztás sem létező, ugyanis gyakorlati és lényegi különbség a két teória között nincsen.)

Schnierer Aladár álláspontja szerint „a gonosz szándék vagy szándékosság (dolus) az akaratnak szabad, öntudatos eltökélése valamely bűnösnek ismert eredmény létrehozására.”⁸ A szándékossághoz, gonosz szándékhoz Schnierer két feltétel meglétét követeli. Ezek közül az első, hogy „a cselekvő alany tudata legyen a cselekvényből folyható bűnös eredményről”,⁹ vagyis tudatában cselekménye lehetséges következményeinek képe megjelenjen. Második feltétel, hogy „akarata legyen ezen bűnös eredményt előidézni”¹⁰, vagyis cselekményét azért vigye véghez, hogy a bűnös eredmény bekövetkezzék. Azonban a „gonosz szándék” nem szűkíthető le ezen esetkörre, vagyis a tudatban megjelenő lehetséges eredmény *óhajtására*, hanem akkor is szándékosságról beszélhetünk, ha az elkövető cselekménye – melyet bármely más célból, indítatásból vitt véghez – bekövetkezhető eredményét előrelátta és „annak bekövetkezésébe eleve beleegyezett.”¹¹

Ha az elkövető cselekményének előrelátott eredménye vezet arra az elhatározásra, hogy a „büntetés terhe

alatt tiltva”¹² levő tettet véghezvigye, akkor beszélhetünk a cselekmény közvetlen okáról, vagyis szándékos bűnelkövetésről – véli Kautz Gusztáv. Ezzel szemben, ha az elkövetőt az eredmény – lehetséges bekövetkezésének ismerete mellett – sem akadályozta meg az amúgy nem tiltott cselekmény megvalósításától, akkor beszélhetünk a cselekmény közvetett okáról, vagyis gondatlanságról. A motívumelmélet későbbi alapjaira ismerhetünk rá Kautz elméletében, miszerint az eredmény képzelete vagy motiválólólag hat az elkövetőre, elkövetésre, vagy éppen ezen eredményképzet ellenmotivációkénti potenciáljának hiánya vezet a felelősség megállapítására.

Véleménye szerint az akarat létrejötte három egymást követő mozzanattól áll.¹³ Első mozzanatként az ember felismeri saját vágyait, ezek a vágyak tudatunkba jutnak. Ezután következik a megfontolás és a latolgatás szakasza, amikor is eldöntjük, hogy engedünk-e, kielégítjük-e ezen vágyainkat. A legutolsó mozzanat az elhatározás, amelynek köszönhetően döntünk arról, hogy a bennünk levő és tudatunkba jutott, majd ott mérlegelt és végiggondolt „vágyainknak” megfelelően szeretnénk-e cselekedni.

Werner Rezső szerint a bűncselekményt más szempontból is három elemre bonthatjuk, eszerint az nem más, mint *akarat*, *ténykedés* és *tény*. „Minden bűncselekmény az akaratból indul ki”¹⁴, majd a ténykedés által lép a külvilágba, és tényleg, vagyis jogsértő eredményt idéz elő.

Az eredmény bekövetkezésének lehetősége: bizonyossága, valószínűsége, vagy lehető volta nem bír jelentőséggel. Ha az elkövető az eredményt „hitte vagy tudta”¹⁵, akkor szándékosság, ha nem, akkor culpa fero fenn. A későbbiekben ez az elmélet rendkívül termékenyen hatott az akaratelmélet képviselőire, és ezt az alapgondolatot felhasználva fejezték ki a szándékot: a szándék=akarat, a tudat pedig ennek csak „jelzője”: ha az elkövető az eredményt látta, lehetetlenség, hogy nem akarta azt, a bekövetkezhető eredmény a cselekvéstől vissza nem tartotta az elkövetőt, így akarata azal megegyező.

Annak ellenére, hogy Battlay Imre szerint a szándékosság két alkotóeleme a tudat és az akarat, mégis az akaratnak van igazi jelentősége és elsőbbsége. Miben áll ez? Battlay szerint, ha a cselekvő tudatában megjelenik a lehetséges eredmény, akkor az eredmény akartnak bizonyul. Ennek az akaratnak mire kell irányulnia, mikor akart egy cselekmény következménye? Battlay a szándékosság körét egyfelől kiterjeszti, széles körben vonja meg, ugyanakkor némileg szubjektíválja azt. Ha „a cselekvő tevékenysége oly erőt hozott mozgásba, melynek hatását csak bizonytalanul

⁸ Schnierer Aladár: *A büntetőjog általános tanai*. Franklin-társulat. Budapest, 1882. 118. o.

⁹ Schnierer: *i. m.* 119. o.

¹⁰ Schnierer: *i. m.* 119. o.

¹¹ Schnierer: *i. m.* 119. o.

¹² Kautz Gusztáv: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Eggenberger-féle könyvkereskedés. Budapest, 1881. o. 119. o.

¹³ Lásd később Angyal!

¹⁴ Werner Rezső: *A dolus és a culpa jelentősége a büntetőjogban*. Magyar Igazságügy. Budapest, 1884. XI. 6. o.

¹⁵ Werner: *i. m.* 137. o.

látta előre¹⁶, felelőssége beáll, az eredmény akartnak tekinthető. Az elkövető nem bízhat a következmények elmaradásában, sőt, „inkább el kell készülnie a hatás minden módjára, mely közönséges tapasztalás szerint oly erő alkalmazásánál létrejönni szokott.”¹⁷ Így értve a felelősség széles körét. Szubjektivizálja ezt a valószínűséget, hiszen akartnak az egyén szubjektumában, tudatában megjelenő, valószínűen – máshol még szűkkörűbben: lehetően – bekövetkező eredményt tekinti.

Heil Fausztin szerint az akaratelmélet legfőbb hibája, hogy az akaratot egyenlővé teszi a szándékkal, holott az „akaratot, mint magában valót nem ismerjük”¹⁸, mégpedig azért nem, mert az akarat és emberi cselekvés szétválaszthatatlanok, „nem objective megismerhető különböző állapot, mely ok és okozat viszonyában állna egymáshoz”.¹⁹ A testi mozgás az akarat külső megnyilvánulása, a jövőre vonatkozóan akaratról nem beszélhetünk, csak tervről, elhatározásról, mivel „csak a véghezvitel teszi akarássá az elhatározást”.²⁰ Tehát az akarat szerepét és az akaratot, valamint annak jelentőségét nem tagadva, mindösszesen arra próbál rávilágítani, hogy az akarat önmagában nem értékelhető, a bűnösség, illetve szándékosság egyedüli elemeként nem vizsgálható, mivel az feloldódik az emberi cselekvésben. Következésképpen a tudatelméletet kell helyesnek elfogadnunk, amely az akarat elemét kirekeszti meghatározásából, pontosabban azt a megfelelő körre szorítja vissza.

Tehát az előrelátott eredmény mentén fog eldőlni az elkövető bűnössége, annak bekövetkezési valószínűségének vizsgálatával dönthetjük el azt az adott esetben, valamint vonhatunk le általános érvényű megállapításokat. Ennek megfelelően a szándékosság megállapítandó, ha az eredmény bekövetkezése *szükségszerűnek felismert*, továbbá, ha azt az elkövető „elérhetőnek, bekövetkehetőnek tartotta.”²¹ Negatíve körülírva a szándék nem állapítható meg, ha az elkövető lehetetlennek, továbbá valószínűtlennek tartotta az eredmény bekövetkezését.

Finkey Ferencz szerint a szándék meghatározásából az akarat momentum kihagyhatatlan tényező, ugyanis a szándék *activ természetű* fogalom, és a tudat ezt önmagában nem képes biztosítani a számára, továbbá a szándék a közfelfogással ellentétes értelmet nyerne azáltal, ha megfosztanánk célra törekvő, az eredményt az elkövető akaratára visszavezethető voltától. Ennek megfelelően a szándéknak két ismérvét különbözteti meg, a tudatot és az akaratot: „a tudat az értelmi erőt, az akarat a hajtó erőt”²² biztosítja számára.

A tudat a Büntető Törvénykönyvben megfogalmazott ténybeli körülmények tudása (később bővebben kifejtve: cselekvés, illetve annak eredménye), míg az akarat annak a cselekvésnek az akaratos véghezvitele, amely az „eredményt a természet rendje szerint előidézi.”²³ Nem szükséges azonban, hogy ez az eredmény célul kitűzött legyen, elegendő, ha ebbe az eredménybe az elkövető belenyugszik.

Lauffer Gyula az úgynevezett vegyes elmélet képviselője, vagyis szerinte a szándék tudat és akarat együttese. Véleménye szerint, ha a szándékot egyenlővé tesszük csak a tudattal, akkor a meg sem valósult, tehát a külvilágban nem jelentkező, pusztán tudatunkban, gondolatunkban megjelent bűncselekmény is büntetendő. Ezzel szemben az akaratelmélet hibája, hogy „az akart cselekvés előre nem látott eredménye is szándékosnak”²⁴ tekinthető. A szándék fogalmának kimunkálásánál eddig adott meghatározások téves alapból indultak ki. Ugyanis azon már törvényszerű felismeréssel, hogy a tett cselekményre és eredményre oszthatjuk, ez idáig nem párosult az a felismerés, hogy az ezekkel kapcsolatos szellemi erőket is célravezető kettéválasztani, így a cselekvést az akarat, míg az eredményt a tudat jellemzi. „Szándék csak addig terjedhet, a meddig a hatalom”²⁵, ezentúl csak óhajról beszélhetünk. Az emberi hatalom pedig csak a cselekvésig tarthat, az így elindított okfolyamatot még rengeteg, az embertől és akaratától független külső tényező befolyásolhatja. Az elkövető ezen befolyásoló tényezők felett hatalommal nem rendelkezhet, vagyis az eredmény cselekményének ugyan legfőbb és egyben kiváltó oka, ugyanakkor nem kizárólagos. Ebben az okfejtésben könnyedén ráismerhetünk a redukált cselekményfogalom modelljének alapjaira. A cselekménnyel szemben a jelenleg uralkodó tudományos álláspont alapján két feltétel követeltetik meg: akaratlagos és a külvilágban megjelenő. Az akaratlagos cselekmény nem más, mint Kautznál kifejtett értelemben öntudatos (főleg belső kényszertől mentes, tehát nem reflexszerű) és Lauffer megfogalmazásával megegyezően akart. A külvilágban megjelenőség követelményét is megfogalmazza Lauffer, mint már a tudományban általánosan elfogadott tézist.

Az alanyi bűnösség, illetve büntetőjogi felelősség meglétéhez tehát egyfelől a cselekvés fentebbiekben kifejtett szándékossága, másfelől az eredmény előrelátása szükséges. Ezzel kapcsolatban Lauffer Gyula három kérdés megválaszolását tartja fontosnak: elsőként azt, hogy milyen viszonyban álljon az akarat a tudattal, másodikként azt, hogy mi legyen a tudat tartalma, ezek megválaszolását követően pedig azt, hogy milyen felelősség állapítandó meg, ha „az eredmény nem fedi a tudatot.”²⁶

¹⁶ Battlay Imre: *A magyar btk. a dolus és a culpa tana szempontjából*. Magyar Igazságügy. Budapest, 1885. XII. 7. o.

¹⁷ Battlay: *i. m.* 8. o.

¹⁸ Heil Fausztin: *A szándék és a gondatlanság*. Jogállam. Budapest, 1904. III. 426. o.

¹⁹ Heil: *i. m.* 426. o.

²⁰ Heil: *i. m.* 426. o.

²¹ Heil: *i. m.* 427. o.

²² Finkey Ferencz: *A szándék fogalma és ismérvei a büntetőjogban*. Büntető Jog Tára. Budapest, 1899. XXXVIII. 5. szám 72. o.

²³ Finkey: *i. m.* 73. o.

²⁴ Lauffer Gyula: *A dolus fogalmához*. Magyar Igazságügy. Budapest, 1904. XXIX. 232. o.

²⁵ Lauffer: *i. m.* 232. o.

²⁶ Lauffer: *i. m.* 234. o.

Ad 1. A causalis nexus fogalma kettős jelentőséggel bír, egyrésztől okozatosságnak kell fennállnia a cselekvés és az eredmény, illetve az ezeket mozgató szellemi erők között, vagyis a tudat és az akarat tekintetében is szükséges a causalis nexus megléte. Másrésztől hogyan állhat okozati összefüggésben két eltérő nemű fogalom, akarat és szándék? Lauffer szerint Bünger válasza a motívumban és a jogellenesség tudatában keresendő. Motívumról beszélhetünk tág és szűkebb körben is: tágabb fogalmába minden egyes, az elkövetéssel kapcsolatos, azt ösztönző és gátló képzet, érzet, motívum és ellenmotívum beletartozik, míg szűkebb értelemben az előbb felsoroltak közül csak a „cselekvésre döntő lökést” adó motívumot értjük. Bünger szerint az elkövető döntő motívuma nem mindig egyezik meg a „büntetőjogba ütköző eredménnyel”²⁷, következtetésképp causalis nexus sem állhat fenn. Ezért az akarat és a tudat közötti kapocs a jogellenesség tudata. A tettes annak ellenére cselekszik, hogy tisztában van vele: cselekménye jogellenes eredményt is okozhat, ergo a dolus „jogsértő eredmény tudatában fekvő erkölcsi ellenmotívumot leküzdő akarat.”²⁸ Ezzel szemben Lauffer szerint szükségszerű, hogy ha az eredmény képzete bármily bizonytalanul is megjelenik az elkövető tudatában, akkor az buzdító vagy zsibbasztó motívumként fog lelkeben jelentkezni, ezzel megteremtve az okozati összefüggést tudat és akarat között. Így kirekeszthető és fölösleges a jogellenesség tudatának motiváló erejéről beszélnünk.

Ad 2. Második kérdésként felmerül, hogy ennek a tudattartalomnak milyennek kell lennie. Lauffer szerint nem szükségeltetik a „biztosan várt” eredményre korlátozni a felelősséget, ugyanis teljes bizonyossággal – a fentebb kifejtettekkel összecsengően – semmit sem várhatunk a rajtuk kívül álló erők miatt. A felelősség helyt foghat, ha „az eredmény a tudatban mint lehető szerepel.”²⁹ Az elkövető tudatának a bűncselekmény lényeges momentumait kell átfognia, vagyis a büntető törvényben szereplőket.

Mint láthattuk, a tudatelmélet talajáról a motívumelmélet kérdéseit is felvetve, az elmondottaknak megfelelően Lauffer szerint a büntetőjogi felelősség: „szándékos cselekvés és ezzel okozati összefüggésben álló, ezt befolyásoló eredmény tudata.”³⁰

A tudatelmélet képviselőjeként Fayer László elegendőnek véli a szándékosság meglétéhez, „ha a cselekvőnek képzetében megvolt, hogy mi lesz cselekményének eredménye”³¹, vagyis a szándékos elkövetés nem más, mint a törvényi tényállás ismérveinek *tudatos létesítése*. Az akaratelmélettel szembeni ellenvetése, hogy ha megköveteltetne, hogy az elkövető az

eredményt akarja, akkor az a szándékot túl szűk körre szorítaná.

Ennek az elméletnek törvényi alátámasztásaként szolgál a 1878. évi V. törvény 361. §-a, amelyben a „hülsen kezeléshez megkívántatik, hogy a cselekmény tudva és akarva hajtassék végre.”³² A Fayer által képzeti elméletnek nevezett „irányzatot” Csemegi Károly – a Büntető Törvénykönyv megalkotója – honosította meg a Curián, több ítéletének indokolásában fejteve ki elméletének alapjait:

1. „Az eredmény valószínűségének előrelátása mellett foganatosított cselekedet esetében, az ennek következtében létrejött, az előre látottal azonos eredmény az utóbbinak szándékos voltát teljesen megállapítja. (Dtár XVII. 115. sz.)”³³
2. „Az eredmény szándékoltságához nem kívántatik egyéb, mint annak előrelátása, hogy az akarva foganatosított cselekedet következtében nyeri megvalósulását. Az eredmény bekövetkezésének előrelátása pedig nem egyéb, mint a természeti jelenségek megfigyelésének, a tapasztalatnak és az ebből levont természeti szabály ismeretének következménye, ill. utóbbinak foglalatja. (Dtár XXI. 7. sz.)”³⁴

Vámbéry Rusztem felismeri, hogy a szándékosság meghatározásánál mindkét elmélet felhasználja mind a tudat, mind az akarat fogalmát, azonban ellentétben Finkey-vel, határozott különbséget érez a két elmélet között, és tagadja azon nézetet, miszerint elméleti síkon a különbség tetten érhető, ami azonban a gyakorlati alkalmazás során szertefoszlik. „Az akarat, amely képzetet alkot és a képzet, amely akar”³⁵ nem megegyező, hanem egymástól élesen elkülöníthető kategória. Érzékletes, Vámbéry által hozott példával szemléltetve: „gondolkodó, aki ír és az író, aki gondolkodik.”³⁶

Vámbéry ezt a felismerést felhasználva próbálja meg a szándékot a tudat és az akarat szintéziseként megfogalmazni, bővebben: „a cselekvési akarat és az eredményképzet”³⁷ szintéziseként. A bűnösség Vámbéry álláspontja szerint nem más, mint az akarat hibás volta, amely akaratot szükségképpen és önkéntelenül képzetek kísérnek. A motívum, „a cselekvés eredményének lelki vetülete”³⁸ az, amely a cselekvési akarat és az eredményképzet között a közvetítő szerepet játssza. A motívum az akaratra, és így közvetve a szándékra is befolyást gyakorol. A jogellenes eredmény képzete az, amely eldönti a bűnösséget: ha fel sem merült, és ez egyben *kötelességellenességet* jelent, gondatlanságról, ha felmerült, de nem bírt visszatartó erővel, („akár mert nem volt elég erős a motívum a cselekvés abbanhagyására, akár mert épen indító oka volt a cse-

³² Fayer: i. m. 300. o.

³³ Fayer: i. m. 300. o.

³⁴ Fayer: i. m. 300. o.

³⁵ Vámbéry Rusztem: *Büntetőjog. I. füzet*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1913. 200. o.

³⁶ Vámbéry: i. m. 200. o.

³⁷ Vámbéry: i. m. 201. o.

³⁸ Vámbéry: i. m. 201. o.

²⁷ Lauffer: i. m. 234. o.

²⁸ Lauffer: i. m. 234. o.

²⁹ Lauffer: i. m. 235. o.

³⁰ Lauffer: i. m. 236. o.

³¹ Fayer László: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. Franklin-társulat. Budapest, 1905. 299. o.

lekvésnek³⁹ – Mayer elméletét alapul véve) szándék-ról beszélhetünk.

A cselekvés kinematográfiai képének megrajzolásával, a cselekvő lelki világának figyelemmel kíséréseivel, illetve a tárgyalóteremben a bíróban és az elkövetőben lejátszódó folyamatok leírásával próbálja meg Angyal Pál elméletének igazát bizonyítani.

Az értelmes, gondolkodó ember mindig célra törekedvén cselekszik, minden cselekedete célra irányzott.⁴⁰ Ennek a célnak az elérése esetén képzelettel elérni a lelki egyensúlyt, tehát a célra irányuló tudatos cselekvéshez kapcsolódik egy érzelmi elem, így létrehozván a motívumot, „az akaratot mozgásba hozó tényező”.⁴¹ A cél megfogalmazása után az elkövető vívódik, addigi élettapasztalata, *ismeretei* alapján eldönti „a cél elérését szerinte legökéletesebben biztosító módot”.⁴² Majd ezt követi (az eddigieket jelöli Angyal akaratműködés a belső világban „címmel”) a cselekvés, az akaratműködés megnyilvánulása a külvilágban. Ha a cselekvő helyesen választotta ki a cél elérésére a *cselekvési módot*, és arra semmilyen külső tényező sincsen befolyással, az akart eredmény bekövetkezik. Ha a mód, amelyet az elkövető választott, helytelen feltevéseken alapul, vagy valamely külső tényező avatkozik közbe, nem a célul kitűzött, hanem más eredmény jön létre.

A tudományos fogalom-meghatározását Angyal megpróbálja a gyakorlat, a gyakorlati élet, a bíró és az elkövető lelki világába bepillantva alátámasztani, megerősíteni. A bíró leggyakrabban tudomással bír a cselekvésről, az eredményről, az elkövető vallomásáról és néhány, az elkövető belső világára vonatkozó adatról. Ezekből kell visszafelé következtetnie az elkövetéskori bűnösség meglétére. A tárgyalóteremben előálló lehetőségek szerint a következők.

1. Az eredmény tiltott és egyben olyan, amely a „dolgok természetes rendje szerint”⁴³ be szokott következni, valamint a vádlott beismeri, hogy az eredmény tudatában megvolt és azt akarta is. A szándék ily esetben egyértelműen megállapítható.
2. Ha a vádlott tagadja, hogy az eredményt bekövetkezőnek vélte, akkor további két lehetőség állhat fenn:
 - a) ha *igazat mond*, akkor az elkövető biztosan nem volt beszámítható állapotban az elkövetéskor, ugyanis lehetetlen, hogy „az eszének birtokában levő”⁴⁴ ember azt az eredményt, amely az általa tanúsított cselekményből *kivételesen nélkül* bekövetkezni szokott, ne látta volna előre, ne akarta volna. Ha a beszámíthatatlan állapotra egyéb utaló bizonyítékok is vannak,

a vádlott felmentendő, ha azonban ilyen bizonyítékok nincsenek, akkor

b) a vádlott *hazudik*. Ilyenkor a felelősség a vádlott tagadásával szemben is megállapítandó.

3. A vádlott beismeri, hogy az eredményt tudta, azonban állítja, hogy azt nem akarta. Ez bizonyítja, hogy a vádlott épeszű ember, vagyis az eredményt is akartnak kell tekinteni, így elítélendő.

Eddigi akaratelméleti álláspontjával szemben 1920-ban íródott tankönyvében Angyal Pál már saját bevalása szerint is a motívum-elmélet alapjára helyezi a szándékosságról alkotott fogalmát: „szándék forog fenn, ha a cselekvőt a bűncselekmény kötelességellenes elkövetésére az eredményképzet indította vagy attól nem tartotta vissza.”⁴⁵ Az eredményképzet fogalma különös súllyal bír Angyalnál, mint láthatjuk – a későbbiekben bővebben kifejtve – bűncselekményfogalmának alapja.

A szándék elemei a következők. A szerző első elemként megköveteli a törvényi tényállásban szereplő tények és – külön kiemelve – az eredmény ismeretét. A „*tényálladási elemek*” ismeretét további három elemből összetevődőnek fogja föl:

- a) A „*ténykörülményeket, mint realitásokat*”⁴⁶ kell ismernie az elkövetőnek, a jogi megítélés ismerete irreleváns.
- b) Tudatában meg kell jelennie az eredménynek. Az *eredményképzet* hiánya kizárja a szándékot, ugyanis ebben az esetben nem ismerhette fel cselekménye *szociál-etikai rosszallást kiváltó* hatását, tehát *kötelességellenességét*.⁴⁷ Az eredményt, bekövetkezésének valószínűsége szerint két részre osztja, és egyúttal megjegyzi, hogy nem csak a biztosan bekövetkező eredmények tartoznak ide, hanem a valószínűen bekövetkező eredmények is, a következő szűkítéssel: nem *elég az eredményképzet lehetősége*, hanem megköveteli az *eredménybekövetkezés lehetőségének képzetét*. Vagyis nem elég, hogy az elkövető tudatában megjelenhetett volna az eredmény, hanem szükséges, hogy ugyanott a bekövetkezett eredmény lehetősége is megjelenjenk.
- c) A tényálladék harmadik eleme, a kauzalitás szükségessége, vagyis annak felismerése, hogy az elkövető „tevékenységéből előáll vagy előállhat”⁴⁸ az eredmény.

Második elemként említi a „cselekmény kötelességellenességének, illetőleg szociál-etikai rosszallást érdeklőségének tudatát vagy tudatának lehetőségét.”⁴⁹ A szándék ezen elemének törvényben való említését nem tartja szükségesnek, ha ugyanis egy normális emberben – a feljebb kifejtetteknek megfelelően – meg-

³⁹ Vámbéry: i. m. 201. o.

⁴⁰ Hasonlóan Békés Imréhez.

⁴¹ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Második kiadás. Athenaeum. Budapest, 1909. 336. o. (a továbbiakban: Angyal: *A magyar büntetőjog*. 1909.)

⁴² Angyal: *A magyar büntetőjog*. [1909] 336. o.

⁴³ Angyal: *A magyar büntetőjog*. [1909] 337. o.

⁴⁴ Angyal: *A magyar büntetőjog*. [1909] 337. o.

⁴⁵ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Harmadik kiadás. Athenaeum. Budapest, 1920. 326. o. (a továbbiakban: Angyal: *A magyar büntetőjog*. 1920.)

⁴⁶ Angyal: *A magyar büntetőjog*. [1920] 326. o.

⁴⁷ Számomra ez a kategória nem más, mint a jogellenesség vagy még inkább a társadalomellenesség fogalma, amelyet pedig Angyal kizár a szándékosság fogalmából.

⁴⁸ Angyal: *A magyar büntetőjog*. [1920] 326. o.

⁴⁹ Angyal: *A magyar büntetőjog*. [1920] 325. o.

van cselekményének eredményképzete, szükségképpen fel kell ismernie, felismeri tevékenysége társadalomellenességét, szociál-etikai rosszallását. Más a helyzet, ha csak a társadalomellenesség tudatának lehetősége van meg. Angyal, másokkal ellentétben csak a vitás esetekben (pl. euthanasia – melynél még mindig – ő szavaival élve – nyílt kérdés ennek megengedhetősége) tartja kizárhatónak a szándékot erre az évrve vonatkozóan. Ha pedig a kötelességellenesség tudatának lehetősége hiányzott, a szándék kizárható.

A harmadik elem az *eredményképzet motiváló hatása*, amely motiváló hatás lehet pozitív, „mikor az eredményképzet indít a cselekmény elkövetésére”⁵⁰, illetőleg negatív, „mikor az eredményképzet nem tart vissza a cselekvény elkövetésétől.”⁵¹ Mint láthatjuk, Angyal a motiváló hatás alapján választja ketté a szándékot: *dolus directus* és *dolus eventualis*. *Dolus directus* esetén az eredmény létrehozásának céljából hajtatik végre a cselekmény, tehát az elkövető azért cselekszik, hogy az elhatározott és tudatában megjelent eredményt létrehozza, ergo ez a cél irányítja cselekményét, vagyis cselekménye a büntetett célra irányul. A *dolus eventualis*, a szándék másik faja akkor fordulhat elő, amikor az elkövetőben megjelenő eredményképzet nem tartja vissza őt a bűncselekmény elkövetésétől, vagyis a lehetséges eredmény bekövetkezése megjelenik az elkövető tudatában, ám ennek ellenére végrehajtja cselekményét. A *dolus eventualis* és a *luxuria* elhatárolásaképpen Angyal megjegyzi, hogy ugyan egyik esetben sem „motiválta a cselekvőt a tevékenységtől való tartózkodásra”⁵² „az eredménylehetőség képzete”⁵³, ugyanakkor az első esetben az sem tartja őt vissza őt cselekményének véghezviteltől, ha az eredmény biztosan bekövetkezik. A második esetben azonban a cselekmény véghezvitelének oka az a remény, hogy a lehetséges eredmény nem következik be.

Irk Albert az eddigi tudományos eredmények és álláspontok összegzésével alkotja meg saját álláspontját, lényegében a jelenlegi uralkodó tudományos álláspont(ok) minden elemét és lényegét egybefoglalva. Álláspontja szerint a jogtudományban eddig kialakult irányzatokat két csoportba lehet összefoglalni.

Az egyik csoport szerint a bűnösség *normatív* módszertani alapokra helyezhető. Ezeknek az elméleteknek közös vonása, hogy „a bűnösség kizárólag jogi eredetű”⁵⁴. Ennek a teóriának három legjellegzetesebb és legjelentősebb képviselője: Binding, Beling, Kelsen, akik szerint a bűnösség nem az etika, vallás, erkölcs stb., hanem a jog rosszallását kifejező kategória, vagyis a *jogi kötelesség* megsértése. Nem azért vonandó az elkövető felelősségre, mert „a valamit akarta vagy

tudta (előrelátta), hanem azért és csakis azért, mint-hogy ezt a valamit nem kellett volna megtennie vagy megakadályoznia”⁵⁵.

A másik elméleti irányzat szerint a bűnösség fogalma *pszichológiai és etikai* elemekből áll. Ezek az elméletek már kevésbé alkotnak egy koherens álláspontot, közös vonásuk, hogy „a lélektan és etika területeiről vett elemekből igyekeznek a bűnösség fogalmát felépíteni”⁵⁶. Van aki, „a bűnösség fogalmát a tettes és cselekménye között fennálló benső lélektani kapcsolatban látja”⁵⁷, így Birkemayer. Van, aki az előbbihez hasonlóképpen azonban ezt a lélektani kapcsolatot értékelve, a tettes és a büntetőjogilag tiltott eredmény között keresi, így Meyer. Míg Merkel a *kötelességellenes akaratot* látja a bűnösségben, egy külön csoport pedig a bűnösséget a *felelősséggel* azonosítja.

Irk szerint a helyes elmélet a következő. „A cselekvés a tettes jellemének s a cselekvési motívumainak az eredője.”⁵⁸ Tehát a képletnek az állandó eleme a jellem, amely jellem azonban nem lehet a büntetőjogi felelősségnek az alapja, lévén, hogy a determinizmus meghaladott irányzata helytelenítendő. Vagyis a különböző cselekményekre ható motívum az, amelyben a bűnösség lényege keresendő, „ebben mutatkozik a tettes bűnösségének a foka is”⁵⁹. Azonban a bűnösség nem egyenlő a – már kifejtett – tettes és cselekménye közötti lélektani kapcsolattal (normatív elem), hanem ezenfelül a cselekmény szociál-etikai rosszallásának kifejeződése (explikatív elem) is. Következésképpen a lélektani kapcsolaton felül az elkövetőnek ismernie kell, vagy ismernie kellett volna ennek a rosszallásnak a létét. Tehát Irk a motívumelmélethez csatlakozik, – annak ellenére, hogy nem tartja szerencsésnek ezt az elnevezést – mint korábban Vámbéry és későbbi elméletében Angyal.

A szándék mint a bűnösség egyik alakja normatív és explikatív elemekből tevődik össze. A szándék mint lélektani fogalom „valamely kitűzött cél elérésére irányuló elhatározást jelenti”⁶⁰. Ez a fogalom önmagában szintelen kategória, mindösszesen az elkövető és cselekménye közötti kauzális viszony kifejezője. Így a szándék lélektani fogalmának elemei: a) a törvényes tényálladék összes elemének tudása, b) az eredmény képzete, valamint c) a cselekvés és az eredmény közötti összefüggés képzete. A szándék másik, normatív eleme a cselekmény kötelességellenességének tudata, vagyis a cselekményhez kapcsolódó szociáletikai rosszallás ismerete. Pontosabban megfogalmazva: ennek az ismeretnek a dacára való cselekvés a büntetőjogi lag szándékos bűnelkövetés.

A jogellenesség tudata még akkor sem ismérve és feltétele a szándékosságnak, ha az a törvénykönyv különös részi tényállásában szerepel, mivel „ez koránt-

⁵⁰ Angyal Pál: *A testi sértés és a közegészség elleni büntettek és vétségek*. Athanaeum. Budapest, 1928. 19. o. (a továbbiakban: Angyal: A testi sértés)

⁵¹ Angyal: *A testi sértés* 19. o.

⁵² Angyal: *A magyar büntetőjog*. [1920] 328. o.

⁵³ Angyal: *A magyar büntetőjog*. [1920] 328. o.

⁵⁴ Irk Albert: *A magyar anyagi büntetőjog*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécs, 1933. 108. o.

⁵⁵ Kelsen in Irk: *i. m.* 109. o.

⁵⁶ Irk: *i. m.* 110. o.

⁵⁷ Irk: *i. m.* 110. o.

⁵⁸ Irk: *i. m.* 113. o.

⁵⁹ Irk: *i. m.* 113. o.

⁶⁰ Irk: *i. m.* 120. o.

sem jelenheti azt, hogy a jogellenességet a törvény pusztán ezen tényálladékokra akarta volna korlátozni⁶¹. Ehelyett a meghaladott kategória helyett – mint már leírtam – a *kötelességellenesség tudata* az, amely megkívántatik, Degré Lajos által indokolva: „a joggal ellenkező és alakellenesség – a társadalmi kötelességellenesség összfogalmába volnának vonhatók”⁶². Amint láttuk, hasonlóan vélekednek: Angyal és Vámbéry.

Heller Erik szerint a bűnösségi formákra vonatkozó elméletek két feladat elé állítatnak: 1. *elválasztani* egymástól a szándékosságot és a gondatlanságot, illetve 2. felfedni a két forma közötti *lényegbevágó különbséget*. Erre az eddigi elméleteknek csak az egyike, az akaratelmélet képes, azonban hibás kiindulópontja miatt ez is elvetendő. A kérdés megválaszolásának, valamint a helyes elméleti konstrukció megalkotásának kulcsát Heller a szándék egy új elemének, *lelki mozzanatának* a kiemelésében látja. A tudat és az akarat – eddig felvetett – elemei mellé az érzet, a lelki élet emocionális mozzanatát tartja felveendőnek. Csak az érzet mozzanata képes a szándékosság és a gondatlanság pontos elhatárolását megadni. Ennek megfelelően a szándékosság esetén a „jogrenddel ellentétes következményekbe való belenyugvásban”⁶³, míg gondatlanság esetén „a lelki erők megfeszítésének fogyatékoságában áll”⁶⁴ a *szemrehányás* alapja. Tehát Heller Erik az, aki felismeri és felveszi a szándékosság, gondatlanság, összefoglalóan a bűnösség elemei közé – a jelenlegi tudományos álláspont alapját képező – emóciót, vagyis az eredményhez való lelki viszonyulást.

Heller elméletének komplex és koherens voltából fakadóan a szándékosság fogalmának leírásakor összegzi az alanyi bűnösséggel kapcsolatosan már kifejtetteket. A szándékosság rövid meghatározása eszerint: „a bűncselekmény elkövetési cselekményével megvalósuló tényálladási elemekbe való belenyugvás, a cselekvés időpontjában fennálló, ill. azt kísérő bűncselekményi tényálladási elemeknek tudása mellett.”⁶⁵ Szerinte fogalom-meghatározásának újdonsága, hogy az akarat elemét a belenyugvással váltja fel. Az akarat nem képes a szándékosság pontos megjelölésére, ugyanis valaminek az akarása mindig a *cél megvalósítása érdekében* történő cselekvés. A cselekvés által bekövetkező, bekövetkező eredmények azonban „egymással összefüggő tényköörülmények komplexusának”⁶⁶ tekinthetők, vagyis az akarat, amely egy határozott céllal azonosítható, ennek a komplexusnak a lefedésére nem

alkalmas lelki tényező. A belenyugvásra vonatkozóan Heller a következő megállapításokat teszi. A cselekmény következményeivel szemben az elkövető vagy közömbös, vagy nem. Ha nem közömbös, akkor az számára tetsző, vagy visszatetsző. Ezenfelül az elkövető egy *ítéletet* alkot afelől, hogy az eredmény milyen valószínűséggel fog bekövetkezni. Ennek megfelelően az eredményt biztosan, valószínűen, vagy valószínűtlenül bekövetkezőnek, ezzel párhuzamos kategóriaként lehetségesnek, vagy lehetetlennek véli. „Ha a cselekvő valamely következményt biztosnak, valószínűnek, vagy valószínűtlennek, de mégis lehetségesnek tart, a cselekmény akkor szándékos, ha a következmény képzetét nem kíséri olyfokú visszatetszés, amely őt abban az esetben, ha a következményt biztosra venné, a cselekménytől való tartózkodásra bírná.”⁶⁷

Jól látható, hogy a Csemegi kódex megjelenését követően a tudomány lényegében valamennyi jeles szerzője állást foglalt a szándékosság fogalma, elhatárolása, vagy akár dogmatikai hangsúlyai, szerepe tekintetében, különös tekintettel arra, hogy törvényi rendelkezés hiányában ez szükségszerű tudományos feladatot kívánt. A büntető törvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény 12. § (1) bekezdése, lényegében összegezve az addigi tudományos előzményeket, eredményeket megalkotta a szándékosság, azóta is változatlan törvényi fogalmát. Viski László⁶⁸ 1959-es nagyhatású monográfiáját követően azonban az egyes tudományos álláspontok „elhalkultak”, érdemi és tényleges tudományos vita ezt követően a témában nem folyt. A Btk. kodifikációja kapcsán időszakosan és érintőlegesen felmerült a kérdés, szükséges-e változtatni a „jól bevált gyakorlaton”, de ezidáig mindig nemleges válasz született. Álláspontom szerint ez – leginkább a joggyakorlat számára – a tudományos mélység és háttér elvesztését, egyben a fogalom lényegének és személyes bűnfelelősség folytán a bűnösségi, szándékosságbeli elemek vizsgálatának elsorvadásához vezetett. Ezért meggyőződésem, hogy minden olyan próbálkozás és lehetőség, mikor a rég feledett előzményeket és bűnösségi alapokat tudjuk felidézni, mindenképpen hasznos, a jogtudomány és a joggyakorlat számára serkentőleg hat. Remélem, hogy jelen rövid tanulmány legalább szűk körben fel tudja hívni a figyelmet arra, hogy van értelme és létjogosultsága elővenni oly’ rég kőbevésettnek hitt témákat és gondolatokat, mintsem a bűnösség, szándékosság fogalma és mibenléte, és bizony fontos, hogy a 21. század kihívásai közepette a jogalkalmazó és jogértő tudja és értse, mi végre a bűnösség, a szándékosság fogalma. ■

⁶¹ Irk: i. m. 122. o.

⁶² Degré Lajos: *Értékítélet ismerete, mint bűnösségi előfeltételek. Wlassics-Emlékkönyv.* 1912. 91. o. in Irk: i. m. 122. o.

⁶³ Heller Erik: *A magyar büntetőjog általános tanai.* Szt. István Társulat. Szeged, 1937. 139. o. (a továbbiakban: Heller: *A magyar büntetőjog*)

⁶⁴ Heller: *A magyar büntetőjog* 139. o.

⁶⁵ Heller: *A magyar büntetőjog* 140. o.

⁶⁶ Heller: *A magyar büntetőjog* 140. o.

⁶⁷ Heller: *A magyar büntetőjog* 139. o.

⁶⁸ Viski László: *Szándékosság és társadalomra veszélyesség.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1959.

DR. DOBI ANITA*

Recenzió Vargha László: *Kézírásvizsgálat. Kandidátusi disszertáció a kriminalisztika köréből (1959) című monográfiájához* (PTE ÁJK, Pécs, 2013)

*„A betű mutatja a lelket, aki betűt ír,
az valósággal benyomja ezekbe lelké-
nek képét, mi tehát az írás által meg-
ismerhetjük az írónak a lelkét.”¹*

Ugyan napjainkban a folyóírással szemben egyre inkább elterjedtebbé válik a gépírás, a számítógépek, mobiltelefonok segítségével való gondolatközlések száma egyre növekszik, azonban a kézírás szerepe a XXI. században is elvitathatatlan. Gondoljunk csak arra, hogy legfontosabb jognyilatkozatainkat – így például a szerződéseket, számlákat, valamint személyi okmányainkat – manapság is aláírásunkkal hitelesítjük, tekintettel a kézírás egyéni jellegére. Egyes büncselekmények nyomozásánál releváns bizonyítékok származhatnak az ember kézjegyével, aláírásával ellátott okiratból,² ezáltal azok hamisítatlanságához jelentős társadalmi érdek fűződik. Így a kézírásvizsgálat tudományos módszereit – korunkra jellemző komputerizálódás és a nagymértékű műszaki fejlődés okán – jelenleg is nagy figyelem övezi, mindezekre tekintettel érdemes lehet visszanyúlni a téma első monografikus szintű feldolgozásához.

Vargha László kandidátusi disszertációja az első Magyarországon született kriminalisztikai tárgyú monográfia, amelyet a Pécsi Tudományegyetem Állam- és

Jogtudományi Kara a szerző születésének 100. évfordulója, és munkássága előtti tisztelgés alkalmából jelentetett meg. Habár a mű fél évszázada íródott, annak gyakorlati jelentősége ma sem elhanyagolható, hiszen a szerző által bemutatott egyes tudományos módszereket jelenleg is alkalmazzák, továbbá az általa megfogalmazott javaslatok többsége még ma is megoldásra vár. Emiatt is gondolom azt, hogy Vargha László monográfiája alapmű kell hogy legyen az írásszakértők számára éppúgy, mint a jogalkalmazók – a bírók, ügyészek, ügyvédek, valamint a kriminalisztikával foglalkozó elméleti szakemberek számára.

A szerző első ízben az írásvizsgálat fogalmával, ágaival foglalkozik. Ennek keretein belül vizsgálódása tárgyául az írásvizsgálat, azon belül a kézírásvizsgálat egy szűkebb körét, az írássajátosságok összehasonlítás nélküli vizsgálatát jelöli meg, és a továbbiakban a kézírásvizsgálat kifejezést is ebben a szűk értelemben használja.

Majd áttér a kézírásvizsgálat tárgyára és problémáira. A kézírásvizsgálat tárgyaként a kézírásos okiratot jelöli meg, ezt a kört azonban szűkíti azzal, hogy „az okiratok csak annyiban tárgyai az írásvizsgálatnak, amennyiben kétség merül fel valóságuk, illetve hamisítatlanságuk, s ehhez képest bizonyító erejük iránt”³.

A kézírásvizsgálat problémakörét illetően a szerző egy logikus tárgyalási rendet állít fel. Így abból indul ki, hogy mindenekelőtt az okirat létezésével, a sérült okiratok rekonstruálásával kapcsolatos problémakört szükséges körbejárni. Az ép, vagy rekonstruált okirat esetében kerülhet sor a láthatatlanná vált írások láthatóvá tételére. Majd ezt követően lehet áttérni az okirat anyagainak, illetve korának meghatározásával összefüggő problémák tárgyalására, végül pedig az anyagait, és korát tekintve ismert okirat valóságára, és hamisítatlansága vonatkozásában felmerülő problémák kifejtésére.⁴ E gondolat mentén épül fel a monográfia négy nagy szerkezeti egysége is.

* Ügyvédjelölt, Debrecen

¹ Phalerensi Demetrius

² Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztika tendenciái. A bünygyi nyomozás múltja, jelene, jövője.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014., 127. o.

³ Vargha László: *Kézírásvizsgálat. Kandidátusi disszertáció a kriminalisztika köréből.* PTE ÁJK, Pécs, 2013, 9. o.

⁴ Vargha: i. m. 9–10. o.

Habár a sérült okiratok rekonstrukciójának kérdése első ránézésre a szerző által bevallottan is jelentéktelennek tűnik, a gyakorlatban azonban nemegyszer az itt felsorakoztatott módszerekkel sikerül a tényállást tisztázni. E problémakör jelentőségét a szerző egy olyan esettel hangsúlyozza, amikor az összetépett papírdarabok összeállításából derült fény a vádlott ártatlanságára. Ugyanis a „sértett” búcsúlevele darabjainak összeállításával egyértelműen bebizonyosodott, hogy az a fejét ért lövést nem idegenkezűség okozta.⁵

A téma a XXI. század olvasója számára is aktuális, valamint az itt bemutatott fizikai, kémiai és fényképezési módszereket a modern írásvizsgálat is használja. Ha ezeket összevetjük a ma használatos kriminalisztikai módszerekkel azt láthatjuk, hogy azok szinte teljes mértékben megegyeznek, és a XX. század közepén kikristályosodott módszerek a technika mai állásához képest is helytállóan bizonyulnak.⁶

Igazi érdekességnek és első ránézésre meglepőnek tartom, hogy a szerző a láthatatlan írássok láthatóvá tétele körében nem csupán a lefedett vagy megfakult írássok láthatóvá tételét veszi górcső alá, hanem a kriminalisztika és a kriptográfia határán fekvő titkosírás „előhívását” is. Azonban könnyen belátható, hogy ennek kriminalisztikai jelentősége ma sem elhanyagolható. Ugyanis elképzelhetőnek vélem, hogy egyes „kifinomultabb” bűnözőcsoportok levelezésükben alkalmazzák a láthatatlan tinta fortélyát, így nem tűnik elvetendő dolognak, ha a nyomozóhatóságok és a bíróságok Vargha László könyve nyomán erre különös gondot fordítanak.

Az okiratok anyagainak és korának vizsgálata körében a szerző egy izgalmas „világba” kalauzolja az olvasót. Érdekesnek tartom, hogy korábban csupán a tinta anyagának vizsgálatával is leleplezhetővé válhatott az okirat-hamisítás. Legfőképpen akkor, ha az okirat keltezésének idején az aláíráshoz használt tinta összetevőjét még nem ismerték.⁷ Ugyan napjainkban ezt nem igazán tartom elképzelhetőnek, a kormeghatározás ma is égető probléma, különösen a szerződésekhez, végrendeletekhez való hozzáírás vizsgálata körében.

A kézírásvizsgálat utolsó lépcsőfoka a kézírás-hamisítások – így az íráseltávolítás, hozzáírás, átírás, írásvitel, írás-összeállítás vizsgálata. E részben a szerző csupán a modern laboratóriumi berendezések igénybevételével megállapítható íráshamisításokkal foglalkozik, tehát nem tér ki az írás-összehasonlítás útján felderíthető íráshamisításokra. A két módszer között alapvető különbség, hogy míg az itt vizsgált természettudományos módszerek segítségével a szakértő legtöbbször teljes bizonyossággal képes felismerni az íráshamisítást, az írás-összehasonlítás esetében – a pszichológiai tényezők közrehatása okán – ez nem mondható el.⁸

Tekintettel arra, hogy az olvasó egy kriminalisztikai tárgyú könyvet tart a kezében, az írás bővelkedik természettudományos, így különösen fizikai és kémiai tárgyú fejtegetésekben, melyeket a szerző képekkel szemléltet és csattanós történetekkel színesít, így téve a laikus közönség számára is érthetővé és rendkívül izgalmassá művét.

A monográfia komplexitását mutatja, hogy annak mellékletében a szerző beszámol a tárgyalt kézírás vizsgálati módszerek gyakorlati kipróbálására végzett kísérleteinek eredményéről. Így az olvasó bepillantást nyerhet a kézírászakértői tevékenység „rejtelmibe is.”

Álláspontom szerint a jelen kor olvasója számára a monográfia legnagyobb értéke a szerző által megfogalmazott javaslatokban rejlik. A szerző Pinterits Károly: Írásvizsgálat (Budapest, 1909) című művében megfogalmazott javaslatainak gyakorlati megvalósulását, valamint a javaslatokról szóló viták aktuális (1959) irányait vizsgálva olyan további, a büntetőeljárás céljának megvalósulását előre vivő irányokat fogalmaz meg, amelyek jelentős része ma is megoldásra vár.

Ezekből néhány gondolatot kiragadva Vargha egy sor indokot fogalmaz meg írásvizsgálati laboratóriumok felállítására, és a rendszeres írásgyűjtemény létesítése mellett.⁹ Figyelemre méltónak véli az írásszakértők elméleti és gyakorlati képzése, és működésük képesítéshez kötése tekintetében felmerülő elméleti vitákat. Jogbiztonságot veszélyeztető tényezőként értékeli az írásszakértők kiképzési rendjének szabályozásának hiányát, valamint azt a helyzetet, hogy működésüket nem kötik képesítő vizsga letételéhez.¹⁰ A szakértői véleményekben rejlő hibák kiküszöbölésére, a szakértői vélemények felülvizsgálatára egy olyan szakértői testület felállítását szorgalmazza, amelynek nem csupán írásszakértő, hanem orvos, vegyész, fizikus, fényképész tagjai is lennének, tekintettel az írásvizsgálat során alkalmazandó természettudományos módszerek sokszínűségére.¹¹

Nem kérdés, hogy a szakvéleményben, mint tárgyi bizonyítási eszközben¹² rejlő hibás megállapítások mennyire megnehezítik a tényállás tisztázását, így az anyagi igazság kiderítését. Különösen nagy gondot kell fordítani erre manapság, amikor a műszaki fejlődés és digitalizáció olyan korát éljük, amelyben nem okoz különösebb gondot más személy kézjegyének rögzítése, illetve annak hamisítás céljából történő felhasználása. Így a kriminalisztika élenjáró célja, hogy ennek kiszűrése érdekében megfelelő, számítógép által támogatott módszereket dolgozzon ki.

Habár a szerző által felsorakoztatott egyes írásvizsgálati módszerek egy része már idejét múltnak tekinthető, az azonban nem lehet kérdés, hogy a felvetett problémák, megfogalmazott javaslatok ma is aktuálisak, a jelen kor jogalkotója számára is megfontolandók. ■

⁵ Vargha: i. m. 13–14. o.

⁶ Vö. Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: *Kriminalisztika*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2012. 166–167., Vargha: i. m. 14–28. o.

⁷ Lásd Vargha: i. m. 101. o.

⁸ Vargha: i. m. 128. o.

⁹ Vargha: i. m. 157–161. o.

¹⁰ Vargha: i. m. 161–162. o.

¹¹ Vargha: i. m. 162. o.

¹² Be. 76. § (1) bekezdés.

DR. ELEK BALÁZS*

**A múltból a jövőbe
Recenzió Fenyvesi Csaba:
A kriminalisztika tendenciái.
A bűnügyi nyomozás múltja,
jelene, jövője című
monográfiájáról
(Dialóg Campus Kiadó,
Budapest–Pécs, 2014)**

Az igazság kiderítése, megállapítása, mint a büntetőeljárás célja és feladata általában axiómaként, megkérdőjelezhetetlen megállapításként, alaptényként kerül kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással.¹ Az igazság megtalálásához azonban hosszú és rögös út vezet a büntetőügyekben. Fenyvesi Csaba ehhez mindenképp előtt a büntetőjogilag releváns tények, és az azokat alátámasztó bizonyítékok felkutatását tartja előfeltételnek. „Adjál nekem tényt, adok neked jogot”.² Ezen kiindulási tételből már a kriminalisztika tudományának lényegébe csöppenünk Fenyvesi Csabának 'A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője' című monográfiájában. A ténykérdés ugyanis mindig megelőzi a jogkérdést, a jog alkalmazására csak a tények ismeretében van lehetőség. A tények felkutatásának, felderítésének, megtalálásának tudománya vezet el a rögtönzött, de frappáns meghatározás szerint a kriminalisztika, a felderítés, a nyomozás tudományához.³ Napjainkban, amikor a processzuális igazság egyre inkább eluralkodik a büntetőeljárás szemléletünkön, érdemes odafigyelni a kriminalista jogtudósra, aki a kriminalisztika szemüvegén keresztül, egyben eljárásjogásként hívja fel a figyelmet a kriminalisztika legújabb eredményeire, egy olyan tényfelderítő tudomán-

mányra, amelynek kutatása sohasem lehet haszontalan. A jogtudomány művelői körében irigyelt lehetőség olyan szakterülettel foglalkozni, ahol valóban egyetemes kutatási eredmények születhetnek. A kriminalisztikához kapcsolódó alaptudományok ugyanis naprakészen felhasználják a matematika, a fizika, biológia, kémia, pszichológia, pedagógia, valamint más alkalmazott tudományok, így az orvosi-műszaki tudományok eredményeit is.

Kriminalisztikai ismeretekre nem csak a bűnügyi nyomozóinak, hanem a büntetőeljárásról hivatásánál fogva kapcsolatba kerülő valamennyi személynek szüksége van. Éppen ezért lehetnek hasznosak Fenyvesi Csaba kutatásai, aki

- vizsgálja a kontinentális és angolszász tudomány-felfogás összetevőit, különbségeit, azonosságait és tendenciáit;
- áttekinti a kriminalisztika történeti előzményeit
- vizsgálja az egyetemes kriminalisztika történet legfőbb állomásait, egyben megjelöli mérföldköveit;
- (elsőként) áttekintően feldolgozza a magyar monografikus szintű kriminalisztikai irodalmat, és ehhez kapcsolódóan a hazai büntető eljárásjog tudományának monografikus szakirodalmát is;
- megalkotja, egyben értelmezi a kriminalisztika piramis modelljét;
- a megfogalmazza és értelmezi a (tendenciózus) kriminalisztikai alapelveket;
- feltárja a kiemelt jelentőségű (tendenciózus) kriminalisztikai hibákat, valamint azok következményei és elkerülési lehetőségeit;
- kimunkálja a modern kriminalisztika világtendenciáit;
- végül modellezi a lehetséges jövőbeli bünnfelderítési-azonosítási irányvonalakat, módszertani lehetőségeket.

A szerző bevallott célja az, hogy torzításmentes, hű, valós tükröt tartson a múltbeli események elé, „valóban láttassa a jelenben a múltat, a nemesebb jövő érdekében.”⁴ Az eljárásjogi szakirodalom többször, több helyen bemutatta már, hogy az anyagi igazság illetve a processzuális igazság teljesen különbözhet.⁵ Egy ité-

* Tanácselnök, Debreceni Ítéletábrla, tanszékegyetemi docens, DE ÁJK

¹ Be. 12. § (1) bekezdés: „A bíróság feladata az igazságszolgáltatás.”

² Fenyvesi Csaba: *A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője című monográfiájához*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2014, 14. oldal.

³ 13. o.

⁴ Fenyvesi: *i. m.* 15. o.

⁵ Elek Balázs: *A jogerő a büntetőeljárásban*. 3. fejezet. DE ÁJK, Debrecen, 2012, 15–71. o.

let, amely megfelel a processzuális igazság fogalmának, és megalapozott tényállásban a bíró meggyőződése szerint rögzíti az eseményeket, az anyagi igazságnak teljesen ellentmondhat. Mindez természetesen a kriminalistát zavarja, és a társadalmi közvéleménynek sem kell elfogadnia azt, ha nem sikerül a múltbeli eseményeket megfelelően rekonstruálni.

A kriminalisztikai hibák lehetséges következménye lehet a justizmord, a jogi halál, vagy a bírói halál. Kriminalisztikai tudás nélkül ennek a kockázata is megerősödik. Alig van ugyanis olyan ismert téves elítélés, ahol a bírói hibát ne előzte volna meg valamilyen kriminalisztikai, nyomozási hiba, melyet később nem lehetett, vagy nem tudtak orvosolni.

Nem véletlenül foglalkozik a szerző a kriminalisztika és a büntető eljárásjog tudományának kölcsönhatásával, hiszen a kriminalisztika jelenti legtöbb esetben a tartalmi oldalt, míg a büntető eljárásjogi szabályok a formai keretet biztosítják. Arra figyelmeztet ebben a körben Fenyvesi Csaba, hogy „önmagában az eljárási szabályok betartása egyáltalán nem vezet el a bűnügyek felderítéséhez, ugyanakkor jogállami szemlélet mellett – a tévútra vezetés veszélye miatt – a jogellenesen beszerzett bizonyítékok sem használhatók fel eredményesen, tisztességesen”⁶.

A történeti távlatokat, így a paradigmaváltásokat jelző generációs bizonyítékok, adatok felosztását négyoszlopos táblázatban foglalja össze. Az első igazi, mai értelemben vett bizonyítékok a terhelti vallomások voltak a tanúvallomások mellett. Ezt követő fejezet az első generációs bizonyítékok, adatok köre, amelyekbe a nyomok, anyagmaradvány vizsgálatok, kézírás és gépirásvizsgálatok tartoznak. A harmadik felállított oszlopba a köztes-kettős „híd” bizonyítékok (adatok) tartoznak, köztük a beszéd és hangazonosítás, ujjnyom azonosítás. A táblázat negyedik oszlopát a második generációs bizonyítékok (adatok) tizenhat pontban összesített sora adja a DNS azonosítástól a számítógépes adatszerzések, cyber nyomozások adataival bezárólag.⁷

Fenyvesi nem véletlenül hagyta a mobiltelefonos, számítógépes, virtuális, világhálós, cybernyomozásos pontokat a lista végére, mivel ezeket összefoglalóan számítógépes bizonyítékszerzésnek és vizsgálatnak nevezi. A XXI. századi információs technológia korában a bűnüldözés szükségletei is változnak, miután több hagyományos bűncselekményt is egyre fejlettebb technológiával követnek el. Papír alapú nyomok helyébe egyre gyakrabban elektronikus nyomok lépnek. A lista legutolsó helyén álló igazságügyi informatikáról megállapítja, hogy több aspektusból is eltér a hagyományos bűnfelderítési területektől. Eltérés így az, hogy az igazságügyi informatika nem tesz értelmező megállapításokat a konkrét adatok, vagy információk pontosságára, megbízhatóságára.⁸

A figyelmes olvasó így azt is észreveheti, hogy a megbízhatóságot illetően hasonló következtetések vonhatóak le a legelsőként említett terhelti és tanúvallomásra, valamint a technika legújabb eredményeit felhasználó számítógépes adatszerzésre.

A cyber nyomozások mégis korszakváltást jeleznek. Csupán megjegyzem, hogy a számítógép időszakát megelőző bizonyítékokat már külön terminológiával „pre-computer evidence”-ként emlegetik. (Ezeket, mint például a kézzel írott levelet, fényképeket le lehetett másolni, és átadni a védőnek, a bírónak, az esküdtszék tagjainak. A digitális adat speciális kezelést és elemzést igényel. Az elektronikus adatot könnyen meg lehet változtatni, rongálni, vagy törölni a helytelen kezelés mellett.)

Simson I. Garfinkel úgy fogalmaz, hogy a digitális bűnügyi szakértés ereje abban van, hogy a számítógépes rendszerek ablakot nyitnak a múltba. Hatalmas mennyiségű információt raktároznak, és tartanak vissza akár tudatosan erre létrehozott tárhelyeken, akár véletlenül, amikor a korábbi adatot nem sikerült teljesen törölni. A számítástechnikai szakértő gyakran elő tud hívni korábbi e-maileket, csevegés szövegeket („chateles”). Ezek az egykorú adatok felfedhetik az elkövető szándékait abból az időszakból, amikor a bűncselekményt elkövették.⁹

Egyre több szerző hívja fel a figyelmet arra, hogy a legnagyobb kihívás a digitális bűnügyi felderítés előtt az emberi dimenzió, az, hogy más tudományterületekhez képest kevés a képzett szakember, aki a bűnügyekben eljárhat. A szaktudásnak nem pusztán a jelenlegi, hanem a korábbi számítógépes rendszerekre, alkalmazásokra, és adatformákra is ki kell terjednie. A bűnügyi informatikai szakértők egyre nagyobb nehézségekkel néznek szembe amiatt, hogy hihetetlen méretekben nő az adatmennyiség, és a rendszerek bonyolultsága. Az informatikus szakértők így nem csak a bűnözőkkel állnak versenyben, hanem a jövő számítógépes rendszereinek és programjainak fejlesztőivel is.¹⁰

Különlegességet olvashatunk a 4. fejezetben is, ahol az 1959-től 2013-ig terjedő időszak hazai kriminalisztikai témájú monográfiák és jegyzetek piramis modelljét találhatjuk. A piramis alapját, egyben I. szintjét fundamentum művek alkotják, krimináltechnikai és taktikai, valamint kriminalisztikai elméleti alpművek. A II. szinten a fundamentumhoz nem tartozó krimináltechnikai, míg a III. szinten a fundamentumhoz nem tartozó krimináltaktikai témájú monográfiák vannak. A legfelső IV. szinten a metodikai művek találhatóak. Mindezen feldolgozás olyan almanachot is képez, amely bármilyen kriminalisztikai, de legtöbb esetben büntető eljárásjogi témájú kutatás esetén is megkerülhetetlenné teszi a művet. Erre óvatosan a szerző is utal azzal, hogy az szemléltető ábrán a krimináltechnika és taktika, és a metodika építőkö-

⁶ Fenyvesi: i. m. 25. o.

⁷ Fenyvesi: i. m. 68. o.

⁸ Fenyvesi: i. m. 73. o.

⁹ Simson L. Garfinkel: *Digital Forensics*. American Scientist, Volume 101, 2013 September–October, 370–377. o.

¹⁰ Simson L. Garfinkel: *Digital Forensics* uo.

káinál üres, fehér foltok maradtak. Hiányzik például a számítógépes, netes bűnüldözés módszertana, de a részletes és koncentrált szagazonosítás, valamint a metallográfia témakörben készült átfogó elemzés is. Mindezzel kijelöli a jövő kutatóinak azokat a lehetséges irányokat is, ahol elsőként lehet alaplátásokat alkotni.¹¹

A magyar büntető eljárásjog piramismodelljét ugyancsak szellemes, egyben szemléletes ábrán mutatja be. Ezen ábrán is a „fehér foltokra” érdemes felhívni a figyelmet, amelyekről még nem készült monográfia, köztük a kriminalisztikával mélységben foglalkozó nyomozó hatóságok, és az ahhoz közel álló ügyészség és az ezzel egyre többet foglalkozó bíróság jogállásáról. A nyomozásokban napi rendszerességgel szereplő okirati bizonyításról, a bizonyítási teherről,

vagy az önvádra kötelezés tilalmáról ugyancsak hiányzik az önálló, átfogó tudományos szintű értekezés.¹²

A kriminalisztika piramismodelljéhez a monográfia V. fejezetében jutunk el. A kriminalisztika fő kérdései, Mi? Hol? Mikor? Hogyan? Ki? Kivel? Miért? képezik az alapot, míg a piramis csúcsán a kriminalisztika fókuszja, amelyért az egész múltmegismerés folyik, az azonosítás áll. A kettő közötti szintet a kriminalisztikai eszközök alkotják. Ezen új piramis-rendszerrel a kriminalisztika elmélete és gyakorlata is leírható, egyben megérthető.

Fenyvesi Csaba kriminalistaként nem hagy kétséget afelől, hogy véleménye szerint az anyagi igazság megismerhető, és nem kell a processzuális igazság illúziójával megelégednünk. Ehhez nem csupán a megismeréshez szükséges tudás és képesség, hanem, az ebben való hit is elengedhetetlen. E nélkül nézete szerint nincs is értelme igazságról beszélni. ■

¹¹ Fenyvesi: i. m. 93. o.

¹² Fenyvesi: i. m. 99. o.

VADÁSZOK, HALÁSZOK A BÜNTETŐJOG HÁLÓJÁBAN

SZERZŐ: **Elek Balázs**

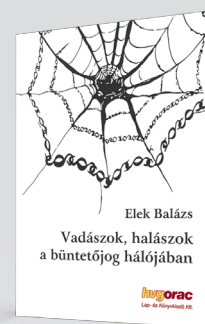
Igazi halásszá, horgásszá az válhat, aki betartja az írott és íratlan szabályokat, állapítja meg Elek Balázs bíró úr legújabb könyvében. A szerző a szenvedélyes, a természetet szerető, a halállományt tiszteletben tartó halászhoz, horgászhoz is segítséget nyújt a tudományos igényű elemzett jogeseteken keresztül, a jogi környezet bemutatásával. A művet minden érdeklődőnek, valamennyi horgásztársunknak szeretettel ajánlom.

Balla Lajos, a Debreceni Ítéltábla elnöke

A mű szerzője a vadászati büntetőjog jeles szakértője, könyvében azonban arról is tanúbizonyosságot tesz, hogy a halászati és a horgászati jog ismerete sem áll távol tőle. Saját bevallása szerint írásának elsődleges célja és feladata, hogy elősegítse a szükséges büntetőjogi előírások megismertetését a vadászattal, halászával és horgászattal kapcsolatba kerülőkkel.

Mint sportvadász és büntetőbíró ajánlom a könyvet minden természetkedvelőnek, vadásznak, halásznak és horgásznak, bízva abban, hogy elolvasásával e két nemes szenvedély és életforma veszélyeinek megismerésén keresztül hozzájárul a vadászat körében előforduló balesetek csökkenéséhez, az orvvadászat, orvhalászat és egyéb bűncselekmények visszaszorításához.

Makai Lajos, a Pécsi Ítéltábla elnöke

Ára: 4500 Ft

DR. LENCSE BALÁZS*

Recenzió Elek Balázs: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában című monográfiájához (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015.)

A HVG-ORAC Kiadó gondozásában jelent meg *Dr. Elek Balázs: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában* című munkája. A könyv szerzője emellett, hogy büntetőjogászként a Debreceni Ítéltábla tanácselnöke, illetve a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszékének tanszékvezető egyetemi docense, szabadidejében szenvedéllyel hódol a vadászatnak, valamint számos vadászati témájú szakkönyv írója is. Az ismert szerző monográfiája e passziója és a büntetőjog iránti fokozott elhivatottsága jegyében született meg.

A mű nem csupán a jogásztársadalom, hanem a vadászattal, halászattal és horgászattal kapcsolatba kerülők, de általában a természet és a sport iránt érdeklődők számára is nagy haszonnal forgatható. A szerző e munkájával segítséget kíván nyújtani a büntetőjogi és egyéb szakirányú előírások megismeréséhez, mellyel hozzá szeretne járulni a vadászat körében előforduló balesetek csökkentéséhez, a megjelenő bűncselekmények visszaszorításához, valamint az állatok tiszteletét is magasabb szintre kívánja emelni. Mindezeket a szerző színes, a valóságban megtörtént esetek bemutatásán és a bírói gyakorlat által kimunkált, avagy éppen kialakulóban lévő megoldások útján törekszik elérni annak a magasabb szintre is a szem előtt tartásával, hogy mind az elkövetőt, mind másokat visszatartsa – a tanulmányban egyébként igen szép számmal felvonultatott, és a témában szóba jöhető – bűncselekmények elkövetésétől.

A monográfia – széles spektrumot felölelő szerkezeti felépítését látva – végigvezeti az olvasót a vadászat és halászat szabályozási történetének bemutatásától kezdve, az orvvadászokkal és orvhalászokkal szembeni harcban tevékenyen részt vevő „őrzők” védelmén át, egészen a vadász- és horgászszenvedély körében felmerülő bűncselekmények elemzéséig.

A szerző az erdészek, hivatásos és sportvadászok, halászati őrök, horgászok és természetvédők számára a hatályos szabályok alapulvételével egy rendkívül hasznos, és a gyakorlatban is alkalmazható eljárást törekszik felállítani a tetten ért orvvadászokkal, orvhalászokkal szembeni eredményes és – ami ennél is fontosabb – jogszerű fellépés elősegítése érdekében. Emellett részletesen, és a könyv egészét átható közérthetőséggel ismerteti meg az olvasóval azon büntetőjogi rendelkezéseket is, melyek a különféle támadások esetére fokozott védelemben részesítik a hivatásuknál fogva a természet és az állatok védelmére felelős személyeket.

A mű írója érdekes és tanulságos jogeseteken keresztül, büntetőbírói szemmel mutat be megtörtént és súlyos következményekkel járó „vadászbaleseteket”, mindezt azzal a nem titkolt céllal, hogy a szenvedély iránt hódolókra visszatartó hatást gyakoroljon, mint ahogyan ennek érdekében tárja elénk a jogellenesség talaján állókkal – így a tolvajokkal, állatkínzókkal – szemben alkalmazott bírósági szankciókat is. Az izgalmas, sokszor háborzongató élményt nyújtó esetek felvonultatása a büntetőjog iránt érdeklődők számára is számos jogértelmezési, avagy elhatárolási kérdésben adhatnak eligazodást.

A szerző részletesen levezeti az orvvadászat és az orvhalászat veszélyeit és káros következményeit, valamint szemléletes módon mutatja be a tiltott eszközöket és módszereket, úgymint a borítólázást, az agarazást, a szigonyozást, vagy akár a robbantásos halfogást.

Fontos része a monográfiának a 2013. július 1. napján hatályba lépett, a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvénnyel, az új Btk.-val önálló büntetőjogi tényállásokká előlépett orvvadászat és orvhalászat nem jogvégzetek számára is befogadható módon írt magyarázata. A szerző továbbá elő kívánja segíteni a vadász- és halászszenvedély szemszögéből bemutatott – különösen a környezet, a természet, avagy a vagygon elleni – bűncselekményeknek, valamint e terület közigazgatási eljárás szabályainak a megértését is.

Dr. Elek Balázs tanulmánya összességében egy biztos támaszt adhat a vadászattal, halászattal akár hivatásszerűen, akár sportszenvedélyből foglalkozóknak, a téma iránt érdeklődő természetbarátoknak, mint ahogyan a szakmai tudásukat bővíteni szándékozó elméleti, illetve gyakorló jogászoknak egyaránt. A mű akkor fogja teljesíteni feladatát, ha elér a megszólított olvasóközönséghez, akik ezáltal megismerhetik tevékenységük nélkülözhetetlen szabályait, így pedig remélhetőleg – a mű írójának találó szavaival élve – „kevesebben akadnának fenn a büntetőjog hálójában”. Ehhez kíván hozzájárulni e könyvajánló... ■

DR. RÉPÁSSY RÓBERT*

*Nagy Anita:
Szabadulás a végrehajtási
intézetből
című könyvéről*

Nagy Anita monográfiája a büntetés-végrehajtási intézetből való szabadulásról kiváló összefoglalója mindannak, amit jelenleg tudni érdemes erről a témáról. Ami nincs az ő könyvében, az nem ismert ebben a tárgykörben. A kegyelem, a feltételes szabadságra bocsátás és az életfogytig tartó szabadságvesztés témái nem csak a jogászok figyelmére tarthat igényt, hanem az olyan érdeklődők számára is, akik a bűnről és a büntetésről tágabb összefüggésben is gondolkodnak. Aki a börtönről és a börtönből való szabadulásról gondolkodik, annak alapvető erkölcsi és filozófiai kérdéseket kell önmaga számára feltenni. A jogásznak nem elég rögzítenie, hogy mi a szabály, mit mond a jog, hanem a feltett kérdésekre válaszokat, megoldást is kell adnia. Nagy Anita elvégzi a munkát, tudományos precizitással, ahogy egy jogásznak kell, nemzetközi példákkal, és kutatási eredményekkel, de minden fejezetben, minden mérföldkőnél fölteszi a kérdéseket, és megtalálja a válaszokat. Ékes bizonyíték erre az elítéltek vallásgyakorlásáról írt gondolatai. Mindaz, amit a hit szerepéről vall az elítéltek reintegrációjában, túlmutat a jogászi megközelítésen, a lényegét ragadja meg. „Először minden a fejben dől el.” Különösen találó ez a mondat ebben a közegben. Hiszen sokszor

hallottuk már ezt a bölcsességet, de itt új értelmet nyer. Mindaz a sok szabály, adat, külföldi példa más megközelítésbe kerül, ha újra értelmezzük ezen a mondaton keresztül.

Törvényhozóként, igazságügyi minisztériumi államtitkárként gyakran találkoztam ezekkel a kérdésekkel. Amikor büntetőpolitikai kérdésekről vitáztunk, amikor jogszabályokat alkottunk, vagy amikor a kegyelmi döntéseket készítettük elő, napi rutinná váltak ezek a dilemmák. Bevallom, hogy jogalkotóként sohasem lehet jó válaszokat adni a

Nagy Anita által feltett kérdésekre. Csak *optimálisat*. Az adott körülmények között meg kell találni a helyes döntést. Nagy Anita egész művéből sugárzik az egyéniesítés szemlélete, az az elvárás, hogy a büntetés-végrehajtás során az egyedit, az embert ismerjük föl az elítélten. A jogalkotó általánosít, az elítélteket normatív módon szemléli, és persze, az áldozat szerepébe képzeletben magát. Mert hogy, ez a dolga. Ettől jogalkotó.

Mégis, Nagy Anita könyvét elolvasva, sok mindent másként látok, mint azelőtt. Nem hoztam volna más döntéseket, de talán más szempontokat is mérlegeltem volna. Ami a legfontosabb, hogy büntetés és büntetés-végrehajtás dolgában a legnagyobb körültekintéssel kell eljárni. Nem szabad kísérletezni a büntetőjoggal. Remélem, megbocsátják nekem a büntetőjog tudományának művelőit, de úgy vélem, hogy a korai szabadulás új és újabb formáinak keresése veszélyes kísérletezés. És ha bekövetkezik a baj, nem a jogtudósokat fogják érte felelőssé tenni, hanem a jogalkotókat – bennünket, törvényhozókat.

Ajánlom Nagy Anita könyvét mindenkinek, aki érez magában készíttetést, hogy mindezekon a dilemmákon elgondolkodjon. ■

* Országgyűlési képviselő